

Dickens.

BARNABY
RUDGE.

3.
0.

275430

P. o. angl.

213. b.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BARNABY RUDGE.

REGÉNY

IRTA

DICKENS KÁROLY

ANGOLBÓL FORDITOTTA

BERCZIK ÁRPÁD.

HARMADIK KÖTET.

PEST, 1872.

KIADJA RÁTH MÓR.

Thaly K. Adalékok a Thököly és Rákóczy-kor irodalomtörténetéhez.

2 kötet. Ára füzve 4 frt. 40 kr. Angol kötésben 6 frt.

Első kötet: **A bujdosó vezérek és Thököly kora (1670-től 1700-ig).** Tartalom: Magyarország romlásáról, 1670. — Kurucz dal Székelyországban, 1670. — Papvilág Magyarországon, 1671. — Czeglédi I. haláláról, 1671. — Kurucz tábori dal, 1672. — Labáncz gunyval Szepessy Pál bujdosó vezérről, 1672. — Üldözött protestánsok éneke, 1672. — Rab praedicatorok éneke, 1674. — Gályarabságra hurczolt praedicatorok éneke, 1675. — Actio curiosa, 1678. (Magyar szinmű.) Thököly hadi tanácsa, 1680—1681. — Az ki régen fegyvert fogott hazájáért. (Hősköltemény Thököly Imréről s Zrinyi Ilonáról, 1683.) — Labáncz gunyvers Thököly ellen, 1683. — Koháry István rabénekeiből, 1683—1685. Zrinyi Ilona és gyermekei, 1686. Most jöttem Erdélyből. Mit busulsz kenyeres. Egy bujdosó szegény legény s más bujdosó dalok, 1685—1696. Óh szegény magyarság, 1697. Tokaji veszedelem, 1697. — Rákóczy éneke Bocskayról. — Zokogó sirással sirhatsz magyar nemzet, 1700. — Toldalék: XVI levél Gyöngyösi Istvántól 1663—1703.

Második kötet: **II. Rákóczi Ferencz kora (1703—1735).** Tartalom: Több, mint nyolczvan kisebb-nagyobb történeti s költői ének, ballada, hymnus, csatadal, gunyvers, parodia stb. Közük: A munkácsi harczról, 1703. — Rákóczi fölkeléséről, 1703. — Rákóczi Ferencz éneke, 1703. — Neustadti harcz, a Rajna mellett, 1703. — Gyürky Ádám gyászverse, 1704. — A szomolányi diadal emléke, 1704. — Gyászének a koronczói harczról, 1704. — Dunántúli siralomdal, 1704. — Szatmár vára megvételéről, 1704. — A szécsényi gyűlés (parodia) 1705. — Erdélyi hajdútáncz 1705. — Vak-Bottyánról való ének, 1705. — Ne higyj magyar a németnek, 1706. — Esztergom megvételéről, 1706. — Kolozsvár a kurucz ostrom alatt, 1706. — Magyar városokról, 1706. — Kurucz tanya, 1706. — Kerekes Izsák (ó-székely ballada), 1706—1707. — Kecskemét pusztulásáról, 1707. — Musztafa Karafa, 1707. — Bezerédy Imre nótája, 1707. — Székely kuruczok dala, 1707. — Múlnak esztendeim, gr. Pekry Lőrinczné, b. Petróczy Szidoniától, 1707-től 1708-ig. — Nagy Bercsényi Miklós, 1708. — A Rákóczi-nóta, 1708. (Tizenhét változatból összeállítva, nagy történelmi értekezéssel.) — Bezerédy Imre halálra készülő éneke, 1708. — Balogh Ádám éneke, 1709. — Megy a kurucz Dunaparton, 1709. — Ocskay László haláláról, 1710. — Újváriak dicséreti, 1710. — Hol vagy te most nyálka kurucz, 1710. — Dunántúli kuruczok bujdosó éneke, 1710—1711. — Rákóczi búcsúzója (kesergője), 1711. — Számos bujdosó ének, 1711-ből. — Dálnoki Veres Gerzson verses krónikája a kuruczvilágról, 1704—1711. — Kuruczvilág után, b. Palocsay Györgytől, 1712—1714. — Sok búval árasztott. Bercsényi halálára. (Rodostó, 1725. nov. 6.) A bujdosó Rákóczi éneke, 1727. — Mikes énekei stb.

BARNABY RUDGE.

REGÉNY

IRTA

DICKENS KÁROLY

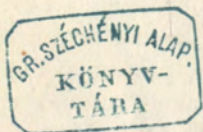
ANGOLBÓL FORDITOTTA

BERCZIK ÁRPÁD.

HARMADIK KÖTET.

PEST, 1872.

KIADJA RÁTH MÓR.

275430

Ötvenötödik fejezet.

John Willet, magára hagyatva elpusztult ivójában, kimeredt szemmel nézett köröskörül. Szeme ugyan ébrenléttére mutatott, de eszének, gondolkozásának minden képességei egészséges álmot aludtak. Arcának egy izma sem rángott meg, midőn körülnézett azon szobában, mely évekig s még csak egy órája is lelkének büszkeségét képezé. Az éj feketén s hidegen nézett be az ablakok szomorú résein; a már félig kifolyt drága italok kisértetiesen loccsantak a pallóra; a Májusfa keservesen kandikált be a zuzott ablakon, mint egy törött hajónak előárboca; a pallózat pedig bevált volna a tenger fenekének is, úgy teli volt szórva értékes töredékekkel.

A szél zúgva fujt be, az ódon ajtók megropogtak és recsegték sarkaikban; a gyertyák lobogva csöpögtek le az oldalokon; a víg, piros függönyök lajhán lefegtek ki az utcára, s még a derék hollandi bőrböncék is, melyek üresen s feldöntve heverték a zugokban, csak ruhái látszottak lenni eltávozott hajdan víg, de most már elbusúlt fiúknak, akik már barátságos, kedélyes lángot nem tudnak gyújtani. John látta e pusztulást és még sem látta. Tökéletesen meg volt elégedve azzal, hogy itt ülve, mindezt szemlélheti és kötelékeiben oly kevésbé érezte magát rosszul s annyira nem táplált megbotrán-

kozást, mintha azok díszruhák lettek volna. A mennyiben személyesen volt érdekelve — az öreg Idő az ő számára hortyogott és a világ mozdulatlanul vesztegelt.

A hordók csöpögését, a szélről felkapott egyes apróságok zörgését s a nyitott ajtók nyikorgását leszámítva, minden mély csöndben pihent — s e hangok is csak a némaságot tették föltünőbbé, mint a furdancs-bogár kotorása az éji csöndet. Hanem az öreg Johnra a némaság is oly kevésbé létezett, mint a zaj. Ha egy üteg nehéz tűzérség ablaka alá robogott s ott ágyúzni kezdett volna — még azt sem veszi észre. Túl volt ő már mindenféle meglepetésen. Még egy kísértő szellem sem hatott volna rá.

Egyszerre csak járó-kelő nesz üté meg fülét — egy suhanó de óvatos láb nyoma — mely a ház felé közeledett. Most megállt — majd előre jön — aztán a házat megkerülni látszik. E séta után az ablak alá megy s azon most egy fő tekint a szobába.

E fő a csepegő gyertyák világában nagyon kiritt az éjnek sötétje ellen. Arca halvány, megviselt, fonyadt, két szeme (ami egyébiránt véznaságának tulajdonítható) szokatlanul nagy és ragyogó, haja pedig őszbe borúlt. Fürkészve néz körül a szobában s aztán mély hangon megszólal: „Egyedül van a házban?”

John meg sem moccan, noha a kérdés kétszer ismételtetett s ő azt jól hallá. Rövid idő múlva az ember az ablakon át bemászott. Ez sem lepte meg John-t — legkevésbé sem. Annyit jártak-keltek ki s be az ablakon az utolsó órának lefolyása alatt, hogy az ajtóról egészen megfeledkezett s úgy tetszett neki, mintha gyermekora óta ily testgyakorlatok közt élt volna.

Az ujon érkezett egy nagy, sötét, kopott kabátot viselt és csurgóra álló kalapot. Johnhoz lépett és végignézte. John kamattal fizette vissza e bókot.

„Mióta ül ilyen állapotban?” kérde ez ember.

John elgondolkozott ugyan — de nem sütött ki semmit.

„Merre ment a tömeg?”

Holmi zagyva okoskodások villantak meg véletlenül Willet agyában az idegen csizmája szabását illetőleg, de csakhamar eloszlottak és ő előbbi állapotában maradt.

„Okosan tenné, ha felelne”, szolt az idegen, „hogyan legalább a bőre maradjon cserzetlenül, mert ennél egyéb bántható része ugy sem igen maradt. Merre ment a csőcselék?”

„Erre”, szolt John, hangját egyszerre visszanyerve és a legjobb hitben épen az ellenkező irány felé bólogatván, miután sokkal szorosabban le volt kötve, sem-hogy ujjával mutathatott volna.

„Ön hazudik”, mond az idegen boszusan s fenyegető kézmozdulattal. „Erre én jöttem. Ön rá akar szedni.”

Hogy John megzavarhatlansága nem tettetett, hanem eredménye a födele alatt legutóbb lefolyt eseményeknek, oly világosan látszott, hogy az idegen már csapásra fölemelt kezét leejtő és elfordult.

John egyetlen arc-izmának megrezzenése nélkül nézett utána. Az idegen egy poharat felkapva, a kisebb hordók egyike alá tartá, míg néhány csöpp belegyült és mohón kiitta. Aztán a poharat türelmetlenül a földhöz csapva, fölemelte magát a hordót s egész tartalmát egy

kortyra kiüríté. Most pedig az itt-ott heverő pár kenyér- és húsdarabnak esett, falánkon kapdosva föl azokat, miközben néha meg-megállott és bizonyos képzelt zajra fülelt odakünn. Étvágyát ily mohósággal kielégítvén, még egy hordót emelt ajkaihoz s aztán — mintha elhagyni készülne a házat — föltevén kalapját, Johnhoz fordult.

„Hol vannak cselédei?”

Willet gazda homályosan visszaemlékezett, hogy a fölkelőket kiabálni hallotta, dobnák le az ablakon a szobák kulcsait, melyekben vannak. Ennélfogva azt felelte, hogy: „be vannak zárva.”

„Akkor jól járnak, ha nyugton maradnak és jól jár ön is, ha meg sem moccan”, mond az ember. „Most pedig mondja meg, merre haladt a tömeg?”

Ekkor már Willet gazda helyesen mutatta meg az irányt. Az idegen épen az ajtóhoz rohant, midőn a szél egy gyorsan rángatott lármaharang hangját juttatá fülebe és egyszersmind oly vakító és élénk fény sugárzott be, mely nem csak a szobát, hanem az egész vidéket is elárasztá.

Nem a sötétségnek ily borzasztó átváltozása napvilággá, nem a távoli rikoltások s diadalordítások hangjai, nem is az éji békének ez iszonyú megszegése hátráltatja meg, mintha villám csapott volna belé, az idegent. Az a harang okozza ezt. Ha legvadabb emberi álmok legszörnyűbb rémlátománya kelt volna ki előtte, nem riad vissza érintésére úgy, mint ez érc-hangnak első szavára. Kidülledt szemmel, remegő tagokkal, vonagló arccal emeli föl fél karját a levegőbe s másik kezével egy képzeleti tüneményt távol tartva magától, úgy szurkál, mintha kezében kést fogna, melylyel azt sziven

döfi. Hajába markol, fülét befogja s őrvöngve fut köröskörül — mig egy fagyhaló sikoltással elrohan.... el.... el.... de a harang még egyre fülébe zúg — mintha követné — mind csengöbben és hevesebben. A fényözön ragyogása növekszik, a hangok ordítása mélyebb lesz, súlyos testek ropogva hullanak alá s megrázkódtatják a levegőt, csillogó sziporka-röppentyük csapnak föl az égboltra, — de mindennél hangosabban — egetverdesöbben — milliószor dübörgöbben és dühösebben — hosszú hallgatása után rémitő titkokat özőnével kiszórva — szól az ő halottas nyelvén — az a harang — az a harang!

Mily szellemvadászat mulná fölül e szörnyü hajsztát és futást. Ha nyomában egy légio kísértet volna, könnyebben viselné. Azoknak volna elejük s volna végök, de itt minden távolság megtelik. Az az egy üldő hang követi mindüvé, ott hangzik az földben és légben, meglengeti a hosszú füvet és jajgat a reszkető fák között. A visszhang fölkapja, a bagoly eléje huhog, midőn a szél magával seprí szárnyain, a csalogány elnémul s elrejtőzik a legsűrűbb lomb alá. A hang ösztökélni, piszkálni látszik a haragvó tüzet és őrvöngővé korbácsolni, minden vörösbe burkolózik, az izzó fényözön mindent elborít — az egész természet vérben fördik — és az a szörnyü hang még egyre zúg, irgalmatlanul, könyörtelenül: a harang — a harang!

A harang elnémult ugyan valósággal, de nem az ő fülében. A lélekharang szívében egyre csengett. Emberi kéz munkája soha sem birt ily szóval, mint amely most meginté, hogy éggé kiált megállithatlanul. Ki hallhatá e harangot, anélkül, hogy tudta volna, mit jelent? Minden csendületében gyilkosság hangzott, kegyetlen, könyörtelen, vad gyilkosság — egy bizó ember gyilkossága

annak kezétől, kiben teljesen megbizott. Zugása alakokat idézett föl sirjaikból. Miféle arc ez, melynek barátságos mosolya félig hitlen rémüléssé változik, aztán kínban megkövül, míg egy esdeklő pillantást lövellve égnek, tehetlenül, felfordított szemmel lezuhan, mint a holt szarvasok, melyeket gyermekkorában gyakran látott — és estében remegve, borzadva (borzasztó csak rá gondolni is!) egy köténybe fogózik.

Az idegen a földre rogyott, s ott hengerkőzött, mintha likat akarna magának vájni, melyben elrejtőzhetik, és eltakarta arcát és befogta két fülét — de hiába — hiába — s borította volna el bár száz fal és rézfödél, azt a harangot még sem zárhatja ki, mert istennek haragvó szózata beszélt benne és az elől hiába keresett menhelyet széles e világon!

Mig ő ide-odarahant, nem tudva, merre forduljon, s mig guggolva hevert ott, a lázadók munkája gyorsan sietett befejezése felé. A Májusfától egy nagy csapattá egyesülve, gyorsan haladtak a Nyúlsövény felé. Közeledésüknek hirtelen híre menván, a kerti ajtókat zárva, az ablakokat berakva, a házat mély sötétségben találták, egyetlenegy gyertya sem lévén látható az épület különböző részeiben. Miután a csöngettyűket darabig hiába rángatták, a vasajtókon hasztalanul zörgettek, kissé visszavonultak, részint hogy mindent kikémleljenek, részint, hogy a további rendszabályokról tanakodjanak.

Hosszasb tanácskozás nem mutatkozott szükségesnek, mert földühitve az élvezett italoktól s felbátorítva a lázadás eddigi sikerétől — hajlandók valának a legtülsőbb tettekre is vetemedni. Mihelyt a ház megszállására a parancs kiadatott, néhányan bemásztak a kapukon, a nyirkos árkokba ereszkedtek, honnan aztán a kerti

falon felkúsztak, míg mások az erős vasrácsot lerombolták s nemcsak rést nyitottak a berohanásra, hanem a rudakat halálos fegyverekül is használták. A ház tökéletesen körülzároltatván, egy kis csapat elküldetett, hogy a kertben levő színt, melyben szerszámok voltak, feltörjék; távollétök alatt pedig a többi időtöltésből az ajtókon dörömbölt, felszólítva a bennlevőket, hogy ha életük kedves, jöjjenek le azonnal és nyissák ki a bejáratokat.

Az ismételt felszólításra válasz nem érkezvén, miután időközben a kiküldött rész is baltákkal, fejszékkel, ásókkal visszatért — ezek csatlakozván a póznákkal vagy fesztő vasakkal már fölfegyverzett részhez — az első sorba küzdék magukat, hogy az ablakokat és ajtókat ostrom alá vegyék. Eddig csak vagy egy tucatnak volt égő szövétneke, hanem az előkészületek megtételével, oly gyorsan osztattak szét s adattak kézről kézre lángoló zsarátnakok, hogy egy perc alatt a dühöngő tömegnek közel két harmad része volt égő üszkökkel ellátva. Ordítva lobogtaták meg e zsarátokat s aztán ajtóknak, ablakoknak estek.

Mig a súlyos csapások alázuhantak s a törött üvegdarabok csörömpölve lehullottak, a csőcselék pedig átkozódva rikoltzott — az egész jelenetnek vad lármája alatt: Hugh barátaival együtt azon torony ajtaján dolgozott, melyen át Haredale nem régen őt és Willet gazdát bebocsátá volt. Erre fordíták összes erejüket. Erős, ódon egy tölgyajtó volt ez, jó závárral és rudakkal védett, de nemsokára recsegve omlott be a hátmögötti lépcsőre — mintegy fennsikot képezve: melyen át a támadók annál könnyebben juthattak a felsőbb szobákba. Majdnem ugyanekkor foglaltatott el még vagy hat más

pont, s a sokaság — tenger hullámaként özönlött azokon be.

A tornácban néhány fegyveres szolga volt elhelyezve s midőn a lázadók itt akartak benyomulni, vagy féltucat lövés eldördült. Miután azonban e lövések hatástalanul enyésztek el s a sokaság úgy tódult elő — mintha csupa fegyveres ördögből állana — a cselédek csak a maguk biztonságára gondoltak, s hogy a zavarban maguk is zendülőkül tekintessenek — a támadók kiáltásait ismételve — visszavonultak. E hadicselt siker is követte, kivéve egy öreg embernél, kiről azontúl többé mitsem hallottak. Ennek — amint egy társa: elestének szemtanuja elbeszélte volt — vasruddal verték be a fejét s testét aztán a lángokban elégették.

Az ostromlók most már az épületnek tökéletes birtokában lévén, a pallástól le a pincéig mindenüvé szétoztlottak és pokoli munkájukat vad dühhel folytatták. Mig a kisebb rész lenn az ablakok alatt tüzet gyújtott, mások a szétzuzott butorok darabjait dobálták le — a tüzet éleszteni s hol a fal rései (egykor ablakok!) eléggé tágasak voltak, ott asztalt, szekrények fiókjait, ágyakat, tükröket, képeket hajigáltak le a lángokba, melyek minden élesztő anyagát az alantlevők hangos riadással, ujjongással és orditással fogadák. E borzasztó zaj még emelte a pusztítás ijesztő jellemét. Akik baltákkal voltak fölfegyverkezve s bőszüket az ingókon már kielégítették, az ajtók és ablakok rámaít cipelék le, felszakíták a pallót, össze-vissza hasogatták a gerendákat, úgy hogy a felsőbb szobákban ögyelgőket egész romhalmazba temették. Némelyek ékszerek, ezüstnemű és pénz után kutatának föl a szekrényeket, almáriomokat, dobozokat, íróasztalokat és faliszekrényeket, mig mások — inkább pusztitást, mintsem nyereséget szomjuhozván — azok

egész tartalmát olvasatlanul az udvarra üríték s lekiáltottak, hogy csak rakják a tűzre. Nehányan a pincékből jövet, hol a hordók fenekét beverték, őrzöngve támo lyogtak ide-oda s meggyújtottak mindent, ami szemök elé került — néha még jó barátjaik ruháit is — az épü- letet pedig annyi helyen gyújták meg, hogy voltak, akik már nem tudtak menekülni és most kormos arccal, csüggedt karral, öntudatlanul lógtak az ablakok kereszt- fáin, melyekhez föl kúsztak, míg a lángtenger utolérte és elnyelte. Minél ádázabban dühöngött és pusztított a tűz, annál inkább vadultak meg az emberek, mintha az elem, melyben mozognak, ördögökké tenné s földiségüket be- cserélnék pokolbéli tulajdonságokért.

A lángözön, mely a roskatag falak repedésein át izzó-pirosan láttat szobákat, folyosókat; a társ-lángok, melyek hasított nyelveikkel a téglákon és eresz-csöveken végignyalva — fölsietnek, hogy odabenn a tűzárba vesz- szenek; a visszfény, mely a gyúanyagot cipelő, nyomó- rúlt nézőhadra alásüt, a haragvó láng, mely oly ragyo- gón és fényesen csap föl, hogy faláncságában még a füstöt is elnyelni látszik; a szikra-pihék, melyeket a szél égő hóviharként seper, sodor magával; roppant geren- dák nesztelen alázuhanta, melyek a pörnye halmokra tollként hullnak le s estökben hamuvá, szikrákká fecs- csennek szét; az égboltot ellepett kisérteties pír ellen- tétben a köröskörül uralgó sötéttel; a házi szokások által szentesített legkisebb zug így kitéve a durva, aljas bámézságnak! — az otthonn régi emlékek által becsessé s drágává tett minden kedvenc tárgya elpusztítva ily nyers kezektől! — mindezen jelenetek megtörténvén — megtörténvén nem is a részvét sajnálkozó tekinteteinek vagy baráti kifejezéseinek kíséretében, hanem oly állati ordítás és ujjongás közt, hogy még az ódon házban el-

késett patkányok is oly lényekül tűntek föl, kik a régi lakók irgalmában részesültek — mondom, e képek összevéve oly egésznet képeztek, melyet a szemtanú, ha csak maga is részt nem vett benne, halálaig nem feledhetett.

S hol voltak e tanuk? A lárma-harang, melyet nem valami gyöngye vagy habozó kéz rángatott, sokaig szólt, hanem egy lélek sem jelentkezett. A lázadók közül néhányan — a harang elnémultával, azt mondták, hogy nők hangját hallják s a légben lebegő ruhákat látnak, mintha ellenálló alakokat hurcolna el egy csapat. Ily zavarban senki sem mondhatá, hogy igaz-e ez vagy sem. De hol volt Hugh? Ki látta őt, mióta az ajtókat bezúzták? Az egész sokaság az ő nevét kiáltá. Hol volt Hugh?

„Itt vagyok!” — kiáltott ő nyersen, lelkendezve és kormos képpel tűnván föl a sötétből. „Megtettünk mindent, amit tehattünk. A tűz már most magától harapózik tovább. Még a zugok is, hová nem hathatott — csupa romhalmazt képeznek. Oszoljatok szét fiúk, amíg kutya nincs a kertben. Vonuljatok vissza különböző utakon és egyesüljetelek szokás szerint.”

E szavak után szokása ellen ismét eltűnt. Máskor ő járt élükön, ha előnyomultak s a hátrálásban utolsó ő volt. De most magukra hagyta, menjenek haza, amint tudnak.

Ily tömeget visszavezetni nem kis munkába került. Ha az örültek házának kapui tárulnak vala fel, nem szabadulnak ki oly őrzöngők, amelyeneket az éjnek düh-mámora teremtet. Voltak, akik virágágyakon úgy táncoltak és úgy taposták, mintha elleneik hulláit tipornák és a virágokat úgy szakíták le szá-

raikról, mintha emberek nyakait tekernék ki. Voltak mások, kik égő fáklyaikat magasan felhajigálták a levegőbe s képökre, fejökre hullaták, úgy, hogy mély, borzasztó sebeket pörkölték a testbe. Találkoztak, akik a tűzön átrohantak s úgy pocskoltak benne, mint a vízben, míg másokat erőszakkal kelle visszatartani, hogy halálos vágyuknak eleget téve bele ne rohanjanak. Egy, külseje után alig husz éves ifjunak, ki szájához tartva palackát, hevert a földön, a házfödélről tűzárként izzó-fehéren csöpögött alá fejére az ólom és úgy összeolvasztá koponyáját, mint a viaszkot. Midőn a szétszórt csapatokat összeszedték, némelyeket — akik életben voltak ugyan még, de mintha forró vasakkal sütögették volna végig — a pincékből huztak elő s vittek el vállaikon. Társaik aztán céda élcekkel igyekeztek őket életre téríteni és mikor meghaltak, a kórházak előtt a földön hagyták. De az egész üvöltő tömegből egyetlenegy sem tanult irgalmat vagy szánalmat mindezek láttára s nem találkozott ember, akinek baromi, érzéketlen, buta dühe betelhetett volna.

Rekedt hurrá-kkal és szokott kiáltásukat ismételve, lassan és apró falkákban eregelt el a sokaság. A vöröszemű el-elmaradozók is támolyogva követni kezdék a többit; az egymást megkiáltók vagy egymást keresők rikoltásai is el-elhangzottak s végre midőn e zaj egészen elhalt, köröskörül mély csönd állott be.

Valóban mély csönd állott be! A lángok ragyogása fel-fellobbanó villámmá vált s az eddig láthatlan — kedves csillagok — most már lenézhettek a fekete romladékra. Sűrű füstgomoly csüggött a romon, mintha el akarná takarni az ég szemeitől, s a szél nem igyekezett e fátyolt föllebbenteni. Meztelen falak, az égnek felásítózó pallás, melyen be lehetett látni a szobákba, hol a

drága halott annyi szép napon kelt föl ujló élet- és tetterővel; hol annyi drága lény töltött víg és szomorú órákat — és ezek a szobák — annyi gondolatnak és reménynek, bánatnak s életfordulatnak ismerői — most oda voltak. Nem maradt fönn semmi más, csak egy elhagyott, szomorú ür — füstölő por és hamuhalmaz — és a legnagyobb pusztaság elhagyatott némasága.

Ötvenhatodik fejezet.

A Májusfa törzsvendégei nem is gyanítva azon változást, mely kedvenc szórakozó helyükön oly hamar végbement, egyenesen az erdei uton vágtak át rendeltetésük helyének s a poros és tikkasztó országut kikerülésével, a dúlló utakon és földeken haladtak tova. Londonhoz közel érve tudakolózni kezdtek a járőkelőknél, hogy miben áll a zendülés és mennyiben igaz vagy hamis, amit felőle hallottak. A válaszok felülmul-
tak minden hirt, mely a csendes Chigwellig eljutott. Egyik arról értesíté, hogy a testőrök, kik néhány zavargót vizsgálatra Newgate-be kísértek, a gyülevésztől megtámadtatván, visszavonulni kényszerültek; egy másik tudokra adá, hogy két tanunak házáat Clare Market közelében ép akkor akarták lerombolni, mikor ő a várost elhagyá; aztán megtudták, hogy a fölkelők ez éjjel szándékozzák sir George Saville házáat felgyújtani s maga sir George is megadhatja az árát, ha a nép kezébe kerül, mert ő adta be a katolikus billt. Minden értesítés pedig megegyezett abban, hogy a nép nagyobb tömegekben és számos csoportokban gyűlőng az utcákon, mint eddig bármikor, továbbá hogy az utcák nem bá-

torságosak, semmiféle ember fiának háza vagy élete egy fabatkát sem ér, az általános hűledezés percről-percre nő s a várost már sok család hagyta el. Egy kokárdás siheder lehordta őket, mért nem hordják kalapjaikon a jelvényt s egyszersmind lelkökre köté, hogy szemmel tartsák holnap éjjel a börtönajtókat, mert ugyancsak meg fogják döngetni; találkoztak oly egyénnel is, ki megkérde, vajjon tűzhatlanok-e, hogy így mernek sétálgatni azon megkülönböztető jel nélkül, melyet minden jó s igaz ember visel; egy harmadik pedig, aki egészen egyedül lovagolt, fejenként egy-egy shillinget vetett ki rájuk, melyet a zendülés támogatására kalapjába dobni tartoznak. Noha nem mertek e meghagyásnak ellenszegülni s a tudósítások által igen fel voltak zaklatva, mégis elvégezték, hogy ha már ennyire fáradtak, tovább is elmennek s a dolgok igaz állásáról saját szemükkal fognak maguknak meggyőződést szerezni. Ennek folytán — a fontos hirektől sarkalva — sebes léptekkel iparkodtak előre és utközben a hallottakon tépelődve — egymással nem sok szót váltottak.

Ezalatt már beesteledett s midőn a városig eljutottak, sajnosan győződtek meg a tudósítások igazságáról, három roppant, lobogva égő tűzvészt pillantva meg, melyek sötét-piros vízfénynyel öntötték el az ég komor kárpitját. A külvárosokban észrevették, hogy majdnem minden ház ajtaján nagy betűkkel kikerétázva a felírás olvasható: „le a pápasággal“, — hogy a boltok zárvák s minden arcon, melylyel találkoztak, aggály és rémülés tükrözik vissza.

Mindezen dolgok oly ijedséggel tölték el lelkeiket, melyet egyikök sem mert a másikkal teljesen közölni. Így érkeztek idővel egy leeresztett sorompóhoz. Épen a gyalogutra akartak kiharapni, midőn Londonból szá-

guldva közeledék egy lovas ember, ki a legnagyobb izgalomra mutató hangon kiált a vámosra, hogy az isten nevében nyissa ki hamar a sorompót.

A felszólítás oly heves és komoly hangon ejtetett ki, hogy az ember, kezében a lámpással — vámos létére is — rohanva sietett ki a házból s a sorompót épen fel akarta huzni, midőn történetből hátra tekintve, felkiáltott: „Jó isten! mi ez — megint egy tűzvész!”

Erre a három utas is megfordulván — épen abban az irányban, melyből érkeztek — egy széles lángnyelvet pillantottak meg, fenyegető fénynyel öntve el a felhőket, melyek úgy ragyogtak, mintha a tűzvész mögöttük égne. Az ég boltjára ádáz alkony látszott borulni.

„Eszem zavarodott-e meg“, szólta a lovas, „vagy csakugyan tudom-e, hogy milyen távoli épület az, melyből e lángok fölcsapnak? Ne vesztegelj rémületedben jó ember. Vond fel a sorompót.“

„Uram“, kiáltott a vámos, kezét a ló szerszámára téve, midőn a sorompón átereszté, „most ismerek önre. Fogadja tanácsomat és ne menjen oda. Én láttam őket odamenni és tudom miszörű emberek. Ők meg fogják önt gyilkolni.“

„Hadd tegyék“, szólta a lovas, a tűzvészre s nem a szólóra tekintve.

„De jó uram“, folytatta a vámos, a kantár szarát még szorosabbra fogva, „ha oda megy, legalább viselje a kék jelvényt. Fogja uram“, tévé hozzá oly buzgalommal, hogy szemébe könnyek ültek, mialatt a kokárdát saját kalapjáról levette. „Szükségből viselem, nem jószántomból. Életemért és tűzhelyemért hordom. Viselje uram ez éjjel, csak ez egy éjjel.“

„Viselje!“ kiáltá a három utas, lovát körülfogva. „Haredale ur — nagy uram — nemes uram — kérjük tegye meg.“

„Mi ez?“ szolt Haredale ur lehajolva, hogy embe-
reit szemügyre vehesse. „Daisy hangját hallottam-e?“

„Azét, azét“, kiáltott a kis ember. „Engedjen uram
ez uri embernek, mert igazat szól. Hátha uram élete
épen ettől függ.“

„Volna-e bátorsága velem jönni?“ vágott hirtelen
közbe Haredale.

„Nekem uram? — Nincsen.“

„De e jelvénynyel kalapján. Ha a zendülőkkal ta-
lálkozunk, esküdjék meg, hogy foglyul hurcolom ma-
gammal, azért e jelt viseli. Magam is azt fogom mon-
dani, mert amily igazán remélek halálom után üdvözül-
hetni, fogadom, hogy ha összekerülünk ez éjjel, sem nem
kérek, sem nem osztok kegyelmet. Fel hát — ide mö-
gém — gyorsan fel! Fogja át szorosan a derekamat és
ne tartson semmitől.“

Egy perc mulva tova vágattak — sűrű porfelleg-
ben — mint álombeli vadászok. A jó paripa szerencsére
ismerte a járást, mert Haredale — az egész uton egy-
szer sem nézett a földre és sohasem vette le szemét a
tűzről, mely felé ily örülten nyargaltak. Csak egy izben
szólalt meg, akkor se mondott többet annál, hogy: „ez
az én házam.“ Ezenkívül egy ígét sem ejtett többé. Ho-
mályos és veszélyesb helyekre érve, sohasem mulasztá
el kezével a kis embert megfogni, hogy biztosabban
üljön, de ily alkalmakkor is, valamint az egész uton —
fejét egyenesen fönhordá, és szeme folyton a tűzön
csüggött.

Az ut eléggé veszélyes volt, mert tüskön-bokron
át a legrövidebb uton vágattak — az országutól távol —

magányos düllő-utakon és ösvényeken, melyeken terűs szekerek kerekei mély barázdákat szántottak, hol azt a talpalatnyi járót is sövények és árkok szabták keskenyebbre és nagy fák lombíveikkel mindent elhomályosítottak. Hanem azért előre vágattak — előre — meg nem állva, meg nem botolva, míg a Májusfa ajtajához érve, világosan láthaták, hogy a tűzvész — mintha a gyúanyag kifogyott volna, lohadni kezdett.

„Le kell szállnunk — egy percre — csak egy percre“, szólta Haredale, Daisyt lesegítve s aztán maga is leugorva. „Willet — Willet — hol van hugom, hol szolgálaim? — Willet!“

E kétségbeesett kiáltással, az ivóba rohant. — A gazda székére kötve; a ház, a szobák — minden felbulva, felhányva, elpusztítva . . . itt nem találhatott menhelyet senki.

Haredale kemény ember volt, aki leszokta magát győzni és felindulásait el tudja fojtani, de bár a tűzvészt maga látta és tudta, hogy házát földig lerombolák, ilyen bevezetés a még következendőkhez mégis oly elviselhetlennek tetszett, hogy egy pillanatra két kezével elfödé orcát és félre fordult.

„Johnny, Johnny!“ szólta Salamon s a becsületes ember kezét tördelve, sírva fakadt. „Ó édes öregem, milyen változás ez! Hogy a Májusfa ivója ennyire jutott s mi ezt élve megértük! És a régi Nyúlsövény is Johnny — Haredale ur — nézze csak Johnny, milyen szörnyű egy látomány ez!“

A kis Daisy Salamon ezalatt Haredale urra mutatván, Willet székének támlájára könyökölt és zokogva önté könyeit a fogadós vállára. Salamon ezen beszéde alatt a vén John mint a hal oly némán ült helyében, önkívületes tekintettel meredve a beszélőre s minden

lehető jelenséggel kimutatva, hogy ő tökéletes és teljes öntudatlanságában él annak, ami itt történik. Hanem mikor Salamon elhallgatott, Johnny nagy kerek szemével — tekintetének irányát követé és bizonyos távoli, homályos sejtelve látszott benne földeregni annak, hogy valaki most nála látogatáson van.

„Ismer-e minket Johnny, ismer-e?” szólta a kis egyházfi, mellét verdesve. „Daisy — hiszen tudja — a chigwelli harangozó — vasárnaponként a kis pulpitus — he Johnny!”

Willet néhány percig elgondolkozott s aztán mintegy gépileg motyogá: „Dicsérjük és zengjük az ő dicséretét —”

„Jól van Johnny“, kiáltott hirtelen a kis ember, „ez az — ez én vagyok Johnny. Most már tudja, ugye bár hogy tudja? Mondja Johnny, hogy most már tudja.“

„Tudja?“ latolgatá magában Willet gazda, mintha ez oly dolog volna, melyet csak lelkiismeretével tartozik tisztába hozni. „Tudja? — Ah!“

„Ugy-e nem bántalmazták önt botokkal vagy csipővasakkal vagy más tompa eszközökkel, ugye bár nem?“ kérde Salamon, aggályos pillantást vetve Willet koponyájára. „Ugy-e bár nem ütlegelték önt?“

John megcsipteté szemöldeit; lenézett a földre, mintha magában valami számvetési kalkulussal volna elfoglalva; meg föltekintett, mintha az eredménynyel nem tudna tisztába jönni — mig szeme Daisy Salamonra tévedt, kit homlokától cipője csatjáig végigmért, aztán lassan körüljártatá szemét az ivón, és végre egy kerek, nagy, ólomszínű és legkevésbé sem átlátszó köny csurgott alá mindenik szeméből és ő — fejét csóválva, megszólalt:

„Ha csak oly szivesek lettek volna, hogy az életemet is elveszik, tiszta szívből megköszöntem volna.“

„Ne-ne-ne mondja ezt Johnny“, nyöszörgött kis barátja. „Rosszul állunk, rosszul, de mégsem annyira, hogy ilyet mond hasson.“

„Látja uram“, kiáltott John, keserves tekintettel Haredale urra, aki féltérdre ereszkedett s épen azon volt, hogy kötelékeit leoldja. „Látja-e uram? Maga'a Májusfa — ez a vén, néma Májusfa — úgy kandikál be az ablakon, mintha mondaná: „Willet, öreg Willet, gyérünk és vessük magunkat a legközelebbi tóba, mely elég mély minket befogadni, mert ami napunk leáldozott!“

„Ne beszéljen így Johnny, ne így“, kiáltott barátja nem kevésbé rendítve meg Willet képzelőtehetségének e gyászos erőlködése, mint azon síri hang által, melyben a Májusfa mondókáját előadá: „Ó Johnny ne mondja ezt.“

„Vesztesége nagy és szerencsétlensége súlyos“, szólt Haredale ur, nyugtalanul az ajtó felé tekintgetve, „s ez az idő nem vigasztalásra való. Vagy ha az volna is, én nem vagyok azon állapotban, hogy azt cselekedhessem. De mielőtt önt elhagynám, csak egyet mondjon, de ez egyet — könyörgök igaz lelkére és őszintén vallja meg. Látta-e Emmát vagy hallott-e róla?“

„Nem én“, szólt Willet.

„Mást nem látott, mint e vérebeket?“

„Nem én.“

„Akkor — hiszem istenemtől — elnyargaltak még e szörnyű jelenetek előtt“, szólt Haredale, ki izgalmas vágyában — mely lóra kergeté — az ügyesen bogyozott kötelékek közül eddig alig bontott fel egyet. „Adjon egy kést Daisy!“

„Nem láttak“, szólt John oly tekintettel nézve körül, mintha keszkenőjét vagy más egyéb apróságot ve-

szített volna el, „nem láttak-e önök — uraim — valahol egy . . . egy koporsót?”

„Willet!” kiálta fel Haredale.

Salamon elejté a kést s tetőtől talpig megremegvén, kiáltott: „Jóságos Isten!”

„— Mert”, folytatá John, rájok sem hajtva, „egy holt ember tért be hozzám nem rég, aki azt kereste. Meg is mondhattam volna — milyen név állott a födelén, ha magával hozta és itt hagyta volna. Egyébiránt se baj, ha nem is tette.”

Földesura, ki szavait elfojtott lélekzettel hallgatta volt, most felugrott, Daisy Salamont szótlánul az ajtóhoz vonzoló, felszállott lovára, amazz maga mögé ülteté — és elrepült inkább, mintsem száguldott azon romhalmaz felé, melyre e napnak verőfénye még — mint díszes épületre sütött. Willet egy ideig hallgatózva nézett utánuk, aztán végignézte magát, hogy megbizonyosodjék, vajjon csakugyan nincs már lekötve és a türelmetlenségnek, csalódásnak vagy meglepetésnek legtávolabbi árnyéka nélkül, lassanként visszaesett előbbi lélekállapotába.

Haredale egy fa törzséhez kötö lovát, kísérőjét karon fogta s a gyalogösvényen lopózva tova suhant ott, hol előbb kertje állott. Egy pillanatra megállott, hogy egy tekintetet vessen a füstölgő falakra és föl a csillagokra, melyek a födél és folyosók résein át az elhamvadt romladéokra lepislogtak; ekkor Salamon félénken sandított rá, de ajkai össze voltak szorítva, homlokán egy komoly véghatározás kifejezése ült s egy köny, egy tekintet, egy kézmozdulat sem árult el bánatot.

Aztán kardot rántott s mellébe nyult, mintha még más fegyvereket is hordana magával, Salamont ujra karon fogta és óvatos léptekkel kerülte meg a házat.

Betekintett minden ajtón, a fal minden részén, a lomb minden rezzelésére megállott és kinyújtott kézzel vizsgált meg minden árnyékos szögletet. Így kerülték meg az épületet, de kiindulásuk helyére visszatérve sem találkoztak semmiféle élő lényvel és valamely tán elkésett s most megbujt zendülőnek nyomára sem akadtak.

Haredale ur ekkor kétszer-háromszor elkurjantá magát. Aztán ezt kiáltá: „Elrejtőzött-e itt valaki, aki hantomat ismeri? Nincs már mitől tartson. Ha embereim közül akárki közel volna, esengve kérem válaszoljon.“ Nevén is elsorolta valamennyit, szavát jajgatva verte vissza a visszhang, de minden oly néma maradt, mint az előbb.

Azon torony tövéhez álltak közel, melyben a lármaharang lóggott. A tűz pusztításán kívül — itt még a padlatot el is fűrészelték, átlukaszták, összevagdalták. Az éji sötét szabadon járhatott be, hanem a lépcső-háznak egy része még állott és tekervényesen nyult föl egy hamu és porhalomból. A megrongált, csonka lépcsők maradványai itt-ott bizonytalan s ingatag alapul szolgáltak még és elvesztek a falnak kirugó szögellései mögött vagy a mély árnyékban, melyet a romok más részei ide vetettek, miután ezalatt a hold már feljött és fényesen ragyogott.

Mialatt az el-elvesző visszhangot lesték és egy ismerős hangot meghallhatni hiába reménykedtek, a toronyból hamu kezdett lefelé omlani. E mélabús helynek legkisebb zaján is megrezzenve, Salamon Haredale ur arcába nézett s észrevette, hogy azon iránynak fordulva, sovár képpel figyel és hallgatózik.

Haredale kezét a kis ember ajkaira tévé és tovább hallgatózott. Egyszerre csak, lángoló szemmel ráparancsolt, hogy ha élete kedves — csendesen maradjon,

meg se moccanjon, meg se kukkanjon. Aztán elfojtott lélekzettel és meggörnyedve lopózott a toronyba és meztelen kardját maga elé tartva, eltűnt a romok közt.

Salamon szívesen követte volna, mert nagyon megremült, midőn ily ijesztő körülmények közt, az ez éjjel látottak és hallottak után, magára maradt, hanem Haredale viseletében és tekintetében olyasmi feküdt, aminek visszaemlékezése a földhöz szögezé. E szerint hát ott vesztegelt és félelemmel vegyest bámulással tekintve föl — megszuszszzanni is alig merészkedett.

A hamu ujra elkezdett aláfolyni — lassan, nagyon lassan — újra meg újra — mintha egy lábnak tolvajléptei alatt csurogna alá. Most egy elmosódott alak lőn látható — amint óvatosan mászik, meg-megáll, hogy lenézzen s aztán tovább folytatja nehéz útját vagy egyszerűen csak elvész a szem elől.

Még egy izben mártott fel — a rezgő és bizonytalan világításban — most valamivel, de nem sokkal magasabban, mert az út meredek és fáradságos volt s csak lassan lehetett előhaladni. Mily agyrémet kerget s mért néz folyton alá? Hiszen tudhatja, hogy egyedül van; csak nem zavarodott meg eszében, ez éjnek veszteségei és kínjai után? Az ingó falak ormáról sem akaratott leugrani. Salamon azt se tudta hová legyen és félelmében összecsapta a kezét. Térdei megcsuklottak és halvány arczán hideg veriték tört ki.

Hogy most sem szegte meg Haredale utolsó intését, az csak onnan volt, hogy sem szólni, sem mozdulni nem birt. Megerőtetve szemét, azt a holdnak egy fény-sávolára szögezé, melybe — fölmentében, az alaknak nem sokára lépni kelle. Majd ha abban föltetszik — gondolá magában — megkiáltja.

A hamu ismét aláhömpölygött, néhány kő követé és ijesztőn zuhant alá a földre. Az egyházfi még egyre a fény-csikot nézte. Az alak csakugyan közeledett, mert árnyéka már a falon is feltűnt. Most megjelent — köröskörül nézegélt és most

A megförmedt egyházfi oly sikolyt hallatott, mely a leget megrázta: „Megint a szellem — a szellem!”

A sikoly még el sem halt, midőn a fény-csikban egy másik alak is megjelent, az előbbinek esett, mellére térdelt s két kezével torkon ragadá.

„Gazember!” kiáltott borzasztó hangon Haredale (mert a második alak ő volt). „Halottnak és eltemetettnek gondolt mindenki pokoli fogásaid után, de az ég fentartott ez alkalomra s most végre-valahára kezemben vagy. Kezemben te, kinek kezei véresek bátyám vértől és véréből a hű szolgának, kiét kiontád, hogy ádáz tettetted elrejtse. Rudge! kettős gyilkos, szörnyeteg! elfoglak az isten nevében, ki kezembe szolgáltattott. És ha husz férfinak erejével birnál”, tevé hozzá, midőn áldozata vergődve tusakodott, „ez éjjel nem menekülsz meg fojtó ölelésemből!”

Ötvenhetedik fejezet.

Barnaby fölfegyverkezve, amint láttuk, föl-alá járkált az istállónak ajtaja előtt, magányának, a szokatlan csendnek és némaságnak szivből örülve. Az utolsó két napnak zaja és z sivaja után hatványozva élvezé a békés magánynak kellemeit. Egészen boldognak érzé magát, midőn póznájára támaszkodva, verőfényes arccal őrt állott és lelkében csak édes látások zsibongtak.

Nem jutott-e eszébe az, kinek ő képezé egyedüli gyönyörét, kit öntudatlanul döntött oly keserű bánatba, oly mély fájdalomba? Dehogy nem jutott, hiszen ő képezé minden boldog reményének és büszke elmélkedéseinek lényegét. Mindez a kitüntetés és tisztelet csak az ő megörvendezésére volt szánva, csak miatta örült ő mindennek. Mily elragadtatással hallhatá hírét az ő szegény fia vitézségének! Tudta ő ezt, ha Hugh meg sem is mondja neki. S mily jól esett szívének annak tudata, hogy boldogan él és büszkeséggel (eltudta még a kifejezését is képzelni, mikor neki hírét vitték!) hallja, hogy az ő fia mily nagy becsületben áll és hogy ő a bátrak bátra, akiben megbiznak mindenek fölött. S mindezen küzdelmek után, majd ha a jó lord meghódította az ő ellenségeit és a béke újra helyreáll és ő is meg anyja is gazdagok lesznek, mily boldogan fognak beszélni e viharos napokról, melyekben az ő fia nagy katona volt! S ha majd a csendes szürkületben együtt ülnek és anyjának nem kell többé a holnapért aggódnia — mily kéjjel fogja elgondolhatni, hogy ezt ő — ő a szegény bolond Barnaby vitte ki! Akkor majd anyja orcáját pacskolva, hogy fogja ő kacagva mondhatni: „hát bolond vagyok-e én kis anyám — bolond vagyok-e én?”

Könnyültebb szívvél és lábbal is — attól az egy könyecseptől, mely pillanatra elhomályosítá — csak még ragyogóbb szemmel, vigan dúdolván kezdte el újra őrvárát ezen a csendes őrhelyen.

Őrhelyének társa — Griff cimbora — ki különben nagyon szeret a napon sütkérezni, ma szivesebben sétálgatott az istálló körül, és igen buzgón foglalkozott a szalma szétszórásával, különböző, véletlenül ott felejtett apró tárgyakat rejtegetve alája, azonkívül pedig gyakran tett látogatásokat Hugh fekhelyénél, mely iránt

rendkívüli előszeretetet mutatott. Barnaby néha be-benézett és megkiáltá, mire ő szökdécselve előjött, de e megjelenései csak gazdája gyarlósága iránti engedelmények voltak, melyek után csakhamar visszatért komoly kutatásait folytatandó. Csőrével a szalmát felturkálta s aztán gyorsan betakarta a helyet, mintha titkokat beszélne meg a földdel, melyeket rögtön el is temet — ezalatt meg folytonosan lesben állt, úgy hogy valahányszor Barnaby arra ment, Griff cimbora az égi felhőket nézdegélte és épenséggel semmitsem forgatott agyában. Szóval Griff cimbora ma több tekintetben a szokottnál is elmerültebb, mélyelműbb és rejtélyesb módon viselé magát.

A nap már előre haladt, midőn Barnaby, kit nem tiltottak el attól, hogy őrhelyén egyék s igyék — sőt egy palack sörrel és egy kosár élelmiszerrel is elláttak volt, magában elvégzé, hogy valamit falatozni fog, miután reggel óta egy harapást sem evett. E végből az ajtó előtt a földre telepedvén és netáni meglepetés vagy megrohanás esetére rúdját térdein átfektetvén — Griffet ebédre szólítá.

A madár e meghívásnak a legnagyobb fürgeséggel megfelelt s midőn gazdájának oldalán helyet foglalt, nagy garral rikoltá: „Én ördög vagyok, ördög vagyok, Polly vagyok, katlan vagyok, protestans vagyok, le a pápasággal!“ Ez utóbbi mondókát azon nemes társaságban szedte föl, melynek körében darab idő óta tartózkodott és azt szokatlan nyomatékkal is adta elő.

„Helyes Griff“, mond gazdája, a legizesebb falatokkal tömögetvén madarát. „Helyesen mondád öregem!“

„Halálra ne gondolj, bau, vau bau, légy vig örökké, Griff, Griff, Griff. Hollá! Teázhatnánk, én protestans katlan vagyok, le a pápasággal“, káromgott a holló.

„Éljen Gordon — Griff!“ kiáltá Barnaby.

A holló fejét a földre fekteté s gazdájára sandal-gott, mintha mondaná: „Ismételd!“ Barnaby tökéletesen megérté az óhajt és több ízben elismételgeté a mondást. A madár feszült figyelemmel fülelt, közbe-közbe halkan a zendülők népszerű kiáltását ismételve, mintha e két mondást összehasonlítgatná és próbálná, hogy az előbbi mondás nem segíthetné-e valamennyire ez újabb tökély elérésében. Máskor meg szárnyaival csapkodott, ugatott vagy a kétségbeesés bizonyos nemében — rendkívüli cédasággal iszonyú sok dugaszt huzogatott.

Barnabyt annyira elfoglalá kegyeltje, hogy elejente észre sem vevé két lovasnak közeledését, kik egy gyalogösvényen egyenesen őrhelyének tartottak. De mihelyt őket — vagy ötven lépésnyi távolban — észrevette, hirtelen fölugrott, Griffet az istállóba küldé és póznáját két kézre kapva, várakozott, míg kisül, hogy barátok-e vagy ellenség.

Alig állott föl, midőn meglátta, hogy a két közeledő — egy uri ember és szolgálja s majdnem egyidejűleg, az egyikben lord George Gordonra is ösmert, akit hajadon fővel és lesütött szemmel fogadott.

„Jó napot“, szólott lord George, lovát csak akkor fékezve, mikor már egészen közel ért. „Rendben van minden?“

„Minden nyugodt és biztos, Sir“, kiáltott Barnaby. „A többiek elmentek — ezen az ösvényen mentek el — erre ni. Sokan voltak.“

„Ugy?“ szólott lord George, elgondolkozott képpel. „S maga?“

„Engem itt hagytak őrszemnek — hogy őrt álljak és megügyeljem, hogy nincs-e baj, amíg visszajönnek. Meg is teszem önért uram. Ön jó uri ember — kedves

ember — az ám. Sokan vannak ön ellen, hanem majd elbánunk velük — azért sohse féljen.“

„Mi ez?“ szolt lord George, még mindig elgondolkozott képpel s némileg látható megütődéssel tekintve Barnabyra, mialatt a hollóra mutatott, mely most az istálló ajtaján kikandikált.

„Hát nem tudja?“ viszonzá Barnaby és bámultában elnevette magát. „Nem tudja, hogy ő mi? Hát madár — ez az én madaram — az én barátom — Griff.“

„Ördög vagyok, katlan, Griff, Polly, protestáns — le a pápasággal!“ rikoltá a holló.

„Ámbár, ha meggondolom“, tevé hozzá Barnaby lágyan és kezét lord George paripájának nyakára fektetvé, „van benne valami, hogy ön ezt tőlem kérdezi, mert néha engem is, aki már megszoktam — meglep, ha elképzelem, hogy ő csak madár. Hahaha! — Ő az én öcsém, Griff mindig velem van, mindig fecseg és mindig jókedvű, ugy-e bár Griff?“

Griff egy rokonszenves károgással felelt s aztán gazdájának e végből a földre nyujtott karjára szökvén, a legnagyobb közönyösséggel tűrte gyöngéd cirogatásait és tétova, vizsga szemét hol lord George-on, hol kísérlén járatta.

Lord George zavarral rágicsálta körmeit, darabig némán tekintett Barnabyra, aztán inasának intett és szólt:

„Jer ide John.“

John Grueby, kalapját megbillentve, közelebb jött.

„Láttad-e már valaha e fiatal embert?“ kérdé gazdája halkan.

„Kétszer, uram“, mond John. „Mult éjjel és szombaton a tömegben.“

„Ugy tetszett-e neked, mintha modora valamenynyire vad vagy sajátságos volna?“ folytató lord George dadogva.

„Őrült“, szól John, nyomatékos rövidséggel.

„S miért hiszed örültnek, John?“ szól gazdája zsörtölő hangon. „Ne használd ezt a szót igen könnyen. Miért hiszed örültnek?“

„Mylord“, felelt John Grueby, „vessen egy pilantást ruhájára, szemére, nyugtalan viseletére s hallja kiabálni: ,le a pápasággal.‘ — Ez örült, mylord.“

„Ha tehát valakinek ruhája elüt a másétól“, viszonzá boszús gazdája, önmagán végignézve — „ha viselete, kocsija különbözik másokéitól, ha egy nagy ügyért sikra száll, melyet a romlott hitlenek elhagynak, akkor örültnek mondható ez az ember?“

„Minden ízében kötnivaló örültnek, mylord“, viszonzá a mozdulatlan John.

„S ezt képembe mondod?“ fortyant rá gazdája csipősen.

„Akárkiébe, mylord, aki kérdezi“, felelt John.

„Ugy látom, Gashfordnak igaza van“, mond lord George. „Elfogúlnak hittem, noha egy őfajta embert jobban kellett volna ismernem, semhogy róla ilyesmit föltehessek.“

„Gashford úrnak én sosem leszek ingyére“, viszonzá John, kalapját tiszteletteljesen megemelve — „és nem is vágyom rá.“

„Te egy roszerzelmű, fölötte hálátlan fickó“, szól lord George, „sőt amennyire tapasztalom: kém is vagy. Gashfordnak igaza van, amiről enélkül is meg lehettem volna győződve. Hibásan cselekedtem, midőn szolgálomban megtartottalak. Ez ugyanis hallgatag sértés és megbántása volt kiszemelt, bizalmas barátomnak, azon

viseleted után, melyet tanusítottál, midőn őt Westminsterben megcsufolták. Ma estve — nem, mihelyt haza érünk, elmehetsz. Minél előbb, annál jobb.“

„Ha ennyire vagyunk, én is azt mondom, mylord. Teljesedjék be Gashford úr akarata. Ami meg kémkedésemet illeti, ön mylord sokkal jobban ismer, semhogy ezt rólam föltenné. Én nem igen törődöm bizonyos ügyekkel. Az én ügyem mindig az volt, ahhoz állani, aki egymagára van kétszáz ellen — az volt s az is lesz mindig.“

„Eleget mondtál“, viszonzá lord George, szolgáját megintve, hogy vonuljon hátra. „Nem akarok többet hallani.“

„Ha még egy szót kockáztatnom megenged“, viszonzá John Grueby, „ez eszelősnek azt tanácsolnám, hogy ne vesztegeljen itt tovább. A kiáltvány már nagyon sok kézben van és jól tudják, hogy ő az abban előforduló dolgoknak részese. Ez a szegény fiú is okosabban cselekednék, ha biztonságba helyezné magát.“

„Hallja-e, mit mond ez ember?“ kiáltott lord George Barnabyhoz, ki e párbeszéd alatt csodálkozva nézte volt őket. „Azt hiszi, hogy fél őrhelyén maradni s tán akarata ellen elfogatni magát. Mit mond ehez?“

„Azt hiszem, fiatal ember“, magyarázgatá John, „hogy katonák jöhetnek, akik elfogják — akkor pedig magát felakasztják a nyakánál fogva, amig belehal — érti-e? belehal — amig belehal. Okosabb volna hát innen mielőbb elszélelni. Ez az, amit én gondolok.“

„Ő gyáva — Griff! ő gyáva“, kiáltott Barnaby, a hollót a földre téve és rudját vállára vetve. „Hadd jöjjenek. Éljen Gordon! Hadd jöjjenek.“

„Ugy van“, szólt lord George, „hadd jöjjenek. Lássuk, hogy ki mer oly hatalmat megtámadni, mint a

miénk — egy egész nemzet szent szövetségét. S ez volna őrült? Ön helyesen beszélt fiatal ember s én büszkén vallom magamat ily emberek vezérének.“

Barnaby dagadó szívvvel hallá e szavakat. Lord George kezét megragadva, megcsókolá; megpacskolta paripája sörényét — mintha az ember iránt érzett vonzalma és bámulása kiterjedne még azon állatra is, melyen lovagolt és aztán zászlaját kibontva és büszkén fennlengetve — fel-alá kezdett járni, mint az előbb.

Lord George, lángoló szemmel s égő arccal, vette le kalapját, meg-meglobogtatá feje fölött, ujjongva kiáltott egy isten velünk-öt! és gyorsan elügetett, miután még egy boszús pillantást vetett volna hátra, hogy lássa, vajjon inasa követi-e. A becstületes John megsarkantyúzta lovát és gazdája után nyargalt, de búcsúra Barnabyt még különböző jelentős taglejtésekkel távozásra inté s e mozdulatokat ő mindaddig folytatá, Barnaby pedig el-elutasítá, míg a kanyargó útnak fordulóiban egymás szemének elvesztek.

Magára hagyatva, őrhelyének fontosságáról táplált magasabb fogalmakkal és vezérének különös figyelme és bátorítása által még buzdultabban: — Barnaby inkább kéjes önkivületben, mintsem éber állapotban folytatta őrjáratát. A tájon előmlő napfény az ő lelkében ragyogott. Még csak egy vágya maradt teljesületlen. Ha édes anyja most láthatta volna!

A nap vége felé közeledett, melege lassanként az est hűvösségének engedett s könnyű szellő kezdett támadni, mely hosszú haját összekuszálta és zászlaját kellemesen meglobogtatá feje fölött. Ennek a hangnak és ennek az időnek oly valami szabad és üde jellege volt, mely hangulatával tökéletesen megegyezett. Boldogabbnak érzé magát, mint valaha.

Rudjára támaszkodva, szeme az áldozó napon függött és épen azon gondolkozott el magában mosolyogva, hogy ő most csupa elásott arany fölött áll őrt, mikor a távolban két-három alak tűnt fel, kik sebes léptekkel a háznak tartottak és kezeikkel úgy integetőztek, mintha a bennlakókat nógatni akarnák, hogy valamely közelgő veszély elől meneküljenek. Mikor közelebb értek, taglejtéseik komolyabbak lettek s mihelyt halltávolba érkeztek, aki legelől járt, elkiáltá magát, hogy a katonaság közeledik.

E szavakra Barnaby összehajtogatta zászlaját és rudjára köté. Szive ugyan hangosan dobogott, de ő maga oly kevésbé érzett félelmet s oly kevésbé gondolt visszavonulásra, mint akár a zászló rudja. A barátságos menekülők, miután még a veszélyről értesítették volna, elrohantak mellette és a házba siettek, hol csakhamar a legnagyobb zavar keletkezett. A bennlevők ajtót, ablakot hirtelen becsukván, csak jelekkel és pillantásokkal nógatták, hogy idejét ne vesztegesse, hanem sietve mentse meg magát. Meg is kiálták nem egy izben, hogy tegye meg, de ő válaszul megvetőleg fejét csóválta s őrhelyén csak annál szilárdabban állott. Belátván, hogy lehetlen őt rábeszélni, mindenki csak magára gondolt s a házban egy vén anyókán kívül senkimást sem hagyván hátra — elsiettek.

Eddig semmiféle jelből sem lehetett következtetni, hogy az újságnak a híresztelők félelmén kívül, egyéb alapja is van, de alig öt perccel a „Csizma“ kipusztulása után, a rétságon át egy embertömeg látszott közeledni, mely — mint fegyvereik s egyenruháik csillogásából a napvilágban és rendes, szabályos előnyomulásukból (mert zárt sorokban jöttek) világosan kitűnt, csak katonaság lehetett. Barnaby csakhamar rájött, hogy ez a

gyalog-testőrök egy erős szakasza, melyet két polgári ruhába öltözött egyén s néhány lovas katona kísér. Ez utóbbiak az utóhadat képezék s nem igen voltak hatnál vagy nyolcnál többen.

Mindig egyforma lépésben haladtak s közeledtükkor járásukat nem gyorsíták, egy hangot nem hallattak és semmiféle felindulást vagy aggályt sem mutattak. Noha ez rendes katonaságnál mindenki — még Barnaby előtt is természetes dolog volt, mégis valami igen megdöbentő volt benne, mi nagy benyomást gyakorolt arra, aki egy fegyelmetlen csőcselék lármájához és zajához szokott. Barnaby mindamellett a legnagyobb elhatározottsággal állta meg helyét és csüggedetlenül nézett maga elé.

Most az udvarra nyomultak s ott megálltak. A vezénylő tiszt egy gyalogost küld a lovasokhoz, akik közül egyik hozzá nyargal. Néhány szót váltanak és Barnabyra néznek, aki jól emlékezett arra a Westminsterben nyergéből kiűtött katonára s ime most maga előtt látja. A lovas csakhamar elküldetik, tiszteleg és visszalovagol társaihoz, kikkel együtt némi távolban állást foglal.

A tiszt megparancsolja, hogy töltsenek. A puska-
agyak súlyos zuhanása a földön, a töltő-vesszők gyors és zajos kopogása a csövekben, némileg mulattaták Barnabyt, noha jól tudá, mily halálos következménnyel jár e láрма. Ennek végeztével más parancs-szó hangzott s a katonaság azonnal egy sorban állott fel a ház és istállók körül — ez egész tért körülbelül hat rőfnyi távolságban zárolván be, legalább Barnaby a közte és ellenei közt levő távolságot szemmel ennyire becsülte. A lovaság eddigi helyén maradt.

Az eddig távolabb álló két polgári öltözkű úr most előre lovagolt s a tiszt egy-egy oldalán fogott he-

lyet. Aztán előhúzták a kiáltványt, egyikök felolvasta s a tisztt felhivta Barnabyt, adná meg magát.

Ő nem felelt, hanem az ajtóba lépén, mely előtt őrt állott, póznáját annak széltiben keresztbe tartá. Mély csönd között, újabb felszólítás intéztetett hozzá, adná meg magát. De ő most sem adott választ és valóban sokkal inkább volt elfoglalva egyébbel, semhogy ezt tehetette volna. Szemét a vele szemközt álló féltucat katonán tétova járattva, gyorsan el kelle magában végeznie, hogy ha rá rontanak, melyikét vágja le először. A középütt álló egyik katonát végre szemügyre vevén, elhatározta magát, hogy ha életébe kerül is, ezt ő ugyan a lábáról leszedi.

Ismét csönd állott be s az előbbi hang megint felszólítá, hogy rakja le fegyverét.

A következő percben ő már az istállóba hátrált s örülként csépett maga körül. Két katoná lábainál a földön hevert, közülök az egyik az volt, akit kiszemelt s kit csakugyan először terített le, mert a tolakodás hevében és dühében sem feledkezett meg szándokáról. Még egyet csap — még egyet, de már most legyűrve, egy puska agyának (melyet estében még látott) nehéz csapásától mellen találva — lihegve rogyott a földre és — fogoly volt.

A tisztt egy meglepett fölkiáltására némileg magához tért. Körülnézett. Griff, egész délutáni titkos munkálkodásának, melyet, miután figyelemre senki sem méltattatott, kettőzött szorgalommal folytatott — eredménye az lőn, hogy a szalmát Hugh fekhelyén egészen fölbolygatta és a porhanyó földet vascsőrével felturkálta. A lyuk vigyázatlanságból színültig lévén megtöltve, csak vékony földréteggel volt betakarítva és így összes kin-

cses tartalmát: arany kupákat, kanalakat, gyertyatartókat, vert pénzt — mindent, mindent fölfedeztek.

Ásókat és egy zsákot hoztak, beletömtek mindent, amit találtak s annyi kincset vittek el, hogy a terhet két ember is alig bírta megemelinteni. Barnabyt vasra verték, két kezét hátra köték, kikutatták s mindenét elszedék. Kérdést vagy szemrehányást senki sem intézett hozzá és senki sem mutatott iránta kíváncsiságot. Azt a két embert, akiket leverte, társaik ép oly közönyös ügyleti módon vitték el, mint ahogyan az egész vállalatot végrehajták. Végre pedig négy szuronyos őrnök felügyelete alá helyeztetett, mialatt a tiszt személyesen vezeté a ház s a melléképületek kikutatását.

Ez nem került sok időbe. A katonaság újra sorakozott, Barnaby az őrizettel kilépdelt s a sorba — egy számára fenntartott helyen beállt. A többi körülfogta és a szakasz — középuitt a fogolylyal — tovább haladt.

Az utcákba érve, csakhamar megérzé, hogy általános figyelem tárgyát képezi s mikor menet föl-föltekingetett, észre vette, miként rohannak az emberek az ablakhoz s midőn elkéstek, hogyan rántják föl és néznek utána. Néha felötlött egy-egy bámész arc a fejek közt az emeleteken, kísérőinek hónai alatt vagy amint egy kocsi tetejéről vagy bakjáról rámeredt, hanem ennél többet nem vehetett észre, mert nagyon sűrű tömegtől volt körülfogva. Még az utcai zaj is tompultnak látszott s a levegő fülledtnek és rekkenőnek tetszék, mint egy kemencének betegítő lehellete.

Tram, tram, tram, tram.

Emelt fő, kidöllesztett mell, minden ember szorosan lépést tartva — minden oly rendben s oly szabályosan ment végbe, senki sem törődött vele, senki sem látszott az ő jelenlétének tudatával is birni, úgy hogy

alig tudta elhinni, hogy csakugyan fogoly. De még el sem is gondolta ezt a szót, máris érezé a bénító bilincset, a madzagot, mely karjait oldalára szorítá, a fejének irányzott töltött fegyvereket, a rá szögezett hideg, fényes, éles szuronyok hegyeit és mindennek már pusztá látása is megfagyasztá a megkötött tehetetlennek ereiben a meleg vért.

Ötvennyolcadik fejezet.

Nem sokára a laktanyába érkeztek, mert a vezénylő tiszt a haderő kifejtése által az utcákon támadható csődülést mindenképen ki akarta kerülni és emberségi tekintetekből lehetőleg nem kívánt alkalmat adni valamely netáni szabadítási kísérletre, jól tudván, hogy vérontást vonhatna maga után és ha a kíséretében levő polgári tisztviselők felhatalmazzák a tüzelésre, hihetőleg sok ártatlan is életét vesztheti, kit csak kíváncsiság vagy lebselési vágy hozott az utcára. Ő tehát szakaszával gyorsan haladt előre és könnyörületes ildommal tért ki a nagyon látogatott és járt utcáknak — sőt azokat keresé ki, melyekben legkevésbé remélhettek zavargó népségre akadni. E bölcs eljárásnak köszönhető, hogy nemcsak a laktanyát érhető el minden baj nélkül, hanem tökéletesen le is forrázott egy zendülő csapatot, mely bizonyosnak gondolván, hogy a katonaság a főutcaik egyikén át fog vonulni, ott összegyült és a foglyot kiszabadítandó, még javában várakozott e helyen, mikor a katonaság Barnabyt már régen biztos helyre hozta, a laktanya kapui elzárattak és védelmi célból minden kijáráshoz kötös őrszem rendeltetett.

Szegény Barnabyt egy kövezett szobába igazították, melyben nagyon érzett a dohányszag, igen nagy léghezam uralkodott és egy akkora ágyat talált, hogy benne husz ember is elhált volna. Több katona félpongyolában őgyelgett itt-ott vagy evett bádogtányérokból, fa-fogások különböző egyenruhákat lóggattak le a megszelt falakról s vagy féltucat ember hanyatt fekve aludt, hatalmas hortyogást vivén végbe. Itt épen csak addig tartották, amíg e körülményeket szemügyre vehette, s aztán a gyakorló-téren át az épület egy másik részébe kísértetett.

Az ember tán sohsem vesz észre egy pillantásra annyit, mint mikor valamely végletes helyzetben van. Száz tehető egy ellen, hogy ha Barnaby csak mulatságból lebselt volna a kapuban, ellődörgött volna megint, anélkül, hogy a helyszínéről tökéletes képet magával vigyen s egyáltalján az egészre különösen visszaemlékezett volna. Hanem miután bilincsekben kísérték végig a murvás téren, figyelmét semmi sem kerülheté el. A porondos négyszögnek és kőpasz téglaháznak száraz, egyhangu képe; a némely ablakokon kilóggó ruhaneműk, míg másokból egy ingujjban levő katonák tehenkedtek ki; a tiszt lakok zöld redőnyei, elől az a pár csenevész fa; a dobosok, kik amott tanulgatnak; a gyakorló-helyen exercirozó katonaság; az a két ember egy-egy kosárral, kik találkozáván, egymásra pislogattak és ravasz módon torkaikra mutattak; a kikent kifent káplár, ki kezében bottal, hóna alatt egy pergamenbe kötött könyvvvel mellette elsiet; a földszinti szobákban levő katonák, kik egyenruháikat takarítják és kefélik, míg hangjaikat a tágas folyosók és karzatok visszaverik s aztán egyszerre megállnak, hogy utána nézzenek; — mindezen részletek egészen a fegyvergúláig az őrhelyen és a sarokban

függő fehérbőrös dobog, most oly élénken nyomódtak le elméjében, mintha már százszor lett volna e helyen vagy legalább is egy napot — nem pedig egy percet töltött volna itten.

Egy kikövezett, keskeny hátsó udvarba vezették s ott kinyitottak egy nagy vassal kivert ajtót, melybe a földszinétől vagy öt lábnyira néhány lyuk volt vágva világnak és levegőnek. Egyenesen e tömlöcbe dugták s az ajtót rázárva, eléje meg egy őrt állitva, gondolataival magára hagyták.

Az üreg vagy sötét lik — mert ajtajára ez elnevezés volt bigygyesztve — nagyon homályos volt s miután közelebb egy részeg szökevénynek szolgált tartózkodási helyül — tisztának sem mondható. Barnaby tapogatózva egy zsup szalmához ért a cella tulsó végén s aztán az ajtóra nézve, iparkodott a homályhoz szokni, ami nem kis fáradságába került, mert csak az imént jött be a napvilágról.

A börtön előtt egy oszlopos tornác-féle vonult el és az még azt a kevés világot is felfogá, mely az ajtónak keskeny nyílásain át utat törhetett magának. Az őrnek léptei egyhanguan verődtek vissza a kövezeten, amint föl-alájárt, (Barnabynak saját örállását juttatva eszébe) és mikor az ajtó előtt el-elhaladt, teste által egy szempillantásra az üreget úgy elsötétíté, hogy eltávozt a egy világos sugár felcsillámlatának és valósággal figyelemreméltó körülménynek tetszett.

Midőn a fogoly már darabig a földön ült a rést lesve vagy őrének közelgő és elhangzó lépteire fülelve a katona egyszerre csak megállott. Barnabyt, ki egészen képtelen volt gondolkozni vagy a rá váró sorson tüprengeni, a szabályos léptek idővel a félszender egy nemébe ringaták, de mihelyt azok elhallgattak, azonnal

fölébredt és ekkor vette csak észre, hogy az oszlopcsarnok alatt, közel ajtajához, két ember van egymással beszélgetésben elmerülve.

Mióta beszélgettek, azt nem mondhatta volna meg, mert állapota iránt az öntudatlanság egy nemébe esett volt s mikor a léptek megszűntek, fennhangon épen olyan kérdésre válaszolt, melyet hozzá mintegy Hugh intézett az istállóban, azonban a kérdés és válasz képzelt tartalmának legkisebb sejtelmével sem birt, bár az utóbbival ajkain ébredt föl. Az első szavak, melyek fülébe jutottak, a következők voltak:

„Miért hozták ide, ha megint mindjárt elszállítják?”

„Hát hová vitték volna? Ördögadtát, azt hiszem, sehol sincs oly bátorságban, mint a király hadserege között. Mit csinált volna vele? Tán bizony átadta volna egy csomó gyáva hatósági hivatalnoknak, akiket kirázott volna a hideg ringy-rongy pajtásainak fenyegetéseire.”

„Hisz ez igaz!”

„Meghiszem, hogy igaz! — Hanem mondanék valamit, Tom Green. Én csak azt kívánnám, hogy altiszt helyett tiszt lehetnék és ezredemnek két századját — csak két századját — vezényelhetném. Akkor aztán tessék engem e zavargók ellen kirendelni — a szükséges teljhatalommal felruházni és nem vetek neki hat kartácslövést. . . .”

„Jó, jó”, mond a másik hang. „Ez mind szép dolog, csak hogy nem adják meg a teljhatalmat. Ha a hatósági személy nem adja meg valamihez az engedélyt, mit tegyen a tiszt?”

Amint látszott, a másik beszélgető nem igen volt tisztában, hogyan győzze le ez érvnek nehézségét s en-

nélfogva meglegedett néhány a hatósági személyek ellen intézett káromkodással.

„Szivből kívánom“, egyezett bele barátja.

„Mire is való ilyen hatósági személy?“ viszonzá a másik hang. „Ily esetben mi más egy hivatalnok, mint orcátlan, szükségtelen s alkotmányellenes beavatkozó? Itt a kiáltvány s itt egy ember, kiről a kiáltványban szó van. Itt a bizonyíték s itt a tanu. Ördögadtát! Hát vigyék ki és löjjék főbe. Mire való még ehhez egy hatósági személy?“

„Mikor vezetik Sir John Fielding elé?“ szólt azon úr, ki legelőször beszélt.

„Ma éjjel 11-kor“, válaszolt a másik. „Aztán meglásd, mi történik. A hivatalnok elküldi Newgate-be. Embereink oda szállítják. A zendülők embereinkre rontanak. Ezek kénytelenek visszavonulni. Következnek a kőhajítások, gyalázások — hanem azért egy puskát sem szabad elsütöni. Miért nem? A hatósági személyek miatt. Vigye ördög ezt az egész pereputtyot.“

Aztán még különböző más — a hatóságoknak szóló átkozódásokkal könnyített lelkén, míg végre elhallgatott, csak hébe-hóba eresztvén meg egy-egy halk dünnyögést, mely még mindig a hatóságokra vonatkozott.

Barnabynak volt esze belátni, hogy e társalgás őt — s pedig igen közelről érdeklé, ennélfogva meg sem mukkant mindaddig, míg egy hangjukat hallható s aztán tapogatózva mászott az ajtóhoz, a léglikakon át iparkodva meglátni, hogy mily szőrű emberek beszélgetését hallotta.

Az egyik, aki a polgári hatalmat oly erős kitételekben kárhoztatá, őrmester volt és mint a sipkájáról lelóggó szalagok hirdetéi, akkor épen az ujjoncozással foglalkozott. Egy oszlophoz támaszkodva, oldalt állott

s míg magába dörmögött, botjával a kövezeten rajzolgatott. A másik háttal fordult a börtönnek és Barnaby csupán alakját láthatá, mely után ítélve, vitéz, férfias, szép fiúnak kelle lennie, hanem félkarját elveszíté. A hón és váll közt volt levágva s ruhájának üres ujja mel-lén át fityegett lefelé.

Valószínűleg e körülmény kölcsönzött neki oly ér-deket, mely felülmulta társáét és Barnaby figyelmét magára voná. Tartásában valami katonás feküdt és mind zekéje, mind fövege fel volt cifrázva. Meglehet, hogy valamikor a katonaságnál szolgált, de ha ez csakugyan áll, nem szolgálhatott régen, mert egészben véve még fiatal volt.

„Jól van, jól“, mond ő elgondolkozva, „de le-gyen a hiba akárhol, bizony bánthatja az embert, hogy ős Angliába visszajövet, a dolgokat ily állapotban ta-lálja.“

„Azt hiszem, nem sokára a malacok is hozzájuk állanak“, szólt az őrmester egyet káromkodva, „mióta a madarak jó példával járnak elő.“

„A madarak?“ ismétlé Tom Green.

„Azok hát“, szólt az őrmester kedvetlenül, „a ma-darak. Azt hiszem, angolul volt mondvá.“

„De én mégsem tudom, mi értelme van.“

„Menjen hát az őrházhoz és nézze meg. Ott egy madarat talál, mely az ő sivalkodásukat csak oly jól tudja, mint akármelyikök és úgy károgja, hogy: le a pápasággal, mint egy ember vagy mint egy ördög, mert annak vallja magát. Nem is csodálnám, ha az volna, az ördög ugyanis kiszabadult valahol Londonban. Vigye manó, csak rám hagynák, úgy kitekerném a nyakát, hogy meg sem nyekkenne bele.“

Az ifjú két-három lépést tőn, mintha el akarna távozni, hogy ama madarat megnézzze, midőn Barnaby hangjára megállott.

„Ő az enyém“, kiáltott ki félig sirva, félig nevetve, „az én kedves barátom Griff. Hahaha! Ne bántsa, ő nem tett semmit. Én tanítottam, amit mond, az én hibám. Kérem, adja vissza nekem. Ő az én egyetlen barátom, aki még megmaradt. Magának ő nem táncol, nem fecseg, nem füttyöl, hanem nekem megteszi, mert ismer és — akár hiszi, akár nem — nagyon szeret. Tudom én, hogy maga egy madarat nem bántana, mert maga vitéz katona és asszonyt vagy madarat — bizonyos vagyok benne — nem bántana.“

Ez utolsó esengést az őrmesterhez intézte Barnaby, mert piros kabátjáról magasállású tisztnek gondolá, aki nek egyetlen szavától függ Griff sorsa. Hanem ez uri ember válaszul, nagyduván tolvajnak és lázadónak szidta és több rendbéli, saját két szemére, életére, vérére és testére szórt önzetlen káromkodással biztosítá, hogy ha rajta állana, ő a madárnak gazdástul csakhamar helyét találná.

„Ön keményen beszél egy fogolylyal“, szólott Barnaby boszúsan. „Volnék én csak az ajtó másik oldalán s ne állna köztünk senki, bezzeg más húrokat pöngetne — másokat bizony akárhogy is rázza a fejét! — Ölje meg hát a madarat — tessék! Öljön meg mindent, amit tud s boszulja meg magát így azokon, akik szabad kézzel hasonlóképen tudnának önnel elbánni.“

E kihívás után börtönének legtávolabbi sarkába rohant, arcát a szalmába rejté és elfogatása óta először zokogva — csak ezt mormogá magában: „isten veled, Griff, isten veled, kedves öregem!“

Elejénte azt képzelte, hogy a félkezű segítségére lesz vagy legalább egy jóindulatu szóval válaszoland. Nem igen tudta ugyan, hogy miért, de remélte és gondolta. A fiatal ember Barnaby hangjára megállott s félig megfordulva, minden szavára hallgatott. Meglehet, hogy a fogoly gyöngé reményét erre alapítá vagy talán fiatalságára és szabad, nyílt viseletére. Álljon a dolog azonban bármiképen, homokra épített, mert a másik azonnal elment, mihelyt Barnaby elhallgatott és sem nem felelt, sem nem tért vissza. Hagyján! Itt már mindenki ellensége, ezt ugyis tudhatta volna. Isten veled, öreg Griff, isten veled!

Darab idő múlva érte jöttek, felzárták az ajtót s kihívták. Gyorsan fölkelt és csöppet sem ellenkezett, mert nem akarta, hogy azok azt gondolják róla, hogy meg van ijedve vagy le van verve. Egészen férfiasan lépett ki és büszkén nézett végig az arcokon.

Egyik sem viszonzá tekintetét, egyik sem vette szemügyre. Azon az uton, melyen ide jöttek volt, kísérték vissza a disztérig s ott aztán megálltak egy katonacsapat között, melynek száma legalább is kétszer akkora lehetett, mint azé, mely őt délután elfogta. Az előbbi tiszt néhány rövid szóval tudtul adá, hogy ha szökési kísérletet tenne — akármily kedvező alkalom kínálkozik — a legénység közül néhánynak meg van hagyva, hogy abban a percben rá tüzeljenek. Ez értesítés után közre fogták s megindultak.

Zárt sorokban érkeztek Bow-Street-ig, csakhogy minden oldalról valóságos sokaság rajzott körülöttük és ostromolta minden felől s ez a tömeg szakadatlanul szaporodott. Itt egy vak úr elé álliták s kérdék, hogy van-e mondani valója? — Nincs. Mit is mondhatna nekik? Egy kurta beszélgetés után, melyre ő mitsem ügyelt,

értésére adák, hogy Newgate-be fog vitetni s azzal aztán elkisérték.

Amint az utcára lépett, mindünnen úgy körülvette és fogta a katonaság, hogy mitsem láthatott, hanem a hallatszó morgásról mégis következtethetett arra, hogy itt nagy néptömegnek kell lennie s hogy e sokaság a katonaság iránt nem igen viseltetik barátságos érzelmmel, azt csakhamar elárulá a szünni nem akaró sivalkodás és piszszegés. Hányszor s mily sováron leste Hugh hangját! Hiába. Egy ismerős hangot sem hallhatott. Hát Hugh is el volna fogva, nem volna-e már semmi remény?

Amint a fogházhoz közeledtek, a népség rivalgása növekedett, kövel dobáltak s minden alkalommal egy-egy rohamot intéztek a katonaság ellen, mely a nyomásnak engedett. Egy legény épen a fogoly előtt halántékon találtatván, egyet jajdult és már felkapta puskáját, hanem a tiszt kardjával rácsapott s halállal fenyegeté, ha szándokától el nem áll. Öntudatosan még csak ezt láthatá, mert rögtön rá minden oldalról lökdösni, ide-oda háyni kezdék, mintha viharos hullámok lapdázának vele. De akár merre fordult, mindenütt csak az őrséggel találkozott s mikor kétszer-háromszor a földhöz is vágódott — még akkor sem tudá figyelmüket egy pillanatra is kikerülni. Mellette álltak s már ismét zárt sorokkal fogták körül, mikor ő szorosan összekötött kezeivel nagynehezen fel tudott tápászkodni. Így bekerítve, egyszerre csak úgy érzé, mintha néhány lépcsőn fölröpitetnék s csak akkor vethetett egy pillantást a tömeg tusa-kodására s láthatta, miként küzködik itt-ott tarka foltként egy-egy piros kabát a csöcselékkal, hogy elszakadt társaihoz férhessen. A következő percben már az egész

környezet sötét és homályos volt s ő a fogház tornácában állott, egy csapat ember kellő közepében.

Egy kovács csakhamar mellette termett és nehéz vasra verte. A szokatlan teher alatt jól rosszul tovább botorkálván, egy erős kő-cellába kísértetett és ajtaját lakattal, láncokkal, rudakkal rácsukván, ott hagyták a sötét üregben, melybe előbb — észrevétlenül — Griffet is bedugták, aki lehorgasztott fejével és borzas fekete tolluzatával, megérteni s részt venni látszék gazdájának bukott szerencséjében.

Ötvenkilencedik fejezet.

A történet jelen állásában szükséges visszatérnünk Hugh-hoz, aki — mint láttuk — a zendülőket a Nyúl-sövényben felszólítá, hogy oszoljanak szét s gyülekezzenek aztán a szokott módon, ő maga visszamerült a sötétbe, melyből felmártott volt és azontúl ez éjjel többé nem mutatkozott.

Azon csalitban állott meg, mely őt őrvjögő társainak szemétől eltakará s itt várakozott, hogy megbizonyosodjék, vajjon meghagyására elvonulnak-e vagy pedig helyben maradva magukkal szolítják. Észrevette, hogy néhányan csakugyan nem mutattak kedvet, utnak indulni nélküle és búvóhelyéhez közeledtek is, mintha követni és sürgetni akarnák, hogy térjen vissza velök; hanem miután ez embereket nem csupán barátaik szolongatták vissza, sőt igazat szólva, maguk sem igen kívánczoktak a birtok azon sötétebb részeibe hatolni, hol netalán tán egy-egy fán leselkedő valamely hátramaradt családtag vagy szom-

széd, véletlen megtámadásának is kitéve lehettek, annál fogva csakhamar lemondottak az eszméről s néhány hasonérzelművel összeállva, lassanként eleregeltek.

Bizonyosságot szerezve magának, hogy a zendülők zöme e példát követte s a térség gyorsan ki-kitisztul, egy kis ligetnek legsűrűjébe sietett s utjában a bokrokat meg-megropogtatván, egyenesen egy távoli világnak tartott, ennek és a háta mögötti tűznek komor fényétől vezetve.

A fel-felcsillámló világító-toronyhoz közeledvén, néhány szövetnek vörhenyes ragyogása kezdett a sötétből kiválni és néhány — fojtott hangon beszélő férfi hangja szegte meg a csendet, melyet különben csak egy-egy a távolban felharsogó sivalkodás szakított meg. Végre kijutott a cserjésből, átugrott egy árkon és most egy sötét sziklautba ért, hol egy kis csapat kétes tekintetű csavargó, kiket husz perccel előbb hagyott itt, visszatértét türelmetlenül leste. Egy régi postakocsi köré voltak gyűlve, melyet egyikök hajtott, aki postillion módjára a rudas lovon ült. Az ellenzők fel voltak húzva és a két ablaknál Tappertit és Dennis állott őrt. A parancsnokságot Tappertit ur magának tulajdonítá, mert ő kiáltá meg a feléjük közeledő Hugh-ot s e megszólításra a kocsi körül a földön heverésző őrizet talpra szökött és köréje gyűlt.

„Nos“, szóló Simon halkán, „rendben van minden?“

„Meglehetősen“, viszonzá Hugh hasonlóképen. „Oslófélben vannak, s már szállingóztak, mikor oda érkeztem.“

„A mezőség tiszta?“

„Ami legényeinknek — azt hiszem — tiszta lesz“, szóló Hugh. „Nem igen lesz aki ma éjjel beléjük kös-

sön, ha tudja, hogy milyen munkát végeztek amott. — Nincs senkinél valami italféle?“

Mindenki hozott magával valamit a feldúlt pincéből és Hugh felszólítására féltucat palack és üveg nyujtatott feléje. Ő kiválasztá a legnagyobbikat, szájához emelé és torkát megköszörülve öblíté le vele gégejét. Kiürítvén az egyiket, a földhöz vágta s egy másikért nyult, melyet hasonlóképen egy hajtásra felhörpentett. De még egy harmadiknak is felét felhajtván, a maradékot megtartá utolsó kortynak, és kérdé:

„Van-e valamelyiknél valami harapni való? Olyan éhes vagyok, akár egy farkas. Melyitek volt az éléskamrában?“

„Én voltam testvér“, viszonzá Dennis, kalapját levéve és benne kutatgatva. „Valahol mégis csak kell egy darab vadpástétomnak lenni, ha ez megteszi.“

„Ha megteszi-e“, kiáltott Hugh, az utra letelepedvén. „Csak ki vele, de hamar! Világítson egyitek s állatok körül fiuk, hadd vacsoráljak gálában! Hahaha!“

Miután valamennyien jól a kancsó fenekére néztek volt s csak oly céda hangulatban voltak, mint ő, bele találták magukat kirúgó kedvébe s körbe fogták, mi alatt kettejük magasra tartott szövétnekkal egy-egy oldalára állott, hogy ne legyen kénytelen sötétben költeni el lakomáját. Dennis urnak ezalatt csakugyan sikerült kalapja mélyéből tömérdek pástétomot kimarkolni, melyet úgy belegyürt, hogy csak ügygyel-bajjal tudta ismét kikapni s azt azután eléje tálalta; Hugh pedig egy a társaságtól kölcsönvett csorba, életlen bicskával mohón neki rontott a komedenciának.

„Tanácslom testvér, hogy ezentúl ebéd előtt vagy egy órával mindennap egy kis tüzet nyeljen, szólt Dennis,

rövid hallgatás után. „Ugy látom, hogy igen jó appetitium.“

Hugh végignézett Dennisen, végig a kormos arco-
kon, melyek körülfogták s kését egy pillanatig megfor-
gatván feje fölött, hatalmas röhögéssel felelt.

„Hé! ne zavarják a rendet, ha mondom“, szólt
Tappertit Simon.

„Mi, hát az ember egy kicsit még csak ne is dor-
bézolhasson vitéz kapitány“, viszonzá hadnagya, a késsel
rést nyitván magának az őt körülálló csoporton, hogy a
beszélőt láthassa, „még csak egy falatot se költhessen
el oly munka után, mint amilyen az én mai munkám
volt? Ejnye, be kemény egy ember a kapitány, be szo-
rosan fogja az embert ez a zsarnok kapitány! Hahaha!“

„Bár egyikök bedugná a száját egy palackkal,
hogy veszteg maradjon“, szólt Simon, „különben könny-
yen a nyakunkra hozza a katonaságot.“

„És ha a nyakunkra jönnének?“ viszonzá Hugh.
„Ki bánja? Ki fél tőlük? Hadd jöjjenek, azt mondom,
hadd jöjjenek. Minél többen lesznek, annál jobb mulat-
ság lesz. Adják mellém bátor Barnabyt s mi ketten
helytállunk a katonaságnak, anélkül hogy közületek
egyik is segítene — Barnaby való a katonaság elé. —
Eljen Barnaby!“

Miután azonban a többség — fáradt lévén s kime-
rült — épenséggel nem kívánczozott ez éjjel még egy-
szer veszekedni, Tappertit indítványát pártolák és Hugh-ot
megsürgeték, hogy fogyaszsa el vacsoráját mielőbb,
mert már ugyis nagyon elkéstek. Hugh még vad má-
mora tetőpontján is belátván, hogy nagy veszélyben fo-
rognak, ha utóbbi dúlásaik színhelyéhez ily közel vesz-
tegelnek, ennélfogva minden további ellenvetés nélkül

véget vetett estelijének, fölkelte és Tappertithez lépve, vállára csapott.

„Na hát, megvolnék“, kiáltott Hugh. „Derék madarak vannak ebben a kalitkában, ugy-e bár? — Pom-pás madarak, gyöngye, szerelmes, pici galambok. Én csuktam be — én csuktam — hadd lám még egyszer!“

S e szavakkal a kis embert félre tolva, a félig lebocsátott lépcsőre felállt, az ablakellenzőt letaszítá s úgy meredt a kocsiba, mint barlangjába egy dúvad.

„Hahaha! hogy karcoltak, csipdestek és birkóztak az eszemadta jószágaik, ugy-e bár?“ kiáltott, egy pici kacsót megragadva, mely hiába iparkodott markából kiszabadulni, „ezek a bogárszemű, eperszáju, kíváncsú apróságok! Hanem én azért még jobban szeretlek, az ám, még jobban. Nem bánám, ha kedved tartaná, akár leszúrnál — csak aztán ki is gyógyítanál a bajomból. Én szeretlek ilyen durcásnak és büszkének, mert az még szebbé tesz és van-e, volt-e valaha hozzád fogható drágalátos galambom?“

„Na!“ szólt Tappertit, ki e beszéd alatt látható türelmetlenséggel fészkelődött, „elég is volna már. Gyérünk!“

A kis kacsó e megintést azzal támogatta, hogy Hugh nagy fejét erőnek erejével eltaszítá és az ablakellenzőt felhuzta, mire az imádó roppant nevetésbe törvén ki, váltig erősítgeté, hogy nem tágit, míg még egyszer nem láthatja, mert az ő kedves kis képének szemlélete az imént egészen kiforgatta az eszéből. Miután azonban a csapat elfojtott türelmetlensége most nyílt morgással fajult, Hugh letért szándékáról s a bakra ülven, megelégedett azzal, hogy az első ablakokat megkocogtatá s a kocsi belsejébe pislogatni iparkodott. Tappertit a lépcsőn foglalván helyet s megfogóznán az ajtóban, innen

osztogatá parancsoló hangon és magatartással a kocsinak a rendeléseket; a többi pedig vagy hátul kapott fel, vagy a kocsi mellett szaladt, kiki amint tudott. Ez utóbbiak közül néhányan Hugh példáját követve, iparkodtak az annyira magasztalt arcot megpillantani, mely szemtelen törekvést Tappertit úr fütykösének példálózgatásaival utasítá vissza. Így folytaták utjakat kerülőkön, és tekervényes utakon, meglehetősen rendben és tűrhető csendben, kivéve mikor meg-megálltak, hogy kifújják magukat vagy a Londonba vezető legjobb útról felelni kezdtek.

Ez alatt Dolly — a szép, elbájoló, elragadó kis Dolly — zilált hajjal, tépett ruhákkal, könybe lábbadt szemmel, zihált kebelrel — arcán hol a félelem sápadtságával, hol a harag pirjával — egészben véve pedig e zaklatott állapotban százszor szebben, mint bármikor: hiába igyekezett Haredale Emmát megnyugtanni és neki azon vigaszt nyújtani, melyre maga is annyira szorult volna. A katonaság bizonyosan eljön; kétségkívül ki fogják szabadítani; lehetetlen őket így végig kísérni London utcáin, ha dacolván őreik fenyegetéseivel, a járókelőket segítségért megkiáltják. Ha ezt teszik, mikor a leglátogatottabb utcákba érnek — ő (már mint Dolly) bizonyos — ő egészen bizonyos benne, hogy meg fogják menteni. Így beszélt szegény Dolly s így iparkodott szegény Dolly gondolkozni; de mindezen érvelésnek vége mégis csak az lett, hogy Dolly sirva fakadt s kezét tördelve jajgatott, hogy mit fognak otthonn, az „arany kulcsnál“ gondolni vagy tenni, ki fogja őket megvigasztalni és aztán nagyon, nagyon megindító módon zokogásra fakadt.

Miss Haredale, ki Dollynál nyugodtabb természetű lévén, érzelmei sem jelentkeztek oly hamar a fölszinen,

a legborzasztóbb módon meg volt rémülve s csak az imént tért egy ájulásból magához. Arca halvány volt s keze, mely Dollyében pihent, egészen hideg, mindamellett még ő figyelmezteté társát, hogy a gondviselésen kívül sok függ saját eszélyességüktől is s ha nyugodtak maradván, sikerülne azon gazemberek figyelmét elaltatni, kiknek hatalmába kerültek, jóval több reményük lehet a városban segítségre szert tenni, mert hacsak addig a társadalom minden kötelékei szét nem szakítottak, kétségtelen, hogy azonnal heves nyomozás és üldözés fog kezdődni és nagybátyja bizony nem fog addig nyugodni, míg ki nem nyomozza és meg nem szabadítja őket. De alig ejté ki az utolsó szavakat, megvillant benne a gondolat, hogy hátha nagybátyját a pápistákkal együtt az éjjel felkoncolták, ami a látottak s hallottak után legkevésbé sem mondható vad vagy valószínűtlen föltevésnek? A szegény nő az éjjeli szörnyjelenetek, valamint a még netán bekövetkezendők hatása alatt, oly mereven, féhéren és hidegen ült ott, mint a márvány, nem tudván sem gondolkozni, sem egy árva ígét kiejteni, sem fájdalmát a legkisebb jellel is kimutatni.

Hányszor — de hányszor jutott e hosszú uton Dollynak eszébe az ő régi szeretője: a szegény, kedves, megvetett Joe! Hányszor, de hányszor idézte vissza magában azon éjt, midőn karjaiba rohant ugyanazon ember elől, ki most gyűlölt tekintetével behat a kocsi sötétébe, és úgy sandalog be az üvegen, mint egy bámuló szörnyeteg! S mikor Joera gondolt és elképzelte, milyen derék egy fiu volt ő, aki most bezzeg bátran neki ugratott és rontott volna e gaznépnek — neki ám! ha még kétszer annyian is lettek volna — (s ekkor ököltre szorítá kis kacsóját és lábát megveté a kocsi fenekén) mikor szegény Dolly mindezt elképzelte: az a büszkeség,

melyet egy percig magában érzett, hogy azon ifjunak szívét meg tudta nyerni, csakhamar könnyzáporrá olvadt és Dolly keservesebben zokogott, mint bármikor.

Midőn az éj előhaladván, ők ismeretlen utakon utaztak tovább és a foglyok a futtában fel-felmerülő tárgyak közül megkülönböztetni semmitsem tudtak, félelmük még inkább növekedett. S ez nemcsak természetes is két fiatal, szép hölgynél, kiket egy banda vakmerő gonosztevő megszöktet s kik nem tudják, hová viszik és ily rongyemberek szemének kitéve vannak — hanem e körülmények már magukban véve is olyanok, hogy méltán tarthattak a legrosszabbtól. — Egy ismeretlen külvároson át éjfél után érkeztek Londonba, melynek utcái már sötétek és néptelenek valának. De ez még nem volt a legnagyobb baj, nagyobb is következett, mert egy elhagyott helyen a kocsi megállván, Hugh felrántá az ajtót, beugrott és kettejük közé ült.

Hiába kiáltottak segélyért. Hugh mindenikét átkarolta és megfogadá, hogy csókjaiba fojtja, ha nem maradnak csendesen, mint a sír.

„Azért jöttem, hogy maguk veszteg maradjanak“, mondá „s én ily eszközökhöz szándéksom folyamodni. Ha tehát maguk picinyeim nem maradnak békével — ha lármáznak — tessék, én bizony azt még jobban szeretem.“

Utjokat gyorsan és látszólag kevesebb kísérettel folytaták, ami egyébiránt az uralgó sötétségben (a szövétnekek ki lévén oltva) csak pusztá találgatáson alapuló okoskodás volt. A két hölgy Hugh érintése elől a kocsi legtávolabbi zugába vonult vissza, de akármiként huzódott vissza szegény Dolly, a férfi szorosan átkarolva tartá derekát. A lány a rémüléstől és undortól szavát vesztette, úgy hogy sem szólni sem kiáltani nem birt,

mindamellettt úgy megrángatta a férfi kezét, mintha életének feláldozásával is meg akarna tőle menekülni s a kocsi fenekére guggolva, elfordított s lehorgasztott fővel, oly erővel taszítá őt vissza, melyen mindketten elcsodálóztak. A kocsi most újra megállott.

„Emeljétek ki az egyiket“, szólott Hugh ahhoz, ki az ajtót kinyitá, midőn ő Miss Haredale kezét megfogva észrevevé, hogy az mily nehezen hanyatlik alá. „Elájult.“

„Annál jobb“, dünnyögé Dennis — mert e szeretetreméltó uri ember nyitotta ki az ajtót. „Legalább nem lármáz. Én mindig jobb szeretem az asszonyt ájultan, kivéve, ha nagyon kedveskedő és csendes.“

„Elbirja őt egymaga?“ kérdé Hugh.

„Nem tudom, míg meg nem próbálom. Egyébiránt el kellene birnom, hiszen nem egyet emelintettem föl a magam idejében“, mond a hóhér.

„Fel hát! Nem valami könnyű ez testvér! Ezek a szép lányok mind jó nehezek. Fel hát! Na megvan.“

Ezalatt fölemelte az ifju hölgyet s most — terhével karján — tovább botorkált.

„No lásd csak kedves madaram“, szólott Hugh, Dollyt magához huzva, „jusson eszedbe, amit mondtam, minden kiáltásért egy csók jár. Kiálts édesem, ha szeretsz. Kiálts csak egyszer lányka. Szép lányka! csak egyszer — egyetlenegyszer kiálts, ha szeretsz.“

Arcát erőnek erejével eltaszítván, lekonyult fővel tűrte el Dolly, hogy a kocsiból kiemeljék és Miss Haredale után egy rongyos viskóba vigyék, hol aztán Hugh — miután még egyszer keblére szorította volna, szép lassan a pallóra letev.

Szegény Dolly! Akármit tett, csak annál szebben és kedvesebben mutatott és annál jobban csábitott. Mi-

kor szeme haragtól ragyogott és piros ajkai lágyan nyilongtak, hogy forró lélekzetének rést engedjenek, ki állhatott ellen? Mikor sírt és zokogott, mintha szíve szakadna; mikor szerencsétlenségén a legédesb hangon jajongott, mely valaha embernek fülébe lopózott: ki maradhatott volna érzéketlen e csókolnivaló, elragadó nyelveskedés ellenében, mely gyakran még legmélyebb s legigazabb bánatában is fel-felcsillámlott. Mikor — mint most is — pillanatnyi önfeledtségben barátnéja oldalán térdre rogyott, ráhajolt, orcáját orcájára tévé s derekát átkarolá: miféle halandó szem állhatott volna ellen, hogy oda ne nézzen e hajlékony testre, e lobogó hajra, a züllött öltözékre és a virágzó, pici szépségteljes, akaratlan odaadására? Ki nézhetett oda és láthatá, mint pazarolja csókjait s öleléseit, anélkül, hogy ne kívánt volna Haredale Emma helyében Dollynak vagy Emmának: az öleltnék vagy ölelőnek lenni? Bizony Hugh nem tudta ezt közönyösen elnézni, de még Dennis sem.

„Mondok valamit, ifju hölgyek“, szólott Dennis ur. „Én nem igen futkosok a szoknyák után és ebben a máj vállalkozásban is csak ép annyi részem van, hogy segítségére voltam barátaimnak, de ha még sok efféle históriát fogok látni, engem ugyse! kedvem kerekedhetik lóggós helyett kolomposnak beállani.“

„Miért hoztak ide?“ szólott Emma, „meg akarnak ölni?“

„Megölni?“ kiáltott Dennis, nagykegyesen tekintve rá és egy széken helyet foglalva. „Ej édesem, ki fog ilyen gyöngé csibéket megölni? Ha különben azt kérdezte volna tőlem, vajjon azért hoztuk-e ide, hogy férjhez adjuk — már abban lehetne valami.“

E szavak után Hughgal, ki eddig Dollyra szögzett szemét fölveté, összevihogott.

„Sohse féljenek“, folytatá Dennis, „sohse agyarkodjanak galambjaim, nem ölnek itt meg senkit. Esze ágában sincs senkinek. Inkább az ellenkezője.“

„Ön idősb embertársainál“, mond Emma remegve „Nem esik meg szíve rajtunk? Nem veszi tekintetbe, hogy mi nők vagyunk?“

„Dehogy nem veszem édesem“, viszonzá Dennis, „bajos is volna nem venni, ha az ember ilyen két enni-való jószágot lát maga előtt. Haha! Dehogy nem tekintem. Nagyon is tekintjük mindnyájan — de nagyon.“ És fejét csintalanul megrázva, átsandalgott Hughra és szívből eredő kacagásra fakadt, mintha valami igen nemes dolgot mondott és nagyon kitett volna magáért.

„Nem ölünk mi meg senkit, édesem. Cseppet sem ölünk meg. Hanem testvér, valami jutott eszembe“, — mond Dennis, komoly tekintet vetve Hughra s ezalatt kalapját félrecsapva, hogy füle tövét megvakarhassa, „figyelmet érdemel s egyik bizonyítéka törvényünk csodálatos egyenlőségének s méltóságának, hogy nem tesz különbséget nő és férfi között. Hallám, több ízben, hogy a bíró gyöngédtelenséggel vádolt egy-egy útonállót vagy rablót, amért nőket kezükön és lábukon megkötözött — meg fogjátok angyalkáim! bocsátani, hogy ezt szóba hozom — és őket így dugta a pincébe. — Már én erre csak azt mondom, hogy ez a bíró nem értette a mesterségét s ha én lettem volna annak a rablónak vagy utonállónak — azt feleltem volna neki, hogy: — „Miről beszél ön mylord? Én annyi gyöngédséggel viseltetem a nők iránt, mint a törvény s hogyan kívánhat ennél többet?“ Ha az ember az ujságokból össze akarná számlálni azon nők számát, kikkel az utolsó tíz év alatt csak e városban elbántak“, folytatá Dennis elmélázva, „ön a sommáján igen elcso-

dálkoznék. Mégis csak méltóságos, szép egy dolog az egyenlőség! Azonban nem vagyunk biztosak benne, hogy meg fog tartani, mert mióta kedveskedni kezdenek a pápistáknak, nem csodálkoznám, ha valamikor még ezt is megváltoztatnák, lelkemre! nem csodálkoznám.“

E tárgy, talán kissé kizárólagos szaktermészeténél fogva nem költé Hughban azon érdekeltséget, melyet barátja föltételezett. Azonban nem maradt ideje elmélkedéseit folytatni, mert e pillanatban Tappertit ur lépett be hevesen, kinek láttára Dolly örömmel fölsikoltott s egyenesen karjaiba rohant.

„Tudtam, bizonyosan tudtam!“ kiáltott Dolly. „Az én kedves atyám van odakünn. Hál' isten! hál' isten! Az isten megáldja Simon, az Isten megáldja ezért.“

Tappertit Simon, ki először magától értetődőnek hitte, hogy a lakatos leánya már nem lévén képes iránta érzett titkos szenvedélyét tovább elfojtani, most féket eresztve ki akarja jelenteni, hogy örökre az övé, mondom: Tappertit Dolly fönnebbi szavai alatt fölötte bambán nézett maga elé s bárgyúsága nőttön-nőtt, midőn Dolly nyilatkozata Hugh és Dennis részéről hangos kacajjal fogadtatott, melyre a szegény lány hátra húzódva, tekintetét komolyan s mereven szegezé Tappertitra.

„Miss Haredale“, mond Simon kínos hallgatás után, „remélem, ön a körülményekhez képest jól érzi magát. Varden Dolly — angyalom — egyetlen, bájos szerelmem! remélem, ön hasonlóképen érzi magát.“

Szegény kis Dolly! Most belátta, hogy a dolgok miként állanak és arcát kezével elfödve, keservesebben zokogott mint valaha.

„Varden kisasszony! Ön bennem most“ — mond Simon, kezét mellére téve, „nem egy inast talált, nem egy munkást, nem egy rabszolgát, nem édes atyja zsar-

nokságának egy áldozatát, hanem egy nagy tömeg vezérét, egy nemes csapatnak kapitányát, melyben ez úri egyének — ha szabad magamat így kifejeznem — káplárok és őrmesterek. Ön bennem nem egy magánembert lát, hanem egy nyilvános jellemet; nem egy lakatfoltozót, hanem boldogtalan hona sebeinek egyik gyógyítóját. Varden Dolly, édes Dolly, hány éven át várakoztam én e találkozásra! Hány évig iparkodtam önt fölemelni és magas polczra helyezni! Most beváltom szavamat. Tekintsen engem férjének, igen bájos Dolly! — csábító — varázsló Dolly — Tappertit Simon egészen az öné.”

S e szavak után feléje közeledett, Dolly pedig meg-meghátrált, amig hátrálhatott s aztán tehetlenül a földre rogyott. Simon nagyon lehetségesnek gondolá, hogy ez csupán női szerénység s igyekezett őt felemelni, minek folytán Dolly a kétségbeesés végerejével Simon hajába kapott és könyek közt kiabálva, hogy ő egy borzasztó, törpe nyomorult, ugy össze-vissza cibálta, rázta és harapta, hogy Simon kénytelen volt torkaszakadtából segélyért könyörögni. Hugh sohasem bámulta ennyire Dollyt, mint e pillanatban.

„Ő ez éjjel nagyon fel van izgatva“, mond Simon, összegyűrött tollait kiegyengetvén, „és azt sem tudja, mit akarjon. Ha holnapig magára hagyjuk, majd meggondolja magát. Vigyék a szomszéd házba.“

Hugh azonnal felnyalábolta.

Tappertitnek szive azonban tán csakugyan meg-esett a nő búján vagy meglehet, némileg illetlennek vélte, hogy jövődöbelije egy más férfi karjai között viaskodjék, elég az ahoz, — meggondolva magát — megparancsolta Hughnak, hogy tegye le, maga pedig igen fanyar képpel nézte, mint suhan Dolly Miss Hare-

dale mellé és ruhájába kapaszkodva, mint rejti el lángzó arcát annak redőiben.

„Hadd maradjanak itt holnapig“, mond Simon, méltóságát visszanyerve, „— holnapig. Gyerünk.“

„Jól van, jól!“ kiálta Hugh, „jöjjon kapitány. Hahaha!“

„Min nevet maga?“ kérdé Simon szigorún.

„Semmin kapitány, semmin“, viszonzá Hugh és a kis ember vállát meg-megveregetve, tudja isten mért tizszeres erővel nevetett és kacagott.

Tappertit fenkölt haraggal mérte végig tetőtől talpig (amin Hugh még jobban tudott nevetni) és a foglyokhoz fordulva, mondá:

„Ne feledjék, hölgyeim, hogy e hely minden oldalról jól őriztetik s a legkisebb zajnak kellemetlen következményei lehetnek. Holnap — mindketten bővebben fognak értesülni szándékainkról. Ezalatt ne mutatkozzanak az ablakoknál és ne szólítsanak meg senkit az arramenők közül, mert ha tennék, azonnal kiderülne, hogy pápista házból jönnek és ez esetben legénységünk összes ereje sem volna képes életöket megmenteni.“

Ez utóbbi — nagyon is igaz figyelmeztetéssel, Dennis és Hugh kíséretében az ajtó felé indult. Egy percig megállottak, hogy a két egymást átkarolva tartó leányra még egy tekintetet vessenek s aztán elhagyták a hajlékot, bezárták az ajtót s mind az ajtó elé, mind a ház köré öröket állítottak.

„Helyes egy párocska, már az igaz“, dörmögé Dennis, midőn együtt tova haladtak. „A Gashford uré is van olyan takaros, mint a másik, nemde?“

„Csitt!“ mond Hugh hevesen. „Ne emlitsen nevet, az igen rossz szokás.“

„Ha már nem szeretitek a neveket, csak a mondó volnék, hogy nem szeretnék az ő bőrében lenni, mikor a kívánságával kirukkol“, mond Dennis. „Azok közül a szép, fekete szemű, büszke lányok közül való ez, akikhez ilyenkor nem igen mernék közel férni, ha kezük ügyébe valami kés esik. Láttam én már efféléket. Emlékszem is egyre, akivel már jól régen elbántak — (ebbe a dologba egy férfi is volt keverve) — hogy reszkető ajakkal, de szilárd kézzel így szólt hozzám: „Dennis, én közel állok végemhez, de ha ez ujjak közt egy tör volna s őt elérhetném, ebben a helyben bele tudnám döfni“ — az ám, ezt mondta és meg is tette volna!“

„Bele döfni, de kibe?“ kérdé Hugh.

„Honnan tudjam ezt testvér?“ felelt Dennis. „Hisz azt nem mondta meg.“

Hugh egy percig úgy nézett maga elé, mintha ez összefüggetlen visszemlékek iránt bővebb kérdezősködésekbe akarna bocsátkozni, de Tappertit Simon, ki ezalatt mélyen elgondolkozott, új irányba terelé figyelmét.

„Hugh!“ mond Simon. „Ön ma derekasan dolgozott és jutalmat érdemel. Dennis szintén. — Van-e valami ifjú hölgy, akit önök akarnának megszöktetni?“

„N—nics“, viszonzá ez uri egyéniség őszbe borult vagy két hüvelyknyi hosszaságú szakállát megsimogatva, „nem igen tudnék valakit.“

„Nagyon jól van“, mond Simon, „akkor más uton fogunk érdemeinek megjutalmazásáról gondoskodni. S mi magát illeti cimbora“, — folytatá Hugh-hoz fordúlva — „maga megkapja Miggset (tudja azt, akit magának szántam) megkapja három nap alatt. Ezt jegyezze meg. Szavamat adom rá.“

Hugh roppant mód megköszönte és nevetési rohama oly erővel szállotta meg, hogy kénytelen volt egyik

kezével az oldalát fogni, a másikkal pedig derék kapitánya vállára támaszkodni, kinek támogatása nélkül bizonyosan eldőlt volna.

Hatvanadik fejezet.

A három érdemes férfi a Csizmának tartott, hogy az éjet e találkozási helyen töltvén, magukat e régi odujokban kipihenhessék, mert a szándékolt gonosztett és rombolás befejezése és foglyaik biztos elszállásolása után, észre kezdék venni kimerültségüket és lassanként meg-megérezék azon őrzöngés utóhatását, melynek ily gyászos eredményei lettek.

Azonban dacára a bágyadtságnak és fáradtságnak, mely két társával — és az éji vállalat minden részesével együtt Hughot is elnyomá, céda kedve minduntalan kikitört, mihelyt szeme Tappertitra esett és — méltó megbotránkozására ez uri egyéniségnek fülhasgató röhögésekben nyilvánult, melyek az őrzáratot könnyen rájuk hozhatták és valamennyiöket csetepatéba keverhették volna. Ebből pedig mostani lankadt állapotukban győzelmesen nem igen mászhattak volna ki. Még Dennis is, ki nem fektetett nagy súlyt a méltóságra vagy komolyságra, és máskülönben is ifju barátjának túlzott kedvével rokon-szenvezett, nem állhatá meg, hogy vigyázatlan viseleteért meg ne intse, mint amely — szerinte — az öngyilkosság oly nemének tekinthető, mintha valaki törvényes elmarasztalás nélkül önmaga bánik el magával, minél ő nevetségesebb és orcátlanabb dolgot nem tud elképzelni.

Hugh e figyelmeztetések folytán csöppet sem hagyva alá iszonyú pajzánságával, társaiba fogózva kettőjük közt

jobbra balra tova dülöngözött, míg a Csizma láttávolába érkezvén, e kedélyes csapszéktől már csak két düllőnyire lehettek. Szerencsére ekkor már úgy kiordítá és zajongta magát, hogy tovább nem győzte. Ennek következtében szótlánul haladtak előre, midőn egy kém, ki egész éjjel az árkokban mászkált, hogy minden idevetődött a már most veszélyessé vált helyiségtől megintsen, rejtekhelyéből óvatosan felbukott és megkiáltá, hogy álljanak meg.

„Megálljunk s ugyan mért?” szolt Hugh.

Mert — viszonzá a kém — a házat délután meglepték, s az most zsufolva van poroszlókkal s katonákkal. A lakókról csak annyit tud, hogy vagy megfutamodtak vagy elfogattak, de kiből mi lett, azt nem mondhatná meg. Ő már nagyon sok embert intett meg, hogy ne közeledjék s azt hiszi, hogy ezek az éjt a piacokon s efféle helyeken töltik. Az előbb látott még a távolban tüzeket, de most már elaludtak. Hallotta, hogy járókelők is beszéltek róluk s az uralkodó hangulatról annyit jelenthet, hogy a népség meg van rémülve és nagyon fél. Barnabyról, kinek nevét sem ismeri — mitsem tud, de hallá, hogy néhány zendülőt elfogtak s Newgate-be csuktak. Igaz-e ez vagy sem, nem tudja.

E hírek folytán, mindhárman tanácsot tartottak s megvitatták, hogy mily eljárást volna legcélszerűbb követniök. Hugh lehetségesnek alajtván, hogy Barnaby a katonaság kezébe jutott s most is a Csizmában őriztetik, azt javaslá, hogy lopózzanak a házhoz és gyujtsák föl. De pajtásai, kik az ily elhamarkodott rendszabályokat csak akkor pártolák, ha hátukat jókora tömeg fedezi, azon ellenvetést tevék, hogy ha Barnabyt csakugyan elfogták, bizonyosan erősebb helyre zárták el és eszközágában sem lehetett őt ily gyöngé és megtámadható épü-

letben egész éjjel tartani. Hugh végre engedett ez okoknak és rábeszélésüknek és megnyugodott benne, hogy a csapszéknek hátat fordítva, Fleet-Marketre vonuljanak vissza, hová — mint látszott — legmerészebb cinkosaik közül is többen, a dolgok állásáról értesülván, mentek volt.

Uj tevékenységre kényszerítettvén, erejük is megújult és mindhárman a legpompásabb hangulatban siettek tova, egészen elfeledve azon fáradságot, melynek terhe alatt csak az imént is majdnem összeroskadtak. Így aztán nemsokára rendeltetésük helyére érkeztek.

Fleet-Market akkortájt egy hosszú, rendetlen sor pajtából és fészerből állott és a mai Farringdon-utcának közepét foglalta el. Ez épületek a legocsmányabb módon épen a kocsi-uton állongtak össze-visszahányva, valósággal csak azért, hogy a közlekedést megakadályozzák és a járókelőket boszantsák, kik kénytelenek voltak nagynehezen utat törni maguknak kocsikon, kosarakon, saroglyákon, targoncákon, hordókon, ládákon és padokon, s össze-visszataszigáltatni magukat a teherhordók, puttonyosok, fuvarosok s a vevők és kalmárok, zsebmeteszők, csavargók és naplopók tarka tömkelegében. A lég át volt szűrve rohadt gyümölcs és zöltség, mészárszékek hulladékainak és száz egyéb rondaságnak illataival, mert akkortájt minden nyilvános helynek elengedhetlen kellékét képezé, hogy közbotrányt okozzon és Fleet-Market ez elvet csodálatos tökélylyel támogató.

Ezen a helyen lézengett sok zendülő nemcsak ez éjjel, hanem már a megelőző két három éjen át, tán mert állásai és kosarai az ágnak tűrhető helyettesítőivel szolgáltak vagy mert szükség esetében a gyors torlaszépítésre elegendő anyagot találhattak. Most már egészen kinappalodott, a regg azonban hideg volt és a

söpredék egy része az egyik lebujnak kandallója köré gyülekezett, hol forró ürmössert iddogáltak, dohányozgattak és a mai napra terveket koholtak.

Hughot s két barátját a jelenlevők legtöbbjei ismerék, minélfogva a tetszés különös jeleivel fogadák és a diszhelyekre ülteték. Az ajtót bezárták, hogy kellemetlen tolakodókat künn rekeszszen, s aztán elkezdtek egymásnak ujdonságokkal kedveskedni.

„Azt hallom, hogy a katonaság a Csizmát megszállotta“, mond Hugh. „Ki tud erről valamit?“

Többen jelentkeztek, akik az esetet ismerék, de a társaság többsége a Nyulsövény megtámadásának lévén részesei s a jelenvoltak közül valamennyien az éji vállalatok egyikénél vagy másikánál szerepelvén, kisült, hogy valójában nem tudtak róla többet, mint Hugh maga, miután őket is csak egyik másik ember vagy éppen a kém intette meg és közvetlen tanui azon eseménynek nem voltak.

„Mi egy embert hagytunk ott örnek“, mond Hugh, maga körül tekintve, „aki nincsen itt. Önök ez embert jól ismerik — Barnaby volt, aki Westminster mellett ama katonát a nyeregből kiveti. Láttá-e valamelyikök vagy hallott-e róla?“

Mindnyájan fejüket rázták és tagadólag dünnyögtek, mialatt mindenki kérdőleg körülnézett. E pillanatban odakünn zaj hallatszott s egy embernek hangja, aki azt mondá, hogy Hughgal akar, Hughgal *kell* beszélnie.

„Hiszen csak egy ember“, kiáltott Hugh azoknak, kik az ajtónál állottak, „ereszszék be.“

„Az ám“, mormogá a többi, „ereszszék be. Ereszszék be.“

Ennek folytán az ajtót felzárták és kinyiták. Egy félkezű ember rohant be lélekszakadva, rongyos ruhában, feje és arca egy véres kendőbe volt kötve, mintha nagyon elverték volna, másik kezében pedig botot tartott. Ez az ember azt kérde, hogy melyik közülök Hugh.

„Itt van“, viszonzá a kérdésben levő személy. „Én vagyok Hugh. Mit akar velem?“

„Izenetem van önhöz“, mond az ember. „Ön ismer bizonyos Barnabyt?“

„Mi lelte? Ő küldte önt?“

„Ő. Barnaby el van fogva és Newgate egyik erős börtönében ül. Védte magát, amint csak bírta, hanem a túlnyomó szám legyőzte. Ebből áll üzenete.“

„Mikor látta őt?“ kérde Hugh gyorsan.

„Mikor egy szakasz katona börtönébe kísérte. Mellékuton mentek s nem azon, melyen vártuk. Én azon kevesek egyike valék, akik kiszabadítani akartuk és ez alkalommal kiáltá nekem, hogy mondanám meg Hughnak, hova jutott. Mi derekasan verekedtünk, hanem az mitsem használt. Nézzen csak ide.“

Ruháira, bekötött fejére mutatott, s még most is lelkendezve, körülnézett a szobában, aztán ismét Hughhoz fordult.

„Én látásból ismerem önt“, folytatá, „mert pénteken, szombaton a nép közt valék, de nevét még nem tudtam. Ön bátor ember. Barnaby is az. Ő tegnap orosz-lányként harcolt — de hiába. Én is megtettem mindent, ami tőlem ezzel a félkarommal kitelt.“

A félkarú fürkésző szemét megint köröskörül jártatta a szobában — legalább úgy látszott, mert arcát a kendő majdnem teljesen eltakará, — aztán Hughot élesen szemügyre vevé s botját szorosan megfogá, mintha támadást várna, mely ellen magát védelmeznie kellene.

Ha azonban ilyesmit várt, a jelenlevők viselete csalódásából csakhamar kirántá. A hozott újdonságok folytán ő maga egészen elveszett. Mindenki káromkodásokba, fenyegetésekbe s szitkokba tört ki. Nehányan azt kiálták, hogy ha ezt eltűrnék, nemsokára valamenynyien a hűsön ülhetnek; mások pedig, hogy ha a többi foglyot is kiszabadították volna, ilyesmi sohasem történhetik. Egy ember elrikkantá magát: „ki követ engem Newgate-be?” E kiáltásra az egész társaság felsivalkodott és az ajtónak rohant.

Hugh és Dennis azonban háttal az ajtónak támaszkodtak és a többit feltartóztatták mindaddig, míg a zaj lecsillapodott annyira, hogy szavukat meghallhaták. Mindketten azt kiálták, hogy örülség volna világos nappal vonulni ki, holott ha az éjt bevárják, míg egy támadó tervet készíthetnek, nemcsak társaikat, hanem valamenynyi foglyot kiszabadíthatnák és a börtönt felgyújthatják.

„S nemcsak ezt az egy börtönt“, kiáltott Hugh, „hanem London valamennyi börtönét. Ne legyen többé helyük, ahová foglyaikat dughassák. Valamennyit felgyújtjuk és örömtüzeket lobogtatunk fel romjaikon! Rajta!“ folytatá a bakó kezét megragadva, „minden igaz férfi velünk tartson. Kezet rá! Barnabyt mentsük meg és egy börtön se maradjon épen! Ki jön velünk?”

Mindenki egy lábíg.

És valamenynyien szent esküt tőnek, hogy rávaló éjjel kiszabadítják barátaikat Newgate-ből, az ajtókat bezúzzák, a börtönt felgyújtják — vagy ha nem — maguk is elvesznek lángjaiban.

Hatvanegyedik fejezet.

Haredale ugyanez éjjel — mert lázas és villongós időkben az események oly rohamosan tolongnak, hogy gyakran egy egész élet főeseményeinél több is halmozódik össze huszonnégy óra rövid közében — mint mondom, Haredale ugyanez éjjel az egyházi segélyével erősen megkötözvén foglyát, lovára ülni kényszeríté s úgy vezette Chigwellbe, hogy ottan valami alkalmatosságot találjon Londonba, hol aztán emberét a békebiró elé viendi. A városnak felfordult állapota — jól tudá — elegendő okul szolgálnd, hogy a gyilkos bebörtönzését még napkölte előtt kívánhassa, miután az őrházak és ideiglenes letartóztatási helyek biztonságaért senkisémmel kezeskedhetett, a foglyot pedig a csőcselékkel ellepett utcákon át vezetni nemcsak igen veszélyes és kockázató vállalat leendett, hanem egyszersmind egyenes felhívítás lett volna, hogy kísértsék meg kiszabadítását. Lovát tehát az egyházzal vezettetvén, maga szorosan a gyilkos oldalára állt s ily rendben éjjél körül a faluba érkeztek.

A lakósság mind ébren volt, mert félt, hogy ágyaikban égetik el s azért együtt virasztván, egymást iparkodtak vigasztalni és megnyugtatni. A legbátrabbak fölfegyverkeztek s a gyöpön összeállottak. Az ismerőket Haredale megszólítá s röviden elmondá a történeteket, felkérve őket, hogy segítsék a bűnöst még napkölte előtt Londonba szállítani.

De még csak az ujját sem mozdítá meg senki. A zendülők ugyanis a falun átvonulva, legiszonyúbb boszújokkal fenyegettek mindenkit, aki a tűzvész oltásánál segédkezet nyujtana és Haredalénak vagy akármely

páristának segítségére lenne. Megölik és elpusztítják minden vagyonát. A falubeliek tehát csak a maguk védelmére gyűltek össze és nem veszélyeztetheték magukat azzal, hogy őt támogatják.

Ezt nem minden himezés és sajnálkozás nélkül adák Haredale tudtára, mialatt a hold fényében félrebb huzódva, félénken pislogattak a kisérteties lovagra, ki lehorgasztott fővel és homlokába mélyen legyűrt kalappal, szótlánul, mozdulatlanul ült a paripán.

Haredale belátva, hogy hiába igyekszik őket rábeszélni s azok után, amiket a dühös csőcselék keze nyomából látott, kérelmét nem is igen támogathatván, végre csak azon könyörgött, hogy ne ártsák magukat az ő dolgába és tűrjék el, hogy a helység egyetlen kocsiját és pár lovát használhassa. Ebben sem nyugodtak meg minden nehézség nélkül, de utoljára is azt felelték, hogy csináljon amit akar és távozzék isten hírével.

Az egyházfit a ló körül hagyva, maga húzta ki a kocsit és maga is szerszámozta volna föl a lovakat, ha a helység postása — egy jószívű, mihaszna csavargó — meg nem indul komolyságán és szenvedélyességén és vasvilláját eldobva, meg nem esküszik, hogy nem bánja, ha a zendülők fel is aprítják, de ő már nem nézheti tétlenül, hogy egy derék úri ember — aki nem vétett a légynek sem, ilyen végszükségben szenvedjen. Haredale melegen kezét szorított vele és szívből megköszönte szívesességét. Öt perc múlva a koci készen állt és ez a jószívű naplopó nyeregben ült. A gyilkost beültették, az ablakfiókokat betették, az egyházfi a bakon foglalt helyet, Haredale a maga lován, hogy mindig a koci mellett nyargalhasson és a kis csapat így haladt szótlánul a néma éjben London felé.

Az általános rémülés akkora volt, hogy még a Nyulsövény tűzvészéből menekült lovak sem akadtak senkire, aki befogadta volna. Az uton találkoztak velök, ahol a sarjút legelék, mert a póstás szerint, a szegény párák mindenekelőtt ugyan a faluba futottak, hanem a lakosság kiüzte, nehogy a csőcselék boszuját fejökre hozzák.

S ez érzés nemcsak kis helyekre szoritkozott, hol a nép félénk, tudatlan és védtelen volt. Mikor a reggeli szürkületben London közelébe értek, nem egy katolikus családdal találkoztak, mely a szomszédok intései s fenyegetései által megfélemlítve, gyalog hagyta el a várost és panaszkodott, hogy sem járművet sem lovat nem bérelhetek ingóságaik tovaszállítására, úgy hogy kénytelenek voltak mindenüket a csőcselék jóvoltára bízva — hátra hagyni. Mile-end közelében egy ház mellett haladtak el, melynek tulajdonosa: egy szegény katolikus nemesember, miután kocsit bérelt, mely ingóságait éjfélkor lett volna elszállítandó, mindenét az utra lecipelte volt, nehogy a málházással sok időt veszítsen. A felfogadott fuvaros azonban, megijedvén a látott tüzeektől s az ajtaja előtt elvonuló zendülők hadától, megtagadá a szerződés teljesítését és a szegény gazda most nejestől, gyermekestül, cselédestül — holmija közt remegve ült az ut szélén, rettegván a nap közeledésétől és nem tudva, hová forduljon vagy mit tevő legyen.

Ugyancsak így járt — amint értesültek — a ki a közalkalmatosságokra számított, mert az általános rémültség folytán a posta- vagy utazókocsik is megtagadták az oly utasok fölvételét, kik a gyűlölt vallásnak hivei voltak. Akit a kocsis ösmert vagy pedig a ki pápistának vallá magát, azt semmiképen — még nagy összeg árán sem akarták felvenni, sőt tegnap az

emberek az utcákon pápista ismerőikre ismerni sem mer-tek, nehogy a kémek följegyezzék — s mint hire járt, annak folytán rájuk gyujtsák a házat. Egy jámbor, öreg úr: egy erőtlén, türelmes ártatlan pap, kinek temploma leromboltatott s aki egyedül elballagott, hogy a város határából kiérve, ott szerencsét próbáljon a kocsikkal, azt mondá Haredalének, hogy félő, miszerint nem talál majd hatóságot, mely elegendő bátorsággal birjon az ő panaszára a vétkest fogságra vetni. Mindezen elcsüggesztő elbeszélések dacára is Haredale-ék tovább folytaták utjokat és röviddel napkölte után a városház elé ér-keztek.

Haredale leugrott lováról, de az ajtón nem kelle kocognia, mert az már nyitva volt s a lépcsőn egy szálas, veres ugyszólván biborpiros képű öreg ur állott, ki aggályos arccal feleselt néhány láthatlan személylyel odafönn, míg a kapus mindenképen iparkodott az ajtót be-becsukni és az alkalmatlankodótól megszabadulni. Haredale a legnagyobb türelmetlenséggel és felindultság-gal — ami az ő állapotában természetes is volt — tör-tetett előre s már szólni akart, midőn a testes öreg úr közbe vágott:

„Jó uram“, ugymond, „kérem engedje meg, hogy előbb nekem feleljenek. Már hatod izben vagyok itt. Tegnap ötször jöttem ide. Házamat rombolással fenyege-tik. Ma éjjel felgyujtják s már a mult éjjel felgyujtot-ták volna, ha egyéb dolguk nem akadt volna. Kérem, engedje meg, hogy előbb nekem feleljenek.“

„Jó uram“, viszonzá Haredale, fejét csóválva, „az én házam már le is égett porig. De az isten őrizze meg önt, hogy az öné is ugy járjon. Azért csak várja be feleletét, hanem legyen irgalmas irántam és beszéljen röviden.“

„Hát hallja-e mylord?“ mond az öreg ur a lépcsőn fölkiáltva, melynek karfáján egy hálókabát szegélye lengett le. „Ime itt van egy uri ember, kinek háza a mult éjjel valóban leégett.“

„Ajjaj! én istenem“, viszonzá egy boszus hang, „hiszen nagyon sajnálom, de hát mit tegyek? Csaknem építhetem föl? A város első tisztviselője csaknem mehet oda, hogy az emberek házait fölépitse, jó uram? Hisz ez valóságos bolondság.“

„Hanem a város első tisztviselője elejét veheti annak, hogy az emberek házait újra föl kelljen építeni, ha a város első tisztviselője férfi, nem pedig báb — igaz-e mylord?“ kiáltott az öreg ur mérgesen.

„Ön megsérti a tiszteletet uram“, szólt a polgármester — „a legenyhébben szólva: megsérti a tiszteletet.“

„A tiszteletet mylord!“ viszonzá az öreg ur. „Én tegnap öt izben voltam tiszteletteljes, de nem lehetek tiszteletteljes itélet napjáig. Az ember nem nézheti tiszteletteljesen, hogy a házát rágyujtsák s maga is benn égjen. Mit csináljak mylord? Fogok-e védelemben részesülni?“

„Hiszen megmondtam már tegnap uram“, szólt a lord Mayor — „hogy ön egy aldermant vihet a házába, ha valahol kap.“

„Ugyan mi az ördögöt tegyek én egy alderman-nal“, viszonzá a haragos öreg ur.

„Ijeszsze meg vele a tömeget“, felelt a polgármester.

„Ó kegyelmes ég!“ nyögé az öreg ur, a bohókás kétségbeesés egy nemében homlokát törölve, „egy aldermant küldeni ki, hogy a csőcseléket megijeszse! Ej mylord, hát hiszi-e, hogy egy alderman-re hederitnének,

még ha csupa anya-emplőn lóggó szopósok volnának is? Feleljen, akar-e velem jönni ön?

„Én?” mond a polgármester nyomatékkal. „Semmi-esetre.”

„Akkor hát mit tevő legyek?” viszonzá az öreg ur. „Angol polgár vagyok-e? Részesülök-e a törvény védelmében? Kapok-e valamit azért, hogy a király adóját pontosan fizetem?”

„Már azt csakugyan nem tudom”, mond a polgármester. „Milyen kár, hogy ön katolikus. Mért nem tudott protestáns lenni, akkor nem került volna e hinárba? Én igazán nem tudom, mit csináljon. — E lázadások mögött nagy emberek állnak háttérben. — Milyen baj az, ha az ember nyilvános szereplő! A nap folytán tessék megint beszólni. Megelégszik egy alabárdossal? Vagy itt van Philips, a rendbiztos, az ma nincs elfoglalva és korát tekintve még nem igen gyarló egészségu, kivéve a lábára. Ha őt egy ablakhoz állítja, gyertyavilágnál egészen fiatal embert fog mutatni s tán még meg is rémiti a népet. — Jó isten! — na — majd gondunk lesz rá.”

„Megálljunk!” kiáltott Haredale hevesen és az ajtót befelé nyomva, midőn a kapus azt bezárni igyekezett. „Mylord, kérem maradjon. Hozok egy embert, aki 28 év előtt gyilkosságot követett el. Nehány szavam és esküm fel fogják önt jogosítani, hogy vizsgálati fogságra vesse. Egyelőre nem kérek mást, mint hogy biztos helyen elzárva tudjam. A legkisebb késés azt vonhatja maga után, hogy a zendülők kiszabadítják.”

„Jó isten!” kiáltott a lord mayor. „Isten legyen kegyelmes testemnek, lelkemnek... szent atyám!... hát nem tudja, hogy e zendülők mögött nagy emberek állanak? — Nem — nem, ön ezt nem tudhatja.”

„Mylord!“ szolt Haredale, „a meggyilkolt bátyám volt. Utána én örököltem s akkortájt voltak ócsárló nyelvek, melyek azt susogták, hogy e kegyetlen és ocsmány tettét én követtem el, én, ki bátyámat mint ő azt most a mennyekben tudja, annyira szerettem. A nyomor és homály annyi éve után elkövetkezett a megtorlás ideje, mely napfényre hozandja e páratlanul pokoli és álnok tettét. Minden pillanatnyi késelem az ön részéről meg-megoldogatja a köteléket, mely ez ember véres kezeit bénítja; minden késelem menekülését segíti elő. Mylord! önnek tiszte, engem meghallgatni s ez ügyet elintézni azonnal.

„Kegyelmes atyám!“ jajgatott a főtisztviselő, „hisz ezek nem hivatalos órák, azt jól tudja. Én csodálkozom önön és eljárása igen illetlen viseletre mutat. Ön valóban — de valóban nem ismeri az illemt. — S ön bizonyosan szintén katolikus?“

„Az vagyok“, mond Mr. Haredale.

„Az isten szerelmére, azt hiszem, az emberek már mind kitérnek, hogy megboszantsanak és kinozzanak“, kiáltott a polgármester. „Bár csak ide se jött volna. Még megérjük, hogy a városházát is felgyújtják s ezt aztán önnek fogjuk köszönhetni. Zárja el a foglyát uram — szolgáltassa át valami poroszlónak — és — és jöjjön el alkalmas időben. Akkor aztán majd gondunk lesz rá.“

Mielőtt még Haredale válaszolhatott volna, egy ajtó becsapódott, a ravasz életolatott, miből a kérelmező világosan megtudhatta, hogy a polgármester hálósobájába visszavonult és eszerint minden további okoskodás fölösleges. A két kérelmező hasonlóképen visszavonult és a kapus kizárta őket az utcára.

„Igy utasít el mindig“, mond az öreg ur, „nem tudok sem segélyt sem védelmet nyerni. Mit fog ön tenni?“

„Egyebütt próbálok szerencsét“, viszonzá Haredale, ki ezalatt már lóháton volt.

„Én biztosítom önt, részt veszek bajában, ami természetes is, mert esetünk azonos“, szólott az öreg ur. „Az éjjel tán nem lesz már házam, hogy befogadjam, engedje tehát följátnom addig, amig van. De ha meggondolom“, tevé hozzá, zsebkönyvét, melyet kihuzott, ismét visszadugva, „jobb lesz nem szolgálnom névjeggyemmel, mert ha önnél lelnék, csak zavarba hozná. Nevem Langdale — borárus és borszűrő vagyok — lakásom Holborn Hill és szívesen látom, ha be akar hozzám szólani.“

Haredale meghajtá magát és elnyargalt, most is, mint az előbb, folyton a kocsi odalán maradván. Sir John Fielding házának tartott, mint aki igen bátor és tevékeny tisztviselő hírében állott. Különben pedig el volt tökéelve, hogy ha a zendülőktől megtámadtatnék, inkább sajátkezüleg végezni ki a gyilkost, semhogy megmenekülését elnézze.

Azonban — a nép, mint láttuk, ekkor nagyobb tervekkel lévén elfoglalva — ők minden háborgatás nélkül érkeztek Fielding lakásához s ott megkopogtaták az ajtót. Miután azon hír nagyon el volt terjedve, hogy e tisztviselőt a zendülők gyűlölik, egy fogdmeg-csapat őrizte a házat egész éjjel. Ezek egyikének mondta el Haredale a maga ügyét, mely elég fontosnak találtatván, hogy a felébresztést igazolja, Haredale azonnal kihallgatást nyert.

A gyilkos elszállítása Newgate-be csakhamar ki-mondatott, mint amely fogház akkor még új épület, nagy költséggel befejezett és roppant erősnek tartott fogház volt. A felhatalmazás kiállittatván, három fogdmeg újból megkötözé, (mert mint látszott a kocsiban addig erő-

ködött, míg kötelékeit meglazítá) száját felpöckölék, nehogy segélyért kiáltson, ha véletlenül zendülőkkal találkozának, s aztán vele együtt a kocsiban foglaltak helyet. Ez emberek jól lévén fölfegyverkezve, félelmes őrizetet képeztek, de mégis feltolták az ablak-ellenzőket, mintha a kocsi üres volna és Haredalet előre küldék, hogy ne lássék, mintha hozzájuk tartoznék és figyelmet ne költsön.

E rendszabályok eszélyessége világos volt, mert midőn a városon végigrobogtak, különféle népség közt hajtottak el, mely okvetlenül megállítja vala, ha nem hiszi, hogy a kocsi egészen üres. Miután azonban a bennlevők meg sem mukkantak s a kocsis kíváncsi kérdőzködéseket kikerülendő, csak lassan hajtott, a fogházat minden fennakadás nélkül érték el s mikor már itt álltak, a fogoly a komor falak közt egy szempillantás alatt elszállásoltatott.

Haredale sovár szemmel, feszült figyelemmel látta őt vasra veretni és börtönében elzáratni. Sőt az utcára érve, megállt odakünn és megtapogatta az ajtók vaslemezeit és végigsimitott a falakon, mintha meg akarna győződni, hogy mindez valóság s aztán felujjongott, hogy oly szilárdak, hidegek és durvák. És csak mikor háttal fordult a fogháznak s elnézett a puszta utcákon, melyek a reggeli ragyogásban oly élettelenül és nyugodtan terültek el, kezdé érezni, hogy szívét valami nyomja és aggodalom gyötri azokért, akiket otthon hagyott, és ah! ez az otthonn most már maga is csak egy újabb szemet képezett keserveinek hosszú olvasójában.

Hatvankettedik fejezet.

A fogoly, magára hagyatván ágya szélére ült és térdére könyökölve, orcáját tenyerébe rejtve, e helyzetben maradt órákig. Bajos volna megmondani, mily természetűek lehettek gondolatai. Nem irányultak valamely határozott tárgyra s egy-egy felvillanás kivételével nem is vonatkoztak jelen állapotára vagy azon körülményekre, melyek ide hozták. A repedések börtöne pallójában, a hasadékok a falban, hol egyik kő a másikba fogózott, az ablakrács, a vasgyűrű a pallón — mindezen tárgyak, melyek a legkülönösb módon egymásba olvadtak s leirhatlan érdekeltséget és szórakozást költöttek, foglalták el most egész agyát s noha minden gondolatának végében ott leskődött a büntudat s a halálfélelem, ennek mégis csak azon ködös öntudatával birt, melylyel az alvó bir szenvedéseiről. Üldözi még álmaiban is, képzelt gyönyöreinek szívéen rágódik, elveszi az étel zamatját, el a zene kellemét, a boldogságot boldogtalansággá változtatja és mégsem bir testi alakkal, hanem egy alakatlan, formátlan, látható jelenlét nélküli tünemény, mely mindenén áthat, de anyagilag mégsem létezik — mindeütt fölismerhető, de nem látható sehol, nem érinthető s arcul szemlélhetlen, mig az álom eloszolva, az ébrenlét kinjai ujból kezdődnek.

Hosszu idő mulva az ajtó megnyilik. A fogoly föltekint, látja a vak embert belépni s visszaesik előbbi állapotába.

Lélekzetétől vezettette, a látogató a fogoly ülőhelyéig ment s ott megállva mellette, kezét kinyújtá, hogy meggyőződjék, nem csalódott-e, s egy darabig még némán maradt.

„Ez rosszul van így Rudge, rosszul van így“, mond végre.

A fogoly elfordulva tőle, lábával a pallót surolta, de egy szót sem szólt.

„Hogyan fogták el önt?“ kérdé a vak, „és hol? Ön nekem csak titkának egyik felét mondá el. De mind-egy, most már ismerem. Hanem miképen és hol fogták el?“ kérdé ismét, még közelebb jöve hozzá.

„Chigwellben“, mond a másik.

„Chigwellben? Hogyan került ön oda?“

„Mert kerülni akartam azon embert, aki utamba állt“, felelt a fogoly. „Mert ő és a végzet üldözött, hajtott oda. Mert olyvalami üzött oda, ami erősebb akaratomnál. Mikor ama házban éjenként virasztva találtam, hol a nő lakott, tudtam hogy nem menekülök meg előle — nem — soha! s mikor a harangot hallám. . .“

Egész testében megborzadva, a hidegre panaszkodott, gyors léptekkel föl-alájárt a szűk börtönben s leülve, előbbi állását elfoglalta.

„Azt mondá“, szólt a vak, rövid szünet után, „hogy mikor a harangot meghallá—“

„Nem hallgat el?“ viszonzá amaz gyorsan. „Még most is ott lóg.“

A vak álnok és fürkésző arccal fordult neki, hanem a fogoly ezt észre sem véve, folytatá beszédét.

„Chigwellbe mentem, hogy a néppel találkozzam. Ez ember úgy üldözött s úgy a sarkamban volt, hogy nem tudtam előle máskép menekülni, mintha hozzájok csatlakozom. De ők már eltávoztak volt s én követtem, mikor elnémult.“

„Mi némult el?“

„A harang. A nép már elhagyta a helyet. Azt reméltem, hogy néhányat még megglelek a romok közt s

épen őket kerestem, mikor“ — nagyot lélekzett és ruhája ujjával megtörlé homlokát — „az ő szavát hallám.“

„Mit mondott?“

„Akármit. Mit tudom én. Akkor azon torony tövében, melyben végbevittem a . . .“

„Jól van, értem“, mond a vak, fejét a legnagyobb nyugalommal megrázva.

„Fölmásztam a lépcsőn, már mint azon a valamin, ami belőle megmaradt, azt gondolván, hogy eltávoztáig ott huzom meg magamat. De ő megneszelt, s azonnal követett, mihelyt a hamura léptem.“

„Mért nem bujt el a falban, onnan ledobhatta vagy leüthette volna?“ szolt a vak.

„De hát tudtam-e én ezt megtenni? Köztem s ez ember közt állt valaki, aki őt vezette — én láttam is, habár ő nem vette észre — és ez az alak egy véres kezét tartott föl feje fölé. Abban a szobában odafönn, álltam én *vele* szemben azon éjjel, mikor a gyilkosság történt s ő ép úgy emelte föl akkor a kezét és ép olyan tekintettel nézett rám, mielőtt lehanyatlott. Tudtam én jól, hogy a vadászat itt véget ér.“

„Ön élénk képzelődéssel bír“, mond a vak mosolyogva.

„Étesse csak az önét vérrel s meglássa hová viszi az önt.“

Aztán nyöszörögve fészkelődött ide s tova s szemét most emelvén föl először, halk, üres hangon folytatá: „Huszonnyolc éve! Huszonnyolc éve! Ő ez egész idő alatt nem változott, nem vénült meg és annak maradt, ami volt. Elöttem állott ő mindig, éji sötétben, verőfényen, szürkületben, hold- és napvilágban, gyertya-, lámpa- és tűz fényében és a legmélyebb homályban. Mindig ugyanaz maradt. Társaságban, magányban, szárazon és vizen

velem volt, néha mindig, néha meg hónapig békével hagyott. Láttam őt tengeren, amint halálnéma éjjel felém lebegett a holdvilágban, mikor az a csöndes vizben visszaverődött és láttam őt piacokon, rakpartokon, amint fölemelt kézzel kimagaslott a sürgő tömkelegből, mely nem is sejté, milyen borzasztó alak áll némán közötté. Képzlődés ez? Való-e ön, való vagyok-e én? Valóban rám verte-e a kovács e vasbilincseket vagy csak képzlődés-e ez a lánc, melyet elfujhatok, lerázhatok?“

A vak némán hallgatá szavait.

„Képzlődés ez? Képzlődés-e, hogy megöltem? Képzlődés-e, hogy mikor szobáját elhagyám, egy sötét ajtóból leskődő arcot láttam, mely ijedt pillantásaival nyilván mutatta, hogy tettemet gyanítja? Nem tudok-e tisztán visszaemlékezni, hogy szép szóval szoltam hozzá és közelebb, mind közelebb lopóztam, a párolgó késsel kabátom ujjában? Képzlelem-e csupán, hogyan halt meg ez a másik? Nem támolgott-e vissza azon fülkébe, melybe szoritottam, melyben belsőleg elvérezve szemem láttára állva maradt és nem rogyott le? Láttam-e őt, amint most önt látom, egyenesen fennállva de mégis meghalva?“

A vak, ki tudta, hogy most fölkel, vissza akarta nyomni ágyára, hanem a fogoly e mozdulatról nem vett tudomást.

„Akkor jutott először eszembe a gyilkosságot ráfogni. Akkor öltöztetém a magam ruháiba és hurcolám le a lépcsőkön a tóba. Nem emlékszem-e még mindig, hogyan hallgatóztam a buborékokra, melyek a vízből feljöttek, mikor a testet bele dobtam? Nem emlékszem-e, hogy a vizet letörlém arcomról s úgy érezém, mintha vérnek kellene lennie, mert a hulla föcscsenté szét, mikor bele dobtam?“

„Nem mentem-e haza, mikor ez megtörtént? És ó istenem! mennyi időmbe került az! Nem álltam-e meg nők előtt és nem vallék-e meg neki mindent? Láttam-e őt lerogyni s mikor hozzá léptem, hogy fölemeljem, nem lökött-e vissza oly erővel, mintha csak egy gyerek lettem volna és mintha beszennyezném a kezet, melylyel ő csuklómon megkapott? Képzelőds-e ez?”

„Rogyott-e térdre és szólítá-e tanújaul az eget, hogy ő és méhének gyermeke ez órától fogva elhagynak és aztán megintett-e oly ünnepélyes szavakban, hogy én aki csak az imént hagyám el a magamokozta borzalmakat — egész testemben megborzadtam, megintett-e, hogy fussak, mig időm van, mert ő az én nyomorult nőm lévén, hallgatni fog ugyan, de hajlékot nem adhat többé. Nem futottam-é el az éjjel, istentől s embertől kitaszítva, horgonyommal a poklokban, hogy elbujdossam e világon addig, amig kötelem hosszasága engedi, de azon biztos tudattal, hogy végre is a mélységbe fogok sodortatni.”

„Mért tért ön vissza?” szólta a vak.

„Mért piros a vér? Amint nem élhetek levegő nélkül, ugy nem tudtam másképen cselekedni. Harcoltam az ösztökélés ellen, hanem minden akadály és nehézség dacára visszahuzott valami — mintha egy hatalmas gép lett volna. Semmisem tudott megállítani. Nem én választám az órát, nem én a napot. Alva és ébren évekig látogattam a régi fészkeket — látogattam meg saját siromat. Hogy mért jöttem vissza? Mert ez a börtön feltátotta száját utánam és ő intett nekem az ajtóban.”

„Nem ismerték önt?” mond a vak.

„Én huszonkét éve meg voltam halva. Nem, nem ismertek.”

„Jobban kellett volna titkát őriznie.”

„Titkomat, az én titkomat? Hisz olyan titok volt ez, melyet minden szellő kénye kedve szerint sughatott tovább. A csillagok csillogásában megvolt az és meg a víz csörgésében, a lomb zörrenésében, az évszakok megtértében. Idegenek arcában, hangjában lappangott. Mindennek voltak ajkai, melyek azt rebegék. — Az én titkom!”

„De mindenesetre az ön cselekvése hozta napvilágra”, szólta a vak.

„Az a cselekedet nem volt az enyém. Én vittem végbe, mégsem volt az enyém. Néha néha köröskörül kelle e helyet megjárnom. Ha a roham meglepett, hiába vert volna vasra, mert én szétszaggatom láncaimat s oda megyek. Mint a delej vasat von magához, úgy vonzott ő mély sirja fenekén magához engem, a mikor akarta. Képzeldés volt ez? Akarattal mentem-e oda vagy pedig küzdöttem és viaskodtam a hatalommal, mely oda kényszerített?”

A vak vállat vont és hitetlenül mosolygott. A fogoly ismét elfoglalta előbbi állását s mindketten jó ideig hallgattak.

„Akkor hát föl kell tennem”, mond végre a csön-det megszegve a látogató, „hogy ön bűnét bánja és mindenre el van szánva, hogy ön ki akar békülni minden-kivel s különösen nejével, ki önt ennyire vitte, s hogy ön nem óhajt semmitsem oly forrón, mint hogy mielőbb Tyburnbe szállítsák. Miután a dolog így áll, jobb lesz búcsut vennem. Én nem vagyok önhöz való társaság.”

„Nem megmondám”, mond a másik hevesen, „hogy küzdöttem és tusakodtam a hatalommal, mely ide hozott? Huszonnyolc éven át nem volt-e egész életem folytonos harc és küzdelem, s azt hiszi-e, hogy most már

lefeküdni és meghalni akarok? Ha mindenki borzad a haláltól, én jobban borzadok, mint akárki.“

„Ezt már okosabban mondja. Ez már helyesebb beszéd Rudge — mint amit eddig mondott“, viszonzá a vak bizalmasabban, kezét a másik karjára téve. „Most pedig nézzen rám. Én magam még sohasem gyilkoltam meg senkit, mert még nem voltam oly helyzetben, hogy a fáradságot megérdemelte volna. Továbbá nem is vagyok a gyilkolásnak pártolója és sem nem ajánlanám, sem nem tenném meg magam, mert minden körülmény között kockáztató dolog. Miután azonban ön elég szerencsétlen volt ily csávába jutni, mielőtt még egymást ösmertük volna s azóta cimborám lévén, jó ideje önnek sokat köszönhetek, nem akarom az ügy ez oldalát tovább feszegetni s csak azon iparkodtam, hogy hiába ne kelljen meghalnia. A jelen pillanatban pedig úgy tartom, hogy az csakugyan hiábaváló volna.“

„Ugyan mi egyéb vár reám?“ viszonzá a fogoly.
„Csaknem marhatom ki magamat e falakon?“

„Van ennél könnyebb mód is“, válaszolt barátja.
„Igérje meg, hogy nem szól többé ez agyrémekről, melyek sokkal hóbortosabb s örültebb dolgok, semhogy férfihoz illenének, és én közölni fogom önnel szándékomat.“

„Közölje hát“, mond a másik.

„Az ön érdemes, gyöngédlelkiösmeretű neje, e töprengős, erényes, pontos, de nem vakon gyöngéd feleség —“

„Mi lelte?“

„Most Londonban van.“

„Átkozott legyen, akárhol van.“

„Ez természetes. Ha ő mint rendesen évi járadékát fölvette volna, mi nem volnánk most itten s mindenestre különb dolgunk volna. Hanem ez nem tarto-

zik a dologra. Ő Londonban van. Tartózkodási helyét hihetőleg rémületből hagyá el, mert látogatásom alkalmával tudtára adám, hogy ön közelében van (ezt én természetesen csak serkentésül használtam föl, jól tudván, mily kevéssé óhajt önnel találkozni) — ez okból is jöhetett Londonba.“

„Honnan tudja ezt?”

„Barátomnak, a jeles kapitánynak, a hirneves vezérnek, a pöffeszkedő Tappertit urnak köszönhetem. Tegnap, mikor vele utoljára találkoztam, azt is megtudtam, hogy fia, kit hihetőleg nem atyja után — Barnabynak hívnak. . . .“

„Ördög s pokol, mi köze a dologhoz?”

„Ön türelmetlen“, mond a vak nyugodtan, „ez jó jel, mert az élet jele. Megtudtam tehát, hogy fiát Barnabyt Tappertit egyik társa, ki régóta még Chigwellből ismeri, elcsalta s hogy ő most a lázadók soraiban van.“

„Mi közöm hozzá vagy valami különös vigasztalás legyen ez, hogy apát s fiút együtt kötnek fel?”

„Lassan a testtel barátom“, viszonzá a vak álnok tekintettel, „mindjárt rájövünk. Tegye föl, hogy én az asszonyságot felfödözöm s így szólok hozzá: ,ön szeretné megkapni fiát — hagyján! Én, ki jól ismerem elcsábítóit, vissza tudom őt önnek szerezni — hagyján! Önnek ki kell fiát váltania — hagyján. A váltság csekély és ami legjobb, könnyen fizethető drága asszonyság.“

„Ugyan mirevaló ez a bolondozás?”

„Nagyon könnyen megeshetik, hogy a nő szintén ezt a választ adja, hanem én akkor így felelek: ,Ez legkevésbé sem merő bolondozás. Egy férfi, kit az ön férjének mondanak, noha azonossága annyi év után bajosan volna bebizonyítható — börtönben sinlik, életve-

szélyben forog, mert gyilkossággal vádoltatik. Már pedig az ön férje régesrégóta meghalt s ez az ur nem fog véle összetévesztetni, mihelyt ön szives lesz néhány szóval, eskü alatt kijelenteni mind azt, mikor és hogyan múlt ki férje, mind azt, hogy e személy (ki hallomás szerint némileg hasonlít hozzá) oly kevésbé férje, mint akár én vagyok. Ily bizonyság véget vetne az egész kérdésnek s ha ön erre kötelezné magát, én megkisérteném fiát (aki igen csinos fiatal ember) minden bajtól menten tartani mindaddig, míg ön e csekély szolgálatot megtette, akkor aztán ő épen és egészségesen ki fogna önnek szolgáltani. Ha azonban ön nem volna hajlandó ezt megtenni, tartok tőle, hogy elárulva a törvényszéknek kiszolgáltatnák, mely okvetlenül halálra ítélné. Az egész ügy csakugyan fiának létkérdése. Ha ellenkezik, ő lógni fog. Ha pedig megegyez, nem nőtt még meg annak a bitónak fája, és nem vetették el azt a kendert, melyektől tartania kellene.“

„Ebben a reménynek egy sugara van!“ kiáltott a fogoly felugorva.

„Egy sugár!“ viszonzá barátja, „ez valóságos verőfény, délutáni napvilág. Csitt, távoli léptek zaját hallom. Bizzék bennem.“

„Mikor tudok meg többet?“

„Mihelyt magam megtudok. Azt hiszem holnap. Jönnek már tudtomra adni, hogy beszélgetésünk órája letelt. Hallom a kulcsok csörgését. Erről egy szóval sem többet, különben meghallanak.“

Alig ejté ki e szavakat, midőn az ajtó megnyílt s a porkolábok egyike megjelenván, értesíté, hogy a látogatások ideje a fogházban lejárt.

„Ily hamar!“ mond Stagg alázatosan. „Hanem hiába, meg kell lenni. Ne veszítse el bátorságát barátom.

A tévedés csakhamar ki fog derülni, s akkor ön ismét a maga ura lesz. Ha ez irgalmas uri egyéniség szives volna egy szegény világtalant, ki imádságán kívül egyéb-
bel nem fizethet, a fogház kapujáig kivezetni s ott arccal nyugatnak állítani, könyörületes tettet cseleked-
nék. Köszönöm jó uram. Nagyon köszönöm.“

Az ajtóban még egy pillanatra barátja felé fordítá
vigyorgó arcát s aztán eltávozott.

Miután őt kivezette, a porkoláb ismét felzárta s
kinyitotta a börtön ajtaját s tárva tartván, értesíté a fog-
lyot, hogy szabadságában áll a szomszédos udvarban egy
óra hosszat tetszése szerint fel-alá sétálni.

A tömlőc lakója csak egy komor főbillentéssel vá-
laszolt s egyedül maradván, elmélázott a hallottak fölött
s az előbbi társalgás által költött reményeket kezdé la-
tolgatni, szórakozott tekintetét ezalatt a külső világos-
ságon jártatva és az árnyakat lesve, melyeket egy fal
a másokra vagy az udvar kövezetére vetett.

Ez az udvar egy szomorú négyszög volt, magas
falak kölcsönzék neki e hideg komorságot, falak, melyek
mintha még a napvilágot is megdermesztették volna. A
meztelen, durva, kemény kövek még benne is vágya-
kat költöttek zöld fák és szabad mezők után, égő so-
várgást a szabadság után. Elmerültében lassanként föl-
kelt és az ajtó-ragasztóhoz támaszkodván, eltűnődött a
fényes, kék egen, mely még a vétek e gyászos hazájára
is lemosolygott. Egy pillanattig átcikázott emlékezetén a
gondolat, mikor ő egyszer régesrégen illatos helyen a
hátán feküdt és az ingó galyakon átkandikált!

Figyelmét egyszerre csörömpölés vonta magára,
melynek jelentését jól ismeré, miután maga is megütő-
dött volt e hangokon, mikor az ajtóhoz menve ily zajt
okozott. Majd éneket hallott és egy alak árnyékát pillantá

meg a kövezeten, mely megállott s hirtelen elnémult, mintha egy percre elfeledte volna hol van, de az csakhamar eszébe jutott volna. Az árnyék azután ugyanazon csörömpölő zajjal eltűnt.

A fogoly kilépett az udvarra és föl-alá járkált bilincseinek bántó csörgésével fölverve a viszhangot. Ajtaja közelében egy másik is tárva volt. Alig fordult meg ötször-hatszor az udvaron, midőn megállt, hogy azt az ajtót szemügyre vegye. A csörömpölés újra megüté fülét. A rácsos ablakból pedig egy arc bukkant ki, melyet a cella sötétsége és a rácsozat vastagsága miatt csak elmosódva láthatott és azonnal rá egy férfi jelent meg, aki feléje tartott.

A fogoly oly elhagyatva érzé magát, mintha már egy évet töltött volna a fogházban. Azon reményben, hogy társra tesz szert, meggyorsítá lépteit s igyekezett a közeledővel fele uton találkozni. . .

Mi volt ez? — Aki hozzá közeledett, az fia volt.

Szemben álltak s egymásra meredtek. Ő akaratlanul is meglapulva meghátrált, Barnaby pedig hűtlen emlékezetével küzködött és csodálkozott, hogy hol látta már ezt az arcot. De nem sokáig törte rajta fejét, mert hirtelen megragadá s igyekeztén őt a földhöz vágni, elkiáltá magát: „Ah tudom már. Maga a zsivány.”

A másik elejénte szót sem szólt, hanem fejét lehorgasztván, némán birkózott vele. De tapasztalván, hogy a fiatal emberrel nem bír, arcát fölemelte és közletről szeme közé tűzve, mondá: „Én apád vagyok.”

A jó isten tudja mily varázserővel birhatott Barnabyra e szó, elég az hozzá, azonnal elereszté és meghátrálva, rémülten nézett rá. Aztán egyszerre csak neki ugrott, átkarolta és fejét arcához tapasztá.

Igen, igen, ő az volt, ő tudta, hogy az. De hol volt oly sokáig s mért hagyta anyját magára vagy ami ennél is több, mért hagyta magára szegény eszelős fiával? S hát anyja csakugyan oly boldog, mint neki elbeszélték? És hol van most? Közel van-e? Vagy talán nem boldog és most börtönben ül? — Nem — nem, az nem lehet.

Barnaby e kérdéseire egy szó választ sem nyert, csak Griff károgott hangosan és köröskörül szökdelte őket, mintha bűvkört vonna körülöttük és az alvilág minden gonosz szellemét idézgetné.

Hatvanharmadik fejezet.

E nap folyamában a székvárosban vagy környékén fekvő minden ezred szolgálton volt a város egyik vagy másik részében s a sorkatonaság és polgárhad, azon parancsok folytán, melyek huszonnégyszáz órai kerületben az összes helyőrségi állomásokra és laktanyákba küldettek, minden oldalról Londonba özönlött. Hanem a zavargások már oly borzasztó fokra hágtak s a zendülők büntetlenül oly vakmerők és kihívók lettek, hogy e tömérdek hadierőnek látása, melyek új meg új csapatokkal egyre öregbültek, nemhogy lehűtő hatással birt volna rájuk, sőt az elkövetetteknél is merészebb kihágásokra sarkalá és oly lángot lobbantott föl Londonban, melyhez hasonló még a régibb lázadások korában sem volt tapasztalható.

A főparancsnok tegnap és ma egész nap iparkodott a hatóságokban a kötelességérzetet fölszítani, legkivált pedig a lord mayort fölserkenteni, ki valamennyiök közt

legtehetlenebb s legfélénkebb volt. E célból több ízben nagyobb hadcsapatok küldettek a városházához, hogy rendelkezék velök, miután azonban sem fenyegetés sem rábeszélés nem volt képes belőle parancsot kisajtolni, a legénység az utcán állongott anélkül, hogy igénybe vették volna, és tanúi lévén e habozásnak, nagyon természetes, hogy e dicsérendő kísérletek inkább kárt okoztak, mint hasznot hajtottak. A tömeg ugyanis iziben kiismeré a lord mayor hangulatát s hasznára fordítá, nagy garral henczegvén, hogy még a polgári hatóságok is ellenei a pápistáknak és lelkükben nem tudják azokat elítélni, akiknek vétkek szintén csak ez. E híreket úgy rebesgeték: hogy a katonaság meghallhatá, ezek meg természetesen úgy sem lévén hajlandók a néppel összetűzni, a közeledést elég szívesen fogadák s mikor megkérdeztettek, hogy kívánnak-e földieikre löni, azt felelék, hogy vigye el őket az ördög, ha jó szívvvel tesz. Egész maguktartása becsületes együgyűséget és jóindulatot árult el. Ennek folytán nem csoda azon általánosan elterjedt vélemény, hogy a hadsereg pápaellenes érzelmű és hajlandó a parancsoknak ellenszegülve, a néphez csatlakozni. Megdöbbentő gyorsasággal hordták szájról szájra, hogy a katonaság rosszul van hangolva és a nép ügyéhez hajlik; úgy hogy ha a piacokon vagy kertes téreken néhány katona kószálni talált, mindjárt gyülekezett körülöttük a nép s megéljenzé, kezet szorított velök és nagy bizalmassággal és jóindulattal bánt velök.

Ekkor a fölkelők már mindenüvé elhatottak, minden rejtegetést s titkolózást levetkőztek s az egész várost eláraszták. Ha egyiköknek pénzre volt szüksége, annak elég volt egy ház ajtaján kopogni, vagy egy boltba lépni s a lázadók nevében pénzt kérni, hogy követelé-

sét rögtön kielégítsék. Miután a békés polgárok még az egyesében jelenkezőkhöz sem mertek nyulni, világos, hogy ha csapatosan jelentek meg, tökéletes biztonságban lehettek. Az utcákon szoktak gyülekezni, tetszésök s kedvök szerint kószáltak végesvéig és terveiket egész nyíltan tárgyalták. A kereskedés tökéletesen szünetelt, a boltok nagy része zárva volt s majdnem minden ház egy kék zászlót tűzött ki annak jeleül, hogy a nép ügyéhez szít. Még a Houndsditch-i és Whitechapel-i zsidóság sem késett ajtóra ablakra kiírni hogy: „ez a ház igaz hitű protestans.“ A törvényt most a gyűlevész szabta és soha törvényt ennyire nem rettegetek, soha törvénynek így nem engedelmeskedtek.

Esti 6 óra körül lehetett, midőn Lincoln's-Inn-Fields-be minden oldalról nagy tömeg tódult és láthatólag egy kitűzött cél végbevitelére, különböző osztályokra szakadt. Nem kell azonban hinni, hogy az elrendezésbe az egész csőcselék beavatva lett volna; az csupán néhány vezérnek műve volt, kik a jövevények közé elegyedve, ehez vagy ahoz a szakaszhoz rendelék és e rendezkedést oly gyorsan vitték végbe, mintha az egész sokaság közös tanácskozásaiban állapította volna meg és minden ember a maga helyét előre tudta volna.

Annyit azonban mindenki látott, hogy a legnagyobb test, mely az egésznek két harmadát képezte, Newgate-et fogja megtámadni. E csapatba mindazokat sorozták, kik az előbbi kihágásokban kitüntetéik magukat, mindazokat, akik igen vakmerő és mindenre használható fickók hírében álltak, mindazokat, kiknek pajtásait a zavargások alatt elfogták, végül pedig a becsukott gonosztevők összes atyafiságát és barátait. Ez utóbbi osztály nemcsak Londonnak legelkallottabb és legszemenszedettebb kapcibetyárait foglalta magában, hanem igen sok aránylag

ártatlan egyént is. Nem egy asszony vegyült közéjük férfi ruhában, hogy gyermekét vagy fivérét megmentse. Volt ott egy halálraitéltnek két fia is, ki három társával holnaputánra várta kivégeztetését. Egy jó falka suhanc néhány elfogott zsebmetsző-pajtását akarta kiszabadítani s utóhadul ott rajzott egy csomó szedett-vedett asszonyszemély, a társadalom megannyi szemetje, kik vagy egy magukhoz hasonló, bukott teremtetést ohajtottak megszabadítani vagy — isten tudja — tán valami általános rokonszenvtől üzettek minden iránt, ami reményvesztett és nyomorult.

Fegyverzetük különböző dolgokból állott, voltak ott régi kardok, pisztolyok golyó s por nélkül, kalapácsok, kések, balták, fűrészek, mészárszékekből lopott szerszámok, a husángok és vasrudak egész erdeje; falmászásra lábtók, melyek közül mindegyiket egy tucat ember cipelt vállain; lobogó szövétnekek; kátránynyal, szutrokkal, kénkövel megitatott kóc; sövényekből kihuzigált karók, sőt mankók is, melyeket nyomorék koldusok kezéből téptek ki az utcán. Mire minden rendbe jött, Hugh és Dennis, közepütt Tappertit-tel álltak a gyülevész élére és a sokaság háborgó tengerként zugva és dörögve tódult utánok.

Ahelyett hogy Holborn felé egyenesen a fogháznak tartottak volna, mint mindenki várta, a vezérek Clerkenwell felé indultak s egy csöndes utcán beözönölve, megálltak egy lakatos háza: „az arany kulcs” előtt.

„Döngessetek az ajtón”, kiáltott Hugh környezőihez. „Ma éjjel szükségünk van egy céhbeliére. Zúzzátok be az ajtót, ha senkisésem felel.”

A műhely zárva és mind az ajtó, mind az ablakablák oly erősek és szilárdak voltak, hogy döngetésük

hatás nélkül enyészett el. Hanem miután a türelmetlen csöcselék azt kezdé kiáltani, hogy: „gyujtsátok fel a házat!“ és az első sorbelieknek égő fáklyák kézről kézre adtak, az emeleten valaki egy ablakot hirtelen felrántott s azon az öreg lakatos szálas alakja jelent meg.

„Mit kerestek lókötők?“ kérdé. „Hol van a lányom?“

„Ne kérdezz tőlünk semmit, vén ember“, viszonzá Hugh, kezével pajtásait csöndre intve, „hanem jöjj le és hozd magaddal szerszámaidat, mert dolgot adunk neked.“

„Dolgot adtok nekem!“ kiáltott a lakatos, az egyenruhára tekintve, melyet viselt. „Hiszen csak ne volna néhány embernek, akiket nevükön nevezhetek, nyul szive, fogadóm, már rég adtam volna én dolgot nektek. Most pedig fülelj rám fickó — s füleljetek ti is, akik körülte álltok. Van közöttetek egy tucat, akiket látok és ösmerek s akik ez órától fogva meg vannak halva. Hordjátok el magatokat és raboljátok ki egy temetkeztetőt, amig időtök van, mert mihamarább szükségtek lésszen néhány koporsóra.“

„Akarsz-e lejönni?“ rikoltott Hugh.

„Adod-e vissza lányomat gazember?“ kiáltott a lakatos.

„Én mitsem tudok róla“, viszonzá Hugh. „Gyujtsátok föl az ajtót.“

„Megállj!“ dörgé a lakatos oly hangon, melyre ellenfelei meghököltek. Aztán puskát fogva rájuk, folytatá: „Bizzátok a gyujtogatást egy öreg emberre, akire nem igen van szükségtek.“

A fiatal ember, ki a szövétnekkal az ajtóban leguggolt, e szavakra felugrott és visszahuzódott. A lakatos végig jártatá tekintetét a fölfelé irányzott arcokon s

a puskát háza küszöbének tartá irányozva. Más támasztéka nem volt a fegyvernek, mint a lakatos válla, hanem az oly mozdulatlanul állt, mint a ház maga.

„Aki megkisérti a merényt, az imádkozzék előbb“, mond nyomatékkal. „Én csak ennyit tanácsolok.“

Hugh a közelállók egyikének kezéből kiragadott egy fáklyát és egyet káromkodva, sietett előre, midőn egy sipító, metsző sikoly megállítá, melynek folytán föltekintve, a háztetőn egy lengő ruhát pillantott meg.

Az alak még egyet-kettőt sikoltott s aztán egy rikácsoló hang felkiáltott: „Lenn van Simmun?“ Ugyane pillanatban a párkány mögül egy vézna nyak mártott föl és Miggs lányasszonynak — az esti homályban majdnem elmosódott alakja, őrzöngve rikácsolt: „Ó édes uraimék, hadd hallom Simmun válaszát tulajdon ajkairól. Szóljon hozzám Simmun, szóljon hozzám.“

Tappertit, kinek e bók legkevésbé sem hizelgett, fölnézett, ráförmedt, hogy fogja be a száját és megparancsolá, hogy jöjjön le tüstént és nyissa ki az ajtót, mert szükségük van a gazdájára és semmiképen sem fognak tágitani.

„Ó drága uraim!“ kiálta Miggs lányasszony. „Ó egyetlen, egyetlen Simmun. . .“

„Hallgasson el ostobaságaival, ha mondom“, viszonzá Tappertit, „és jöjjön le az ajtót kinyitni. — Varden Gábor, tegye le a puskát, különben megadja az árát.“

„Sohse hajtson a puskára“, rikoltott Miggs. „Simmun és uraim! én egy korsó sört öntöttem a csővébe.“

A tömeg harsány kiáltásba tört ki, melyet roppant röhögs követett.

„Akkor se sülné el, ha a széleig megtöltenék“, rikoltott Miggs. „Simmun és uraim! én az előlső pallás-

szobába vagyok zárva, a jobboldali kis ajtó által, ahol önök már azt vélhetik, hogy fenn vannak, hanem a palálépcsőn vigyázzanak, nehogy fejüket a gerendákba üssék és a két páros alvószobába essenek a léceken és málteron át, mert ez ott nem bírja az embert, hanem ép ellenkezőleg. Simmun és uraim! Én ide be vagyok ugyan zárva biztonsági okokból, hanem törekvésem mindig az volt s az is lesz, hogy a jobboldallal, az áldott oldallal tartsak és a pápát Babylonból kiátkozzam, minden külső s belső munkáival egyetemben, mert azok pogány dolgok. Az én érzelmeim ugyan nem fontosak, azt jól tudom“, kiálta Miggs növekvő sikoltással, „mert állásom csupán szolgálai s mint ilyen a megalázásé, de mindamellett ki akarom jelteni érzelmeimet és bizalommal fogok azok iránt viseltetni, kik véleményemet osztják.“

A tömeg keveset törődve Miggs lányasszony kinyilatkoztatásával, mindjárt a puskára vonatkozó első felvilágosítása után, létrát támasztott az ablaknak, melyen belül a lakatos állott s noha ő bezárta, elcsukta és férfiasan megvédte, csakhamar rést törtek, bezúdván az üvegfiókokat kereteikben. A lakatos néhány hatalmas csapás után, védtelenül látta magát egy ádáz csőcselék közepette, mely a szobát elárasztá és ajtóban és ablakban az arcok zagyva sokaságát mutatta.

A tömeg nagyon dühös volt rá, mert két emberüket megsebesíté és már oda is kiáltott a hozzá legközelebb állóknak, hogy hurcolják el és kössék föl egy lámpatartóra. De Gábor meg nem szeppent és rettentetlenül nézett Hughról és Dennisről, kik egy-egy karján fogták, Tappertit Simonra, ki vele szemben állott.

„Ti elraboltátok lányomat“, szolt a lakatos, „aki életemnél is drágább, vegyétek hát ha tetszik éltemet is. Áldom istenemet, hogy képes valék e jelenettől fele-

ségemet megkimélni, s hogy az Úr engem férfinak terem-
tett, aki nem kér kegyelmet ily kezektől, mint a tieitek.“

„Az úr derék egy öreg úr“, mond Dennis helyes-
lőleg, „és férfiasan fejezi ki magát. Mit tesz az testvér,
akár ma egy lámpacölöpön, akár tiz év múlva pelyhes
ágyban mulik ki ugy-e bár?“

A lakatos megvetőleg nézett rá és válaszra sem
mélta.

„Ami engemet illet“, szólta a bakó, aki a lámpás-
cölöp eszméjét igen tetszetősnek találta, „én becsülöm
az ön elveit. Osztom is őket. Ily érzelmek mellett“, (s a
hóhér egy káromkodással kölcsönzött sulyt beszédének)
„kész vagyok akár önnek vagy bárki másnak óhajításait
megelőzni. — Van-e valamelyiteknél egy madzagvég?
Ha nincs, se baj; egy keszkenő is megteszi.“

„Ugyan ne bolondozzék az úr“, sugá Hugh, Varden
vállát durván megrántva, „hanem tegyen úgy amint ki-
vánjuk. Majd meghallja, mire kell nekünk. Tegye meg.“

„Én semmitsem cselekszem akár ti kérjete, akár
e kötni valók bármelyike“, viszonzá a lakatos. „Ha szol-
gálatot akartok tőlem, megkimélhetitek magatokat a fá-
radságtól, azt velem közölni. Én egyelőre is kijelentem,
hogy nektek nem teszek meg semmit.“

A derék öreg urnak e megátalkodottsága annyira
meghatá Dennis-t, hogy majdnem könnyes szemmel vál-
tig erősítgeté, mily kegyetlenség és rút bántalmazás volna
hajlandóságán ily erőszakot követni el, s hogy ő e tettet
lelkiösmeretével meg nem egyeztetheti. Az úri egyéniség
— ugy mond — oly bőven kijelenté, mennyire kész magát
elbánásnak alávetni, hogy nekik: a művelt és felvilágo-
sult tömegnek kötelességök, ő vele azonnal annak rendje
s módja szerint elbánni. Megjegyzé továbbá, hogy ugyis
csak ritka esetekben áll hatalmukban azok óhajaihoz

alkalmazkodni, kiknek nézeteitől az övéik fájdalom eltérnek. Most pedig ime oly egyénre akadván, ki egy ildomosan teljesíthető óhajt nyilvánít (s mi szólót illeti, készséggel bevallja, hogy ez óhaj kifejezőjének becsületére válik), reméli, miszerint mindenekelőtt ajánlatát elfogadni sietni fognak. Az egész kérdés oly műtét, melyet egy ügyes kéz mindkét rész megnyugvására és meglegedettségére öt perc alatt végrehajthat s bár nem illik, hogy ő (Dennis) magát dicsérje, mégis azt hiszi elmondhatja magáról, miszerint e téren gyakorlati tapasztalásokkal bir és természettől fogva is lekötelező és barátságos hajlamokkal lévén megáldva, a legnagyobb örömmel fogná az érdemes urat elbánás alá venni.

E megjegyzések, melyek a legborzasztóbb zajban és lármában, csak a közelállókhoz voltak intézve, nagy tetszésre találtak, tán nem is annyira a hóhér ékesszólása, mint inkább a lakatos konoksága miatt. Gábor a legközvetlenebb veszélyben forgott s ezt ő jól tudá, mégis makacsul hallgatott és hallgatott volna még ha azon tanakodtak volna is, hogy ne süssék-e meg lassú tüzőn?

A hóhér szavai alatt a létrán künn valami zavar és mozgás uralkodott s mihelyt elhallgatott — elnémulása után oly gyorsan, hogy az odalenn levő csöcselék meg sem tudhatta, mi mondatott és nem is döröghetett rá választ — valaki a tömegben elkiáltá magát:

„Deres a haja, öreg ember, ne bántsuk.“

A lakatos megütődve fordult hátra azon helynek, honnan e szavakat hallá és hirtelen az emberekre tekintett, kik a létrán lógtak s egymásba fogóztak.

„Sohse tiszteld ősz fejemet fiatal ember“, válaszolt feleletül a hangnak, mert alakot nem láthatott, „nem is

kérek belőle. Az én szívem eléggé ifjú arra, hogy mindnyájatokat utáljon és gyűlöljön, ti haramiák.“

E vigyázatlan beszéd legkevésbé sem segíté a tömeg dühét lecsillapítani. Ujból kezdék ordítani, hogy hozzák le és a becsületes lakatosra már csakugyan nagyon rájárt a rúd, midőn Hugh válasz helyett a tömeg eszébe juttatá, hogy szolgálatára szükségük van.

„Mondja meg hát neki, mire kell nekünk“, szólott Tappertit Simonhoz, „de egyszeriben. Kegyelmed pedig mester nyissa ki a két fülét, ha e máj éjen túl is hasznukat akarná venni.“

Gábor most már szabad karjait összefonta és hajdani inasát szemével végigmérte.

„Lássa csak Varden“, mond Sim, „nekünk Newgate-ba kellene mennünk.“

„Azt jól tudom“, viszonzá a lakatos. „Ennél iga-zabb szólást sohasem mondott még egyitek is.“

„Ugy értem, hogy felgyujtsuk“, szólott Simon, „a kapukat bezúzzuk és a foglyokat kiszabadítsuk. Ön is dolgozott a nagy kapu lakatján.“

„Dolgoztam“, mond a lakatos. „És ti ezért nem is tartoztok nekem hálával, amint azt nemsokára be fogjátok látni.“

„Meglehet“, viszonzá segédje, „hanem önnek meg kell mutatnia, hogyan kell azt feltörni.“

„Kell-é?“

„Kell, mert ön tudja, én meg nem tudom. Ön velünk fog jönni és sajátkezüleg zárja fel.“

„Hulljon le ez a két kezem csuklóból és hordja ön Tappertit Simon úr válldisznek, ha valaha megteszem“, felelt a lakatos nyugodtan.

„Meglássuk“, kiáltott Hugh, közbelépve, mikor a sokaság megbotránkozása ujból kitörni készült. „Ön

rakja a szükséges szerszámokat egy kosárba, én meg leviszem az urat. Nyissák ki az ajtót odalenn. Világítsanak a nagy kapitánynak! Hát semmi dolog sincs itt kéz alatt, fiúk, hogy itt tátogattok és morogtok?”

Ezek egymásra néztek és gyorsan szétoszolva, elözönlék a házat, szokás szerint rabolva, tördelve és elcipelve oly értéktárgyakat, melyek történetből tetszésüket megnyerték. Sok idejük azonban nem maradt mindezt megtenni, mert a szerszámos kosár csakhamar meg volt töltve és egy ember vállára emelte. Az előkészületek most már meg lévén téve és a rohamra minden elrendeztetvén, azok, akik a szobákban odafenn raboltak és pusztítottak, lehivattak a műhelybe. Már indulófélben voltak, midőn az, aki a lépcsőről utoljára lejött, kérdést tőn, hogy a pallásszobában levő ifjú hölgy (aki — mint mondá iszonyú lármát visz végbe és egyre a legborzasztóbb módon sikít) kibocsátassék-e?

Tappertit Simon a maga részéről mindenesetre tagadólag válaszolt volna, de cinkosainak nagy része megemlékezvén a jó szolgálatról, melyet a puska ügyében tett, ellenkező nézeten volt, minélfogva kénytelen volt igenlőleg válaszolni. Az ember tehát visszament, hogy a nőt kiereszsze és nemsokára megjelent Miggs-el, aki nagyon lottyadt és lankadt, és a sok sirástól egészen nyirkos volt.

Miután az ifjú hölgy leszállítása alkalmával a lélekjelenlét semmiféle jelét sem adá, megszabadítója úgy vélekedett, hogy vagy haldoklik vagy már meghalt s nem tudván mit tevő legyen vele, épen körülnézett egy alkalmas pad vagy hamurakás után, melyre az érzéketlen alakot letegye, midőn a hölgy valamely rejtélyes szer segélyével egyszerre csak talpra állt, haját hátraveté és révedező szemmel tűzött Tappertitre. — Aztán

elkiáltá magát: „Életemet Simmunért!“ és oly sebességgel veté magát a férfi karjaiba, hogy ez ingadozni kezdett és szerelmes terhe alatt néhány lépést hátrátántorodott.

„Ej miféle ostobaság az!“ szolt Tappertit. „Nesze, fogja fel valaki. Aztán csukják el újra, egyszer se kellett volna kiereszteni.“

„Én Simmunom!“ zokogott Miggs félaléltnan, „én egyetlen, örökké áldott Simmunom!“

„Álljon meg, hallja-e, „mond Tappertit igazolhatlan fagyossággal, „különben leejtem. Mért kaparász mindig lábával a földön?“

„Angyalom Simmunom!“ sáporá Miggs, „ő megígérte...“

„Megigérted! Megigérted és meg is tartom ígéreted“, felelt Simmun boszusan. „Gondoskodni akartam magáról nemde? Node álljon meg már a lábán.“

„Hová menjek? Mi lesz belőlem azok után, amiket ez éjjel cselekedtem?“ kiáltott Miggs. „Hol találok én pihenő helyet, ha nem a néma sirban?“

„Bár csak már ott volna“, kiáltott Tappertit, „és bezárták volna egy jó erős kriptába. Hé!“ fordult a közelállók egyikéhez, kinek fülébe valamit sugott: „Vidd el. Tudod már hová?“

Az ember igenlőleg bólintott s Miggset felnyalábolva, szakadozott tiltakozásai és tusakodása dacára (mely karmolással lévén fűszerezve, bajosabban volt kiállható) elhurcolta. A házbanlevők kiáramlottak az utcára, a lakatost a gyűlevész élére álliták, hol két vezetője közre fogta, az egész tömeg gyors mozgásba helyezte magát és minden további zaj vagy üvöltgetés nélkül egyenesen Newgate-nek indultak, melynek kapuja előtt sűrű csapataik megállottak.

Hatvannegyedik fejezet.

Mihelyt a fogház előtt felvonultak, az eddigi csöndet megszakítva, egyet üvöltöttek és a főporkolábbal kívántak szólni. Látogatásuk nem lehetett egészen váratlan, mert a főporkoláb háza, melynek homlokzata az utcára szolgált, erősen el volt torlaszolva, a nagykapun levő kis ajtó elzárva és a réseken vagy rácsok mögött senkisémet volt látható. Mielőtt még felszólításukat ismételnék, a főporkoláb házának tetején egy ember jelent meg és kérdést tett, hogy mit keresnek itt.

Néhányan ezt, mások amazt mondták, míg némelyek csak rőfögtek és piszegettek. Az idő már későre járván, az uralkodó homályban sokan nem láthatták meg az embert a magas ház födelén s azért üvöltésüket mindaddig folytatták, míg lassanként az egész tömegben végig szájról-szájra adatott a hír, hogy már szóba álltak velök. Tíz perc múlt el, amíg az ember meglehetősen tisztán meghallható a maga szavát — ez idő alatt az alak oda-fönn a nyáréji égboltnak fordulva ülve maradt és némán nézett le a zsibongó utcára.

„Ön-é Akerman úr“, mond Hugh végül, „a főporkoláb?“

„Persze, hogy az“, sugá Dennis. De Hugh nem hajtott rá és bevárta a másik válaszát.

„Az vagyok“, mond az alak.

„Ön némely barátainkat tartja zár alatt.“

„Én sok embert tartok zár alatt.“

A porkoláb ezalatt a fogházba nézett le és azon érzés, hogy ő a különböző udvarokba elláthat s mindent szemmel tarthat, amit tőlük a meredező falak elfognak, úgy ingerlé és ösztönzé a csöcseléket, hogy üvölteni kezdtek, mint a farkasok.

„Szolgáltassa ki barátainkat“, szólott Hugh, „s a többi megtarthatja.“

„Kötelességemben áll valamennyit megőrizni s én teljesíteni fogom kötelességemet.“

„Ha nem nyitja ki a kapukat, be fogjuk zúzni“, szólott Hugh, „mert mi ki akarjuk hozni a fölkelőket.“

„Én csak annyit tehetek jó emberek“, viszonzá Akerman, „hogy megintem önöket, oszoljanak szét. Gondolják meg, mily keserű következményei vannak minden zavargásnak e helyen, különben sokan megbánhatnák önök közül, ha már késő lesz.“

Ugy tett, mintha e szavak után vissza akarna vonulni, de a lakatosnak hangja megállítá.

„Akerman úr“, kiáltott Gábor, „Akerman úr.“

„Szót sem akarok tovább egyikőktől sem hallani“, viszonzá a főporkoláb a szólóhoz fordulva és kezével integetve.

„De én nem tartozom hozzájuk“, szólott Gábor. „Én becsületes ember vagyok, Akerman úr; tisztességes iparos, Varden Gábor, a lakatos. Hisz ön ismer engem.“

„Mit keres ön e gyűlevész között?“ kiáltott a porkoláb csodálkozva.

„Erőszakkal hoztak ide, hogy a nagy kapu lakatját feltörjem“, viszonzá a lakatos. „Legyen tanúm Akerman úr, hogy visszautasítottam ezt és nem fogom teljesíteni, következésképpen ellenkezéséből akármi. Ha valami erőszakot követnének el rajtam, kérem emlékezzék meg szavaimról.“

„Nem segíthetek önön?“ szólott a főporkoláb.

„Lehetetlen Akerman úr. Ön kötelességét teljesíteni s én teljesítem a magamét. S most halljátok még egyszer ti cenkek, pribékek“, mond a lakatos, megfor-

dulva, „én megtagadok minden szolgálatot. Üvöltsetek amig elrekedtek. Én megtagadok mindent.“

„Megálljon, megálljon!“ szolt a porkoláb hirtelen. „Varden úr, én önt derék emberül ismerem, aki törvénsértő tettet nem művelne, kivéve ha kényszerítettik. . .“

„Ha kényszerítettetem!“ vágott közbe a lakatos, ki érezvén, hogy a porkoláb hangjában kifejezé az azon nézetet, miszerint ő: mint öreg ember e dühöngő csócselék között, mely minden oldalról szorongatja, ostromolja, eléggé ki volna mentve, ha engedni találna, „ha kényszerítettetem, akkor még ugysem teszek semmit.“

„Hol van az“, mond a főfoglár aggódva, „aki az imént szólott hozzám?“

„Itt vagyok“, viszonzá Hugh.

„Tudja-e, mily büntetés van a gyilkosságra kiszabva — s hogy önök e becsületes iparos életét veszélyeztetik, ha továbbra is maguk közt tartják?“

„Tudjuk, hogyne tudnók“, viszonzá amaz, „sz ép azért hoztuk ide. Szolgálja ki ami barátainkat s mi kiszolgáljuk az önök barátját. Ez tiszta alku ugy-e bár fiúk?“

A tömeg harsány hurrá-val felelt.

„Most láthatja uram, hogy állnak a dolgok“, kiáltott Varden. „György király nevében ne bocsássa be. Megemlékezzék arról amit mondtam. Jó éjt.“

Ezzel a szóváltásnak vége szakadt. A porkolábot a kövek és egyéb dobható tárgyak egész zápora visszavonulni kényszeríté s a tolongó és a falak körül rajzó sokaság Varden Gábort az ajtónak szorítá.

De hiába tették eléje a földre a szerszámos kosarat, hiába unszolák ígéretekkal, ütlegekkel, jutalmak ajánlásával és halálos fenyegetéssel, hogy a munkát tel-

jesitse, melyért ide hozták. A nyakas lakatos csak ezt felelé mindenre: „nem-nem teszem meg.“

Sohsem szerette életét annyira, mint ekkor, de semmisem hajthatá meg, sem az ádáz arcok, melyek, akárhová nézett, feléje villogtak; sem üvöltései azoknak, kik vérére szomjuhoztak, mint vadállatok; nem a pajtásaikat elgázolva hozzá tóduló emberek, kik a közbenesők fején át iparkodtak őt elérni és baltákkal, vasrudakkal vágtak hozzá: mindez nem volt képes őt megszeppenteni. Végignézett az arcokon, végig az embereken és ziháltabb lélekzettel, pirultabb arccal bár — de szilárdan csak azzal felelt, hogy: „nem teszem meg.“

Dennis úgy arcon csapá, hogy lerogyott, de ő menten felugrott, mintha siheder éveiben volna még és míg arcán a vér lecsorgott, torkon ragadá a bakót.

„Gyáva kutya!“ szólt, „add vissza lányomat, add vissza lányomat.“

Birkózni kezdtek. Nehányan azt kiálták: „öljétek meg“, míg mások (azonban a távolabb levők közül) agyon akarták tiporni. De a hóhér akárhogy rángatta, mégsem tudta karjait a lakatos megroppantó vasmarkából kiszabadítani.

„Hát csak ez legyen jutalmam, te hálátlan szörnyeteg?“ nyöszörgött a bakó nagy erőlködéssel és káromkodásokkal.

„Add vissza lányomat“, kiáltott a lakatos, ki most már úgy neki vadult, mint környezői, „add vissza lányomat.“

És Varden majd a földre terült, majd feltápászkodott, hogy ismét alá kerüljön. Ott tusakodott egy egész csapattal, mely kézről kézre hajintotta, midőn egy magas, a mészárszékből ide szakadt székálló legény, kinek ruháin és magasszáru [csizmáin egyaránt érzett a vér és

zsiradék, taglóját fölkapta és egy borzasztó káromkodással az öreg ember hajadon fejére célzott. E pillanatban — mikor már épen a csapást rá mérné — maga is, mintha villám érne, lebukott és testén át egy félkarú ember rohant a lakatos mellé. Vele még egy ember volt és mindketten durva kézzel kapták föl a lakatost.

„Csak bizza ránk!” kiáltottak Hughnak s ezalatt utat iparkodtak maguknak a tömegben át törni. „Csak bizza ránk. Mért vesztegetitek rá egész erőtöket, mikor egy pár ember néhány perc alatt örökre bedughatja a száját. Ne veszítsenek időt. Ne felejtsek el a foglyokat, ne felejtsek el Barnabyt.”

Az egész tömeg felüvöltött. A falakat baltákkal kezdték kopácsolni s mindenki a fogháznak tolongott, hogy az első sorba juthasson. Az a két ember pedig, maguk közt a lakatossal, a torló sokaságon keresztül úgy tört magának küzködve utat, mintha nem jó barátok, hanem ellenségek között volnának és meg-meghát-rálva a tömeg kellő közepén át vonszolák magukkal.

S most a csapások esőként kezdtek a kapura és az erős épületre hullani, mert akik nem férhettek a bejárathoz, ádáz dühüket mindenben kitölték, amit előtá-láltak — még a roppant köveken is, melyektől fegyve-reik izekre roppantak szét és karjaik megzsibongtak, mintha még a falak is kemény ellenállást fejtenének ki s a csapásokat viszonoznák. A vasnak csattogása vason belevegyülve a siketítő robajba, tulhangozá azt, midőn a súlyos kalapácsok az érclemezekkel és szögekkel ki-vert kaput úgy megdöngeték, hogy záporként ömlött belőle a szikra. Az ostromlók csapatosan dolgoztak s rövid időközökben felválták egymást, hogy egész erejüket a munkának szentelhessék. Hanem a kapu nem ingott meg — ott állott most is — oly marconán, mogor-

ván és szilárdan, mint bármikor, és minden változás nélkül, kivéve azon horpadásokat, melyek időlátta fölszínét ellepték.

Mig egy rész minden erejét megfeszíté e fáradságos munka kivitelében s mások, lábtókat támasztva a fogháznak, az óriási falakat igyekeztek megmászni, ezalatt egy másik rész a száz főre rugó rendőrcsapat visszanyomásával volt elfoglalva, melyet a túlnyomó sokaság egyszerűen elgázolni akart és egy negyedik rész ismét a házat szállotta meg, melynek tetején a porkoláb állott volt. E csapatnak sikerült is az ajtót bezúzni s arra aztán a butorzatot kicepelék, s azt a kapu előtt felhalmozák, hogy tüzet rakva felgyujtsák a bevehetlen bejáratot. Mihelyt ezt a szándékot megérték, azok akik eddig a kaput döngeték, felhagytak vele és szerszámaikat eldobva, a butorrakás emeléséhez láttak, mig az az utca feléig kinyúlt s oly magas lett, hogy aki még gyúanyagot akart rárakni, annak létrán kelle fölmászni. Mikor már a porkoláb összes ingóságait az utolsó darabig e költséges máglyára halmozták, bekenték azzal a szurokkal, degettel és gyantával s lelocsolták azon terpentinnel, melyet magukkal hoztak. Ami faneműt a fogház kapuja körül leltek, azt hasonló sors érte, úgy hogy egy gerendát, egy pántot sem kiméltek meg. E pokoli keresztelés végeztével égő kénszálakkal és lobogó kóccal gyujták fel az alkotványt s aztán körül állták, az eredményt bevárandók.

Az igen száraz bútorok, melyek gyulékonyságát a rákent olaj és viasz még növelé, az alkalmazott fogások következtében csakhamar fellobogott. A tűz vadul sistergett a légbe, kormával ellepte a börtön falait s az előrészen égő kigyókként harapózott föl. Elejénte körül tolongták a máglyát s csak szemökkel fejezték ki örö-

müket — de midőn a láng heve és hatalma nőttön nőtt, — midőn ropogni, sustorogni, fújni kezdett, mint egy óriási kemence — midőn fénye az átellenes házakról visszaverődött s nemcsak az ablakokban nyüzsgő arckokat, hanem a házak legbelsőbb zugait is megvilágítá, — midőn az ember a haragos-piros parázson át a lángot a kapuval játszín enyelegni látta, amint hol makacs felszínét végignyalta, hol ádáz állhatlansággal lepattanva égnek magasló lobbot vetett s aztán ismét visszatért, hogy forró karjaival átölelje és magával együtt a veszendőségbe sodorja, — midőn már úgy megragyogott köröskörül, hogy a szent sir temploma tornyán, melynek órája annyi halandónak ütötte végóráját, a számokat oly tisztán lehetett megolvasni, mintha délidő lett volna s a szélkakas a szokatlan sugárözönben ragyogó drágakőként csillogott, — midőn a barnult kövek és mogorva téglák a haragos-sötét visszfényben megpirultak és a csiszolt arany módra csillámló ablakok az utcaszeren végesvéig megannyi tűz-szemet képeztek, — midőn falak és tornyok, födelek és kürtők a remegő fényben mámorosan inogva ide-oda rezegtek, — midőn száz meg száz sohasem látott tárgy megnyílt a szemnek és a legismertebb dolgok egészen új alakot öltöttek, — ekkor a tömeg is belevegyült a pusztulásba s harsány sikoltozással, sivítással és orditással, minő szerencsére csak ritkán hallható, igyekezett a lángot táplálni és magaslatán megtartani.

Noha a hőség már oly rekkenő lett, hogy az átellenes házak festéke megszáradt s mintegy legnagyobb fájdalmában meghólyagzott, megrepedezett s lehullott; noha az ablak-üvegek kereteikből kiestek s a tetőkön a vas és ólom a vigyázatlanul hozzá érő kezet megpörzsölé; a verebek a házereszekből felburranva elrepül-

tek, de a füsttől megszédítve a lobogó máglyára hulladoztak: — serény kezek még egyre szitogatták a lángot és a sokaság szakadatlanul sürgölődött körülötte. S e buzgalom nem csökkent később sem, és a tolongás akkora lőn, hogy az első sorbeliek csak ügygyel bajjal állhattak meg, nehogy magok is a tűzbe szorittassanak. Ha egy-egy elájult vagy lerogyott, tucatszámra versengtek helyeért, noha jól tudták, hogy félig-meddig vagy agyonnyomják vagy a szomjuságtól elvesznek. A roskadozókat, ha agyon nem gázolták vagy a tűzbe nem estek, egy közelfekvő korcsma udvarára szállíták, hol kúti vízzel magukhoz térítették. A vizes lajtokat szakadatlanul kézről kézre adták, de a szomjuság akkora volt s mindenki annyira tusakodott az elsőségért, hogy a hordók tartalmát nagyobb részt elpocsékolták a földön, anélkül, hogy egyetlenegy ember ajkait megnedvesítette volna.

Mindezen lárma és zshivaj közepette a máglyához legközelebb állók az égve lepotyogó töredékeket ismét felhalmozgatták és a tüzet meg-megrakák a kapu körül, mely egy lángzó ív gyanánt szilárdan s elreteszelve rekeszté ki a fölkelőket. Azonkívül zsarátokat adtak az emberek fejei fölött kézről kézre azoknak, kik a lábtók körül álltak s ezek közül néhányan a legmagasb fogra kúsztak, félkézzel a falba fogóztak s minden ügyességüket s erejüket megfeszíték, hogy a zsarátokat a födélre dobhassák vagy a belső udvarra vethessék. Igyekezetüket sok esetben siker koronázta, ami az egész jelenet iszonyait csak növelte, mert a benn levő foglyok rácsozatuk megől észrevevén miként harapózik és terjeng a tűz szanaszét, be kezdék látni, hogy az éjjelre be lévén zárva, meglehet még élve fognak megpörköltetni. E borzasztó félelem, börtönről börtönre terjedvén s udvarról udvarra, oly szívszagató jajongást, orditást

és segélykiáltozást okozott, hogy az egész fogház visszhangzott bele. E sikoltozás, mely még a tömeg üvöltését s a lángok pattogását is túlhangozá, oly velőtfagyasztó és kétségbeejtő volt, hogy a legbátrabbat is megremegteté.

Feltűnt, hogy e sikítások a fogháznak Newgate Street-re szolgáló részében hangzottak föl először, hol mint általában tudták, azok voltak elhelyezve, kik csütörtökön indultak volna a vesztőpadra. S ezt a négy, már csak kérészéletü elítéltet, nem csupán először lepte meg a halál félelme, hanem ők mindvégig legrakoncátlanabbúl viselték magukat. A falak vastagsága dacára is tisztán lehetett hallani, miként kiáltják, hogy a szél feléjük fú s a lángok csakhamar elérik őket s egyszersmind felszólíták a foglárokat, siessenek a tüzet az udvaron levő és színig telt vízfogóból eloltani. Az után ítélve, amit a künn levők hébe korba hallhattak, ez a négy elítélt nyomorúlt egy percig sem szűnt meg segélyért kiabálni és ezt oly végerőlködéssel tévék, az élethez való oly őrvjögő ragaszkodással, mintha mindenikök egy boldog, tisztos élet küszöbén állana, nem pedig negyvennyolc órai nyomorúságos bebörtönzés után erőszakos és gyalázatos halál előtt.

Minden leirást meghaladt azonban az egyik elítélt két fiának gyötrelme és aggálya, midőn apjuk hangját hallák vagy hallani vélték. Darabig kéztördelve, tébolyultakként rohantak ide-oda, aztán az egyik vállaira hágott fivérének és megmászni igyekezett a magas falat, melyet legfelől vasszőgek és kampók koszorúztak. A sebek, melyeket kapott, midőn a tolongásba vissza hullott, nem ijeszték meg s ő rettenthetlenül felmászott ismét, hogy újra lepotytyanjon; midőn pedig végül a vállalat lehetetlenségét belátta, elkezdte két kezével a

köveket ütögetni s rángatni, mintha körmeivel akarna magának rést törni, hogy azon az erős épületbe bejuthasson. Végre a kapu előtt nyüzsgő csoporton át tolazkodtak, noha mások, kik náluknál huszszorta erősebbek voltak, e vállalkozást hiába kísérték meg s aztán látni lehetett őket ottan, amint a tűzben — igen — a tűzben emelőrudakkal iparkodtak a kaput bezúzni.

Hanem a foglyok jajongása nemcsak őket illette meg. Az asszonyok felsikoltottak, két kezüket összecsapták s befogták a fülöket, mások meg épen elájultak. A férfiak meg, kik nem álltak a falak közelében s az ostromban tetteleges részt nem vettek, hogy ne vesztegeljenek, felszakíták a kövezetet s ezt oly lázas dühhel művelék, mely akkor sem lehetett volna nagyobb, ha az utca köve a fogház fala lett volna s ők e munkával céljukat érik el. Az egész tömegben egyetlenegy lény sem maradt nyugodtan egy pillanatra sem. Az egész óriási sokaság őrzöngött.

Egy ujjongó riadozás! Még egy! aztán ismét egy — noha csak kevesen tudták, hogy miért ujjonganak. De a legközelsőbbek látták, hogy a kapu engedni kezd és legfelsőbb sarkából kiemelkedik. Ez oldalon már csak egy sarokvason lógott, de mégis fennállott a keresztgerenda miatt s mert saját sulyánál fogva mélyen belesüppedt a lábánál levő hamurakásba. Fenn az ivetzen egy repedés mutatkozott, melyen át egy sötét, pincyszerű bejáratba lehetett látni. Rajta! szítsuk a tüzet.

Hogy sustorgott az fel. A kapu izzott s a repedés tágult. Az ostromlók hiába igyekeztek arcaikat tenyerükkel megvédni. Ugrásra készen állottak ott. Látni lehetett négykézláb mászó sötét alakokat, másokat meg társaik karjain a ház födelén végig vonulni. Világos volt, hogy a fogház már tarthatatlan. A porkoláb s foglárái

gyerekkel, asszonynyal kereket oldottak. Rajta! szítsuk a tüzet!

A kapu most újra enged; mélyebben süpped a hamúba — inog — hajlik és ime! a földön elterül.

A tömeg ismét megujjong, egy percre meghőköl és tisztást hágy a tűz körül, mely közte s a börtön között lángol. Hugh aztán az üszkökre ugrik és megszikráztatva a levegőt maga körül, megvilágítván a sötétet kapualjat a ruháján levő sziporkákkal, a fogházba nyomul.

Utána a hóhér hatolt be s kettejüket annyian követék, hogy a tüzet egészen szétgázolák s az utcán szanaszét szórták. Arra egyébiránt most már semmi szükség sem volt, mert a fogház maga is kívül belől lángban állt.

Hatvanötödik fejezet.

E szörnyű jelenetek alatt, melyek most tetőpontjukat érték el, a börtönnek egy lakója oly rettegésen és gyötrelmeken ment keresztül, melylyel még a halálra ítélték érzelmei sem mérkőzhettek.

Midőn a lázadók az épület előtt gyülekezni kezdtek, a gyilkost a sokaság zagyva lármája és zsibongása fölriaszták álmából, ha ugyan az ő szendergése ez áldott nevet megérdemli. Mihelyt e hangokat megneszezte, felszökött és fülelve lapult meg ágyán.

Rövid szünet után a zaj ismét kitört. Még egyre hallgatózott s idő multával azon meggyőződésre jutott, hogy a fogházat dühös sokaság szállotta meg. Büntudata azonnal ellenségekül vette az érkezőket, s félni kezdett,

hogy csak őt akarják kiszemelni s azután darabokra szakítani.

A képzelgésnek benyomása alatt, minden hozzájárult, hogy félelmét növelje és megerősítse. Kettős gyilkossága, a körülmények, melyek között elkövette, a tett óta lefolyt időnek hossza, ennek dacára történt felfödöztetése, mindez az ő személyét ugyszólván a Mindenható haragjának különös tárgyaúl jelölé ki. A főváros óriási dögvészes házának bünfertőjében, erkölcsi éjében, Luciferként állott ő az ördögök közt, megjegyyezve és megbélyegezve nagy vétke által. A többi fogoly egész hadat képezett, mely egymást rejthette, segíthette — szóval tömeg volt, hasonló a künn levőhöz. Ő egymagára állott az összes sokaság ellen: egy elhagyott, ridegen álló, páratlan ember, akitől a börtön lakói is borzalommal fürmedtek vissza.

Meglehet, hogy kézrekerültének hire elterjedt s e tömeg csak azon végből jön, hogy őt kivonszolja s az utcán agyonüsse; de meglehet, hogy ezek lázadók, akik régi tervökhöz képest most a fogházat akarják lerombolni. Ő mégis egyik esetben sem hitt vagy remélt kiméletet. Minden ordítás, minden hang, mely fülébe hatott, törként döfte át szívéét. Az ostrom folyamában vad-sága és őrzöngése nőttön nőtt: elejénte próbálta lefeszíteni a kémény rostélyát, mely útjában állott, hogy felmászszerk, aztán megkiáltá a foglárokat, seregelenek börtöne körül és mentsék meg a nép dühétől vagy dob-ják valamely földalatti tömlöcbe, ő nem bánja akármi-lyen mély, akármiyen sötét, undorító, patkányokkal és csúszómászó férgekkel hemzsegő legyen, csak elbujhas-sék benne és ne lehessen rá akadni.

De senkisémet jött és senkitől sem kaphatott választ. Aztán elhallgatott, mert tartott tőle, hogy magára vonja

a figyelmet még akkor is, ha őreinek kiabál. Egyszerre vas-rácsos ablakán kitekintve, a falakon és az udvar kövezetén valamely sajátságos fényt vesz észre, mely elejénte gyöngye ugyan s ide-oda lejt, mintha a foglárók szövétnekekkel járnának a fogház födelén. Majd pirossabb lesz és égő üszkők keringve repülnek le, tüzet szórva maguk körül a földön s a szögletekben lassan tovább harapózva. Az egyik zsarátnok egy fapad alá hull és meggyújtja; egy másik a házereszre potytyan, meggyújtja s a tűz tova nyaldos, maga mögött széles lángszalagot vonva. Darab idő múlva égő töredékek egész sűrű zápora kezd ajtaja előtt le-lezuhanni a fogház egy felsőbb részéből, mely már majdnem lángban áll. Ekkor eszébe jut, hogy ajtaja kifelé nyílik s belátja, hogy minden szikra, mely a halomra hull, még ha ragyogó életét elveszti is és silány hamuvá válik, lassanként élve be-betemeti börtönsirjába. Azonban noha a fogház a jajgatástól és segélykiáltástól viszhangzott — noha a láng fel-felszökkent, mintha minden tűznyelv tigris volna és mindenik éhen orditana — noha a hőség tikkasztó, a lég rekkenően fojtó, a zaj odakünn egyre nő és helyzetének veszélye már az egyik könyörtelen elemmel szemben is percenként növekszik — mindamellett sem merte szavát fölemelni, nehogy a tömeg az ajtót betörje s vagy maga meghallja vagy a többi foglyoktól a helyet megtudja, hova ő elzárva van. Ő tehát úgy rettegé a börtön lakóit, mint a künn levőket, a zajt úgy mint a csöndet, a világosságot mint a sötétséget; azon eshetőséget, hogy megszabadul épen úgy, mint a gondolatot, hogy itt kellend maradnia s meghalnia; szóval oly gyötrelmemnek és kinnak esett áldozatul, hogy amit ember embertársán a kegyetlen erőszak borzasztó sze-

szélyében valaha elkövetett, nem is fogható azon büntetéshez, melyet ez ember önönmagára mért.

Most a kapu a földön hever. Már előzőnk a fogházat s hallani, amint egymást a bolthajtásos folyosókban megkiáltják; már lefeszítik a vaskapukat, melyek az egyes udvarokat egymástól elkülönítik; már az egyes cellák és szobák ajtait döngetik, letépi a keresztfákat, závarokat és reteszeket, lebontják a félfákat, hogy az embereket kibocsássák és minden erejüket megfeszítik, hogy oly hasadékokon s ablakokon át kivonszolja, melyeken alig tudna egy gyerek kiférni s amellet szakadatlanul üvöltene, rivalkodnak és úgy meglábolják a forró lángözönt, mintha bőr helyett vért fődné testüket. A foglyokat lábuknál, karjaiknál, hajuknál fogva hurcolják ki. Némelyek a kapuhoz érve a foglyoknak estek és mindent elkövettek, hogy bilincseiket lereszeljék; mások eszeveszett örömmel ugráltak körül, ruháikat össze-vissza tépegették s mint látszott készek voltak őket izenként szétszedni. Most vagy egy tucat ember azon udvarba rohan, melybe a gyilkos sötét ablakán keresztül félős pillantásokat vet s egy foglyot cipelnek magukkal, kinek testéről örült buzgalmukban majdnem minden ruháját letépték s kit most véresen s eszmélet nélkül tartanak kezeik között. Majd egy csoport foglyot látni ide-oda rohanni, akik a fogház tekervényeiben eltévedtek s a zajban és tűzvészben úgy megzavarodtak, hogy azt sem tudják hová forduljanak, mit csináljanak s még mindegyre úgy ordítanak segélyért mint az előbb. Egy éhenkórász nyomorult, ki talán egy kenyert vagy a vágóhídról egy darab húst lopott volt, mezitláb sompolygott el — lassú léptekkel távozva, mert háza: a börtön kigyúlt. Ennek nincs más hajléka, nincsenek barátai, akikkel találkozhatik, nincsenek régi barlangjai, melye-

ket fölkereshet, nincs szabadsága, hogy kenyerét keresse s általában véve nem bir mással, mint az éhhalál szabadságával. Utána egy csapat haramia eregelt, élükön barátaikkal a csőcselékből, kik bilincseiket keskenőkkel és fonott szalmával kötögették át, őket pedig köpenyekbe s felöltőkbe burkolák s a palackokat ajkaikhoz tartogatók, hogy ihassanak, mert az idő rövidsége miatt nem lehetett bilincseiket leszedni. Mindez s a jó isten tudja még mi minden oly zaj, zsidaj és lárma közt folyt le, minőt az ember még megálmodni sem képes s mely nemhogy csillapult volna, sőt pillanatról pillanatra mindinkább növekedett.

A gyilkos mindezt ablakából nézte, midőn egy embercsoport szövétnekekkel, lábtókkal, baltákkal és sok egyéb fegyverrel az udvarra özönlött s ajtaját megdöngetvén, bekérdezett: hogy nincs-e benn fogoly? Mikor ezeket jönni látta, elhagyta az ablakot és tömlőce legtávolibb zugába vonult vissza. Bár egy szóval sem felelt ők mégis némileg gyaníthaták, hogy valakinek benn kell lennie, mert lábtókat támasztottak a falnak, az ablak vasrostélyát feszegetni kezdék, sőt csákánykapákkal még a köveket is kivagdalák a falból.

Mihelyt rést vágtak, melyen egy emberfő beférhetett, egyikök bedugta fáklyáját s körülnézett az üregben. A gyilkos ez egyén pillantását követte, amíg az az övével találkozott s hallá, hogy kérdezi, mért nem válaszol, hanem azért ezt sem viszonzá egy szóval sem.

Az általános megleptés s bámulás között már megszokhatták az effélet, mert egy szó nélkül tovább rongálták a falat, míg a rés akkora volt, hogy egy férfitest is átférhetett s egymás után bemásztak s leugrottak, míg az üreg színig megtelt. Aztán közre fogták, kézzől kézre adák az ablakig s a lábtón állók ledobták az udvar

kövezetére, mely műtét végeztével a benmaradtak is egyenként kieregeltek, a fogolynak meghagyták, hogy idővesztés nélkül oldjon kereket, mert utja nemsokára el lesz állva s végre tovább siettek, hogy másokat szabadítsanak ki.

Az egész kiszabadítás pillanat művének tetszett. A gyilkos feltápászkodott s alig tudott szemének hinni, mikor már az udvar újra megtelt s egy tömeg tódult feléje, Barnabyt cipelve magával. A következő pillanatban — ó dehogy a következőben: ugyanabban a percben ő fiastúl a legsűrűbb tolongáson keresztül kitaszított az utcára s onnan tekintett hátra egy lángzó omladékra, melyről valaki azt mondá, hogy ez Newgate.

A sokaság, első belépte óta azonnal elárasztá az egész fogházat és berajzá annak minden zugát s hasadékát, mintha tökéletesen ismernék legbelsőbb rejtekeit és a helyszinnek legkimerítőbb tervét hordanák magukkal. A hely azonnali ismerését kétségkívül nagyban köszönheték a hóhérnak, aki a tornából igazgatá ezt a csoportot erre, amazt meg arra vagy másfelé s maga is tettelegesen részt vőn, amennyiben ő hozta létre azt a csodálatos gyorsaságot, melylyel a foglyok kiszabadítása eszközöltetett.

Hanem a törvény ezen végrehajtója helyszin ismereteinek egy fontos részét szorosan magának tartá meg. Miután az épület egyéb részeit illető intézkedéseit megtevé s a gyűlevész serényen munkához látva annak egyik végétől a másikig mindent elárasztott, egy faliszekrényféléből kivett egy kulcs-csomót s egy titkos folyosón keresztül a kápolna közelében, (mely a porkoláb háza mellett állt s most lobbal égett) átment az elitéltek börtönei felé. Ezek egy sor apró, erős és igen szomorú tekintetű szobákból állottak egy alacsony folyosó

hosszában, melynek bemenetét egy erős vasajtó zárta el, míg másik végét két ajtó s egy erős rácsozat őrizé. A bakó a kulcsot kétszer ráfordítá s miután meggyőződött, hogy a többi bejárat is jól el van zárva, leült a folyosó egyik padjára és a legnagyobb önelégültséggel, nyugalommal és kéjelemmel kezdte botjának gombját szopogatni.

A lelki nyugalomnak ez a módja az égő börtönben a léghasgató lárma között, már akkor is eléggé sajtóságos lett volna, ha ez ember e falakon kívül áll vala. De itten, az épület szívében, hol fülét azonfelül még a négy elítéltnék könyörgései és jajgatásai is szag-gáták s láthatá kezeiket, amint ajtaik rostélyán át vészett rimánkodással tördelék — ezen a helyen minden-esetre fölötte feltünhetett. S valóban maga Dennis úr is roppant különös egy körülménynek tarthatá, mely fölött önmagával kezdett enyelegni, mert kalapját — mint a legbohókásb hangulatban levő ember — félrevágta, botja gombját fokozott elégteliséggel szopogató és oly csintalanul mosolygott, mintha mondaná: „Dennis, te furfangos egy kutya vagy — bolondos egy fickó; te-te szörnyűségesen kedves egy cimbora vagy Dennis s tulajdonképen kiváló egy jellem.“

Ily állásban maradt néhány percig, mialatt a börtönökben levő négy ember, bizonyosak lévén benne, hogy valaki akit azonban nem láthattak, a folyosóban van, oly szivrázó könyörgéseket hallatott, amilyeket az ő véginséges állapotukban levő nyomorúlt lényektől várni lehetett: az ég szerelmére kérték őt, bárki legyen, szabadítaná ki s a legnagyobb buzgalommal, mely e helyzetben tán való is lehetett, fogadák, hogy ha megmenekülnek, meg fognak javulni és soha-soha-soha többé sem isten sem ember ellen nem vétének, hanem

vezeklő és józan életet fogadnak s minden elkövetett vétkeiket lelkők mélyéből megbánják. Az a borzasztó erély, melylyel könyörögtek, akárkit még a legjobb és legigazabb embert is (ha ugyan jó s igaz ember ez éjjel e szomorú helyre vetődhetett) rábirta volna, hogy őket kiszabadítsa és szabad folyást engedvén bármely más büntetésnek, ez utolsó legborzasztóbb s legvisszatasztóbb bűnhödéstől megkímélje, mely a gonoszt soha sem javítja meg, hanem a javulás fele útján levők ezreinek sziveit is már megkérgesíté.

Dennis azonban, ki a régi jó iskolában nevelkedett és a régi jó törvényeket már jó régóta hat hetenként egyszer néha kétszer is a régi jó módon végrehajtotta, e szózatokat a bölcsész nyugalmával fogadta, végre pedig a gyakori ismételtetés kellemes elmélkedéseit megzavarván, botjával két vagy három izben megkopogtatá az ajtót és kiáltá:

„Csiba te, nem hallgattok el?”

Erre valamennyien egyszerre elkiálták magukat, hogy őket holnapután akarják felakasztani és segítségeért rimánszkodtak.

„Segitselek s ugyan miért?” szólott Mr. Dennis, pajzánul a hozzá legközelebbinek ujjaira koppintva.

„Hogy megmentsen”, kiálták.

„Na persze!” szólott Mr. Dennis és hijjában lévén egy jó barátoknak aki e mókában vele osztakozhatott volna, a falra átpislogatott. „Ti tehát elbánás alá esnétek kedves feleim?”

„Ha csak ma éjjel meg nem szabaditnak”, kiálta egyikök, „meghalunk.”

„Majd mondok az uraknak valamit”, szólott a hóhér komolyan. „Én attól tartok feleim, hogy ti nem vagytok helyzetetekhez illő lelki állapotban. Ti ugyanis nem

fogtok kiszabadulni — arra ne is gondoljatok. — Felhagytok-e már valaha illetlen rivalgástokkal? Csodálkozom, hogy nem röstellitek magatok előtt.”

E feddésre végigkoppintá valamennyiök ujjá bütykeit sorban és aztán derült képpel ismét helyet foglalt.

„Ti törvényt álltatok“, folytatá két lábát keresztbe rakva és szemöldeit felráncolva, „ezt a törvényt pedig kizárólag a ti kedvetekért csinálták; a ti kedvetekért építettek ilyen szép fogházat; káplán tartatik a ti kedvetekért; egy alkotmányos tisztviselő fizettetik csupán érettetek; nektek tartanak készen talyigákat — és ti mégsem vagytok megelégedve? — Ugyan hallod-e te első ott, mikor fogod már be a szádát?“

Nyöszörgés volt az egyedüli válasz.

„Amint látom“, szolt Dennis úr enyelgéssel vegyült korholó hangon, „köztetek egyetlen férfi sincs. Azt kezdem hinni, hogy a másik oldalra tévedtem a vászoncseledek közé, noha ami ezt illeti, nem egy fehér személyt láttam, aki úgy viselte magát, hogy becsületet szerzett ám nemének. — Hé te a második numerusban, sohse vicsorgass úgy a fogaddal. Ennél rosszabb viseletet“, szolt a hóhér, botjával az ajtót megkocogatva, „sohsem láttam még e falak közt. Csakugyan pirulnom kell érettetek. Ti gyalázatot hoztok a Bailey-re!“

Rövid hallgatás után, mely alatt az esetlegesen felhozott önigazolásra várakozott, Dennis bizonyos hízog hangon folytatá:

„Most pedig lássátok csak ti négyen. Én ide jöttem, hogy gondjaitokat viseljem, nehogy a helyett a másik dolog helyett megsüljetek. Lärmázni hiába lármaztok, mert akik betörtek, semmiképen sem fognak rátok akadni s ti csak annyit értek el, hogy rekedtek lesztek, mikor beszédet kellene tartanotok — ami pedig

nagy kár volna. Mi a beszédeket illeti, én mindig azt tartom, hogy: hadd beszéljenek. Ez az én elvem. Hadd beszéljenek. — Én“, szolt a bakó, mialatt kalapját levette, annak mélyéből keszkenőjét kihúzta, hogy vele homlokát megtörölje s fővegét ismét föltevé, csakhogy kissé félrébb csapva. „Én már oly ékesszólást hallottam azokon a deszkákon — tudjátok, hogy milyen deszkákat értek — és oly hangbéli tisztaságot tapasztaltam e beszédekben, hogy úgy csengett akár egy harang és oly jól adták elő, akár egy szindarab. Ezekről vegyetek példát. Ha pedig valamely dolog már ennyire ment, akkor okvetlenül szükségesnek tartom az illő lelki állapotot. Illő lelkiállapottal pedig — tisztességesen, kellemesen és megférhetőleg lehet ezt a dolgot elvégezni. Bármit tegyetek — már mint különösen ti amoda leghátul — csak ne rimánkodjatok. Félig-meddig szivesebben látnám, noha vesztenék vele, ha egy ember szánt-szándékkal elhasogatja és szétszaggatja ruháit, mielőtt rám maradnak, semhogy rimánkodni halljam. Ez mindenestre százszor illőbb lelki állapot.“

Mialatt a bakó őket lekipásztori hangon és arc-cal oktatgatá, mint a ki nyájával bizalmas beszélgetésbe bocsátkozik, a lárma némileg elcsihedt, mert a lázadók részint siettek a foglyokat az ülés-termekbe kísérni, melyek Newgate főfalain kívül estek ugyan, noha a fogházzal összefüggtek, részint pedig onnan az utcákra szállitgáták. Dennis azonban szónoklatának alig ért ezen részeig, midőn az udvaron felhangzó hangok zaja világosan mutatta, hogy a tömeg visszatért s erre tart. Csakhamar ezután az alanti rácsozat döngetése arról is tanuskodék, hogy végre a „cellákat“ is (mint nevezék) ostrom alá fogták.

Hiába rohant a hóhér ajtóról ajtóra, a rostélyokat egymás után kalapjával betakargatva, megannyi hasztalan erőlködésként, hogy a négy ordító elítéltet elcsitítsa; hiába ütötte verte kinyújtott kezeiket; hiába fenyegette uj s hosszas kinzásokkal tiszte teljesítésében: a folyosó megzengett ordításaiktól. E hangok s azon tudat, hogy még a legutolsók várják szabadságukat, úgy felvillanyozta és bujtatta a megszállókat, hogy hihetlenül rövid idő alatt bezúzták az alanti két hüvelyknyi vastagságu vasrudakból álló rácsozatot s aztán a másik két ajtót betörve, mintha csak vékony fenyőfából készültek volna — csakhamar a folyosó végén állottak s már csak néhány keresztgerenda választá el a celláktól.

„Hollá!“ kiáltott Hugh, aki legelőször nézett a komor folyosóba. „Dennis már megelőzött? Jól van öregem! Nyisd ki hamar ezt itt, különben kimenet megfúlunk a füsttől.“

„Akkor hát eredj innen“, szólott Dennis, „mi keresete itt?“

„Mit keresek?“ viszhangozá Hugh, „hát azt a négy embert.“

„Azt a négy ördögöt?“ kiáltott a hóhér. „Nem tudja-e maga, hogy azokat csütörtökön felkötik? Nem tiszteli-e maga a törvényt — az alkotmányt — nem tisztel hát maga semmit? — Azt a négy embert hagyja maga békével.“

„Ez nem tréfára való idő“, kiáltott Hugh. „Hallja-e őket? El ezekkel a gerendákkal az ajtó s a palló közt, hadd mehessünk be.“

„Testvér“, szólott a hóhér halkan s mintha Hugh kívánságának meg akarna felelni — lehajolva, de tulajdonképen csak azért, hogy a képébe nézhessen, „hát nem hagyhatja ezt a négy embert nekem, ha már látja, hogy

úgy fáj rájuk a fogam? A maga részéből vegyen ki akármit ami inyére van, de ne bántsa az én részemet. Ezt a négy embert hagyják békével, ha mondom.“

„Emelje le a gerendákat vagy térjen ki utamból“, volt Hugh válasza.

„Maga jól tudja testvér, hogy vissza tudja terelni a tömeget, ha akarja“, szolt a hóhér halkan. „Mit? Maga be akar jönni, csakugyan be akar jönni?“

„Akarok.“

„Nem hagyja meg ez embereket nekem? Hát csakugyan semmit sem tisztel maga — épen semmit sem?“ szolt a hóhér azon ajtóba hátrálva, melyen át bejött s pajtására a düh egy ocsmány pillantását vetve. „Testvér! csakugyan be akar maga jönni?“

„Be én. Hát mi az ördög lelte magát? Hová akar menni?“

„Akárhova“, viszonzá a bakó, ismét betekintve a vasajtón, melyet majdnem egészen magára zárt és csak kissé tartott tárva. „Gondolja meg inkább, hová fog maga jutni. Csak ennyit mondok.“

S pofáját még egyszer Hugh felé bólogatva, még egyet vigyorgott oly ocsmányúl, hogy rendes mosolya ehhez képest szeretetreméltónak tetszett, aztán pedig magára csapva az ajtót, eltűnt.

Hugh nem habozott tovább, hanem részint az elítéltek ordításától, részint a tömeg türelmetlensége által sarkalva, meginté a közvetlenül mögötte állót — mert a köz oly keskeny volt, hogy épen csak egy ember fért el szélitiben — s aztán megsuhogtatva kalapácsát, oly erővel csapott le, hogy néhány csapásra a vas engedett, szétpattant és szabad bemenetelt engedett.

Ha az egyik elítéltnak előbb említett fiai dühösek voltak buzgalmukban, most valósággal oroszlányi erőt

s bősziútséget mutattak. A cellákban levőket megintvén, hogy lehetőleg hátra vonuljanak, nehogy a fejszék, melyekkel az ajtókat vagdosták, megsebesítsék — minden ajtó elé egy csapat gyűlt és neki türközvén, iszonyú csapásokat mért rájuk, amíg a köröszterendák és závárok lehullottak. Ámbár a két fiú a leggyöngébb s leg-
hiányosabban fegyverzett csapatot vezérelte s azonkívül a munkához is csak későbben láthattak a többinél, mert még előbb a rostélyon keresztül sugdosgattak volt atyjukkal, azért mégis ez a cella nyílt meg legelőször s ez az ember volt legelőször szabad. Mikor a folyosóba kivon-
szolák, hogy bilincseit leverjék, az elítelt — egyéb sem lévén egy merő lánchalmaznál — összerogyott közöttük s ily állapotban kellett őt eszméletlenül vállakon ki-
vinniök.

E négy nyomorútnak kiszabadítása, akiket most bódultan kábultan a hemzsegő utcákba szállítottak — melyek peszését többé már csak akkor remélték lát-
hatni, mikor csöndes magányukból utolsó utjokra kel-
nek, mikor a levegő nehéz leend ezrek visszafojtott lé-
lekzetétől s az utcák és házak nem kövekből és tég-
lákából, hanem emberi arcokból látszanak állani — a
jelenetnek méltó koronául szolgált. Halavány s vézna
arcaik; üres szemök; megcsukló lábaik s kinyújtott kar-
jaik, melyekkel mintha magukat az elbukástól akarták
volna megmenteni; révedező s téveteg kifejezésük; a
mód, melylyel a tolongásba jutva levegő után kapkod-
tak, mint a vízbefulók — mindez elárulta, hogy ők az
elítéltek. Nem volt szükséges mondani: „ez volt halálra
szánva“, ott álltak e szavak arcaikra sütvé. A tömeg
nemcsak meghökkent tőlük, mintha már koporsóikban
feküdtek volna s most szemfedőjükbe burkolva, jelenné-
nek meg, hanem voltak elegenden, akik mikor véletlenül

ruháikhoz értek vagy megsurolták, úgy megborzadtak tőlük, mintha valósággal hullák volnának.

Ez este a csöcselék parancsára minden házat kivilágítottak, tetejétől a föld színéig, mint valamely nyilvános örömnepély alkalmával. Évekkel utóbb is emlékeztek még öreg emberek, kik fiatalabb korukban e városrészben laktak, hogy a házakban és házakon kívül nagy fényözönt láttak s mikor azt mint gyerek félénken és ijedezve az ablakból elnézték — hát egyszerre csak *egy arc* haladt el előttük. Noha az egész lázongás minden rémtületeivel együtt egészen kiveszett emlékükből, ez az egy tárgy mégis meggyökerezett benne — egyedül, világosan és eltörölhetlenül. Még a gyermek járatlan eszének is oly látványt nyújtott egy ilyen elitéltnek elsuhanó megjelenése, hogy az egész zavargást háttérbe szorítá s egymaga mindenkorra bevésődött emlékezetébe.

E legutolsó feladat végeztével, az ujjongás s ordítás lssanként meg-megszűnt. A láncok csörgése, mely előbb mindenütt visszhangzott, mikor a foglyok elillantak, többé szintén nem hallatszék; a zajgás rekedt, tompa zugássá mosódott el, mely a távolban elenyészett; s mire az emberár el-elzúgott, már csak egy szomorúan füstölgő romladék jelölé meg a helyet, ahol az előbb még ezernyi sokaság dühöngött és rivalkodott.

Hatvanhatodik fejezet.

Noha Haredale a mult éjjel sem feküdt le s egyáltalán már néhány hete kevés megszakitással virasztott, csupán nappal aludván s akkor is fel-felijedezve és

riadva: mégis napkeltétől alkonyatig tűvé tett minden helyet, melyet unokahuga menhelyének gyanithatott. Egész nap egy korty vizen kívül, egyebet nem érintének ajkai, bár fürkészeteit mindenüvé kiterjeszté és még csak le sem ült egy percre sem.

Mindent felkutatott, minden helyet, mely csak eszébe jutott Chigwellben úgy mint Londonban, a kereskedőket, kikkel összeköttetésben állott, barátait, akiket ismert. A legkinzóbb szorongatásoktól és szemrehányásoktól hajszolva, egyik hatóságtól a másikhoz s végre magához az államtitkárhoz ment. Egyebütt sem talált vigasztalást csak ennél a kormányférfinál, aki biztosítá, hogy a kormány kényszerítve lévén a korona levégső előjogait igénybe venni, el van tökéelve velök élni, minél fogva egy valószínűleg holnap megjelenő kiáltvány a lázadás elnyomására teljes és korlátlan hatalommal ruházandja föl a katonaságot; biztosítá továbbá, hogy a király, a kormány és az országgyűlés mindkét házának valamint minden vallásos meggyőződéssel bíró becsületes embernek rokonszenve a katolikusok részén áll; végül pedig megígérte, hogy kerüljön bármibe, igazságot fognak tenni. Arról is értesíté, hogy mások is, kiknek házait szintén felgyújtották, egy ideig elvesztették szem elől gyermekeiket s rokonaikat, hanem aztán, amennyire tudja, mégis csak meglelték; továbbá, hogy panasz tudomásul vétetik s a vezénylő tisztek, valamint az alsóbb közegek utasításaiban említés fog róla tételni; végül pedig megnyugtató, hogy készségesen s jó szívvvel segélyére lesznek minden úton és módon.

Bármily csekély vigasztalásul szolgáltak e szavak a multak történeteit tekintve s bármi silány reményt nyújtottak bánata tárgyának érdekében, mely szívéhez oly közel állott, Haredale mégis hálával fogadta és kö-

szönettel a miniszter által kifejezett s mint látszott igaz érzésen alapuló érdekeltség iránt, eltávozott. Az éjszaka közeledvén úgy találta, hogy egyedül jár az utcán és nem tudja még, lesz-e hely, hová fejét lehajtsa.

Charing Cross közelében egy fogadóba lépett s ennivalót és ágyat parancsolt. Láttá, hogy bágyadt, megviselt megjelenése a gazda és pincérek figyelmét felkölté s azon hiszemben, hogy ezek tán nem tesznek fel róla fizetési képességet, kihúzta tárcáját s az asztalra tette. A gazda hebegve válaszolá, hogy nem ez a baj. Ha ő azok közül való, kiket a lázadók megkárosítottak, ő nem mer neki semmiféle ellátást sem adni. Ő család-apa és két izben megintették, hogy vendégek dolgában óvatos legyen. Mélységes bocsánatot kér, de hát mit csináljon?

Semmit. Senkisem érezte ezt igazabban, mint maga Haredale. A gazdának csak ennyit válaszolt s azzal elhagyta a vendéglőt.

Eszébe jutott, hogy ezt ugyan előre láthatta volna a Chigwelli tapasztalatok után, hol senkisem mert egy ásóhoz is nyulni, pedig nagy jutalmat ígért mindenkinek, aki vele jön s házának romjai közt kutatásaiban segíteni fogja. Sokkal büszkébb lévén, semhogy magát egy újabb kiutasításnak kitegye s másrészt nemesb szellemű, semhogy tönkre tehessen vagy megkeseríthessen egy becsületes iparost, aki elég gyöngé volna neki hajlékot adni, nem tehetett mást, mint hogy előgyelgett a Strand-on. Épen a Themzéhez vezető utcák egyikében sétálgatott mélyen elmerülve fel-alá, holmi réges-régóta esett dolgokon tünődve, midőn meghallá, hogyan kiáltja egy inas az egyik ház ablakából az átellenes oldalon álló pajtásának, hogy a lázadók Newgate-et felgyújtották.

Newgate-et? Ahol az ő embere ül?

Hanyatló erejét egy pillanat alatt lábbadozni, roskadozó erélyét tizszeres erővel visszatérni érezé. Ha ez lehetséges volna — ha kiszabadítanák a gyilkost — ha ő annyi viselt dolog után mégis a testvérgyilkosság gyanujával terheltlen halna meg? . . . Ily gondolatok tódultak lelke elé.

Nem birt annak öntudatával, hogy a fogházhoz közeledik s ime előtte állott. Ime itt nyüzsgött a sokaság, sűrű, sötét, hullámozó tömeggé szorulván össze — ime itt nyaldostak, lobogtak a lángok a levegőbe föl. Feje szédült, szeme káprázott s ő két emberrel birkózott.

„Na-na“, mond az egyik. „Térjen magához jó uram. Itt magunkra vonjuk a figyelmet. Jöjjön velünk, hiszen mit ér ön annyi ellen?“

„Ez az úr mindig akar valamit cselekedni“, szolt a másik őt maga előtt tolva. „Hanem épen azért tetszik nekem, épen azért.“

Ezalatt a fogház közelében levő egy udvarra értek. Haredale egyikről a másikra nézett s mikor ki akart bontakozni, érezte, hogy lábai megcsuklanak. Az az egyik ember pedig aki első ízben beszélt, azon öreg úr volt, kivel a lord Mayor-nél találkozott s a másik John Grueby, ki Westminsternél oly férfiasan pártját fogta volt.

„Mit jelentsen ez?“ kérde Haredale bágyadtan. „Hogy kerültünk össze?“

„A tolongáson kívül“, viszonzá a borszűrő, „hanem most jöjjön velünk. Kérem jöjjön velünk. Ön mint látom ismeri e barátomat.“

„Mindenesetre“, szolt Haredale, a kábultság egy nemével Johnra tekintve.

„Akkor tehát megmondhatja, hogy bennem megbizhatik“, viszonzá az öreg úr. „Ő az én szolgám. Ő nem-rég (mint azt kétségkívül tudni fogja) lord George Gordon szolgálatában állott, hanem elhagyta s csupa jó akarattól nekem s másoknak, kik szintén a fölkelők rovasán állanak, hireket hozott ellenünk forralt terveikről, mint amelyekről ő értesült.“

„Tettem ezt azonban egy föltét alatt“, szólott John, kalapját megbillentve, „hogya lordom ellen ne valljanak, mert az egy tévutra vezetett de jószívü ember. Az én lordom ezeket a dolgokat sohasem tervezte.“

„A föltételnek természetesen eleget fogunk tenni“, viszonzá a borszűrő. „Ez becsületbeli kérdés. Hanem kérem uram, jöjjön velünk.“

John Grueby nem vesztegetett sok szót, hanem a biztatgatás egészen más neméhez folyamodván, egyik karját a Haredale-ébe fűzte, mialatt gazdája a másikat kapta meg s aztán a legnagyobb sietséggel elvezette.

Bizonyos kábultságot érezvén fejében s különben is képtelen lévén gondolatait bármily tárgyra irányozni, úgy hogy még társaira sem emlékezett vissza, ha csak rájok nem nézett — Haredale gyanithatá, hogy elméje az utóbbi napok izgalmai és szenvedései alatt, melyek még egyre ostromolák, szenvedett, miért is minden vonakodás nélkül engedé magát elvezettetni. Utközben öntudatára jött annak, hogy sem tetteinek sem gondolatainak nem ura s tartani kezdett tőle, hogy elméje meg bomlik.

A borszűrő, mint már első találkozásukkor mondá volt, Holborn Hill-en lakott, hol nagy raktárakkal és terjedelmes üzlettel birt. A házba egy hátsó ajtón léptek be, nehogy a közfigyelmet magukra vonják s egy az emeleten levő, az utcára szolgáló szobába mentek,

melynek ablakai azonban a ház többi ablakaival együtt belőlről le voltak szögezve, úgy hogy mindenütt mély sötétség uralkodott.

Eközben az eszméletlen Haredalet a szoba egyik pamlagára fekteték és John azonnal sebészért sietett. Ez eret vágott s jó sok vért csapolt le, mire Haredale lassanként magához tért. Sokkal gyöngébb lévén, sem-hogy jártoni ereje lett volna, könnyen rávehették, hogy az éjt ott töltse s aztán siettek őt ágyba fektetni. Az ágyban egy darabka piritóst s egy korty sziverősítőt kapott, melynek hatása alatt csakhamar egészen elbódult s legalább ez időre szenvedéseiről megfeledkezett.

A borszűrő, — egy máskülönben igen derék vén fickó s nagyon érdemes uri ember — nem gondolt a lefekvésre, mert a fölkelőktől több rendbeli fenyegetést kapott s az előbb is csak azért távozott hazulról, hogy a csöcselék beszélgetéseiből kipuhatolja, vajjon legközelebb nem az ő házára kerülend-é a sor. Az egész éjt ebben a szobában tölté egy zsöllyében, néha-néha el is szunyókálva, s időről időre John Grueby s két három más megbízható üzletbeli emberének tudósításait fogadva, kik kémjáratokat tettek az utcákon. Ezek ellátására a szomszéd szobában pompásan rakott asztal állott, melyet szorongattatásai dacára hébe-hóba maga az öreg borárus is megtámadott.

E tudósítások elejente meglehetősen aggasztóan hangzottak, de az éj folyamában baljós tartalmuk annyira növekedett s a pusztítás és zendülés annyi borzasztó részleteivel öregbült, hogy ez uj hírek mellett az előbbi zavargások semmivé törpültek.

Az első értesítés Newgate elfoglalását s a foglyok kiszabadítását jelenté, kiknek nyomát Holbornon s mellék-utcákon végig, a házaikba bezárkozott polgároknak

a láncok csörgése jelölé meg, mely mindenüvé elhalatszó szomorú hangjátékot képezett, mintha megannyi kovácműhelyben dolgoznának. A lángok oly fényesen ragyogtak be a boráros boltjának ablakain, hogy az alsó szobák és lépcsőházak majdnem napvilágban fénylettek, mialatt a gyülevész rivalgásai a falakat és mennyezetet megreszkettették.

Végre a ház tájához közeledtek. Ezt a legiszonyúbb félelem néhány pillanata követé. Egészen közel jöttek s megálltak előtte, de háromszoros harsány ordítás után, tovább haladtak s bár ez éjjel még több izben fordultak meg e tájon s mindannyiszor új meg új rivalgást vittek véghez, mégsem tettek semmit, mert dolguk nagyon megszorodott egyebütt. Első távozásuk után csakhamar a kémek egyike hírül hozta, hogy lord Mansfield háza előtt állapodtak meg a Bloomsbury piacon.

Az első hírnököt a második, ezt a harmadik követé s aztán ismét az első tért vissza, hireik pedig összevéve a következőkről szóltak: A tömeg lord Mansfield háza köré gyülekezvén, először megkiáltá a bennlevőket s miután — lord és lady Mansfield a hátsó ajtón elszökvén — választ nem nyerhettek, rendes szokásuk szerint rátörték az ajtót. Azután vad dühhel pusztítani kezdtek mindent s az épületet több helyen felgyújtván, a közös romlásba belevonák az értékes butorzatot, az ékszereket, ezüstneműt, egy szép képtárt, a legritkább kéziratgyűjteményt, melylyel valaha magánember e világon bírt s ami a legnagyobb — mert pótolhatlan veszteség: magát a nagy törvénytudományi könyvtárt, melynek majdnem minden oldalán egy egész élet hosszú fáradságainak s buvárlatainak eredményei: az országbíró megbecsülhetlen sajátkezű jegyzetei állottak. Mialatt

pedig a tűz körül ujjongva orditoztak, egy csapat katonára érkezett meg egy hatósági személylyel s miután (a gonosztett már végre lévén hajtván) a megmentésre elkéstek, a tömeget szét kezdték kergetni. Felolvasták a zendülési aktát, de a tömeg mégsem tágitván, a katonaság tüzelt és az első sortűzre agyonlőtt hat férfit s egy nőszemélyt, azonkívül pedig még sok egyént megsebesített. Másodszor is sortüzelték, de hihetőleg csak a nép feje fölött, mert elesni nem láttak senkit. Erre különben is a sikoltozástól és zajtól megrémülve, a csöcselék oszlani kezdett s a katonaság eltávozott, a holtakat és sebesülteket a hely színén hagyva, minek folytán a zendülők ismét visszatértek, a hullákat és sebesülteket föl-emelték, menetté sorakoztak és a tetemekkel élükön, iszonyatos ujjongással vonultak tova, fegyvereket dugva a holtak kezeibe, hogy élőkül látszassanak, legelől pedig egy suhanc lord Mansfield ebéd-harangjával csöngetett.

A követek továbbá jelenték, hogy e csapat egy másikkal egyesülvén, mely másvalahol hasonló munkát vitt végbe, a sebesülteket s holtakat néhány ember felügyelete alatt hátra hagyták s aztán együtt lord Mansfield nyaralója felé keltek utnak, mely Caen Wood-ban feküdt Hampstead és Highgate között. Céljuk volt e házat is lerombolni s nagy tüzet gyújtani ott, melyet e magaslatról egész London láthatott volna; hanem e tervekkel felsültek, mivel egy dandár lovasság megelőzte volt. Erre ők gyorsabban távoztak, mint ahogy jöttek s egyenesen visszatértek a városba.

Miután az utcákon most már sok különböző csapat lézengett, mindenik kedve szerinti munkához látott. Csakhamar egy tucat épület állott lángban, ezek közt sir John Fielding s két másik békebirónak háza, négy pedig

Holbornban — Londonnak ez egyik legélénkebb közlekedési erében — egyszerre égett le tövig, amíg a tűz magától ki nem aludt, mert a nép összetörte a fecskendőszelencéket s nem engedte a tűzoltókat a szivattyuzáshoz fogni. Moorfields mellett egy ház szobáinak valamelyikében néhány kanári madarat találtak kalitkáikban, és élve vetettek a tűzbe. A szegény, apró teremtések mikor a lángok közé hulltak úgy megsikítottak, mint a kis gyermekek s egy ember annyira megilletődött, hogy — bár eredmény nélkül, meg akarta menteni, mi oly megbotránkozást szült, hogy a vállalkozás majdnem életébe került.

Ugyanebben a házban valamelyik siheder, aki a szobákban a butorokat rongálta és az épületet rombolni segíté, egy bábút — egy ártatlan játékszert talált s azt úgy állítá ki az ablakban az alant összegyűlt népségnek, mint valamely istentelen szentnek ábrázatát, akit a ház lakói bálványoztak. Mialatt ez a suhanc ezt cselekedte, egy másik hasonlóan gyöngéd lelkiösmerettel bíró férfi (ezek ketten voltak, t. i. a legelsők a kanárik megpörkölésénél) a ház párkányán fogott helyet s onnan egy gúnyirat felolvasásával mulattatá a tömeget, melyet az Egyesület a kereszténység igaz elveiről közrebocsátott. S míg mindezek így és ebben a rendben végbe mentek, a lord Mayor, zsebre dugott kézzel úgy nézte mindezt, mint ahogy akármilyen naplopó egy látványosságot elnéz és lelkéből örül azon, hogy neki olyan jó hely jutott.

Ezeket az ujságokat hozták az öreg borárus emberei, mialatt ő maga Haredale ágyánál virasztott, képtelen lévén az éj első fele után szundikálni, mert saját aggalmái a csőceselék rivalgásai, a tűzvészek világa s a katonaság puszkázása sokkal inkább nyugtalaníták. Ezek

voltak azon még éjfél előtt lefolyt jelenetek, melyekről a szerencsére eszméletlen Haredale mitsem tudott, s melyekhez még hozzá lehet venni a Clerkenwelli új fogház foglyainak kiszabadítását s annyi utcai fosztogatást, amennyire a csőcseléknek ideje s kedve volt.

Hatvanhetedik fejezet.

Az éji sötétség távoztával, beköszöntvén a reggeli szürkület, a város igen különös képet mutatott.

Aludni alig alhatott valaki egész éjjel. Az általános rémület úgy lerítt a lakosok arcairól s e kifejezést (miután kevés, veszthető vagyonnal bíró ember hunyta be szemét hétfő óta) a pihenés hiánya annyira hatványozá, hogy ha egy idegen történetesen az utcákra vetődik, azt kellett volna hinnie, miszerint itt valami ragály vagy mirigy dühöng. A reggelek szokásos vigsága és élénksége helyett most halálos némaság uralkodott. A boltok becsukva, irodák, raktárak zárva, a kocsis- és hordszék-állomások üresek, a lassan ébredő utcákon nem döcögtet kordé vagy terűs szekér, a reggeli zivaj hallgat s mélabús komorság borít el mindent. Sokan jártak ugyan már hajnalban az utcákon, hanem ezek oly illanóan suhantak el, mintha saját lépteik zajától megriadnának; a nyilvános helyeken mutatkozó alakok pedig inkább hasonlítottak kísértetekhez, mint emberekhez s a füstölő romok körül némán állongtak egyes emberek, akik még sugdosva sem merték a zendülőket kárhoztatni.

Piccadillyben a miniszterelnök háza előtt, a Lambeth palota előtt, a lord kancellárnál Great Ormond-

Street-ben, a királyi tőzsdén, a banknál, a városházánál, a jogi kollégium s a törvényszékek előtt s minden szobában, mely Westminster-Hall és a parlamenti ház közelében eső utcákra szolgált, már hajnal előtt katonaság állítottatott fel. A lovas testőrök egy osztálya Palace-yardban állott; a Parkban 1500 sorkatona és négy zászlóalj polgárőrség táborozott fegyver alatt; a Tower megerősítettett, a vonóhidakat felhúzták, az ágyukat megtölték s irányozák s két ezred tüzérség foglalkozott az erőd megerősítésével s védelmi karba helyezésével. A vízvezeték is egy jókora szakasz katonaság őrizte, mert a nép támadással fenyegette azt, — mint hirlett a főcsöveket akarván elrombolni, hogy a tűzoltáshoz vizet ne kapjanak. Poultryban, Cornhillen s több más nevezetes ponton vasláncok voltak az utcák szélétében huzva; a régi belvárosi templomok néhányába még az éji sötétség alatt katonákat helyeztek el; szintúgy több magánlakásba (többek közt lord Rockinghaméba is Grosvenor Square-en), melyeket úgy elsáncoltak, mintha egy ostromot kellett volna kiállniok s melyeknek minden ablakából puskacsövek villogtak le. A fölkelő nap a legszebb lakosztályokba tekintve katonákkal találta azokat megtelve, a butorok a pillanat rémületének hatása alatt nagyjában összevissza voltak a szögletekbe dobva, hogy láb alatt ne legyenek; a belváros szobáiban írópolcok, zsámolyok és poros könyvek alatt fegyvereket látott villogni: félre-eső utcák és közök melletti füstös kis temetőkön a sírok mögött katonaságot látott táborozni vagy egy régi fának árnyékában pihenni, mialatt a fegyvergúlák a napvilágban csillogtak; csöndes, tegnap még dolgos néppel hemzsegő zsibongó udvarokon most magányos őrszemeket látott fel-alájárkálni: szóval mindenütt őrhelyeket, őrséget és fenyegető előkészületeket látott.

A nap folyamában az utcák még sajátságosb dolgok tanúi lettek. Mikor a Kings-Bench és Fleet-féle fogházak kapuit a szokásos órában kinyiták, falragaszokat találtak rajtok, jelentvén, hogy a zendülők ma éjjel porrá fogják égetni. A felügyelők jól tudván mily valószínű a fenyegetés beváltása, inkább szabad lábra helyezék foglyaikat s megengedék, hogy minden holmijokat magokkal vigyék, minek folytán azok, a kik butorokkal bírtak, egész nap azok elszállításával foglalkoztak s egyik ide, másik oda hurcolóskodott s elegen voltak, akik egyenesen a zsibárushoz vitték, kinek jó kedvökben eladák azon potom áron, melyet ez uri egyéniségek szabni sziveskedtek. Ez adósok közt több törődött ember találkozott, akik már hosszas börtöni életök folytán annyira elnyomorodtak s oly egyedül, ridegen álltak ezen a világon, úgy elfeledve és elhagyottan mindenkitől, hogy rimánkodva kérték felügyelőiket, ne bocsátanak szabadon, hanem ha már el kell küldetniök, hát szállítsák valamely más fogházba. Nehogy azonban a csőcselék dühét fejökre idézzék, a felügyelők megtagadták kérélmöket s kidobták az utcára, hol le s fölködorogtak, az utakat sem ismervén, melyeket lábaik már oly régóta nem tapostak. E léleksenyvesztő tömlöcök oly nyomorékokká aljasíták őket, hogy mikor rongyaikban, papucsaikban tova kullogtak, keservesen zokogtak.

Még a Newgate-ből kiszabadult háromszáz fogoly közt is találkoztak kevesen ugyan, de mégis néhányan, akik fogláraikat kikutatván átszolgáltatták magukat, inkább ohajtván a börtönt s elítéltetést, semhogy még egy ilyen éj iszonyait kelljen átélniök. Sok gonosztevőt visszavonzott börtönéhez vagy valamely leirhatlan varázs, vagy a vágy, hogy e hely bukásán ujjonghasson s ezek még délidőben is visszamentek oda s lődörögtek a cel-

lák körül. Másnap ötvenet fogtak el egyszerre, a fogház falai közt, de sorsuk nem riasztá vissza a többit, mert ezek mindenek dacára is elballagtak oda úgy, hogy a rávaló hét egész folyamában néha napján két, de három izben is kettesével hármásával újra kézre kerültek. Az említett ötvenből néhányat épen akkor csíptek el, mikor a tüzet újra élesztgeték, de általában véve nem látszottak más véggel bírni, mint a régi helyen lézengeni, lebzselni, ahol néha alva érték a romok közt, máskor fecsegetve és ülve, sőt éve és íva is, mintha valamely pompás lebu-jokban volnának.

A Fleet-i és Kings-Benchi fogházakon talált érte-sítéseken kívül még sok más hasonló tartalmúra akad-tak déli egy óra előtt különböző magányzók házaiban, s a nép még azt is kihirdeté, hogy a bankot, pénzverőt, a Woolwichi fegyvertárt s a királyi palotákat megtámadni szándékozik. Az értesítéseket nagyobbbrészt csak egy ember kézbesíté, aki ha bolttal volt dolga, egyszerűen belépett s tán egy véres fenyegetés kíséretében az árú-padra tévé; ha pedig magánházban kelle átadnia, az ajtón kocogtatott s a cselédnek kézbesíté. Noha a kato-naság a városnak majdnem minden negyedét ellepé s a Parkban nagy haderő állott, e követek mégis egész nap büntetlenül végzék járásaikat. Így tett péld. két siheder, akik lord Mansfield házának karrácsáról vett vasrudakkal fölfegyverkezve, pénzt kéregettek a zendülők számára s így tőn hasonlóképen egy lovas ember is, ki ugyan-azon célból a Fleet utcában gyűjtögetett és nem foga-dott el mást, mint aranyat. Nemsokára oly hír kez-dett keringeni, mely még a zendülők kihirdetett szándé-kainál is nagyobb rémületet keltett egész Londonban, noha mindenki tudta, hogy ha csak ezek is sikerülnek, általános romlás és nemzeti vagyonbukás követné. Beszél-

ték t. i., hogy be akarnak törni Bedlambe s szabadon akarják bocsátani az őrülteket. E terv oly iszonyú képeket költött mindenkinek képzeletében s csakugyan oly hallatlan és elgondolhatlan borzalmakat magába foglaló eszme volt, hogy jobban foglalkoztatá a kedélyeket, mint akármely elképzelhető veszteség s kegyetlenség és sok épeszü embert a megőrülés szélére kergetett.

Igy folyt le a nap. A foglyok holmijaikat szállíták el; a nép fel alá rohant az utcákon, magával cipelvén jószágait; a romok körül néma csoportok állongtak; minden üzlet pangott, a katonaság pedig a már említett módon elhelyezve, mindezt tétlenül nézegélte. Így folyt le a nap s a rettegett éj mind közelebb vonult.

Végre esti hét órakor az államtanács kibocsátott egy ünnepélyes kiáltványt, mely szerint a karhatalom alkalmazása elkerülhetlennek mutatkozván, a zavargások elnyomására a tisztek a legszigorúbban s hathatósabban a legvégsőbb eszközök foganatosítására szükséges teljhatalommal felruháztatnak, minélfogva a király minden hűséges alattvalója figyelmessé tétetik, hogy cselédeivel, inasaival ez éjjel honn maradjon. Aztán minden egyes szolgálat-tevő katona harminchat tétényt kapott, a dobok megszólaltak és naphunytakor az egész haderő fegyver alatt állott.

A városi hatóságok ez erélyes rendszabályoktól ösztönözve tanácskoztak, köszönő feliratot szavaztak a katonaságnak, mely a polgári hatóság rendelkezésére bocsátja magát, segélyüket elfogadák és a két sheriff vezetése alá helyezék. A királyné palotájában kettős őr-ség, a szolgálattevő yeoman-testőrök, a groom-kapusok s az összes cselédség hét órakor a folyosókon és lépcsőházakban felállítatott, azon szigorú rendelettel, hogy egész éjjel őrhelyeiken maradjanak; aztán pedig minden

elcsukatott. A Temple s a többi kollégium tanulói megszállották kapuikat és megerősíték nagy kövekkel, melyeket e végből a kövezetből kiszaggattak. Lincolns Innben átadák a tantermeket s a tornácot a Lord Algernon Percy parancsnoksága alatt álló Northumberlandi polgárhadnak; több belvárosi őrhelyet pedig a polgárőrség foglalt el, mely külsőleg ugyan nem festett valami nagyon marconán, hanem azért igen derekas látványt nyújtott. Nehány száz szálás uri ember fülíg fegyverben a különböző céhek csarnokaiban helyezkedett el, a kapukat ellakatoják s reteszelik s felszólíták a céhbeli zendülőket, hogy csak erre tartsanak, ha mernek. Mindezen rendszabályok egyszerre történvén, az éj beálltakor végre voltak hajtvá s az utcák viszonylag üresen álltak. A fő-sarkokat és keresztutakat katonaság őrizte, mialatt tisztetek minden irányban nyargalásztak az itt-ott véletlenül még lebselő járókelőket haza küldvén s a lakosokat megintve, hogy házaikban maradjanak és tüzelés esetében ablakaikhoz ne közeledjenek. Azon keresztutakat, melyek egy nagyobb tömeg kifejlésének kedveztek, még több láncsal zárták el s ily helyekre tekintélyesb haderőt állítottak. Ezen rendszabályok végeztével már besötétedvén, a parancsnokok némi szorongással néztek az eredmények elé, nem minden remény nélkül, hogy ily éber elővigyázati tüntetések már magukban véve elegendők lesznek, a csőcselék bátorságát megtörni, mi által minden további kihágás megelőztetnék.

Hanem e számításokban kegyetlenül megcsalhatkoztak, mert alig félóra múlva, mintha az éj beállta lett volna a megállapított jeladás, a zendülők, kik apró csapatokban az utcai lámpások felgyújtását megakadályozák, tengerként kezdettek áradozni és pedig annyi különböző helyen egyszerre és oly megfoghatlan dühvel,

hogy a haderő parancsnokai elejénte azt sem tudák, hová forduljanak vagy mit csináljanak. A város minden negyedében uj meg uj tűzvésszek gyultak ki egymásután, mintha a fölkelők a várost egy lángzó körbe akarták volna ölelni, mely fokonyként szűkebbre szorulyán, végre az egészset hamuvá égette volna; a csőcselék maga pedig minden utcát ellepett, elárasztott s miután a házakon kívül csak katonaság és lázadók voltak, az előbbieknek úgy tetszék, hogy egész London ellenők sorakozott s ők egyedül állnak a város közepén.

Két óra alatt harminchat tűz lobogott — harminchat roppant tűzvész, ezek közt Borough Clink a Tooley-utcában, Kings Bench, a Fleeti fogház és New Bride-well. Majdnem minden utcában harcoltak s minden negyedben túlhangzott a katonaság puskaropogása a tömeg ordításán és zshivaján. A tüzelés Poultry-ban kezdődött, hol az utca láncsal volt elzárva s hol az első sortűzre közel husz fölkelő esett el. A hullákat gyorsan a St. Mildred egyházba szállitván, a katonaság ujra tüzelt és sebesen üldözőbe vevé a tömeget, mely a mészárlás láttára vissza kezdett vonulni. Aztán Cheapside-ot elállván, szurony-rohamot intéztek a fölkelők ellen.

Az utcák most valóban borzasztó látványt nyujtottak — a lázadók üvöltése, a némberek jajgatása, a sebesültek sikoltása, a szakadatlan puskaropogás süketítő és vérlázító kíséretet képeztek azon jelenetekhez, melyek minden utcasarkon szemlélhetők voltak. Ahol az utcákat láncokkal zárták el, ott az öldöklés s dulakodás a legnagyobb volt, de majdnem minden egyes főközlekedési vonal is sok vérontásba és munkába került s majdnem mindenütt egyaránt vérfagylaló jeleneteket lehetett látni.

A Holborn-hidnál és Holborn Hill-en a zavar nagyobb volt, mint bárhol, mert a tömeg, mely a belvárosból két nagy áramlatként Ludgate Hill-en és a Newgate-utcán átözönlött, e helyen egyesült s oly sűrű tömböket képezett, hogy minden sortűzre halomszámra látszott hullani. Itt egy nagy szakasz katonaság állott, mely szakadatlanul az utcákon minden irányban végigglövöldözött, hol Fleet-Marketnek, hol Holborn felé, hol Snow Hillnek s miután itt is több nagy tűzvész dühöngött, a borzasztó éj minden ijedelméi e helyen látszottak egyesülni.

Egy jobb kezében fejszével hadonászó embernek vezetése alatt, aki egy otromba s erős parasztlovon ült, mely Newgate-ből elkobzott, útközben egyre csörömpölő és csengő bilincsekkel volt felszerszámozva, vagy húsz versen kísérték meg a zendülők idáig elhatni és a boráros házát felgyújtani. Húsz izben verettek vissza nagy veszteséggel s mindamellett újra visszajöttek. Noha vezetőjük valamennyi közt kivált, máskülönben is mint egyetlen lovas zendülő szembe tűnvén, mégsem tudták eltalálni. Mihelyt a füst eloszlott, mulhatlanul ott lehetett őt régi helyén látni, amint társait rekedt hangon buzditja, baltáját feje fölött forgatja s úgy tör előre, mintha sebhetlen élete volna, melyet sem golyó sem puskapor nem jár.

Ez az ember Hugh volt, akit a zavargásnak minden színhelyén látni lehetett. Két rohamot vezetett a bank ellen; ott dolgozott a vámházak elfoglalásánál a Blackfriars-hidon és szórta a pénzt az utcára; két fogházat sajátkezüleg gyújtott fel; itt is volt, ott is, mindenütt s mindig legelől — mindig tevékenyen — lecsapva a katonaságra, lelkesítve a népet, lovának vas-zenéjével túlhangozva az orditást s üvöltést és sehol egy seb nem

érte, sehol egy ember meg nem állithatá. Ha egy helyütt meg kelle fordulnia, kezdte a dulakodást egy másikon; ha ezen a ponton vissza kelle vonulnia, egyszeriben előnyomult amazon. Holborn-nál huszadszor is visszaveretvén, egy nagy tömeg élén egyenesen Saint Paul egyházának tartott, megtámadott egy szakasz katonaságot, mely a rács mögött egy csapat foglyot őrzött, visszanyomá, felszabadítá a letartóztatottakat s ez erősítéssel újra visszasietett, izgalomtól és italtól részegen víg „halló“-val köszöntve bajtársait, mint egy démon.

Még a legóvatosb lovasnak sem lett volna gyermekjáték ily tolongás és zaj közt lovát megülni, de bár ez örült nyergeletlen paripáján úgy meghimbókált, mint egy csolnak a tengeren, egy percre sem vesztette el ülését, egy pillanatra sem veszté el lovának vezetését. A legtömörebb sokaságon, hullákon és lángoló romokon át, hol a gyalogjárón, hol a kocsin, hol egy lépcsőzetre felnyargalva, hogy pártfeleinek annál jobban szembe ötljék, majd ismét utat törve magának egy annyira összeékelt emberbolyon keresztül, melyen át a látszat szerint egy kés éle is alig férhetett volna: — vágatott ő tova, mintha mindezen akadályokat pusztá akarásával legyőzhette volna. Bizonyos tekintetben talán sebhetye is e körülménynek tulajdonítható, mert rendkívüli bátorsága s azon hit, hogy ő a kiáltványban kijelölt egyének közé tartozék, a katonaságban azon vágyat költé, hogy élve kerítsék kézre. Ezért röpült sok golyó másfelé, mely különben célpontjához közelebb sivitott volna el.

A boráros és Haredale nem tudván nyugodtan ülni a lenn uralgó roppant zajban, a háztetőre másztak, hol a kémények mögött meglapulván, óvatosan tekintettek le az utcára azon reményben, hogy annyi visszaveretés

után a zendülők végre mégis csak meghátrálnak, midőn egetverő lárma egyszerre csak azt jelenté, hogy egy rész az ellenkező oldalról közeledik. Az átkozott bilincsek szomorú csörgése csakhamar értésükre adá, hogy ezeket is Hugh vezeti s miután a katonaság Fleet Market-ra nyomult előre s ott vette üzőbe a csőcseléket, az új jövővények majdnem minden akadály nélkül folytathaták utjukat. Ennek következtében nemsokára a ház előtt állottak.

„Most már minden oda van“, szólta a boráros. „Egy perc alatt ötvenezer font el lesz pocsékolva. Mentsük meg magunkat. Többet nem tehetünk s jó szerencse, ha még ennyit is megcselekedhetünk.“

Első ötletük azt sugta, hogy mászszanak végig a házak födelein, kocogjanak valamely pallásablakon, ahol bebocsátják, szálljanak le ott az utcára s illanjanak el így. Hanem egy ádáz üvöltés alólról s az arcok azonnali fölfordítása csakhamar tudtokra adá, hogy fel vannak fődözve, sőt Haredalének még azt is, hogy rá ismertek, mert Hugh tisztán meglátva őt a lángok ragyogásában, melyek e helyet napvilágossá tévék, nevén szólítá s megesküdött, hogy életét kívánja.

„Hagyjon engem itt barátom“, szólta Haredale, „s az ég szerelmére mentse meg a maga életét. — Jere föl!“ mormogá aztán Hugh felé fordulva s minden titkolózást levetkőzve. „Ez a födél magas s ha birkózunk, mindketten meghalhatunk.“

„Ez őrzöngés!“ mond a derék boráros Haredalet hátralökve, „valóságos örültség. Legyen esze uram! Jó uram legyen hát esze. Most semmiféle ablakon sem halának meg az én kocogásomat s ha úgy volna is, senki sem lesz elég vakmerő szökésemet elősegíteni. A pincében át egy folyosó-féle visz a hátsó utcába, melyen a

hordókat szoktuk ki- s begörgetni. Lejuthatunk, mielőtt ők még bejuthatnak, azért hát ne veszítsünk egy percet sem — hanem kövessen — kövessen mindkettőnk kedveért, kövessen jó uram az én kedvemért.“

Magával hurcolva ezalatt Haredalet, mindketten futólag még leláthattak. Futólag ugyan, de mégis láthatták a tömeget, amint a ház körül nyüzsgött, rajzott, amint fegyveresek előnyomulnak az ajtókat s ablakokat bezúzni, míg mások üszköket hoznak a legközelebbi tűztől s ismét mások a menekülőket utjokban a háztetőn szemmel tartják s pajtásaiknak mutogatják; mindnyájan pedig dühöngnek és bugnak, mint a lángok, melyeket gyujtanak. Hallák továbbá némelyek szomjas ordításait azon italbeli kincsek után, melyekről jól tudák, hogy a pincében garmadában vannak; láttak sebesülteket, amint a szembeneső utcászernek kapualjaiban összerogyva, ebben a roppant gyülekezetben nyomorúltan elhagyatva haldokoltak; láttak itt egy rémült asszonyt, aki szökni próbál, amott egy elveszett gyereket vagy egy ittas csavargót, aki nem törődve a homlokán tátongó halálos sebbel, véglehelleteig harcol és koncol. Mindezen tárgyak s még oly köznapi apróságok is, mint egy ember kalappal a fején, aki megfordul vagy lehajol vagy egy másikkal kezét szorít, tisztán kitüntek, hanem oly futólagosan, hogy lemenet az egész kép elveszett előlük s nem láttak egyebet kettejük sápadt arcánál s a vérpiros égnél odafönn.

Haredale inkább azért hallgatott barátja kérelmeire, mert el volt tökéelve véglehelleteig védelmezni magát, mintsem hogy életével sokat törődött vagy menekülésével gondolt volna. Csakhamar a házban voltak s aztán együtt haladtak le a lépcsőkön. Iszonyú csapások döngtek már az ablaktáblákon; emelőrudakat dugtak az ajtók

alá, az üvegek kiestek az ablakfiókokból, haragos piros fény sugárzott be minden hasadékon s minden repedésen és kulcslikon át oly tisztán hallhaták a legelsők hangjait, hogy úgy tetszék, mintha e fenyegetéseket rekedt hangok sugnák füleikbe. Alig értek a pincelépcső első fokára s zárták magukra az ajtót, midőn a gyülelész berontott.

A boltban mély sötétség uralkodott s nem lévén sem gyertyájuk sem faklyájuk (mert egyiket sem vittek magukkal, nehogy menhelyüket elárulja), kénytelenek voltak tapogatózva haladni. De nem sokáig nélkülözték a világot, mert még nem messzire haladtak, midőn meghallák, hogy a népség bezúzta az ajtót s hátratekintve az alacsony-ivű boltozaton, észrevették a betörőket, amint a távolban lobogó fáklyákkal ide-oda futosnak, csapra ütve a hordókat, a roppant dongákat összerombolva, s jobbra balra a különböző pincékben eltűnnek vagy lehasalva a talajon szétfolyó szeszes italokat hörpölgetik.

A menekülők meggyorsíták lépteiket s már az utolsó bolthajtás alá értek, mely köztük s a kijárat közt feküdt, midőn egyszerre épen onnan, amerre menekültek, világosság sütött arcukra s mielőtt még az utból kiállhattak vagy megfordulhattak vagy elrejtőzhettek volna, két ember (egyikök szövétnekkal) nekik jött, akik meglepetten susogák: „Itt vannak.”

S e szavakkal mindketten fővegüket levetve, Hare-dale az egyikben Chester Edwardra s aztán — midőn a boráros nevét kiejté — a másikban Joe Willetre ismert.

Ugy van, ugyanazon Joe-ra (csak hogy egy félkar híján), aki évnegyedenként a szürke gebén a pirosképű borárushoz utazott a számlát törleszteni s akivel most

ugyanaz a pirosképű — hajdan a Themse utcában lakott boráros szemben állott és nevén szólított.

„Adja kezét“, szólott Joe halkán, a megdöbbszent boráros kezét kelletlen akaratlan megragadva. „Ne féljen az enyémet megszorítani, ez baráti és szívélyes egy kéz, noha párját vesztette. Ej milyen jó színben van s hogy megposgásodott! S ön is — isten hozta sir! Bátorság uram, bátorság, meg fogjuk őket találni. Ne legyen levert, mi nem lustálkodtunk eddig.“

Joe szavaiban valami oly becsületes nyíltság feküdt, hogy Haredale önkénytelenül kezébe csusztatá a magáét, noha találkozásuk eléggé gyanus volt. Azonban Chester Edwardra vetett pillantása s ez ifjú visszavonulása sem kerülték el Joe figyelmét, minélfogva Edwardra tekintve, egyenesen kiböfönté, hogy:

„Az idők megváltoztak Haredale úr s elérkezett az idő, midőn barátainkat meg kell különböztetnünk eleneinktől s nem szabad a nevekkal sokat törődnünk. Hadd tudja meg, hogy ön e férfi nélkül most valószínűleg már meghalt vagy legjobb esetben csúnyán megsebesült volna.“

„Mit hallok?“ szólott Haredale.

„Azt“, mond Joe, „hogy először is nem gyerekdolog volt álöltözetben a nép közé elegyedni, noha — jól meggondolva a dolgot — nem igen szeretek erről többet mondani, mert én is azt cselekedtem. Másodszor pedig, hogy szép és dicső tett volt — annak nevezem ám uram — azt a fickót az egész csödület szeme látára lováról levágni.“

„Miféle fickót? Kinek szeme látára?“

„Miféle fickót uram?“ kiáltott Joe. „Hát olyan fickót, aki ön iránt legkevésbé sem viseltetett jó indulattal s ki husz más ember vakmerő ördögösségét magá-

ban egyesíté. Már régóta ismerem. Ha az az ember ebbe a házba bejut, okvetlenül megleli önt itt vagy egyebütt. A többi nem különös haragosa önnek s ha meg nem látják, egyébire sem fognak gondolni, minthogy holtra isszszak magukat. Hanem mi időnket vesztegetjük. Készen van ön?”

„Tökéletesen“, szolt Edward. „Oltsa el szövétnekét Joe s mozogjunk. Ön jó ember ugyan, hanem azért mégis jobb lesz hallgatnunk.“

„Ej hallgatni vagy nem hallgatni“, mormogá Joe, a lobogó fáklyát a földre dobva, elgázolva s kezét Haredalének nyujtva, „mégis csak derék és dicső egy tett volt — akárki mit mondjon.“

Mind Haredale, mind az érdeemes borárus sokkal inkább meg volt lepve és zavarodva, semhogy tovább kérdezősködtek volna s azért vezetőiket némán követték. Egy rövid sugdosásból köztük s a borárus közt a legjobb menekvési ut iránt, az látszott ki, mintha a hátsó ajtón át John Grueby megegyezésével jöttek volna be, aki zsebében a kulccsal oda künn őrt állott s kit titkukba avattak volt. Midőn t. i. ők beléptek, épen egy csapat fölkelő vonult el arra, miért is John kétszer ráforditá a kulcsot és katonaságért sietett, úgy hogy visszavonulásuk most el volt zárva.

Miután azonban ezalatt a homlokszat ajtaja betöretvén s e kisebb csapat nagyon megsomjuhozott a szeszes italokra, röstelt a hátsó ajtó bezúzásával veszködni s a helyett megkerülte az épületet és Holborn felől a többivel együtt bevonult. Ennélfogva a hátsó köz most üresen állott. A menekülők keresztül másztak egy a borárustól megjelölt gádon, (mely tulajdonképen csak egy csapó-ajtónak mondható hordók behengergetésére) s némi erőlködéssel leláncolván és fölemelvén a felsővégi

ajtót, észvétlenül s minden háborgatás nélkül fölértek az utcára. Haredalet Joe csipve karon, Edward pedig a borárusról gondoskodván hasonló módon, az utcákon gyorsan tova siettek, néha egyes szökevények elől félre állván vagy az őket követő katonaságot maguk mellett elbocsátván, kiknek kérdéseit — ha feltartóztaták — Joe egy gyorsan oda sugott szóval megszakítá.

Hatvannyolcadik fejezet.

Midőn a mult éjjel Newgate égett, Barnaby édes atyjával, a tömegtől kézről kézre adatva, egyszerre csak Smithfieldben állott, a sokaság hátsó sorai mögött s onnan nézték a lángokat, mint álmukból felriasztott emberek. Nehány pillanat tölt el, mielőtt tisztán visszaemlékezhettek, hogy hol vannak s miképen jutottak ide s hogy míg a tűzvész néma és henye nézőiként álldogáltak, kezeikbe szerszámok adattak, hogy bilincseiket lefesszítsék.

Barnaby, ha első ösztönére hallgat vagy egyedül lett volna, nehéz vasai dacára is visszament volna Hugh oldalára, aki az ő ködös elméje előtt most az igaz barát és megmentő kettős fényében tündökölt. Hanem édes apja rettegván az utcán maradni, e félelem, mihelyt azt egész terjedelmében megfogni képes volt, átragadt rá is s benne szintén azon vágyat költé, hogy magát mielőbb bátorságos helyen láthassa.

A piac egyik sarkában, a cserények közt Barnaby térdre állt s lefeszíté apja vasait, csak néha-néha szünetelve, hogy kezével apja arcát megsimogassa vagy mosolyogva rá föltekintsen. Midőn őt szabad emberül fel-

ugrani látta s efeletti örömének hangos kifejezést adott, hozzá látott saját bilincseihez, melyek csakhamar csörmöpölve lehullottak s tagjait szabadon hagyák.

E munka végeztével együtt elosontak különböző embercsoportok mellett, melyek egy-egy leguggolt alakot takartak el a jövőmenők előtt, de a kalapácsok kopácsolását nem tudták elfojtani. E hangok azt mutatták, hogy itt hasonló munkával foglalkoznak. A két szökevény aztán Clerkenwellnek tartott s onnan Islington felé igyekeztén — mint amely uton a várost leghamarább lehetett elhagyni — nemsokára a rétekre jutottak. Darabig össze-vissza barangolván, végre Finchley közelében egy legelőn egy regényes vályog-vityillót találtak, fű és galy-tetővel, mely valamely tehénpásztornak szolgált hajlékaul, de jelenleg pusztán állott. Itt huzták meg magukat az éj hátralevő részére.

Pitymallatkor ismét ide-oda kódorogtak. Barnaby egy izben kenyeret s tejet vásárolni, egyedül elment egy-két vagy három mértföldnyire fekvő kis csoport parasztlakhoz is, miután azonban jobb hajlékot nem találtak, visszamentek az előbbi helyre s az éjszakát bevándorok lefeküdtek ott.

Csak az uristen tudja a szeretet s kötelesség mily zagyva fogalmaival, mily sajátságos természeti sugallatból, melyet Barnaby csak úgy megértett, mint akármely tündöklő elméjü és nagy képességü ember; mily elmosódott visszaemlékezésekkel gyerekkorára, mikor pajtásaival játszadozott, akik neki fiúi s apai szeretetről beszéltek; mily félig öntudatos, álmatag társasításával édes anyja bújának és könnyűinek és özvegységének dajkálta és ápolta ez a fiú ezt az embert. Hanem hogy ez eszmék határzatlan és ködös tömegben lassanként rá értek; hogy ezek megtaníták szomorúnak lennie, mikor e sápa-

tag arcra tekint; hogy ezektől könybe borult mindakét szeme, mikor orcáját megcsókolni, lehajolt hozzá; hogy ezek ébren tarták könnyes derűtségben, mikor a nap sugarai elől árnyékot csinált neki, mikor galylyal legyezgette, ha meg álmában (s mily nyugtalan álma volt) felfelriadozott gédelgette — és hogy el-elmélázott azon milyen boldog lesz az ő édesanyja, ha majd eljön s velők egyesül: ez kétségtelen igazság. Egész áldott nap oldalán ült, minden lebbenő szellőben édes anyja léptét neszelte, a lágyan hullámozó fűben az ő árnyékát kereste, s koszorúba kötött vad virágot, hogy megörvendeztesse anyját, ha eljön — apját, ha fölébred. Aztán időről időre le-lehajolt mormogására fülelni, csodálkozván azon, hogy mért alszik oly nyughatatlanul ezen a csöndes helyen. A nap már leszállott, az éj beköszöntött s ő még mindig csöndesen ült egy helyben, e gondolatok között, mintha széles e világon más ember nem is élne és a távoli roppant főváros felett lebegő gyászos füstfelhő nem rejtene el bűnöket, vétkeket, életet vagy halált, és egyéb okokat a nyugtalanságra, mintha semmit sem rejtene el, csak tiszta levegőt.

De most elkövetkezett az óra, midőn egyedül el kelle mennie a vak embert fölkeresni, (mely feladat gyönyörrel tölté el) s őt e helyre hozni, amellet pedig szorosan ügyelni, nehogy visszajövet észrevegyék és kövessék. Ő figyelmesen hallgatta meg az adott utasításokat, többször el is mondogatta magában s miután vig kacagással kétszer háromszor visszatérve apját meglepte volna, végre megindult követi útjára, apjánál hátrahagyva Griffet, akit börtönből karjain hozott el.

Sietett ugyan és sarkaltatván a vágytól, hogy mielőbb visszatérhessen, gyorsan haladt a város felé, mindamellet csak akkor érhetett be, midőn a tüzek kigyul-

tak és szomorú fényökkel: az éjt elzordíták. Beérkezvén — meglehet, hogy hangulata azért változott meg, mert társai nélkül érezte magát s csak ártatlan küldöttséget teljesít, vagy talán a nappali szép magány és az őt ostromlott gondolatok hatása alatt, csapott át — elég az ahoz, a város most úgy tetszett neki, mintha csupa ördög népesitené. Hisz ez a futás, ez az üldözés, e kegyetlen gyujtogatás és rombolás, e borzasztó sikoltozás és fűlszaggató zaj csaknem tartózkodhatott a jó lord nemes ügyéhez.

Noha e kábitó jelenetek egészen megzavarták, mégis ráakadt a vak ember házára. Hanem csukva és lakatlanul találta. Sokáig várakozott, de nem jött senki sem. Végre eltávozott s miután ekkor már tudta, hogy a katonaság lövöldöz s hogy sok ember eshetik el, Holborn felé indult, hol — mint hallá — a zendülők zöme áll, mert föl akarta keresni Hughot s rábirni őt, hogy kerülje a veszedelmet s térjen vele vissza.

Ha már előbb meg volt förmedve és rémülve, ijedtsége ezerszeresen növekedett, midőn a zendülés örvényébe került s nem szerepelvén benne, az egészet maga előtt kitárva szemlélheté. S itt, a zavargás kellős közepében, valamennyi fölött kimagasodva, szemben a megtámadandó házzal, ült Hugh lóháton, a többieket lelkesítve!

Az őt minden oldalról környező látványoktól, a rekkenő hőtől és iszonyú zajtól majdnem aléltnan, tört magának utat a tömegben keresztül, (melyből sokan ráismervén üvöltve nyitottak neki utat) s csakhamar Hugh közelébe ért, ki éppen valakit vadul fenyegetett, hanem a nagy zűrzavarban nem érthet meg, hogy kit illetnek szavai és mit mond. E pillanatban a csöcselék a házba rontott és Hugh (a nagy tolongásban lehetet-

len volt észrevenni mily eszközök által) lováról fejjelebbukot.

Barnaby mellette termett, mikor ismét feltápászkodott. Szerencsére szavát hallotta, különben Hugh kettéhasította volna baltájával koponyáját.

„Barnaby — te vagy az? ki ütött le engem?”

„Nem én.”

„De ki? — Azt kérde, hogy ki?” rikoltott vissza támoogyva és vadúl körütekintve. „Mi történik itt? Hol van ő? Mutasd meg, hol van?”

„Te meg vagy sebesítve”, mond Barnaby — amint csakugyan részint a kapott csapás, részint lova patkója által homlokán seb tátongott. — „Gyere velem.”

Ezalatt megkapta a ló fékét, megforditá azt és Hugh-ot néhány lépésnyire hátrahúzta. Így némileg kikerültek a csődületből, mely az utcáról a boráros pincéibe özönlött.

„Hol van Dennis — hol van?” mond Hugh, megállva és Barnabyt erős karjával visszatartva. „Hol van egész nap? Mért hagyott el a fogházban a mult éjjel? Ezt mondd meg — hallod-e, ezt mondd meg?”

Veszélyes fegyverét még egyszer megpörgetve, úgy elterült a földön, mint egy tuskó. Egy perc múlva — bár majdnem örülten a mánortól és fejsebétől — az égő borszeszhez vánszorgott, mely az utcai csatornában patakzott s úgy kezdett belőle hörpölgetni, mintha forrás-viz volna.

Barnaby elvonszoló és fölkelni kényszerité. Noha sem járni, sem lábán megállani nem tudott, önkénytelenül lovához tántorgott, felmászott hátára és belekapaszkodott. Hiába igyekezzvén a lovat csörömpölő fölszerelésétől megszabadítani, Barnaby szintén rápattant Hugh

mögé, a kantárt megkapta, befordult a közeli Leatherlane-be s a bogárzó lovat nehézkes ügetésre kényszeríté.

Még egyszer nézett hátra az elhagyott utcára s ott oly látványt szemlélt, mely holta napjáig nem törlődhetett ki emlékezetéből.

A boráros háza és még vagy egy tucat szomszédos épület lobbol égett. Egész éjjel senki sem kísérté meg a lángot oltani vagy elharapózását meggátolni, hanem mostan egy szakasz katonaság éppen azzal foglalkozott, hogy két régi faházat leromboljon, melyek minden pillanatban meggyulhattak s egyszer meggyulva, a tűzvész beláthatlanul elterjengett volna. A roskadó falak s nehéz gerendák lezuhanása; a csőcselék káromkodásai s átkozódása; a katonaság puskaropogása a távolban; ijedt tekintetei és jajgatásai azoknak, kiknek házai szintén veszélyben forogtak; a megrémült emberek ide-oda-futkosása, kik holmijokat iparkodtak megmenteni; az égnek haragosan piros, gomolygó viszfénye minden városnegyedben, mintha elérkezett volna a végítélet napja s az összes mindenség lángban állana; a por, füst, szikrazápor, mely szemeregtében mindent lepörkölt, felgyújtott; a bántólag tikkasztó gőz, mely mindent lefoyasztott; a csillagok, a hold s az ég, mely mindenestől elveszni látszott; — mindez a romlás és gyásznak oly összegét foglalta magában, hogy úgy tetszék, mintha magának az égboltnak képe elenyészett volna s a csillagos, csöndes éj az ő langy világával többé sohasem tudna erre a földre letekinteni.

Hanem volt ennél is egy gonoszabb látvány — gonoszabb tűznél és füstnél s gonoszabb a csőcselék olthatlan, dúló dühénél. Az utcai csatornák s a kövezet minden rése és repedéke égő borszeszszel áradt s ez szorgos kezektől pártolva nagy lángfertővé egyesült, melybe

az emberek tucatonként fejjel bukdácsoltak. Rakásszámra fetrengtek e borzasztó tócsa körül asszonyok férjeikkel, apák s fiúk, anyák s leányaik, némberek csecsszopókkal emlőikön és gyerekekkel karjaikon és addig ittak, míg bele haltak. Némelyek lehajoltak, ajkait a fertő széléhez érteték s fejüket többé föl nem emelték; mások meg a tüzes kerty után felugrálva, örjöngő diadallal, fuldokló végtusában rakták a táncot, míg az öldöklő italba halmazával visszapotyogtak. De még ez sem volt a legszörnyebb, legborzasztóbb halálnem e végzetes éjjelen. Az égő pincékből, hol kalapokból, hordókból, vedrekből, rocskákából, cipőkből töltögeték magukba az italt, néhány embert élve ugyan — de tetőtől talpig meggyulva, vonszoltak elő, akik aztán türehtlen kinjaikban mindennek estek, ami víz színét viselte és sisteregve hengerkőztek meg a borzasztó fertőben, folyékony tüzet föcskendezve, mely mindenben ragadt, amihez ért, midőn a fölszinen eláradt és sem élő sem holtat nem kimélt. A nagy zendülés ez utolsó éjén, (mert a mái volt utolsó éjjele) egy őrült huszítás nyomorult áldozatai maguk váltak az öngyújtotta lángok füstjévé s hamujává, elboritván hamvaikkal Londonnak közhelyeit.

A látottak utolsó, letörölhetlen benyomásaival lelkében, sietett Barnaby kiérni azon városból, mely ennyi iszonyt foglal magába s lehorgasztva fejét, hogy csak ne is lássa a tüzek fényét a csöndes tájékon, nemsokára a békés országuton találta magát.

Körülbelől félmértföldnyire atyja rejtekétől megállott s ügygyel-bajjal megértetvén Hugh-gal, hogy le kell szállnia, a ló szerszámát egy posványba hajigálta s a paripát magát elbocsájtá. Aztán társát valahogyan támogatva, lassu léptekkel előre haladt.

Hatvankilencedik fejezet.

Késő éjjel, a legmélyebb sötétben érkezett meg Barnaby tántorgó barátjával azon helyre, hol apját hagyta volt, de mégis láthatá, miként lopózik s oson el apja gyorsan a homályban, gyanuperrel élve még fia ellenében is. Kétszer háromszor eredmény nélkül rákiáltott, hogy mitől se tartson, aztán lefektetve Hugh-ot a földre, utána indult, hogy visszahozza.

Apja tovább lappangott, míg Barnaby hozzá nem ért, akkor megfordult s borzasztó, fojtott hangon mondá: „Ereszsz. Ne tedd rám kezedet. Vonulj hátra. Te nála voltál s ti ketten együtt elárultatok.“

Barnaby némán tekintte rá.

„Te anyádnál voltál.“

„Dehogyan voltam“, kiálta Barnaby sebesen. „Rég nem voltam már nála, régebben mint kimondani tudnám. Azt hiszem egy esztendeje. Itt van ő?“

Apja meredten tűzött rá egy darabig, aztán közelebb huzódva hozzá, mert aki arcát látta, szavát hallotta, nem kétkedhetett igazságukban, így szólt:

„Ki ez az ember?“

„Ez Hugh, csak Hugh. Hiszen ismeri. Ő bizony nem bántja önt. Ej, csaknem fél Hugh-tól? Hahaha. A nyers, öreg, lármás Hugh-tól félne ön?“

„Azt kérdelem, hogy miféle ember?“ viszonzá a másik oly hevesen, hogy Barnaby nevettében azonnal elhallgatott és meghökölve csodálkozó képpel meredt rá.

„Milyen szigorú ön. Ön egészen rám ijeszt, noha apám. Anyámtól én sohasem féltem. Mért szól ön hozzám ily hangon?“

„Felelj,“ viszonzá amaz, ellóditva a kezét, melyet fia félénk engesztelésül kabátja ujjára tett, „felelj szóval, ne gúnynyal és kérdésekkel. Kit hoztál magaddal, szegény bolond, e rejtekhelyre s hol van a vak?“

„Nem tudom. Háza be volt zárva. Várakoztam, de senki sem jött — ez nem az én hibám. Akit hoztam az Hugh, a bátor Hugh, aki azon a csúnya éjjelen börtönünkbe tört s kiszabadított. Ahá! most szereti ugy-e? Most már tetszik önnek?“

„Mért fekszik a földön?“

„Lebukott lováról és sokat ivott. A mező meg a fák minden, minden kering előtte és a föld inog a lába alatt. Ismeri őt? Emlékszik rá? No lássa csak.“

Ez alatt visszatértek volt fekhelyéhez s mindketten föléje hajoltak, hogy képébe nézzenek.

„Emlékszem rá“, dünnyögé apja. „Mért hoztad ide?“

„Mert megölik, ha ott hagyom. Ottan ágyukat süttögetnek és vért ontanak. Roszúl lesz atyám, ha vért lát? Ugy látom arcáról. Velem is ugy van. — Mire néz most?“

„Semmire“, szolt a gyilkos bágyadtan, s néhány lépésnyire meghátrálva, lóggó állal és meredten tekintett fiának feje fölé. „Semmire.“

Egy-két pillanatig ebben az állásban s arcán e kifejezéssel maradt meg, aztán lassan körülnézett, mintha valamijét elvesztette volna s megrázkódva visszament a kunyhó felé.

„Behozzam atyám?“ kérde Barnaby, ki csodálkozva nézett volt rá.

Apja csak egy elfojtott nyögéssel válaszolt s a földre heveredvén, köpenyébe bonyálta fejét s a legsötétebb zugba bujt.

Meggyőződván, hogy Hugh-ot most semmisem költ-heti föl s egy pillanatra sem fog föleszmélni, Barnaby végigvonszolta őt a fűvön s egy kis széna s szalma-boglyára fekteté, mely előbb neki szolgált volt ágyul. Aztán egy közeli csörgetegből vizet hozván, kimosta sebét, megmosta kezét s arcát s maga is az éjjelre ke-tejők közé leheveredván, a csillagokat bámulva nem-sokára elaludt.

Kora reggel a napvilágra, madárdalra, rovardon-gásra fölébredván, két társát alva hagyá a kunyhóban, maga pedig kiment a kellemes, szellős levegőre. Hanem érezni kezdé, hogy a nyiló nap szépségei, melyeket haj-dan annyiszor izelintett s melyekben oly mély gyönyört talált, a mult és utolsó éjek iszonyjelenetei után, nyo-mott lelkére sulyosan nehezdedek. Visszagondolt a bol-dog reggelekre, mikor ebeivel erdön és mezőn elboly-gott s ez emlék könnyeket csalt szemébe. Ő — isten a tanuja! — nem hányhatott szemére magának semmiféle gonosztettet, s ép oly kevésbé keletkeztek új fogalmai az ügy érdeméről, melyben szerepelt vagy az emberek-ről kik érette küzdöttek; de telve volt most gondokkal s bánattal, gyász emlékekkel, s előbb ismeretlen vágyak-kal, hogy: bár ez vagy amaz meg nem esett, s a nyo-mor és keserv, mely annyi embert ért, elmaradt volna. S aztán elkezdé most gondolni, mily boldogok lesznek — apja, anyja, ő meg Hugh — ha együtt elköltöznek s valami csöndes helyen megtelepednek, hol ily zavarok nincsenek, s hogy talán a vak ember — ki oly bölcsen beszélt az aranyról s a nagy titokról, melyet ő ismer, megtanithatja őket, miképen éljenek gondok és szükség nélkül. Mikor ez eszébe jutott, még inkább fájlalta, hogy mult éjjel nem láthatá, s még e bánatán tűnődött, mi-dön apja hozzá lépett s vállát megérinté.

„Ah!“ kiáltott Barnaby, elméláztából fölrezenve.
„Csak ön az?“

„Hát ki volna más?“

„Már azt hittem, hogy a vak ember“, viszonzá Barnaby. „Nekem beszélnem kell vele édes apám.“

„Nekem is, mert nélküle nem tudom, hová meneküljek vagy mihez fogjak. Itt lebselni pedig halálcem volna. El kell hozzá menned s ide kell hoznod.“

„Kell-é?“ kiáltott fel Barnaby örömmel. „Ez már derék édes apám.“

„Ezt akarom magam is.“

„De csak őt hozd, senki mást. S ha egy egész éjt s napot is kellene ajtaja előtt töltened, mégis várakoznod kell s nem szabad visszatérned nélküle.“

„Ne féljen“, kiáltott föl fia vigan. „Ő eljön — el ő.“

„Dobd el ezt a ringyrongyot“, szólt apja, fia kalapjáról a szalagokat és tollakat letépve, „s öltsd ruhádra az én kabátomat. Légy óvatos, az utcákon ugyanis egyéb dolguk lesz, mint hogy rád ügyeljenek. Visszatértedről ne aggódjál, visszahoz ő épségben.“

„Vissza ám“, szólt Barnaby, „hogy ne hozna vissza? Egy olyan bölcs ember, aki megtaníthat rá, miképen legyünk gazdag embereké. Ó! ismerem én őt, ismerem ám.“

Csakhamar át volt öltözve s lehetőleg bebónyálva könnyebb szívvvel kelt második útjára. Hugh mámorosan még a földön hevert a kunyhóban, apja pedig a vityilló előtt föl s lejárta.

A gyilkos, mialatt föl- s lejárkált, aggódva nézett föl, megrezenve minden fuvallaton, mely az ágak közt susogott, minden árnyéken, melyet az illanó felhők a virányra vetettek. Aggódott azon, vajjon fia háborítlanul

fog-e hazatérhetni s mégis vigaszt lelt távozásában, mert saját szabadsága és élte attól függött. Azon végtelen önzésben, melyet benne nagy gazságainak s e gáztettek világi s azontúli következményeinek örökös jelenvalósága szült, elveszett minden gondolat, mely Barnabyra mint fiára nézve lelkében támadt. Jelenléte azonban mégis kinnal s szemrehányással tölté el; vad szemében ama vétkes éj szörnyü képei ragyogtak; kisérteties külsejével, félig fejlődött szellemével a gyilkos oly lénynek nézte, aki áldozata véréből eredt. Nem viselheté el sem tekintetét, sem hangját, sem keze érintését s mégis kénytelen volt kétségbeesett állapotában s azon egyetlen vágyában, hogy a bitófát rászedje, magánál tartani őt azon tudattal, hogy ő egyetlen menekülési lehetőségével szorosán össze van kapcsolva.

Egész nap e gondolatokat hánytorgatva elméjében, járt-kelt föl-alá. Hugh még mindig eszméletlenül fetrengett a földön. Végre nap hunytakor visszatért Barnaby a vakot vezetve, kivel menet komoly beszélgetésbe volt merülve.

A gyilkos eléjük ment, fiát Hugh-hoz küldé, ki épen most tápáskodott föl, maga pedig a vak oldalára lépett s lassu léptekkel közeledett a kunyhó felé.

„Miért küldé épen őt?” szolt Stagg. „Hát nem tudja, hogy ez a legalkalmasb út elveszteni azt, akit alig találtunk meg?”

„Csaknem mehettem magam?” viszonzá a másik.

„Ühm! Ön tán nem. Ott voltam kedden éjjel a fogház előtt, de nem leltem a tömegben. A mult éjjel sem voltam honn. Utolsó éjjel jó dolgunk volt — víg dolgunk — hoztam is valamit a konyhára“, tevé hozzá, a pénzt zsebében csörgetve.

„Látta — ?“

„Az ön kedves nejét? Láttam.“

„Van-e egyéb mondandója vagy sem?“

„Mindjárt elmondok mindent“, viszonzá a vak kacagva. „Bocsásson meg, hanem szeretem önt ily türelmetlenül látni. Ebben erő nyilatkozik.“

„Kész ő kimondani azt a szót, mely megmenthet?“

„Nem“, viszonzá a vak nyomatékkaal, arcát a gyilkos felé fordítva, „nem akarja. Ez a dolog állása. Mióta drágálatos fiát elveszté, már a halál küszöbén állott, elveszté eszméletét s mit tudom én, mi minden ment keresztül. Én kiszagláltam őt egy kórházban s tisztelkedtem (az ön szives engedelmevel) ágyánál. Társalgásunk nem volt hosszú, mert ő gyöngélkedett, aztán közelben mások is lévén, nem jól éreztem magamat. Hanem mindent elmondtam, amiben önnel meg egyeztünk s rikító szinekkal festém az ifur állapotát. Ő engesztelni iparkodott, hanem ez természetesen (amint ki is jelentém neki) időfecsérlés volt. Biztosithatom önt, hogy sokat jajgatott s rimázkodott. Ez már afféle aszszonydivat. De hirtelen visszanyerte hangját, erejét s azt mondá, hogy az úristen meg fogja őt és ártatlan fiát segiteni s hogy ő az eget hívja föl ellenünk, amit csakugyan meg is cselekedett s pedig mondhatom, igen csinos kifejezésekben. Én barátilag azon tanácscsal szolgáltam neki, hogy ne igen számoljon ily távoleső helyről érkező segítségre — ajáltam neki, gondolja meg a dolgot — tudattam vele lakásomat — biztosítám előre is, hogy másnap még délelőtt el fog érettem küldeni — s aztán tettetett vagy valóságos ájulásban hagyva őt, eltávoztam.“

Ezen több rendbeli szünetekkel megszakított elbeszélés végeztével, melyek alatt diókat tört s evett, e

gyümölcs képezvén — mint látszott — egész zsebe tartalmát; a vak ember kihuzott egy palackot, nagyot huzott belőle s aztán megkínálta vele társát.

„Tetszik? Nem tetszik?” szolt, megérezvén, hogy amaz a palackot eltolja.

„Jól van. Akkor majd él vele azon derék uri ember, aki önnel lakik. Hé! drágalátos!”

„Ördög és pokol!” szolt a másik, a vakot tartóztatva. „Most hát mondja meg, mihez fogjak?”

„Mihez fogjon! Annál sincs könnyebb. Tegyen két óra múlva egy kirándulást holdvilágnál azon ifju uri emberrel, (ő utra készen áll, mert jövet megdolgoztam jó tanácsokkal) s igyekezzék Londontól minél távolabb jutni. Tudassa velem hollétét s bizza rám a többit. Alább kell adnia az asszonynak, arról jót állok. Sokáig nem bírja el s ami kézrekerülése lehetőségét illeti, gondolja meg, hogy Newgate-ből nem csak egy ember ugrott meg, hanem háromszáz. Ezt juttassa eszébe s meg fog vigasztalódni.”

„Hogy tartsuk fenn magunkat?”

„Hogy?” ismétlé a vak. „Hát evéssel, ivással. Hogyan keressük meg kenyerünket? Hát fizetiséggel. Honnan vegyük a pénzt?” kiáltott zsebére csapva. „Ezt értette-e? Ej, hiszen a pénz az utcákon hevert. Adja az ördög, hogy ez idők még el ne multak légyen, mert ezek vig idők, aranyos, ritka s zajos szerző idők. Hé kedves! hollá, hollá! Igyál kedves, igyál. Hol vagy hát, hé?”

Ily lármával és házzsártos modorral, mely tanusítá, hogy az általános szabadosság és féktelenség a vakot is elsodorta, tapogatózott tova a kunyhó felé, melyben Hugh és Barnaby a földön ültek és belépett.

„Hadd járjon körül”, kiáltott palackját Hughnak nyujtva. „A csatornáknak bor és arany folyik. A kutak-

ból guineák és pálinka csorog. Szopogassatok, ne ki-méljétek!”

Kimerülten, mosdatlan, fésületlenül, portól és füst-től szennyesen, vér-csapzott hajjal, úgy elrekedve, hogy csak susogva beszélhetett, hideg-verte bőrrel, összezuzott, ütött-vert testtel bár, mégis elfogadta Hugh a palackot és ajkaihoz emelé. Már épen felhajtotta volna, midőn a kunyhó bejárata elsötétült és előttük Dennis állott.

„Csaknem háborgatok valakit?” mond ez egyéni-ség engesztelő hangon, midőn Hugh ivásközben megál-lott s a belépőt tetőtől talpig nem a legkedvezőbb pillan-tással végigmérte. „Csaknem háborgatom önt, testvér? Barnaby is itt van? Hogy van Barnaby? S két más ur is? Szolgája az uraknak. Remélem önöket sem hábor-gatom, testvérek?”

Bár ily barátságos és bizalmas módon beszélt, mégis nagyon vonakodni látszott, belépjen-e vagy sem és a küszöbön maradt. Valamivel jobban volt öltözve a rendes-nél, mert bár ugyanazon kopott, fekete ruhát viselte, nyaka körül mégis egy beteges tekintetű, sárgás nyak-ravalót s két kezén nagy bőrkegtyűt hordott, mint a kertészek szokása munkaközben. Cipői frissen be voltak kenve s egy pár rozsdás vascsattal díszítve, a cérnazsi-nórok térdein ujak s a gombok helyét gombostűk pó-tolták. Egész külsejében volt valami egy tönkre jutott fogdmegből vagy poroszlóból, aki azonban fenn akarja tartani mestersége jellemének külsőségeit és csekély eszközeivel lehetőleg kicsípi magát.

„Önök itt nagyon jól el vannak rejtve”, szolt Den-nis penészes keszkenőjét kihúzva, mely inkább hason-lított egy felbomlott kötélhez, aztán idegesen megtörölte vele homlokát.

„Nem annyira, hogy ön meg ne leljen“, dohogá Hugh mogorván.

„Ej, mondok önnek valamit testvér“, szólott Dennis barátságosan, „ha nem akarja, hogy tudjam, hová lovagol, akkor másféle csengőket viseljen paripáján. Azoknak hangját jól ismerem, a melyeket az utolsó éjjel hordott és fülem hamar meghallja neszöket — az már bizonyos. No de hogy vág a bajusz testvér?“

Ezalatt közelébe ért s most melléje telepedett.

„Hogy vág a bajusz?“ felelt Hugh. „Előbb arra feleljen, hogy hol volt ön tegnap? Hová ment, mikor engem a fogházban hagyott? Mért hagyott el engem? Mért nézett rám akkor olyan csunyán s mért fenyegetőzött öklével?“

„Én fenyegettem volna öklömmel — s épen önt?“ szólott Dennis, Hughnak fenyegetőleg fölemelt kezét szeliden megfogva.

„Ha nem öklével — hát botjával, az egyre megy.“

„Az isten szerelmére testvér, azzal nem volt semmi céloom. Ön csak félig értett meg. Most már nem csodálom“, tévé hozzá a megbántott férfi keserű hangján, „ha még azt is gondolná, hogy el akartam a zászlójukat hagyni, amiért azon embereket fogva akartam tartani.“

Hugh egyet káromkodva, azt felelte, hogy biz ő erre a gondolatra vetemedett.

„Na már“, mond Dennis úr szomorúan, „ha ez nem elégséges, hogy valaki bizalmatlansággal viseltessék embertársai iránt, akkor csakugyan nem tudom, mi kell még hozzá. Elhagyni a zászlót! Én, Ned Dennis, ahogy édes atyám kereszteltetett, én hagynám el! — Ez az ön baltája testvér?“

„Az enyém“, mond Hugh, csak oly mogorván, mint az előbb, „és maga ugyancsak megérezte volna az élet,

ha a mult éjjel egyszer-másszor ügyébe vetődött volna. Tegye le.“

„Megéreztem volna az élet“, mond Dennis, a fej-
szét még mindig kezében tartva és élet szórakozottan
próbálgatva. „Megéreztem volna! S én ez egész idő
alatt a javukért fáradtam. Hiába, ilyen a világ! S ön
meg sem kínál egy kortytyal ebből a palackból, mi?“

Hugh oda tolta a palackot. Mikor ajkaihoz emelé,
Barnaby fölugrott s csöndet intvén, figyelmesen kite-
kintett.

„Mi lelt Barnaby?“ mond Dennis, Hugh-ra pislogva,
mialatt a palackot letette, hanem a bárdot még mindig
kezében tartá.

„Csitt“, viszonzá az eszelős halkan. „Mi csillog ott
a sövény mögött?“

„Mi!“ kiáltott a bakó harsogó hangon, Barnabyt s
Hughot megkapva. „Csaknem — katonák?“

E pillanatban a kunyhó megtölt fegyveresekkel és egy
lovas csapat a mezőn átvágtatva, felvonult a házikó előtt.

„Ime uraim“, mond Dennis, kihez senki sem nyult,
mikor a foglyok le voltak tartóztatva, „ez a két fiatal
ember itt azok közé tartozik, kiknek fejére a kiáltvány
dijt tűz. Ez a másik, egy megszökött gonosztevő. —
Sajnálom testvéreim“, tevé hozzá Hughoz fordulva a
lemondás hangján, „hanem magának tulajdonítsa. Ön
kényszerített erre. Ön nem tartá tiszteletben a legfőbb
alkotmányos elveket. Ön megtámadta a társadalom alap-
jait. Lelkemre, inkább adtam volna alamizsnát egy kol-
dusnak, minthogy ezt eltűrjem. — Ha önök uraim, erő-
sen lefoglalják, azt hiszem képes leszek őket szorosabban
megkötni, mint önök.“

Hanem e műtétet néhány pillanatra egy újabb ese-
mény némileg elhalasztá. A vakot, kinek füle élesebb

volt sok ember szeménél, még Barnaby előtt is figyelmessé tette a bokor zörgése, melynek fődözete alatt a katonaság közeledett. Ő azonnal elillant — valahol egy percig elbujt, zavarában tán csalatkozott a pont iránt, honnan a nesz eredt s most látni lehetett őt a mezőkön elrohanni.

Egy tiszt azonnal elkiáltá magát, hogy ez ember részt vett egy ház rablásában. Felszólíták, adná meg magát, hanem ő csak annál gyorsabban iramlott, s néhány szempillantás alatt lőtávolon túl lett volna. A tiszt parancsára a katonaság rátüzelt.

A lövést mély csönd követé, mely alatt mindenki visszafojtá lélekzetét s szemei a menekülön csüggttek. Látták, hogy a sortűzre egy szempillantásig megállott, a ropogás mintha megdöbbsentette volna. De sem meg nem állt, sem nem lassítá lépteit, hanem vagy negyven rőfnyire tova szaladt még, s aztán minden tántorgás vagy botorkálás, a gyöngeség vagy tagrezgés minden jele nélkül elbukott.

Néhányan, köztük a bakó is oda futottak. Minden oly gyorsan ment végbe, hogy még a füst sem oszlott el, hanem egy kis felhő alakjában lassan gomolygott föl, mintha a halottnak lelke szállna el lassan, ünnepélyesen. A gyöpön csak néhány vércseppet lehetett észrevenni — mikor a testet megfordíták, több vér mutatkozott — azonkívül semmi egyéb.

„Lám, lám!“ szólt a bakó, a hulla mellé féltérdre ereszkedvén és vigasztalhatlan képpel tekintve a tisztre és legénységre. „Már ez csinos egy látmány.“

„Félre az utból“, viszonzá a tiszt. „Örmester, nézzen utána, mit hordott magánál.“

A katona kifordítá Staggs zsebeit a fűre, s néhány idegen veretű pénzen és két gyűrűn kívül, negyvenöt guineát számlált meg. Mindezt egy keszkenőbe köték s

elvitték, a tetem egyelőre még ott maradt, de az őrmesterrel hat embert hagytak mellette, hogy a legközelebbi csapszékbe szállítsák.

„Most már tán mehetne maga is“, mond az őrmester, Dennis vállát megveregetve s a tisztre mutatva, ki a kunyhó felé haladt.

Dennis csak annyit felelt, hogy: „ugyan ne szóljon hozzám!“ s aztán az előbb mondottakat ismételtetve, kiválóan pedig azt, hogy: „már ez csinos egy látmány!“

„Tán csak nincs ez az egy ember a lelkéhez növe?“ kérde az őrmester hidegvérrel.

„Hát ugyan kinek volna, ha nekem nem?“ szolt Dennis fölkelve.

„Nem tudtam, hogy maga oly lágyszivű“, viszonzá az őrmester. „Csak e mondó vagyok.“

„Lágyszivű!“ viszonzá Dennis. „Lágyszivű! Ugyan tekintsen csak ez emberre. Alkotmányosnak mondhatja ezt? Nem látja, mint van át meg át lyukasztva, ahelyett hogy elbántak volna vele, mint igaz britthez illő? Vigye az ördög, ha tudom, melyik részre álljak. Maguk csak oly roszak, mint ők. Mivé lesz az ország, ha a katonai hatalom a civilistákat így lefőzi? Hol vannak e szegény embertársnak polgári jogai, ha végperceiben nem tudhat oldalán engem? 'sz itt voltam. Az akarat is megvolt. Készen is álltam. Ugyan szép időket élünk, testvér, ha a halottak majd feljajgatnak ellenünk s mi már ágyainkban sem alhatunk nyugodtan.“

Vajjon meritett-e a foglyok megkötözéséből némi vigaszt, nem bizonyos ugyan, de valószínű. Annyi áll, hogy e munka időleg eltéríté kinos elmélkedéseitől s gondolkodását kellemesebben foglalkoztatá.

Nem együtt szállíták el mindhármukat, hanem két külön csapatban. Barnaby édes atyjával egyik uton

gyalogolt egy gyalogosztály közepén, Hugh pedig, egy paripára kötözve, egy másikkal haladt, lovasok szoros őrizete alatt.

Azon rövid időköz alatt, mely elvezettetésüket megelőzte, semmi alkalmuk sem kínálkozott egymással közlekedni, mert szorosan külön fogták. Hugh csak annyit vett észre, hogy Barnaby lehorgasztott fejjel haladt kísérete közt és anélkül, hogy szemét fölemelte volna, leláncolt kezével inteni akart neki, mikor mellettök elmentek. Ő a maga részéről az egész uton azon biztos reményből meritett bátorságot, hogy a nép betör a fogházba, bárhol legyen s okvetlenül kiszabadítja. De Londonba érve, főleg mikor Fleet Market-en áthaladtak s a lázadók ez erősségén a katonaságot látta, amint a fölkelés utolsó maradványainak szétűzésével foglalkozik, megérzé, hogy reménye odavan s ő már halála elé lovagol.

Hetvenedik fejezet.

Miután Dennis ur a munka ezen részét minden további baj vagy alkalmatlanság nélkül elvégezte, visszavonulván most a magánélet tisztes csöndjébe, elvégezte magában, hogy — üdülést keresendő — vagy egy félórát nőtársaságban fog tölteni. E szeretetreméltó céllal elméjében, sietve haladt azon ház felé, melyben Dolly s Haredale Emma még elzárva voltak s hová Miggs lányasszony és Tappertit Simon ur rendeletére belebbeztetett.

Amint Dennis ur ekképen az utcákon elhaladt — bőrkegelyűit hátán egymásra rakva s arcán a szívbeli öröm és kellemes latolgatás kifejezésével — egy bérlő-

höz hasonlított, — aki a learatandó vetés közt annak értékén elmélkedik s már eleve örvend a Gondviselés dús áldásainak. Bárhová tekintett, romhalmazok gazdag jutalmat ígértek fáradságaért; az egész város felszántottnak, bevetettnek s a legkedvezőbb időjárással megáldottnak látszott. Felséges aratás kínálkozott.

Talán elvetnők a sulykot, ha állitanók, hogy Dennis mikor fegyvert fogott és erőszakos tettekre veteült: elérendő azon nagy főcél, hogy Old Bailey ismét a maga tisztaságában s az akasztófa eredeti alkalmaztatásában s erkölcsi nagyságában helyre álljon — már akkor a dolgok ezen szerencsés állapotát szemmel tartotta vagy előre látta volna. Ő azt inkább azon fölséges javadalmazások egyikeül tekinté, melyek kétségkívül hébekorba leáradnak a jó emberek javára és hasznára. Ő ugyszólván ez általános érésben az akasztófa számára egyéni jutalmat látott és sohasem tekinté magát Fortuna oly kegyelt s kedvenc gyermekének, sohasem is szeretete e hölgyet oly forrón, oly csöndes s erényes bizalommal mint most.

Dennis ur már annak lehetőségét is, hogy közönséges zendülőképen elfogadván, a többivel együtt megbüntettetnék, mint agyrémet számüzé volt gondolataiból s úgy okoskodott, hogy Newgate-i magatartása, ma teljesített szolgálatával az elégnél is elégségesb leendő megerőtleníteni minden vallomást, mely őt a zendülőkkal azonosítaná; hogy továbbá a cinkosság vádjá, melyet a veszélybenforgók ellene emelnének, mindenesetre semmisnek tekintenék; s hogy végül, ha szerencsétlenségére valami kis galádság rá is sülne, azt hihetőleg elnézik tekintettel tisztének jelenleg kiváló közhasznosságára és az utána való nagy keresletért szemet fognak hunyni az effélékre. Szóval, ő nagy gonddal játszta ki kártyáit,

épen a kellő időpontban cserélt pártot, két hirhedt zendülőt egy kiváló gazemberrel együtt átszolgáltatott a törvény kezébe és fölötte nyugodtan érezte magát.

Nyugodtan — egy körülmény kivételével — mert szabály nem lévén kivétel nélkül, Dennis boldogsága sem volt zavartalan — s ez a körülmény pedig abból állott, hogy Dolly és Miss Haredale épen egy az ő házával szomszédos épületben voltak erőszakkal letartóztatva. Ez mindenképen bajos eset, mert ha fölfedeztetvén megszabadíttatnak, a hatalmukban levő bizonyítékokkal veszélyes helyzetbe dönthetik őt; szabad lábra helyezni pedig őket s előbb a hallgatás és titoktartás esküjére kötelezni — oly dolog volt, melyre gondolni sem lehetett. Ennélfogva tán inkább bizonyos tekintetek az e házból rá leszködő veszélyre kergeték őt e társaságba, semmint általános előszeretet a szép nemmel való társalgás iránt. Így nem is csodálható, hogy minden lépését egy-egy átokkal kísérte, melyet Hugh és Tappertit szerelmes természete ellen szívből fakadva szórt.

Midőn azon szegényes szobába lépett, melyben Dolly és Miss Haredale elcsukva voltak, a két nő szótlanul huzódott vissza a legtávolabbi sarokba. Miggs lányasszony ellenben, ki jó hírére nézve igen gyöngéd érzelmeket táplált, azonnal térdre rogyott és iszonyúan el kezdett sivalkodni, hogy: „mi lesz belőlem?“ „Hol van az én Simonom!“ „Irgalmazzon jó uram nemem gyöngeségének!“ És művelt még sok egyéb hasonfajta jajgatást, melyeket kivétel nélkül nagy illemmel és tisztességi érzéssel adott elő.

„Miss, Miss“, sugá Dennis, ujjával integetve, „jőjön ide, én nem bántom önt. Jőjjön báránykám, jőjjön.“

Dennis megszólalván Miggs lányasszony elhallgatott, s figyelmesen fülelt szavaira, hanem mikor a „bá-

rány“-féle gyöngéd jelzöt meghallá, azonnal kiáltva fakadt: „Én vagyok az ő báránya! Azt mondja, hogy az ő báránya vagyok! Édes istenem, miért nem születtem vénnek és csunyának? Miért lettem én hat testvér közt a legfiatalabbik, akik mind meghaltak és áldott sírjaikban pihennek, kivéve egy férjes nővért, aki az arany oroslán-udvarban lakik, numero huszonhét, a második csöngetyű“

„Nem mondtam-e, hogy nem bántom?“ szólt Dennis egy székre mutatva. „Ej Miss, hát mi dolog ez?“

„Én nem tudom mi dolog ez“, jajgatott Miggs, két kezét kétségbeeséssel tördelve, „hanem valami dolognak kell lennie.“

„Semmi baj sincs, ha mondom“, mond a hóhér. „Most pedig hallgasson el és üljön le ide csibém.“

A hizelgő hang, melylyel ez utóbbi szavakat ejté, eltévesztették volna tárgyukat, ha nem kíséri hüvelykének vállán át való különböző bökdösésével, bizonyos hunyorgatással és nyelvének pofájába való gyömöszölésével, mely jelekből a kisasszony kisütötte, hogy Dolly és Miss Haredale ügyében vele titkos beszédje volna. Kíváncsisága hatalmas lévén, féltése sem hevervén tétlenül — föl is kelt és meg-megborzongva s hátrálva, torkának bütykeit pedig idegesen játszátva, lassú léptekkel közeledett a bakóhoz.

„Üljön le“, mond a hóhér.

A szót nyomon követte a tett, és Dennis sietett a hölgyet némi elhirtelenkedéssel a székre nyomni, aztán pedig egy a nőknek kellemes és tetsző kis mókával szándékozván a lányasszonyt felvidítani, jobb kezének mutató ujjából egy ár- vagy fűrófélét rögtönzött, s úgy tett, mintha azt a nő oldalába akarná bökní, mire Miggs uj sikolyokra fakadt s az ájulás előjeleit láttatá.

„Drága kincsem“, sugá Dennis, a maga székét az övéhez tolva, „mondja csak mikor volt itt utoljára az ön fiatal embere?“

„Az én fiatal emberem?“ viszonzá Miggs a legmélyebb gyász hangján.

„Már mint Simon, hisz ismeri“, mond Dennis.

„Ő csakugyan az enyém“, kiáltott fel Miggs, s miatt a keserűség rajta kitört, átpillantott Dollyra. „Az enyém — az — az jó uram.“

Ezt óhajtá és várta Dennis.

„Ah!“ szólt oly barátságos, hogy ne mondjuk szerelmes pillantással Miggsre, hogy ez utóbbi, mint később megjegyzé, a legélesb Whitechapel-i gombos és gombtalan tűkön ült, miután nem tudhatá mily szándékok idézheték elő arcán e változást, „magam is tarték ettől. Én is láttam már effélét. Ez a nő hibája. A nő akarja őt behálózni.“

„Ezt én nem tudnám tenni“, kiálta fel Miggs, két kezét kulcsolva s ájtatos ártatlansággal tekintve föl a menyegyzetre, „én nem volnék képes magamat így compromitálni, mint ez a nő. Nem tudnék oly merész lenni, mint ő. Nem tudnék úgy látszani, mintha minden férfiszemélynek azt mondanám, hogy: „jér s csókolj meg“ — (egész testében megborsózott) — „nem tenném a világ minden kincseért. Ha egy pár világ járna ki értte“ — tevé hozzá Miggs ünnepélyesen — „mégsem tenném meg. Nem tenném, ha Venus is volnék.“

„Hiszen ön ugys Venus, azt tudhatja“, mond Dennis bizalmasan.

„Nem jó uram, az nem vagyok“, viszonzá Miggs s fejét oly önmehtagadólag rázogatta, mintha jelenteni akarná, hogy ő ugyan Venus is lehetne, ha akarna, ha-

nem hát ő sokkal okosabb. „Nem jó uram, én nem vagyok az. Ne terheljen ily dologgal.“

Ez egész idő alatt a lányasszony több ízben hátra-hátra tekintgetett Dolly és Miss Haredale szögletébe s hol felsikított, hol megsóhajtott, hol ismét egész tetemében reszketve rakta kezét szívére, mintegy értésükre akarván adni, hogy ő a látogatóval tiltakozás mellett, ellenszenvvel és csak nagy személyes áldozattal társalog mindnyájok közös javára. De a beszélgetés e pontján Dennis tekintete egyszerre csak oly jelentőséges lőn, arca oly sokatmondólag eltorzult, mintha a nőt magához közelebb óhajtáná látni, minélfogva Miggs apró fogásaival felhagyott, s egész és osztatlan figyelmét neki szentelé.

„Mikor volt itt Simon?“ sugá fülébe Dennis.

„Tegnap reggel óta nem láttuk s akkor is csak néhány percre. Tegnapelőtt nem volt itt egész nap.“

„Ön tudja, hogy az ő esze mindig azon járt, hogy ezt ott megszöktesse“, mond Dennis fejének lehetőleg legkönnyedebb biccenésével Dollyra mutatva, „önt pedig egy másik kezére játszsza.“

Miggs lányasszony e mondatnak első felére borzasztó bánatba esett, melyből csak a másik rész hallatára térhetett némileg magához, egyuttal könnyeinek gyors megakasztásával jelezni látszván, miszerint ez intézkedés eshetőleg nézeteivel találkozhatik s ennélfogva egyelőre tán nyílt kérdésnek volna hagyható.

— „De fájdalom“, folytatá Dennis ezt észrevéve, „egy más ember is szerelmes volt belé, s ha nem is lett volna az, ezt a másikat mint zendülőt elfogták, minélfogva ennek a kilátásnak vége van.“

Miggs lányasszony visszaesett előbbi állapotába.

„Már pedig én azt szeretném, hogy ez a ház ki legyen üritve s ön jogaiba visszahelyeztessék“, mond Dennis. „Mit szólna hozzá, ha én őket láb alól el- tenném?“

Miggs lányasszony ismét kiderülván, a túlradó érzéstől gyakran meg-megakasztva monda, hogy Simon átka a csábítás volt. Nem ő a hibás, hanem Dolly. A férfiak nem látnak keresztül az asszonyok borzasztó cselszövésein s azért aztán fennakadnak és lépen ragadnak, mint Simon. Ő (már mint Miggs) semmiféle egyéni érdekekkel nem bír — távol legyen tőle — sőt ellenkezőleg — ő mindenkinek javát kívánja. Miután azonban tudja, hogy Simon, ha bizonyos csalárd és fondor hölgyecskét elvéve (neveket nem emlit, mert ezt nem veszi be a természete) — ha bizonyos csalárd és fondor hölgyecskével összekelne, világeletére boldogtalanná lenne és azt megsinlené, ennél fogva ő hajlandó megelőző rendszabályok czélszerűségét elismerni. Ennyit — tévé hozzá — kell őszintén bevallania. Hanem lehetséges lévén, hogy ez egyéni érzelmek viszontorlás színét viselik, ő kéri Dennis urat, hogy erről többé egy szót se szóljon. Ő kötelességét kívánja teljesíteni az összes emberiség iránt, még azon rész iránt is, mely mindétig legesküdtebb ellensége volt s azért — akármit is mondjon ezen túl Dennis — ő semmire sem akar hallgatni. Ezzel aztán bedugta mindkét fülét s fejét jobbra-balra rázogatta, így adván Dennis tudtára, hogy ha agyon is beszéli magát, ő mégis süket marad, mint a vakkigyó.

„Lássa csak édes angyalom“, mond Dennis, „ha nézeteink megegyeznek s ön csöndesen marad, és kellő időben elillan, a ház holnap ki lehet üritve s én ez egész vesződségtől megszabadulok. De megálljunk, hisz itt van még a másik.“

„Miféle másik?“ kérdé Miggs, ujjával még mindig begyömöszölve fülét s fejét makacsul rázogatva.

„No hát az a nagyobbik“, szólott Dennis, állát cirógatva s valami olyast dünnyögve maga elé, hogy nem szívesen állna Gashford mester utjába.

Miggs lányasszony (még mindig süketen) azt vizsonzá, hogy ha csak Haredale kisasszony áll utban, azzal ne igen törődjék, mert Hugh és Tappertit utolsó ittléte alkalmával, Miggs azt értette ki a beszédjükből, hogy Haredale kisasszonyt egyedül fogják nem ők ketten, hanem más valaki holnap éjjel elszállítani.

E hirre Dennis nagyon kimereszté a szemét, egyet füttyentett, kettőt gondolt, végül homlokára csapott s fejével bólintott, mintha meglelte volna a rejtélyes elszállítás kulcsát. Aztán a Dollyra vonatkozó tervét Miggs lányasszonynyal közölte, aki erre még süketebbé lőn s mindvégig az maradt.

A kitűnő terv következőleg szólott. Dennis azonnal ki fog kutatni a fölkelők közt egy vakmerő ifju embert, (mint mondá, már ki is szemelt valakit) aki megszeppenve a fenyegetésektől, melyekkel ráíjeszt s megrémülve számosak elfogatásától, kik sem nem jobbak, sem nem rosszabbak nálánál, szívesen kap bármily módon, mely őt zsákmányostúl biztos helyre juttatja, még ha utimálhája egy akaratlan társsal növekednék is. Miután pedig ez akaratlan utitárs egy szép leány leend, könnyen megeshetik, hogy ezt igen kedves és csábító ráadásnak fogná tekinteni. Mihelyt tehát embe-rére akadt, ide fogja hozni holnap éjjel, mikor a nagyobbikat már elszállították és Miggs lányasszony elszelelt. Dollyt aztán guzsba kötik, köpenybe burkolják s egy arravaló alkalmatossággal a Themsére szállítják s ott elég eszköz lesz őt egy kétes jellemű hajóra csempészni,

hol többé senkisémet fog utána kérdezősködni. Mi ezen elszállítás költségeit illeti, hozzávetőleg azt hiszi, hogy két három ezüst teás vagy kávéskanálból — meg egy kis borravalóból (holmi cukorcsipő vagy teaszűrő) bőségesen kifutja. A zendülők a legkülönbözőbb ezüstneműket London több rendbeli magános helyein s főleg mint tudja St. James Square-en eldugdosták, mely ugyan könnyen hozzáférhető, hanem szürkület után kévéssé látogatott hely s közepütt egy alkalmas tószemmel bir. A szükséges eszközök pedig közel lévén, minden pillanatban megszerezhetők. Dolly irányában szóló tökéletesen saját belátását fogja követni. Kötelezni csak arra kötelezi magát, hogy elszállítja s távol tartja, minden további rendelkezést s intézkedést egészen magának tart fenn.

Ha Miggs lányasszony nem lett volna süket, kétségkívül fölötte megbotráncozik azon gyöngédtelenségen, hogy egy ifjú hölgy éjnek idején egy idegennel elmenjen, (erkölcsi érzékei — tudvalevő — a leggyöngédebb természetűek valának), hanem miután Dennis elhallgatott, a lányasszony azonnal eszébe juttatá, hogy ő csak a levegőt rontotta. Aztán pedig (ujjaival még egyre fülében) folytatá, miszerint a lakatos leányát a végromlástól csupán egy szigorú gyakorlati lecke mentheti meg, minélfogva ő ugyyszólván a család iránti erkölcsi kötelezettségének és szent köteletségének tartja ohajtani, hogy valaki találkozzék, aki Dollyt megjavulásához szükséges ezen leckében részesíteni fogja. Miggs leányasszony továbbá — s pedig igen találólag, mintegy e pillanatban felvillant általános ötletként megjegyzé, hogy bátorodik kimondani, miszerint a lakatos és neje ha valaha Dollyt erőszakos elragadás által vagy más uton elvesztenék, kétségkívül jajgatni és morogni fog-

nának, hanem az ember ezen a világon ritkán ismeri föl javát, miután bűnös és tökéletlen természetünknel fogva csak kevesen jutunk annak tiszta megismerésére.

A társalgásnak e kielégítő végére érvén, elváltak, Dennis elment, hogy tervének előkészületeit megtegye és háza táján ismét körülnézzon, Miggs lányasszony pedig a hóhér távoztával oly iszonyú lelki küzdelmeknek esett martalékul, (melyeket — mint mondá — Dennisnek bizonyos vakmerő gyöngédségei okoztak), hogy kis Dolly szíve egészen fölengedett. Ő Miggs lányasszony megsértett érzéseinek csillapítására annyit mondott és tett, és akkor oly gyönyörű volt, hogy ez ifjú hajadonnak elegendő oka lett volna össze-vissza karcolni azt a kis ábrázatot, ha lázadó haragja némileg nem enyhítettik azon balvégzet tudata által, mely Dolly ellen tornyosulóban volt.

Hetvenegyedik fejezet.

Másnap egész napon át Emma Haredale, Dolly és Miggs együtt maradtak elzárva azon helyen, mely már annyi ideje szolgált börtönükül, anélkül, hogy akár egy embert láttak akár más neszt hallottak volna, mint beszélgető őreiknek mormogását a tulsó szobában. Ugy látszott, hogy most többen vannak odakünn, mint eddig, és asszonyok hangjait sem hallhaták többé, mint ahogy mind- eddig világosan megkülönböztetheték. Valami izgalom is látszott soraikban uralkodni, mert óvatosabban suhantak ki — s be, s az ujonérkezetteket kérdéseikkel nagyon faggaták. Máskor igen zabolátlanul viselték magukat, néha roppant zajt csaptak, egymásközt civakodtak, vív-

tak, táncoltak, danoltak. Most hallgatagok és csöndesek voltak, sugdosva beszélgettek s oly lágy tolvaj léptekkel osontak ki s be, hogy e mostani viseletök nagyon elűtött a lármás dobogástól, mely a reszkető foglyokat eddig érkezükről s távoztukról értesítette volt.

Vajjon e változást néhány főfő ember jelenvolta okozá-e vagy más egyéb körülmény, azt a foglyok nem tudták eldönteni. Néha már azt is gondolták, hogy e csönd részben egy beteg embernek tulajdonítandó, aki a külső szobában lehet, mert az utolsó éjjel lábcsoszogást hallottak, mintha egy terhet hoznának be, s azt nyöszörgés követé. Az igazságot azonban semmiképen sem tudták kisütni, mert minden kérdés vagy könyörgés, csak a legdurvább átkozódások egész záporát idézte elő vagy valami még ennél is rosszabbat, ők meg sokkal inkább örültek, ha magukra maradhattak, mikor senki sem bámulta és fenyegette, semhogy e könnyebbséget örzöikkel folytatott szükségtelen közlekedés által kockáztatták volna.

Látta mind Emma, mind a lakatos szegény kis lánya, hogy ő — Dolly képezte a fővonzerőt, s hogy mihelyt Hugh és Tappertit időt nyernek szelidebb szenvedélyeknek hódolni, közöttük bizonyára összetűzésre fog a dolog kerülni, mely esetben nem volt bajos kitálatni, kinek fog martalékául esni. Minden régi iszonya, melyet ez ember iránt érzett, föléledt benne, s kimondhatlan ellenszenvvé és undorra változott; száz meg száz hajdani emlék, bánat, a bűnnek, aggódásnak és félelemnek számtalan okai ostromlák minden oldalról, és szegény Warden Dolly — az édes, virágzó, bájos Dolly — kezdte a fejét le-lecsüggesztetni és kezdett hervadni és fonnyadni, mint egy szép virágszál. A pir eltűnt orcáiról, bátorsága elhagyta és víg akaratú szíve csüggedni

kezdet. Elfelejtve szeszélyeit, el hódításait és állhatlanságát, felhagyva csába kis hiúságaival — ott feküdt ő egész áldott nap Haredale Emma keblén, hol az ő kedves, öreg édes atyját, hol édes anyját, hol régi jó ott-honját könnyek közt emlegetve, és ezalatt lassan elfogyva, mint az árva madár a kalitkában.

Ó ti könnyü-könnyü szívek, akik oly vígan usztak tova a sima folyón, kik a verőfényen úgy csillogtok és pillongtok — gyümölcsnek hamva, virágnak zománca, nyári tündöklés, repkedő kérészelet, mely a nappal elvész — mi gyorsan merültök ti el a zavarosban! Szegény Dolly szíve — egy pici, gyöngéd, hiú, csapodár szív, szédelgő, nyugtalan, repkedő és miben sem állandó, csak ragyogó pillantásokban, mosolyokban és kacagásban — Dolly szívecskéje majd megszakadt.

Emma már ismerte a bánatot s tudta is viselni. Vigaszt nem igen adhatott, de csillapíthatta és dajkálhatta, s ebben mitsem mulasztott el, úgy hogy Dolly úgy csüggött rajta, mint dajkáján a gyermek. Mialatt társának szívébe bátorságot önteni iparkodott, a magáét növelte s bár az éjek hosszúk s a napok szomorúak voltak s ő maga is nagyon érezte a virasztás és törődöttség pusztító hatását, válságos állapotukat s a fenyegető veszélyeket pedig tán tisztábban s határozottabban fogta fel — mégsem hallatá a panasz egyetlen hangját sem. Azon gazemberekkel szemben, kiknek hatalmába került, oly nyugodtan viselé magát, s mindezen rémjelenetek közt a sérthetlenség oly öntudatát árulta el, hogy nem volt senki, aki tőle bizonyos fokig ne rettegett volna és elegenden találkoztak, akik azt hívék, hogy ruhája alatt tört hord, melylyel élni eltökélte magát.

Ily állapotban voltak, mikor Miggs lányasszony közéjük került. E hajadon sietett őket értesíteni, hogy bájai miatt fogolylyá lőn ő is, s a kifejtett ellenállás oly hőstetteivel lepte meg hallgatóit, (az erény túlvilági erőt kölcsönözvén neki), hogy ezek ily bajtárssal megszaporodván, egészen boldogok voltak. Miggs lányasszony jelenlétéből s társaságából más vigaszt is merithetének, mert ez ifjú hölgy oly lemondó türelmet, annyi alázatos megadást mutatott megpróbáltatásai alatt; szüziess társalgását az isteni bizalomnak oly szelleme lengte át, minden szava oly áhítatos hitet lehelt a dolgok jobbrafordulta iránt, hogy Emma e tündöklő példával maga előtt — bátorságát erősbödni érezte, — egy pillanatig sem kételkedvén a mondottak igazságában valamint abban, hogy Miggs is — mint ők — szeretteitől elszakított, s most a bizonytalanság és bánat áldozataként kínlódik. Dolly megpillantván valakit, aki hazulról jön, fölugrott, de értesülvén a körülményekről, melyek alatt Miggs a házat elhagyá s megtudván édes atyja minő kezekbe került, sirva fakadt keservesebben, mint valaha és minden vigaszt visszautasított.

Miggs lányasszony igyekezett őt e lélekállapotaért megfeddeni, könyörögvén, hogy vegyen példát róla, aki mint mondá a vörös téglaházra tett adakozásainak összegét most tizszeresen visszanyeri, a léleknyugalom, tiszta lelkiösmeret és egyéb hasonló cikkek kamatjaival. S miután már komoly tárgyak kerültek szónyegre, Miggs lányasszony kötelességének tartá Miss Haredale megtérítésére is kíséreltet tenni, kinek lelki üdveért egy terjedelmes vita-szónoklatot eresztett meg, melynek folyamában önmagát egy hivatott hittérítőhöz, az ifjú delnőt pedig egy a sötétben tévelygő cannibálhoz hasonlítá. Annyiszor tért e tárgyra vissza, annyszor szólítá föl

társait: vennének róla példát s borzasztó érdemetlenségével és irtózatos bünterhességével úgy hencegett és hetvenkedett, hogy e kis szobában csakhamar nyügte lett inkább, mint enyhítő barát és társait, ha lehetséges lett volna, még boldogtalanabbá tette.

Az éj beköszöntött s ma maradtak először (mert eddig az örök pontosan hoztak volt világot s ételeket), sötétben. Ily helyütt az állapot legkisebb változása félelmet költött s midőn órák multával sem oszlatott el a homály, Emma nem tudta többé háborát eltitkolni.

Füleltek. A külső szobában az ismert morgás most is hallatszott s azt néha egy-egy nyögés szakítá félbe, mintha egy kínlódó ember kebléből szorulna ki és az el akarná fojtani, de nem tudja. Még az örök is sötétben látszottak ülni, mert az ajtó repedésein át nem csillogott fény s az emberek odakünn nem járkáltak föl-alá, mint szokásuk tartá, hanem némán maradtak, úgy hogy a palló ropogása sem bontá meg a csöndet.

Miggs lányasszony elejente igen törte fejét azon, hogy ugyan ki lehet az a beteg ember, később azonban gondolóra vévén, hogy tán ez is a koholt tervnek egyik részét s ügyes fogását képezi, mely nemsokára jól el fog sülni, Miss Haredale vigasztalására azon véleményének adott kifejezést, miszerint az kétségkívül egy tévelygő pápista sebesült s e szerencsés föltevésre neki bátorodva, több rendbeli „Hallilója“-kat dudolt maga elé.

„Lehetséges-e“, mond Emma megbotránkozással, „hogy ön, ki ez emberek azon galádságait látta, melyekről nekünk beszélt s ki maga is — velünk együtt, kezükbe esett, most kegyetlenségükön ujjonghat?“

„Személyes tekintetek kisasszony“, viszonzá Miggs, „semmivé törpülnek egy dicső ügygyel szemben. Hallilója! Hallilója! Hallilója jó urak!“

Azon makacs sipítás után ítélve, melylyel Miggs lányasszony a megszólítás e formáját ismételve, úgy látszott, hogy ő azt a kulcs-likon át kiáltja ki, látni azonban a sötétből mitsem lehetett.

„Ha elérkezett volna az idő — s isten tudja, hogy minden pillanatban elkövetkezhetik — midőn végre akarják hajtani azon ismeretlen terveiket, melyekért minket ide hoztak, képes-e őket felbuzdítani s pártjukra állani még akkor is?”

„Hála jószágos, irgalmas, áldott esillagaimnak képes vagyok rá kisasszony“, viszonzá Miggs növekvő erélylyel. „Hallilója jó urak.“

Még Dolly is fölocsúdott e szavakra levert és csalódott állapotából s ráparancsolt Miggsre, hogy fogja be a száját.

„Mit méltóztatott Varden kisasszonynak parancsolni?“ szólt Miggs az első szót nagyon megnyomva.

Dolly ismételte parancsát.

„Ó szent atyám!“ kiáltott fel Miggs görcsös kacagással. „Ó szentséges atyám! Mindenesetre — ó mindenesetre. Hisz én egy megvetett rabszolga vagyok, egy dolgozó, vesződő, magát elcsigázó, mindenben hibás, elégtételt nem kapó cserép-edény, akinek annyi ideje sem jut, hogy személyét rendbe szedhesse — ugyebár kisasszony? Ó az vagyok — az! Az én állásom alacsony, az én eszem korlátolt s az én kötelességem abból áll, megáláznom magamat gonosz, elfajzott leányai előtt áldott anyáknak, akik méltók volnának a menybéli szentek társaságára, de romlott rokonok üldözéseire születtek — és meghunyászkodnom olyanok előtt, akik nem jobbak hitetlen pogányoknál — ugy-e bár kisasszony? Ó igen — ó igen! Az egyetlen hozzámvaló foglalkozás pedig az volna, rátarti ifjú eretnekeket kefélni, fésülni, kenni-fenni

mig olyanokká válnak, mint a kimeszelt sírok, hogy aztán az ifjú urak azt higgyék, hogy itt semmi vattázás, tömögetés, pomádézás — semmi csalás és földi hivalkodás sincs a dologban ugy-e bár kisasszony? — Persze, hogyis ne? — Miután e gúnyoros mondatokat csodálatos folyékonyssággal előadta, és (főleg az indulatszavaknál) valószínűsítő sipítást kifejtett volna, egyszerre csak — inkább szokásból s nem mintha a sírás a diadal ez alkalmához illett volna, könnyekbe lábadva végezé be szónoklatát és Simon nevét szenvedélyesen kezdé kiabálni.

Mit tett Haredale Emma és Dolly, s meddig lobogtatá Miggs lányasszony zászlaját, melynek igazi színeit most fordítá ki megdermedt társainak érzékei előtt, lehetetlen megmondani. Nem is szükséges e tárgynál tovább időzni, miután e pillanatban oly megdöbbentő dolog adta elő magát, mely figyelmeket rohamosan magára vont.

Egyszerre ugyanis heves kocogás hallatszott a ház ajtaján, mely azonnal megnyilt, mire a külső szobában dulakodás és fegyverek csörgése következett. Elragadtatva a reménytől, hogy a megszabadulás órája ütött, Emma és Dolly segítségért kezdett kiáltani. Sikoltásaik nem maradtak válasz nélkül, mert egy szempillantás múlva egy férfi rohant szobájukba, egyik kezében karddal, a másikban gyertyával.

Örömük némileg lehült ugyan, midőn e személyben egy előttük egészen idegen egyént fedeztek föl, mindazáltal hozzá fordultak és szenvedélyes hangon esdekeltek, hogy vigye vissza barátaikhoz.

„Hisz mi másért volnék én itten?” viszonzá ő, az ajtót bezárva és háttal neki állva. „Mi másért törtem

magamnak útat akadályok és veszélyek közt, ha nem azért, hogy önöket megmentsem?”

A két nő oly örömmel, melyre találó kifejezést lehetetlen volna találnunk, egymás nyakába borúlt s hálát adott istennek ez idején jött segélyért. A szabadító egy pillanatra előlépett, hogy a gyertyát az asztalra tegye, aztán ismét az ajtóhoz lépett, fővegét levevé s mosolyogva nézte el őket.

„Hozott hirt nagybátyámtól uram?” szólta Emma, hirtelen hozzá fordulva.

„És atyámról, anyámról?” tevé hozzá Dolly.

„Hoztam“, mond ő, „s pedig jó híreket.“

„Életben vannak s nem esett bántásuk?” kiálták mindketten egyszerre.

„Életben és bántatlanul“, viszonzá ő.

„S közel ide?”

„Nem mondtam, hogy közel vannak“, viszonzá ő simán; „csak messzi nincsenek. Az ön barátai édesem“, tevé hozzá Dollyhoz fordulva, „nehány órányi távolban vannak, s remélem még ez éjjel vissza fog nekik adatni.“

„S nagybátyám — uram?” dadogá Emma.

„Nagybátyja, drága Miss Haredale, szerencsére — mondom szerencsére, mert neki sikerült az, amiben sok más hitrokonunk hajótörést szenvedett s most már biztonságban lehet — átkelt a tengeren s Anglián kívül van.“

„Hálát adok istennek érte“, szólta Emma aléltn.

„Helyesen mondja. Van is oka hálát adni az istennek — több oka, mint amennyit elképzelhet ön, aki e borzalmaknak csupán egy éjjelét látta.“

„Kivánja-e“, szólta Emma, „hogy kövessem?”

„Ön kérdi még, ha kívánja-e? kiáltott föl az idegen meglepetve. „Ha kívánja-e! Hanem hisz ön nem tudja, mily veszélyekkel van a további tartózkodás

Angliában összekötve, nem ismeri a menekvés nehézségeit, nem az árt, melyet százan megadnának, ha a szökés eszközeit megszerezhetnék — mert ha mindezt tudná, nem tenne ily kérdéseket. Bocsánat! Elfelejtém, hogy ön fogságában mindezekről nem értesülhetett.“

„Abból amire ön céloz, de megmondani fél“, felelt Emma pillanatnyi szünet mulva, „azt értem, hogy én csak üldözéseink elejének, s egy csekély folytatásának valék tanúja, s hogy az dühéből még mitsem veszített?“

Az idegen vállat vont, fejét megcsóválta, két kezét fölemelé, aztán pedig előbbi sima mosolyával, mely legkevésbé sem mondható kellemesnek, földre szögezé szemét és néma maradt.

„Ne féljen uram mindent tisztán kimondani“, szólt Emma, „csak mondja meg nekem a legrosszabbat is. Mi már átmentünk oly dolgokon, melyek előkészíthettek.“

Hanem most Dolly vágott bele s kérve kérte Emmát, ne hallgassa meg a dolgok rosszát, hanem inkább a javát, az urnak pedig váltig könyörgött, hogy csak a jót mondja el, a rosszat meg hagyja akkorra, mikor ők ismét barátaik közt lesznek.

„Az egész dolgot néhány szóval elmondhatom“, felelt az idegen egy kedvetlen pillantást vetve a lakatos leányára. „A nép egy lábíg fölkelte ellenünk, az utcák tömve katonákkal, kik támogatják s parancsait teljesítik. Ami egyetlen pártfogónk odafönn van s biztonságot csak a szökésben találhatunk. S még ez is csak sovány reményt nyújt, mert minden oldalról ügyelnek ránk s részint csellel, részint erőszakkal visszatartanak. Haredale kisasszony higgye meg, én nem tudok magamról beszélni, sem arról, amit tettem, sem amit tenni

kész vagyok, mert nem szeretném, ha szolgálataimmal ön előtt hetvenkedni látszanám. Miután azonban befolylásos protestans ismeretségeim vannak s egész vagyonom az övékkel együtt közös kereskedésbe van fektetve, szerencsére birtam azon eszközökkel, melyekkel nagybátyját megmenthetém. Önt is képes vagyok megmenteni s itt is azon szent ígéret folytán vagyok, melyet neki tevék, megfogadván, hogy nem hagyom el önt előbb, amig karjai közé nem adhatám. Őrei egyikének árulása vagy bűnbánata által sikerült letartóztatása helyét kitudnom s hogy karddal kezemben nyitottam magamnak utat idáig, azt láthatja.“

„Hozott“, dadogá Emma, „valami iratot vagy jelt nagybátyámtól?“

„Nem hozott“, kiáltott fel Dolly, komolyan az idegenre mutatva. „Bizonyos vagyok benne, hogy nem hozott. Ne menjen vele a világért sem.“

„Csitt szép bohó — hallgassunk“, viszonzá amaz boszus hunyorgással. „Miss Haredale, sem levelet, sem egyéb jelt nem hoztam, hanem miután rokonszenvet érzek mindazok iránt, kiket a szerencsétlenség ily sulyosan és érdemetlenül meglátogatott, kockára tettem életemet. Nem hordok magammal írást, mert ha nálam megtalálják, bizonyosan elveszne. Egyéb jelt hozni eszembe sem jutott és Haredale sem gondolt rá, hogy engem ilyennel ellásson, meglehet azért, mert hűségemet és becsületességemet tapasztalásból ismerte s életét nekem köszönheté.“

E szavakban szemrehányás rejlett, mely az oly természettel szemben minő Emmáé, jól volt alkalmazva. Hanem az egészen különböző alkotásu Dollyt csöppet sem illeté meg, ő a ragaszkodás és vonzalom minden

kigondolható kifejezésével igyekezett barátnéjának lel-
kére kötni, hogy ne csábítsa el magát.

„Az idő sürget“, mond a látogató, ki dacára
hogy a legmélyebb érdekeltségnek akart kifejezést adni,
szavában mégis valami fülsértő hidegséggel birt, „s ve-
szély fenyeget minden oldalról. Ha én hiába tettem ki
magamat annak, hagyján! Hanem ha ön valaha nagy-
bátyjával találkoznék, szolgáltasson igazságot. Ugy lát-
szik, ön el van tökéelve itt maradni. Ez esetben Miss
Haredale ne felejtse, hogy midőn önt elhagyám, ünne-
pélyesen megintettem s mindazon következményeket,
melyeknek magát kiteszi, magamról elhárítám.“

„Megálljon uram“, kiáltott Emma, — „csak egy
percig kérem. Nem maradhatunk-e“, s itt Dollyt magá-
hoz közelebb voná, „mi ketten együtt?“

„Elég munkát ád az, ha csak egy nőt is akarunk
biztonságba hozni oly jelenetek közt, mint a milyenek-
kel mi találkozni fogunk s nem is akarok szólni azon
feltünésről, melyet a zsufolt utcákon okozhatunk“, vi-
szonzá az idegen. „Mondám, hogy még ma éjjel baráta-
körében lesz. Ha ön elfogadja kész szolgálatomat, Miss
Haredale, ő azonnal biztos kíséretet kap és szavam be-
lesz váltva. Vagy itt kíván maradni? Minden hitű és
rendű népség szökve hagyja el a várost, mely egyik
végétől a másikig felprédáltatik. Engedje meg, hogy
legalább valakinek segédkezet nyujtsak. Marad-e vagy
sem?“

„Dolly“, mond Emma hirtelen, „drága kedvesem,
ez utolsó remény-szálunk. Ha most megválunk, ez csak
azért történik, hogy szerencsében és tisztességben talál-
kozhassunk. Én megbizom ez urban.“

„Ne-ne-ne!“ kiáltott Dolly belé csimpajkodva. „Ké-
rem, ne tegye!“

„Hiszen hallod“, mond Emma, „hogy ez éjjel — még ez éjjel — néhány óra múlva — gondold meg ezt! azok közt léssz, akik elvesztésed fölötti bánatukban meghalnak, s most a legmélyebb gyászban élnek miattad. Imádkozzál érttem édes, amint értted én imádkozom és ne felejtse soha azon csöndes órákat, melyeket együtt átéltünk. Mondj nekem ‚isten hozzádot‘ s mondd ezt testvéri búcsúszónak.“

De Dolly nem tudott egy szót sem mondani — és mikor Emma százszor össze-vissza csókolta és könnyeivel áztatta orcáját, még akkor sem tudott egyebet tenni, mint a nyakában csüggni és zokogni és átkulcsolni és magához szorítani őt.

„Nincs többé időnk az effélére“, kiáltott az idegen, Dolly kezeit lerántva s durván eltaszítva, mialatt Emmát az ajtó felé vonszolá. „Gyorsan ti odakünn! Megvagytok?“ „Meg“, kiáltott valaki oly hangon, mely az idegent megdöbbsenté. „Egészen rendben vagyunk! Hátra, akinek az élete kedves.“

Az idegen egy pillanat alatt úgy lepöndörült, mint az ökör a vágóhídon — lesujtva, mintha egy márványdarab esett volna le a mennyezetről s morsolta volna agyon és a szoba megtelt csillogó világgal, ragyogó arcokkal és Emma nagybátyjának karjaiba omlott, Dolly pedig egy örömsikolylyal, mely a levegőt megrezzenté, édes apja és anyja ölelésébe vezett.

Milyen ájúldozások, kacagások, sikoltások, zokogások, mosolygások — mennyi kérdés, nem-felelés esett itten — hogyan gagyogtak valamennyien egyszerre, mindenki magánkívül az örömtől; miként hullott a csók, a szerencsekívánás, ölekezés, kézrázogatózás és hogyan estek újra meg újra vissza a gyönyör e mámorába: azt emberi nyelven nem lehet leírni.

Végre, nagysokára a lakatos hátra ment, hogy két idegent megöleljen, akik oldalt állva, a többieket magukra hagyták és ekkor — ő kit pillantottak meg? Ugy van, úgy: Chester Edwárd és Willet József állottak előttük.

„Ide nézzetek“, kiáltott a lakatos, „ide nézzetek! Hol volnánk ma valamennyien e két ember nélkül? Ó Edwárd ur, Edwárd ur — Joe, Joe! Hogy megkönnyítetek, s mégis hogy megnehezítetek ti ezt az én öreg szívemet ma éjjel!“

„Edwárd úr vágta le őt uram“, mond Joe. „Égtem a vágtyól ezt megtenni, de átengedtem neki. Jövel derék s becsületes úr! Szedje össze érzékeit, mert nem sokáig fetrönghet itten.“

Szabad kar hiányában lábát tette volt az ál-szabadító mellére és szavai végeztével könnyeden megrugta. Gashford, mert ő volt az idegen, hunnyász gonoszszággal fölemelte, a legyőzött bűnhöz hasonló, sötét képét és kérte, hogy tisztességes bánásban részesíttessék.

„Én mylord minden papirjaihoz férek Haredale úr,“ mond alázatos hangon, mialatt Haredale hátat fordítva neki, egyetlen pillantásra sem méltatá, „azok közt fontos okmányok találhatók. Sok ilyen áll titkos fiókokban, különböző helyeken eldugva, melyeket csak mylord s én ismerek. Én becses felvilágosításokat nyújthatok és nyomós bizonyítékokkal állhatok elő minden vizsgálatnál. Ön lesz felelős érte, ha rosz bánásmódban részesülök.“

„Bah!“ kiálta fel Joe a legnagyobb undorral, „lódulj ember, odakünn várnak reád. Lódulj, hallod-e?“

Gashford lassan fölemelkedett, kalapját fölvette, még egyszer körülnézett a csalódott roszakarat és sunnyi alázatosság vegyülékével s aztán kikotródott.

„S most uraim“, szólott Joe, aki a különben egészen néma társaság szószólójának látszott, „azt hiszem minél előbb vagyunk a fekete oroszánynál, annál jobb.“

Haredale igenlőleg bólintott, hugát karon ölté, egyik kezét a magáéba tévé és eltávozott. Utána a lakatos, Vardenné és Dolly következtek, aki még akkor sem rendelkezett volna a szülei ölelések és gédelgések elhelyezésére szükséges térrel, ha egy egész tucat Dollyból állott volna. Végül Chester Edward és Joe haladtak.

S nem kandikált Dolly egyszer sem hátra — egyetlen egyszer sem? — Nem lehetett-e azon a sötét, majdnem a kigyúlt orcán pihenő pillán és azon a lesütött, tündöklő szemén egyetlen egy futólagos, röpke rángást sem észre venni? Joe azt hívé, hogy észrevett ilyet — s ő aligha csalódott, mert annyi áll, hogy nem igen volt Dolly szeméhez fogható.

A külső szoba, melyen áthaladniok kelle, zsufolva volt emberekkel. Ott látták Dennist szoros őrizet alatt, s aki már tegnap óta egy most eltávolított deszkarekesz mögött feküdt: Tappertit Simont, az elpártolt inast, összezúzva és égve, testén egy golyósebbel. Még combjai is — ama tökéletes combok, életének dicsősége és büszkesége, egész lételésének ez öröme — ocsmány alaktalansággá valának morsolva. Dolly most már nem csodálkozott a nyöszörgésen és szorosabban atyjához huzódva, egész testében megborzadt. De sem zúzás, sem égés, sem golyóseb, sem a szétmorsolt combok minden kinjai nem fájtak Simonnak annyira, mint mikor Dollyt kifelé haladni látta és megmentőjében Joe-ra ismert.

Az ajtóban kocsi várakozott rájuk, melyben Dolly csakhamar az édes apa meg az édes anya között sértetlenül és bántatlanul helyet foglalt, szemben Emmával

és szemben nagybátyjával, akik valamennyien valósággal — testestől lelkestől a kocsiba ültek. Csak Joe és Edward nem voltak itt, csak ők nem szóltak semmit. Csupán meghajták magukat és tiszteletteljes távolban megálltak. Szegény szív! milyen messzi-messzi van az a fekete Oroszlány.

Hetvenkettedik fejezet.

A fekete Oroszlány oly végtelen távol esett s odáig eljutni az idő oly tetemes részét vevé igénybe, hogy bár minden körülmény az utóbbi események valóságát és ténylegességét bizonyítá, Dolly mégsem tudott azon hiedelemből kivetközni, hogy mindez csak álom, mely az egész éjen át tartani fog. Még akkor sem igen hitt halló és látó szerveinek, mikor a kocsi idő multával a fekete Oroszlány előtt megállott, s a vendéglő tulajdonosa, hogy a leszállásnál segítségükre legyen, derült gyertyavilágban megjelent és tiszta szívből üdvözlé.

És itt állott már a kocsi egy-gy oldalán Chester Edward meg Willet Joe, akik tehát szintén kocsin jöhettek utánok, és ez az egész esemény oly rejtélyes és sajátságos természetű volt, hogy Dolly most annál inkább kezdett hitelt adni azon eszmének, hogy ő mindezt csak álmában látja. De mikor Willet gazda — maga az öreg John is megjelent — oly makacson és konokul és oly kettős tokával, mint azt ily arányokban a legélénkebb képzelet sem tudta volna legmerészb szárnyalásaiban is földézni — de már ekkor mégis belátta tévedését, s akaratlan is elismeré, hogy ébren van.

És ime Joe — az a megtermett, szép, bátor szál legény félkarját elvesztette! Mikor Dolly átpislogott rá s eszébe jutott mindaz a fájdalom, melyet szenvednie kelle, azon távoleső helyek, melyeket össze-vissza kóborolt és mikor kíváncsi volt tudni, hogy ki ápolhata, egyszersmind azon reményét fejezve ki, hogy bárki lett legyen, mindenesetre oly gyöngéden, szívélyesen és kiméletesen bánt vele, mintha Dolly maga ápolta volna: fényes szemébe könnyek tolultak, elejénte egyenként, míg végre nem tudván többé magán erőt venni, keservesen sirva fakadt.

„Hisz most már biztosságban vagyunk Dolly“, mond atyja nyájasan. „Többé el sem válunk, légy hát víg, jókedvű, kedvesem.“

A lakatos neje tán jobban tudta nálánál, hogy a kis leányt mi lelte. Hanem Vardenné egészen más nő volt mostan — mert a lázongások e jó hatást eredményezték s azért apjához csatlakozván, hasonló módon vigasztalgatá.

„Meglehet“, ugymond idősb Willet, a társaságon végigtekintve, „hogy éhes. Ez a bibéje, elhihetik — magam is megehültem.“

A fekete Oroszlány, ki az öreg Johnnal együtt már minden józan felfogást és lelkiösmeretességet felülmuló ideig várakozott a vacsorára, e szavakat fölötte mélyelmű és éleseszű bölcsészeti fölfedezésül üdvözlé, minélfogva az asztal már ugyis terítve lévén, a társaság azonnal melléje telepedett.

A társalgás nem folyt valami élénken s némelyek étvágya sem igen tartozott a kielégíthetlenek közé. Hanem az öreg John mindkét tekintetben a többiek hiányait tökéletesen kipótolá és fölötteképen kitett magáért.

Azonban nem épen tényleges beszédességével tűndökölt annyira Willet gazda, mert a régi komák közül senkisésem volt előtte, akit „legyűrhetett“ volna, Joe irányában pedig bizonyos félelemtől nem szabadulhatott, azon bizonytalan gyanupert táplálván magában, hogy ez a fiu a legkisebb alkalomból, a legapróbb sértésre kész a fekete Oroszlányt tulajdon szobájából az udvarra kilökni és azonnal fölkerelkedni Chinába vagy bármely más távoleső és ismeretlen vidékre, hol aztán vagy örökké megmarad vagy legalább is elidőz, addig míg másik karját és mindkét lábát, esetleg fél szemét vagy holmi más effélét szerencsésen ott felejt. Willet tehát nem beszédességgel, hanem bizonyos sajátságos taglejtésekkel töltött be minden szünetet, úgy hogy a fekete Oroszlány, aki pedig már évek sora óta ismeré, azon véleményének adott kifejezést, miszerint ma fölülmulja és meghaladja önmagát és legbámulóbb barátainak várakozásait is túlszárnyalja.

A tárgy, melyben Willet gazda feje főtt s mely e taglejtéseket okozá, fiának testi megcsonkítása volt, melyet elhinni vagy tökéletesen megérteni még mind-
eddig nem volt képes. Viszonzatásuk után nemsokára látták őt, nagyon elhüledezve a konyhára menni és ott szemét a tűzre szögezni, mintha kétségek és nehézségek dolgában rendes tanácsadóját keresné. A fekete Oroszlányban nem lévén katlan, a májusfáét pedig a zendülők úgy behorpasztván s összerongálván, hogy további szolgálatra képtelennek bizonyult, Willet gazda a legnagyobb zavar és vak bizonytalanság állapotában távozott a konyhából. Ily körülmények közt a legkülönösb esz-
közökhöz folyamodott, hogy kétségeit megoldja. Hol meg-megtapogató fiaának kabátja ujját, mintegy lehetsé-
gesnek gyanítván, hogy az a kar mégis csak benne van;

hol a maga és a többiek karjaira tekintett, mintha meg akarna bizonyosodni, hogy a rendes kar-jutalék két és nem egy darabból áll; vagy pedig órákig el-elüldögélt komor tünődésben, mintha föl akarná idézni magában Joe ifjúkori képét s visszaemlékezni, hogy vajjon akkor csakugyan egy vagy két karral birt-e? Így és sok más hasonló módon tünődött és okoskodott Willet gazda erről a tárgyról.

A mai vacsoránál annyi, hajdan jól ismert arccal látván magát körülveve, az öreg Willet szokatlan hévvel tért vissza e tárgyra, láthatólag azon eltökéléssel, hogy ma meg akarja a dolgot érteni — ma vagy soha. Néha rendesen két-három falat után, letett kést és villát s szemét kitelhető erővel fiára — kivált annak csonka oldalára szögezé; aztán lassan köröskörül jártatta, amig egyiknek vagy másiknak tekintetével találkozott. Ekkor nagy ünnepélyességgel megcsóválta fejét, vállat vont, egyet hunyorított vagy jobban mondva — miután a hunyorítás nála igen lassu műtét volt — félszemével egy két percre elaludt s aztán még egy ünnepélyes fejcsóválás után kést villát ismét kezébe vett és ételéhez látott. Máskor meg szórakozottan szájába tette a falatot és összes érzékeit Joeban összpontosítván, a kábultság bizonyos nemével addig nézte őt amint a húst félkezevel vagdalja, míg az önmagán jelenkező fuldoklási tünetek ismét eszméletre téríték. Volt megint eset, midőn oly kicsinyes fogásokhoz folyamodott, mint hogy tőle sőt kért vagy borsot, ecetet, mustárt, szóval oly tárgyakat, melyek csonka oldalára estek és aztán szemmel kísérte, hogyan és mily módon kézbesíti azokat. Ezen tapasztalatok segélyével végre annyira meggyőző és kielégítő magát, hogy egy az eddigieknél hosszabb szünet mulva, kését s villáját tányérjának egy-egy oldalára tevő, egy

mellette álló kupából jókorát kortyantott, aztán még mindig Joe-ra függesztett tekintettel székében hátradőlt, nagyot lélekzett és az asztalon végig nézve, megszólalt:

„Biz azt levágták.“

„Györgyre mondom“, szól a fekete Oroszlány, tenyerével az asztalra csapva, „ezt ugyan eltalálta.“

„Ugy van uram“, mond Willet oly képpel, mint aki érzi, hogy bókot kapott, s azt meg is érdemli. „Ez a dolog bunkója. Azt bizony levágták.“

„Mondja el csak neki, hogy hol történt“, szól a fekete Oroszlány Joe-nak.

„Savannah védelmében, atyám.“

„Salwanner védelmében“ ismétlé Willet halkán, az asztalon ismét végigtekintve.

„Amerikában, ahol a háború van“, mond Joe.

„Amerikában, ahol a háború van“, ismétlé Willet.

„Levágták Salwanner védelmében Amerikában, ahol a háború van.“ Aztán e szavakat maga elé motyogván (ugyanazt a felvilágosítást már legalább is ötven ízben ugyanazon szavakkal nyerte volt), Mr. Willet fölkel, megkerülte az asztalt, hogy Joe-hoz férjen; meg-megtapogató az üres ujját a hajtókától föl egészen a csonkig, megcsóválta fejét, pipára gyújtott, nagyot szippantott, az ajtó felé indult, a küszöbön még egyszer megfordult, balszemét mutató ujjá hátával kitörle és hebegve mondá: „Az én fiam karját levágták — Salwanner — védelmében — Amerikában — ahol a háború van.“ E szavak után eltávozott, s ez éjjel többé vissza sem tért.

Különféle örvek alatt valamennyien egymás után eltávoztak, kivéve Dollyt, aki egyedül maradt a szobában.

Ez az egyedüllét nagy megnyugvására szolgált, s épen keserves zokogással könnyített szívéen, midőn a

tornácon künn Joe hangját hallá, amint valakinek jó éjt kíván.

Jó éjt! — Mert ő másüvé ment, tán messzire is. Ugyan milyen lehet az ő otthonja, ahová ilyen későn megyen?

Hallá, hogyan halad végig a tornácon, s megy el épen ajtaja előtt. De most habozni látszik. Megfordult — Dolly szíve hangosan dobog — ah, ő benézett.

„Jó éjt“, — nem mondá ugyan, hogy „Dolly“, de mégis jól esett, hogy nem kívánta azt a jó éjt „Varden kisasszonynak.“

„Jó éjt!“ zokogá Dolly.

„Sajnálom, hogy ön annyira lelkére veszi azt, ami már ugyis végkép elmúlt“, szól Joe nyájasan. „Ne tegye. Nem nézhetem önt ily állapotban. Ne gondoljon rá tovább, hisz ön most meg van mentve és boldog.“

Dolly még keservesebben zokogott.

„Ön sokat szenvedhetett e néhány nap alatt, és még sem változott meg, ha csak nem előnyére. Mondják ugyan, hogy megváltozott, de én nem látom. Ön mindig — mindig igen szép volt“, szól Joe, „hanem mostan szebb, mint valaha volt. Valóban szebb. Az nem lehet részemről hiba, hogy ezt megmondom, mert ugyis tudhatja. Bizonyos vagyok benne, hogy eleget hallotta.“

Általában véve Dolly jól tudta ezt, meg eleget is mondák neki. De a kocsijártó évek óta már különösen nagy számárnak bizonyult, s akár attól tartott, hogy másokon is hasonló felfödözéseket teend, akár a megszokás folytán tompult egészen el a bókók iránt, elég az ahoz, hogy bár mostan fölötte sokat sirt, mégsem érezte magát soha életében jobban mint most, mikor e vallo-mást Joe ajkairól hallhatá.

„Áldani fogom az ön nevét, amig élek“, zokogott a lakatos kis leánya. „Sohasem fogom hallhatni, anélkül hogy úgy ne érezném, mintha szívem megszakadna belé. Megfogok róla emlékezni reggeli s esti imáimban holtomiglan.“

„Valóban?“ szolt Joe sováran. „Csakugyan? Ah, ez — azt akarom mondani, hogy ezt hallanom nagy örömemre és büszkeségemre szolgál.“

Dolly eltakarta szemét keszkenőjével s még egyre zokogott. Joe pedig megállva, rá tekintett.

„Az ön hangja“, mond Joe, „régí idöket oly édesen idéz föl lelkemben, hogy ugy érzem, mintha amaz éj — hiszen ma már mitsem árthat ez éjről szólanom — visszajött és idöközben semmísem történt volna. Ugy érzem, mintha semmiféle megpróbáltatásokat nem éltem volna át s csak tegnap ütöttem volna le szegény Tom Cobb-ot és csak mostan jönnek önhöz, hátamon a butyorral, búcsút venni mielőtt világgá futnék. Emlékezik-e még erre?“

Ha emlékszik-e? Hanem Dolly egy szót sem szolt. Egy percze fölemelte szemét. Csak egy pillantás volt ez, egy pici, könnyös, félénk pillantás. És Joe mégis hosszú időre elnémult tőle.

„De hát“, mond Joe ismét neki bátorodva, „a dolgoknak másként kelle történniök s máskép is történtek. Én azóta messzi földön voltam és harcoltam nyaranta és fáztam telente. Visszatértem oly szegényül, mint eltávoztam volt s azonfelül még meg is csonkitva. De Dolly, inkább vesztettem volna el még ezt a másik karomat is — inkább a fejemet — semhogy visszajövet holtan vagy másképen találjam, mint ahogyan magamban mindig elképzeltem és megtalálni mindig reméltem és ohajtottam. Hál' isten, hogy ugy lett!“

Ó hogy tudott most érezni, milyen lángolón az az öt év előtti kis kacér teremtés! Végre megtalálta szívét. Sohasem ismervén meg a magáénak értékét, az övét sem tudta megbecsülni. Mily drágának tűnt az fel mostan!

„Azon reménykedtem hajdan“, mond Joe az ő becsületes, egyszerű modorával, „hogy mint gazdag ember fogok visszatérni s akkor majd elveszem önt. Akkor még gyerek voltam, de azóta megokosodtam. Szegény rokkant obsitos vagyok, aki örülhet, ha valamiképen átveszködhetik az életen. Most sem mondhatom ugyan Dolly, hogy örülnék önt férjnél látni, hanem mégis örülök, — igen örülök, hogy önt ily ünnepeltnek és ostromoltnak látom, akinek jövőendőbeli boldogsága a maga választásától függ. Jól esik tudnom, hogy ön majd beszélni fog rólam a férje urának s remélem, hogy lesz még idő, mikor képes leszek hozzá vonzódni, jó szívvvel kezét szorítani vele s ellátogatni önhöz, mint egy szegény jó barát, aki önt még lánykorában ismerte. Isten megáldja.“

Keze remegett, hanem ő mégis visszahúzta és eltávozott.

Hetvenharmadik fejezet.

Ezen pénteki nap éjjelén — mert a zendülés hetének péntekén történt, hogy Emma és Dolly, Joe és Edward idejekorán érkezett segélyével megmentettek — a zavargások el voltak fojtva s a megrémült város ismét békének s nyugalomnak örvendhetett. A történetek után lehetlen volt megmondani, meddig fog a dolgok e csil-

lapos állapota tartani vagy mikor törnek ki ismét az utóbbiakat meghaladó új borzalmak s töltik el az utcákat újra vérrel és pusztulással. E bizonytalanság miatt az utóbbi zendülés elől menekültek még mindig távol maradtak, más családok pedig, akik eddig nem találtak módot megszökhetni, most felhasználták a beállott csöndet és vidékre vonultak vissza.

A boltok Tyburn-től el Whitechapel-ig zárva voltak s a kereskedelmi forgalom legélénkebb helyein is csak keveset foglalkoztak üzleti dolgokkal. Hanem mindamellett és mindazon gyászos jóslatok ellenére, melyeket a társadalom azon számos osztályának képviselői megkockáztattak, kik a legélesebb látással a legnagyobb homályban olvasni szoktak — a város nyugodt maradt. Azon tekintélyes haderő, mely minden fontosabb városnegyedre elfoglalt s minden uralkodó pontot megszállva tartott, a csőcselék szórványos maradékait sakkban tartá; a fürkészést a zendülők után lankadatlan erélylyel folytatták s ha akadt is köztük egy-egy kétségbeesett vakmerő, aki a látott szörnyjelenetek dacára ki-kibútt, az annyira megijedt az erélyes rendszabályoktól, hogy sebbel-lobbal visszakotródott odujába és nem törődött többé mással, mint saját biztonságával.

Szóval, a csőcselék tökéletesen szét volt robbantva. Kétszáznál többet lőttek agyon az utcákon. Kétszázötvenen felül rugott a súlyosan sebesültek száma, kik a kórházakban feküdtek s kik közül 70—80 csakhamar meghalt. Százat már elfogtak s óránként többet kerítettek kézre. Hányan pusztultak el a tűzvészek vagy saját kihágásaik által, nem tudni, hanem hogy számosan lettek borzasztó sírt az ön-gyújtotta lángok forró paraszában és sokan másztak le pincékbe és boltüregekbe, hogy lenn titkon igyanak vagy sebeiket ápolják és onnan

többé nem tértek vissza, az bizonyos. Mikor hetek múlva a fekete és hideg pörnyét eltakarítgáták, kétségtelenül hebizonyíták ezt a munkások ásói.

A zavargások négy nagy napja alatt hetvenkét magán-épület és négy erős fogház pusztult el. A tulajdonban történt veszteség, a károsultak becslése szerint megütötte a 155,000 fontot; érdektelen személyek legalacsonyabb s kisebb becslése szerint pedig meghaladta a 125,000 fontot. Ezen roppant veszteséget később az alsóház egy határozata folytán közpénzekből téríték meg s az összeget kivették Southwark városának különféle negyedeire, a kerületre és mezővárosra. Lord Mansfield és lord Saville azonban, bár szintén nagyon érzékeny kárt szenvedtek, visszautasítottak minden — bárminemű kártalanítást.

Az alsóház kedden zárt és megszállott ajtók mögött ülésezvén, határozatot hozott, mely szerint a lázongások lecsillapulta után azonnal tárgyalásra kitüzendi és tanácskozás alá veendi azon kérvényeket, melyeket ő felségének számos protestans alattvalói benyújtottak. E kérdésnek megvitatása alkalmával Herbert úr, a képviselők egyike haragosan fölkel s figyelmezteté a házat, hogy lord George Gordon a karzat alatt ül, kalapján a zendülés kék kokárda-jelvényével. A közelében ülők nemcsak arra kényszeríték, hogy e jelt levegye, hanem több tag összeállván közös erővel székeben le is fogták, midőn késznek ajánlkozott, az utcára menni s a csöcseléket azon kissé határozatlan biztosítással megnyugtatni, hogy a ház épen most készül „nekik a kívánt elégtételt“ megadni.

Szóval az odakünn diadalmaskodó rendbontás és erőszak behatott a házba, és itt is meg volt ijedve és

háborodva mindenki épen úgy, mint odakünn és itt is megfélekedtek a rendes formákról.

Csütörtökön mindkét ház elnapolta magát a következő hétfőhöz nyolc napra, lehetetlennek nyilvánítván a szükségét méltósággal és szabadsággal folytatni tanácskozásait, amíg fegyveresektől vannak körülvéve. S most a zendülők szétverése után új félelem szállta meg a polgárságot, mert katonasággal telve találván a közhelyeket és piacaikat, akiknek a kard és puska szabad használata meg volt engedve, hitelt kezdtek adni mind azon kósza híreknek, melyek a rögtönítelő bíróság azonnali behozataláról szóltak, mind azon gyászos történeteknek, melyek a Cheapside-on és Fleet utcában lámpatuskókra felakasztott foglyokról keringtek. E rémhíreket alig oszlatta el egy kiáltvány, mely kijelenté, hogy a fogoly-zendülők ügyét külön bizottság fogja tárgyalni a törvény rendes útján, máris új balhírek sarjadtak, s azt sugdosák, hogy a zendülők némelyikénél francia pénzt találtak, s hon az egész lázongást idegen hatalmak szították, kik ily módon akarták Angliát romlásba és bukásba dönteni. E hír, melyet névtelen levelkék még inkább megerősítettek, s mely ha egyáltalán alappal bírt, valószínűleg onnan eredhetett, hogy néhány idegen veretű pénz más egyéb harácsolással együtt a zendülők zsebébe kerülván, később a foglyoknál vagy a hullákon megtaláltatott — nagy feltűnést okozott, miután az emberi szellem ily izgúlt állapotában hajlandó a gyanúnak még árnyékához is kapzkodni, és szenvedélylyel terjesztetett.

Midőn azonban pénteken egész nap és éjjel a rendet senkisémm bontotta meg s újabb felfödözések nyomára sem jöttek, a bizalom lassanként visszatért s a legfélénkebbek és legcsüggedőbbek is újra föllélekzettek. South-

wark-ban háromezer lakos állott össze polgárőrséggé s óránként végigportyázták az utcákat. A belvárosi polgárság csakhamar követni kezdé e példát, s miután épen a békés polgár szokása veszély multával nagyon pökhendiskedni, ők is roppant mód pöffeszkedtek és fölötté kihivókká lettek, a legszálasb sétálókat is meg-megállították és nagyon foghegyről bántak el a lóto suhancokkal, cselédekkel és inasokkal.

Midőn beesteledvén a sötétség a város minden zugába és sarkaiba beosont, mintha haderejét titokban akarná megszemlélni és összevonni, hogy aztán a nyílt terekre kitörjön, Barnaby a börtönben nagyon csodálkozott az uralkodó némaságon s hiába várta a zajt és kiabálást, mely a mult éjjel mindent eltöltött. Oldalán, kezét kezében tartva, oly lény ült, kinek társaságában ő békével és nyugodtan érezte magát.

A nő meg volt viselve és változva, szíve összezúzva, lelke bánattól nehéz.

„Anyám“, mond Barnaby hosszas hallgatás után, „meddig — hány napig és éjig fognak itt tartani?“

„Nem sokáig édes. Remélem nem sokáig.“

„Te remélsz! Hanem a te reményed nem szedi le a láncokat. Én is remélek, hanem ők nem törődnek vele. Griff is remél, de hát ki gonddol Griffel?“

A holló rövid, szomorú, bánatos krákogást hallatott. Azt mondá, hogy „senki“, oly tisztán, amint csak holló beszélhet.

„Ki gondol Griffel kívüled s kívülem?“ mond Barnaby, a madár felborzalt tollazatát megsimogatva. „Ő itt sohasem beszél, a börtönben egy szót sem szól. Egész nap ebben a sötét sarokban guggol és morfondál, néha el-elszundikálva, máskor meg a világosságot lesve, mely a rácson belopózik és az ő fényes szeméből úgy

ragyog vissza, mintha azokból a nagy tüzekből egy szikra ide beesett volna s még egyre tovább égne. Hanem hát ki gondol Griffel!“

„Senki“, károgá ismét a holló.

„És lám csak“, mond Barnaby, kezét a madárról levéve és anyja karjára ültetve hollóját, mialatt arcába kíváncsian nézett, „hátha engem megtalálnak ölni — mert úgy hallom, azt is megtehetik — mi lesz Griffből halálom után?“

A szónak hangzása-e vagy saját gondolatainak folyama a hollóból kisajtolta az ő régi mondását, hogy: „halálra ne gondolj!“ Hanem a mondóka közepében elakadt, egy igen keserves dugaszt huzott s aztán egy bágyadt károgásba ment át, mintha nem volna elég ereje a legrövidebb mondást is befejezni.

„Ki fogják őt is úgy végezni, mint engem?“ mond Barnaby — „szeretném ha megtennék. Ha te meg én meg ő együtt halnánk meg, senkisé ism búsúlna és bánkódnék utánunk. Hanem akármit fognak tenni, én nem félek tőlük.“

„Nem fognak bántani“, mond a nő, könny-fojtotta hangon.

„Ha megtudnak mindent, nem fognak téged bántani. Bizonyosan tudom, hogy nem fognak.“

„Ó ne nagyon bizakodjál benne“, kiáltott Barnaby, kiváló örömet mutatva azon, hogy az anyja miként csalogdik s ő mennyire éleseszü. „Ők már elejétől fogva megjegyezték ám engem. Hallottam, hogy mondogatták egymásnak, mikor tegnap éjjel ide hoztak s el is hiszem. Sohse sirass engem. Azt mondták, hogy bátor voltam s az is vagyok, az is maradok. Te tán azt hiszed, hogy én dőre vagyok, de én csak úgy megtudok halni, mint

akárki más. — Ugy-e, hogy én semmi rosszat se tettem?“ *tevé hozzá rögtön.*

„Isten előtt semmit“, viszonzá anyja.

„Akkor hát“, mond Barnaby, „csináljanak akármit. Te magad mondtad egyszer, mikor azt kérdeztem hogy mi a halál, hogy attól nem kell félni, ha az ember rosszat nem cselekedett. — Aha! te azt hitted, hogy én már elfelejtettem ezt?“

Vig kacagása és játszi kedve tört döfött anyja szívébe. Közelébb húzta magához s kérve kérte, beszélne halkabban s maradjon csendesen, mert már beesteledik, az idő siet s anyjának nemsokára el kell őt ma éjjelre hagyni.

„Holnap eljössz ismét?“ mond Barnaby.

Eljön. Mindennap eljön. S aztán többé sohasem válnak el egymástól.

Barnaby vigan felelt, hogy ez így jól lesz, s hogy ő is ezt kívánta mindig és bizonyos is volt benne, hogy anyja ezt fogja mondani. Aztán kérdé, hogy hol volt annyi ideig és miért nem látogatta meg, mikor jeles katoná volt. S ezalatt eszébe jutottak mindazon zagyva tervek, melyeket édes anyja gazdagságáról és jóllétéről kifőzött s némi homályos fogalmával annak, hogy anyja bús, s hogy bujának okozója épen ő, vigasztalni és vidítani kezdé, hajdani életüket, régi játékaikat és szabadságát emlegetve. Szegény fiú nem gyanítá, hogy minden szava csak növelte az özvegy bűját, s hogy könnyei sürűbben omlottak, mikor elvesztett nyugalma emlékeit fölmelegíté.

„Anyám“, mond Barnaby, midőn a porkoláb közelgő lépéseit meghallák, ki a börtönöket éjjelre becsukni jött, „mikor az előbb atyámról szoltam neked, te azt kiáltád: ‚csitt‘ s elfordítád fejedet. Mért tetted

ezt? Mondd meg egy szóval, hogy miért. Te halottnak hitted. Csaknem busúlsz azon, hogy él és hozzánk visszatért? Hol van most — itt van-e?”

„Ne kérdd senkitől, hol van, s ne szólj róla senkinek“, volt az özvegy válasza.

„Ugyan miért ne?“ mond Barnaby. „Talán mert komor ember és durván beszél? Én ugyan nem szeretem, nem is kívánom magam mellé, hanem miért ne beszélhetnék róla?“

„Mert sajnálom, hogy él; sajnálom, hogy visszajött és sajnálom, hogy ti találkoztatok. Mert éltem törekvése mindig az volt, édes Barnaby, hogy titeket távol tartssalak egymástól.“

„Apát s fiút egymástól távol? Ugyan miért?“

„Ő“, sugott a nő fülébe, „ő vért ontott. Az idő itt van, mikor meg kell őt ismerned. Ő vérét vette valakinek, aki szerette, aki megbizott benne és soha nem ártott neki sem szóval, sem tettel.“

Barnaby megrémülve hátrált és egy percre jegyes csuklójára tekintve, aztán borzadva takarta azt ruhájába.

„Hanem“, tévé hozzá az özvegy gyorsan, midőn a kulcs az ajtóban megfordult, „noha kerüljük, azért ő mégis atyád s én az ő nyomorult neje vagyok. Életét követelik s ő el fogja veszíteni. De nem szabad azt elvesztenie általunk, sőt ha vezeklésre bírnök, kötelességünk volna őt ismét szeretni. Ne mutasd, hogy másképpen ismered, mint fogolytársadat, ki veled együtt menekült a börtönből, s ha kérdeznek felőle, ne felelj. Isten legyen veled drága fiam ez éjjel! Isten veled.“

Az özvegy kitépte magát karjaiból s néhány perccel mulva Barnaby egyedül maradt. Jó ideig arcát tenyerébe rejtve úgy állott, mintha földhöz lett volna szö-

gezve, aztán keservesen zokogva nyomorult ágyára veté magát.

Hanem a holdvilág lassanként nyájasan tündökölve föltetszett, a csillagok kibuktak s a rostélyos ablak keskeny üregén át oly könyörületesen és fényesen nézett be az ég, mint ahogyan egyetlenegy jótett szűk hasadékan át a legbűnös b életpályára sűt. Barnaby föl-emelte fejét; föl nézett a csöndes égre, mely szomoruan látszott a földre lemosolyogni, mintha az éj — gondolkozóbb a nappalnál — búsan tekintene le az emberiség intésére, gonoszságaira és Barnaby ugy kezdé érezni, mintha ez az egész békés csönd onnan felűlről az ő szívébe ereszkednék le. Ő a szűk falak közé csukott szegény eszelős, istenhez ép oly közel volt, midőn a méla-csöndes világon elmerengett, mint az óriás város legszabadabb és legokosabb embere s azon félig-felejtett imában és gyermekes szent dal-töredékben, melylyel magát álomba ringatá, ép oly igaz, isteni szellem lakott, mint amilyet a leggondosabban betanult prédikáció valaha kifejezett vagy a legrégibb egyház bolthajtása viszhangoztatott.

Midőn édes anyja kimenet egy udvaron áthalada, egy rácsos ajtón keresztül, mely ezt az udvart egy másiktól elválasztá, megpillantá férjét, aki lecsüggesztett fővel, mellére kulcsolt karokkal sétált fel-alá. Kisérőjétől megkérde, hogy szabad-e egy szót váltania e fogollyal. Beszélhet, hanem csak igen hamar, mert a foglyot mindjárt elcsukják éjjelre és már csak egy-két szabad pillanatja van. Ez értesítés után felnyitá az ajtót s bebocsátá az özvegyet.

Az ajtó megcsikordult sarkaiban, hanem a fogoly nem hallá a zajt és a kis udvaron még egyre folytatá sétáját a nélkül, hogy fejét felütötte vagy magatartását

legkevésbé megváltoztatta volna. A nő megszólítja, de gyöngye hangja csakhamar elakadt. Végre utjába állt s mikor közelébe ért, kinyújtá kezét s megérinté.

A fogoly tetőtől talpig remegve meghökölt, hanem meglátván az előtte állót, megkérde, hogyan került ide. Mielőtt még válaszolhatott volna, újra megszólalt.

„Életben maradok-e vagy meg kell halnom? Meg akar-e ön is ölni vagy kimélni fog?”

„Fiam — fiunk”, viszonzá a nő, „a fogházban van.”

„Mi gondom rá?” kiáltott a fogoly, türelmetlenül toppantva a kövezeten. „Tudom. Ő sem segíthet rajtam, én sem rajta. Ha róla akar beszélni, mehet.”

E szavakkal ismét megindula s el kezdte sétálni mint az előbb. Mikor ismét a nőhöz ért, megállott s mondá:

„Életben maradok-e vagy sem? Megbánta már a mit tett?”

„Megbánta-e már ön?” viszonzá a nő. „Akar-e bánatot érezni, amíg ideje van? Ne higgye, hogy megtudjam menteni, még ha merném is.”

„Mondja inkább, ha akarna is”, felelt a fogoly egyet káromkodva, mialatt a nőtől megszabadulni s tova sietni igyekezett. „Mondja inkább, ha akarna is.”

„Hallgasson meg egy percig”, mond a nő, „csak egy percig. Nem rég lábbadtam föl egy betegségből, melyből nem reméltem kiépülhetni. A legjobb ember is elgondolkozik ilyenkor félbenhagyott jó szándékokról és mulasztott kötelességekről. Ha azon végzetes éj óta valaha elmulaszték imádkozni, hogy bűnét még e földön megbánja, ha még akkor is elmulaszték elkövetni mindent, ami önt rá szorította volna, mikor a gonosztettétől való borzalom még üdén élt bennem — ha utolsó talál-

kozásunknál engedék iszonyomnak s elfelejték térdre borulni s annak nevében, kit ön számadásra küldött az egek urához, ünnepélyesen lelkére kötni önnek, hogy készüljön a bizonyos megtorlásra, mely most sarkában van — akkor megalázom magamat ön előtt most és az esdeklés végvonaglósaiban könyörgök, indíttassa meg magát, bánja meg bűnét, vezekeljen.“

„Mit jelentsen e gagyogás?“ viszonzá a férfi durván. „Beszéljen úgy, hogy megérthessem.“

„Ugy fogok, úgy akarok beszélni“, mond a nő. „Viseltessék irántam türelemmel még egy percig. Annak keze, ki átkot mondott a gyilkosságra, súlyosan nehezedik most ránk. Ezen nem kételkedhetik. Fiunk, ártatlan fiunk, kire az ő haragja már születése előtt leszállott, e fogházban, életveszélyben forog — s ide az ön vétke hozta. Igen, az egek Ura látja és tudja, hogy csak az ön vétke, mert elméjének homályában tévedt el, és ez az ön bűnének borzasztó következménye.“

„Ha ön asszony módra azért jön ide, hogy szemre lobbantsa“, mormogá, ismét menekülni iparkodván.

„Nem én. Más végből jöttem. Meg kell hallgatnia. Ha nem ma — úgy holnap, ha holnap nem, máskor, de meg kell hallgatnia. Férfj! menekülni innen hiú remény — lehetetlen.“

„S ezt még ön mondja?“ viszonzá a férfi, megvált kezét fölemelve s megrázva. „Még ön mondja?“

„Én“, felelt a nő leirhatlan komolysággal, „s tudja-e miért?“

„Hogy e fogházat otthoniasabbá tegye. Hogy mostantól halálomig annál kellemesebben éljek. Haha! Természetesen csak javamra mondja, javamra“, végzé amaz fogait vicsorítva, fakó képén mosolylyal.

„Nem hogy önt szemrehányásokkal terheljem“, vizonzá a nő, „nem hogy állásának kinjait és sanyarát öregbitsem, nem hogy önt egy kemény szóval is illessen, hanem hogy a békének s jó reménynek visszaadjam. Uram, drága uram, ha csak bevallja e borzasztó bűnt; ha csak bocsánatot kér az eget urától és azoktól, kiket e földön úgy megbántott; ha elveti e hiú, nyugtalanító reménykedések gondját, melyek ugysem teljesülhetnek soha s megtér az igazsághoz és bűnbánathoz, megígérem a teremő szent nevében, kinek képét annyira megfertőzteté, hogy ő meg fogja az ön szivét könnyíteni és vigaszára leszen. Én pedig“, kiáltá, kezét kulcsolva s az égre tekintve, „megfogadom ime az ő színe előtt, meg oly igazán, minthogy ő most szivemet látja s benne olvas, hogy azon órától fogva szeretni s ápolni fogom önt úgy, mint hajdan s éjjel-nappal virasztani fogok ön mellett azon rövid időközben, mely számára még fenmarad és gondozni igaz szeretetem s kötelességem szerint imádkozván önnel, hogy egy fenyegető ítéletét végre ne hajtsa s fiunk életben maradjon, hogy istent — a maga együgyű módjára — a szabad légben és verőfényben tovább is áldhassa.“

A férfi meghátrált s a nő beszédje alatt tekintével rajta csüggött, mintha egy percre megindult volna s nem tudná, mit tegyen. Hanem a félelem és düh csakhamar erőt vettek rajta s ő ellökte magától a nőt.

„Lódulj!“ kiáltott. „Hagyj el! Ön cselt szó ellenem. Ön ármányt kohol ellenem, hogy kivegye belőlem a vallomást s aztán tudtokra adja, hogy az vagyok, akinek mondanak. Átkom verjen meg fiaddal együtt.“

„Őt már megverte!“ vizonzá a nő kezét tördelve.

„Verje meg még sulyosabban. Verjen meg egyet — verjen meg mindenkit. Gyűlöllek mindkettőtöket. A leg-

nagyobb baj engem ért utól s én már csak abban keresek és lelnék vigaszt, hogy titeket is elérte. Lódulj!”

Neje még ekkor is szeliden könyörgött volna, ha a gyilkos meg nem fenyegeti láncával.

„Azt mondom, hogy lódulj s utóljára mondom. Ne vigy engem kísértetbe. Nyakamban a hurok és e fekete szellem még valamivel többre is ragadhat, mielőtt torokmra fojtja a csomót. Eredj! Átok legyen az órán, melyben születtem, átok az emberen, kit megöltem és az egész élő világon.“

A düh, rettegés s halálfélelem lázában elfordult a nőtől s cellája homályába iramlott, hol csörömpölve dobá magát a kőpallóra, melyet megvasalt kezével megmegcsapott. A börtönőr visszatért, hogy az udvar ajtaját becsukja, s aztán elvezette a nőt.

E meleg, balsamos juniusi éjjel a város minden részében kiderültek az arcok és megkönnyebbültek a szívek s az utóbbi borzalmak által számüzött álom kétszerte szivesebben látott vendégül fogadtatott. Ez éjjel minden házban nagyban vigadtak s mindenki szerencsét kívánt a másiknak, hogy a veszélyt mulhata. A kik a népnek föl voltak jelentve, már le mertek menni az utcára, s akiket kifosztogattak, jó szállást találtak. Még a félénk polgárnagy is, ki ez éjjel az államtanács elé idéztetett, hogy magatartásáról feleljen, elégtlenül tért vissza s értesíté barátait, hogy egy feddés árán kisutytyant, rendkívüli meglelégedéssel ismételtetvén emlékezetes védelmét a tanács előtt, mely szerint „vakmerősége akkora volt, hogy a halált várta osztályrészeül.“

A csöcselék maradékaiból is jó részt kifürkészték ez éjjel odúikban s elfogtak. A kórházakban és az önkészítette romok alatt, árkokban és mezőkön pedig sok nyomorúlt hevert halottan, szemfedő nélkül; irígyelve

azoktól, kik a zendülésben tevékeny részt vőnek s veszendő fejeiket most az ideiglenes börtönökben hajták álmra.

S a Tower egy szomorú szobájában, melynek minden világi zajt kirekesztő, vastag kőfalai közt az uralkodó csöndet még emelni s növelni látszottak régebbi foglyoknak e néma tanúkon hagyott felírásai: furdálva minden tettért, melyet a kegyetlen tömeg minden egyes tagja elkövetett, vétküket a maga vétkének érezve s kinzottan a gondolattól, hogy ennyi életet ő vesztett el, mindezen tünődések között pedig csak sovány vigaszt merítve vakbuzgalmából vagy képzelt hivatottságából — ült mindezek boldogtalan szerzője, lord George Gordon.

Ez éjjel fogták el őt is. „Ha ön bizonyos benne, hogy engem kell letartóztatnia“, szolt a tisztviselőnek, ki felségárulásért szóló elfogatási parancscsal künn várakozott, „kész vagyok önt követni.“ S megadta magát minden ellenállás nélkül. Először az államtanács elé állíták, aztán a lovas-testőrök laktanyájába vitték, onnan pedig (a főutcákat elkerülendő) a Westminster-hidon s vissza ismét a londoni hidon át a Tower-ba oly erős fedezet mellett, minővel e küszöböt egyes fogoly még soha át nem lépte.

40,000 emberéből egy szál társa sem maradt. Nem kísérte sem barát, sem pártjabeli, sem cselédség — senki, de senki. Farkcsóváló titkára maga árulta el s ő, kinek gyöngéit önzésből annyian serkenték s ösztökélték, elhagyottan magára maradt.

Hetvennegyedik fejezet.

Dennist, késő estve fogatván el, éjjelre egy közeli őrházba szállíták s másnap egy békebíró elé vezeték kihallgatásra. Az ellene emelt vádak súlyánál és számánál fogva, be lévén különösen Varden Gábor vallomásával bizonyítva, hogy kiváló kedvet mutatott őt megölni, vizsgálati fogságra vettetett. Ezenfölül azon megkülönböztető tiszteletben is részesült, hogy a zendülők egyik vezérének tekintették, s a hatóság ajkairól azon hizelgő biztosítást nyerte, hogy a legnagyobb veszélyben forog, minélfogva okosan cselekednék, ha a legrosszabb esetre is elkészülne.

Ha azt mondanók, hogy Dennis szerénységét e megtiszteltetés némiképen bánthatta vagy hogy ily előzékeny fogadtatásra el volt készülve, a stoicismus nagyobb adagát követelnők számára, mint a melylyel valaha rendelkezett. Ez úri egyéniség a stoicismus azon nem ritka fajával birt, mely az embert ugyan képessé teszi példás erővel viselni el jóbarátjainak bajait, azonban a véletlenül önmagát érő csapások tekintetében fölötte nagy önzéssel és érzékenységgel látja el. Nem fogunk tehát a kérdésben levő jeles tisztviselő becsületébe vágni, ha minden szépitgetés s himezés nélkül állítjuk, miszerint ő első versen roppantúl meg vala ijedezve s a rettegés különböző tüneteit mutatta mindaddig, míg segítségére jöven szellemi képességei, kellemből kilátást nyitottak előtte.

Dennis úr minél gyorsabb működésbe hozta ezen szellemi adományait, végigszemlélve a legjobb esélyeket, melyek által a hinárból legkönnyebben és legkevesb személyes alkalmatlansággal kijuthat, jókedve annál

szélesebb lett s bizalma annál inkább öregbült. Eszébe juttatván a nagy becsülést, melyben tiszte részesül, valamint a nagy keresetet, melynek szolgálatai örvendnek; meggondolván mennyire tekinti őt a törvény az uni-versális gyógyszer bizonyos nemének, mely minden korú és bűnösalkotásu férfinál, nőnél vagy gyermek-nél egyaránt alkalmazható; eszébe vevén, mily nagy kegyben áll ő tisztviselői minőségében a koronánál, a parliament mindkét házánál, a pénzverőnél, az angol bank- és az ország összes békebiráinál; megfontolván, hogy akármiféle kormány kerüljön fel, ő mégis valamennyiök kiválóan kegyelt panaceaája marad, s hogy Anglia már ez okból is magasan kiválik a kerek világ összes polgárosult nemzetei közül: mindezeket eszébe vevén és meghányván-vetvén, bizonyosnak gondolá, hogy a nemzeti hála kénytelen lesz őt nemcsak utóbbi üzelmeinek következményei alól fölmenteni, hanem a boldogabb társadalmi rendben aztán okvetlenül vissza is fogja helyezni a maga régi állomására.

E morsákból vagy jobban mondva: e vigasz-kenyerekből jóízűen falatozva, Dennis az őrség közé állt s férfias közönnyel ment vissza fogházába. Newgate-be érve, hol a lerombolt cellák nehányából sietve ütöttek össze börtönöket a zendülők számára, a kulcsárok melegen fogadták, mint szokatlan és érdekes esetet, mely egyhangu foglalkozásukba némi változatosságot hozott. E hangulatban nagy gonddal vasalták meg s a fogház belsejébe kísérték.

„Testvér“, kiáltott a hóhér, midőn egy kulcsárral ezen új körülmények közt a jól ismert folyosók maradványain végig haladt, „együtt leszek-e valakivel?“

„Ha több falat hagyott volna épen, most egyedül maradhatna“, volt a válasz. „Igy azonban helyszűkében vagyunk s önnek társasága lesz.“

„Na mert“, válaszolt Dennis, „kifogásom ugyan nincs is a társaság ellen, sőt szeretem. Én társas életre születtem — arra ám.“

„Ez kár ugy-e bár?“ mond a kísérő.

„Nem tudnám mért“, felelt Dennis. „Ugyan mért volna kár?“

„Azt nem tudom“, viszonzá a kulcsár odavetőleg, „csak azt hittem, hogy ezt akarja mondani. Ha az ember társas életre szokott sigy élte virágában leszakasztatik . . .“

„Ugyan mit beszél maga?“ szolt a hóhér gyorsan.

„Ki szakasztatik le élte virágában?“

„Ó hát senki. Csak azt hittem, hogy talán ön“, szolt az ember.

Dennis hirtelen kipirult képét megtörlé és remegő hangon csak annyit feelve vezetőjének, hogy elmésségét mindig igen kedvelte, némán követte, mig az ajtóhoz értek.

„Ez az én kvártélyom?“ kérdé tréfálkozva.

„Ez a butikája uram“, viszonzá barátja.

Bár nem valami nagy örömmel, mégis már befelé haladna, midőn egyszerre megáll és visszahőköl.

„Hohó“, mond a kulcsár. „Ideges ön?“

„Ideges?“ susogá Dennis felháborultan. „Volna is okom rá. Zárja be az ajtót.“

„Majd ha ön benn lesz“, viszonzá a kulcsár.

„De én nem mehetek ide be“, sugá Dennis. „Engem nem csukhatnak el ez emberrel. Azt akarják-e testvér, hogy ez az ember megfojtson?“

A kulcsár nem igen látszott akár ezen, akár más irányban különös vágyakat táplálni, hanem röviden csak

annyit jelentett ki, hogy parancsa van, melynek engedelmeskedni tartozik, avval betolta, ráfordítá a kulcsot s eltávozott.

Dennis reszkette állott meg háttal az ajtónak s karját akaratlanul fölemelve, mintha védeni akarná magát, egy emberre nézett, aki a cellának kivüle egyedüli lakója egy kőpadon egész hosszában elnyulva feküdt s most mély lélekzetében megakadt, mintha fölrzenék. Hanem mégis csak átfordult a másik oldalra, karját hanyagul lelóggatá, felsóhajtott és értelmetlenül morogva valamit, mély álomba merült.

E körülmény némileg megnyugtató a bakót, ki tekintetét az alvóról egy pillanatra levéve, a szobában körülnézett, hogy nem talál-e fegyvert vagy valamely alkalmas helyet, hol állást foghasson védelmére. Egy széken kívül más ingóságot nem talált egy otromba asztalnál, mely azonban zaj nélkül nem volt helyéről kimozdítható. Lábujjhegyen lopózva ez előbbi butordarabhoz, visszahuzódott vele együtt a legtávolabbi sarokba s el-sáncolva magát mögötte, ellenségét a legnagyobb figyelemmel kezdte kísérni.

Az alvó ember Hugh volt s Dennis tán nem is érzett valami természetellenes dolgot, midőn a legkedvetlenebb feszültségben azon vágyat táplálta, hogy hajdani barátja bár soha többé fel sem ébredne. Elfáradva az állásban, darab idő múlva lekuporodott a sarokban a hideg kövezetre s noha Hugh lélekzete még mindig egészséges alvásáról tanuskodék, mégsem volt képes tekintetét róla egy percre is levenni. Ugy rettegett tőle s rögtöni megtámadásától, hogy nem elégedett meg a szék támláján keresztül csukott szemhéjait figyelemmel kísérni, hanem minduntalan föl-fölemelkedett s kinyújtott nyakkal meredt rá, megbizonyosodni, hogy csak-

ugyan alszik és nem rohan rá, mikor védelmi állását elhagyja.

Addig aludt s oly egészségesen, hogy Dennis már azt kezdte gondolni, hogy elalszik a kulcsár visszatérteig. Már épen szerencsét kívánt volna magának e kedvező jelenségekért s csillagait nagy buzgalommal áldotta volna, midőn egyszerre egyik-másik kellemetlen jel kezdett mutatkozni, u. m. a kar egy mozdulata, egy fohász s a főnek nyugtalan rángatódzása. Ekkor — épen mikor már keskeny ágyáról lepotytyant volna, megnyitak Hugh szemei.

Arca véletlenül egyenesen a váratlan látogatónak volt irányozva. Nehány szempillantásig lomhán pihent tekintete a bakón, nem árulva el a fölismerés vagy meglepetés legkisebb jelét sem; aztán egyszerre csak felugrott s egy káromkodás kíséretében nevén szólítá.

„Maradjon veszteg testvér, maradjon veszteg“, kiáltott Dennis a székek mögött feszengve. „Ne bántson. Fogoly vagyok, mint ön. Tagjaim nem szabadok. Hajlott ember is vagyok. Ne bántson.“

Az utóbbi két szót oly inséges hangon ejté, hogy Hugh, aki a széket elrántva vele már le akarta ütni, megállott s ráparancsolt, hogy keljen föl.

„Fölkelek, föl én, testvér“, kiáltott Dennis, minden rendelkezésére álló eszközzel megengesztelni igyekeztén őt. „Megteszek mindent, amit kíván. No hopp! — ime fölkeltem. Mit tehetek önért? Csak egy szót mondjon s megteszem azonnal.“

„Mit tehet érttem?“ kiáltott Hugh, gallérjánál megkapva s úgy megrázva a hóhért, mintha lelkét akarná kirázni. „Kérdje, hogy mit tett már eddig érttem?“

„A legjobbat. A lehetőleg legjobbat“, viszonzá a bakó.

Hugh nem felelt, hanem megmarkolva emberét, úgy össze-vissza rázogatta, hogy valahány foga volt, mind megvacogott bele, aztán a földre csapta, maga pedig visszaszökött előbbi helyére.

„Ha nem esnék nekem jól, hogy téged itt látalak“, dünnyöge, „szétföcsesentettem volna koponyádat a falakon.“

Időbe is került ám, míg Dennis újra meg tudott szólalni, de mihelyt engesztelő modorát visszanyerheté, érvényesíteni is kezdte.

„Hiszen testvér én minden jót megtettem amit csak lehetett“, nyöszörgött a hóhér. „Valóban azt tettem. Két szuronynyal s nem t'om hány golyóval egy-egy oldalomon kényszerítettek, hogy magukat megmutassam. Ha el nem fogják önt, lelövik s milyen látomány lett volna az — ilyen szép ifju embert mint ön, agyonlőni.“

„Hát szebb látomány lesz ennek a sornak vége?“ kérde Hugh fejét fölkapva s oly ádázul, hogy a másik most válaszolni sem mert.

„Bizony különb lesz“, mond Dennis darab idő múlva, hunyászan. „Elsőben kedvezőbb a törvénynek utja-módja, már pedig abból van 500. Még elvihetjük szárazon is. Ennél valószínűtlenebb dolgok is megestek már. Aztán ha a törvény cserben is hagy, egyebet sem tehetnek, minthogy elbánnak velünk és ha ezt jól csinálják, akkor az olyan takaros, ügyes, kellemetes dolog, (ha e kifejezésen meg nem botránkozik,) hogy ön alig hinné, hogy már ilyen tökélyre vihették. Embertársát golyóval végezni ki! — Brrr!“ Egész természete már csak a gondolatjára is úgy fellázadt, hogy kénytelen volt a börtön kövezetére kiköpni.

Az a melegség, melylyel tárgyát előadá, s mely az izlésével és foglalkozásával ismeretlen előtt bátor-

ságnak látszott; saját titkos reményeinek ügyes elfojtása s annak kiemelése, hogy Hugh-gal egy sorson van, jobban lecsillapíták e gazembert, mint a leghunnyibb alázatosság vagy a legmesteribb érvek. Karjait térdeire fektetve, előre hajolva, bolyhos haja alól bizonyos mosolylyal tekintett Dennisre.

„Annyi áll testvér“, mond a bakó bizalmaskodással, „hogy ön rossz társaságba elegyült. Inkább azt az embert hajhászták aki önnel volt, semmint önt, s ő kellett nekem. Ugyan mit nyertem vele én? Itt vagyok önnel ugyanegy csávában.“

„Lám gazember“, szólott Hugh, ráncolt szemölddél, „nem vagyok ám én oly tökfejű dőre, hogy ne tudnám, hogy ha nem akartál volna vele valamit elérni, meg nem tetted volna azt. Hanem hát a dolog megesett s te itt vagy és nemsokára utolsót konditnak nekem is neked is. Nekem pedig mindegy, akár élek, akár halok. Ugyan miért törném magamat, hogy rajtad boszút álljak? Amig itt vagyok, csak azzal gondolok, hogy legyen mit ennem innom. Ha a mostaninál egy kissé több napfény tudna erre az átkozott helyre besütni, egész nap azon heverésznék, föl sem kelnék. Ennyiben vagyok a magam gondjával. Mit gondoljak én még veled is?“

Beszédét a vad állat ásitásához közel álló üvöltéssel bevégezve, elterült ismét a kőpadon és szemét behunyta.

Dennis pedig nagyban megörülve azon, hogy ilyen jó hangulatban lelte, néhány percig még néma figyelemmel kísérte, aztán székét közelebb tolta Hugh durva fekhelyéhez s melléje ült, mégis azon elővigyázattal élve, hogy kívül maradt szíjjas karjának távolából.

„Okosan testvér, ennél okosabbat nem is mondhatt volna“, bátorkodott megjegyezni. „Enni, inni aka-

runk a javából, aludni ahogy alhatunk és világunkat élni olyan jól, amint lehetséges. Pénzért mindent kapni. Szórjuk hát, de jó kedvvel.“

„Az ám“, mond Hugh, uj fekvésbe göngyölödven, „hanem hol van az a pénz?“

„Az enyémet elvették az őrhelyen“, szólott Dennis, „hanem hát az én esetem egészen más kázus.“

„Vajjon? Az enyémet is elvették.“

„Akkor hát mondanék valamit testvér“, kezdé Dennis. „Forduljon barátaihoz“

„Barátaimhoz?“ kiáltott Hugh, hirtelen fölemelkedve és karjára támaszkodva. „De hol vannak azok az én barátaim?“

„No már mint az atyafisága“, mond Dennis.

„Hahaha!“ röhögött Hugh, félkarjával feje fölött hadonászva. „Ő barátaimról beszél — atyafiságáról oly embernek, kinek anyja azzal a halállal halt meg, mely fiára vár és az éhenkórász porontyot egy ismerős pofa nélkül hagyta e világban. Ilyenről beszél ő nekem — nekem!“

„Testvér“, kiáltott a hóhér, hirtelen elváltozott képpel, „azt akarja-e mondani, hogy?“ —

„Azt akarom mondani“, vágott közbe Hugh, „hogy felakasztották Tyburn-ben. Amire ő bevált, arra beválok én is. Hadd végezzék el rajtam, amikor tetszik, minél előbb annál jobb. Elég ebből ennyi, most alhatnám.“

„De én beszélni akarok önnel, erről többet kell tudnom“, mond Dennis elképedve.

„Ha eszed van, befogod a szádat“, dörögé Hugh, fölemelkedve és haragosan összeráncolt szemölddel tekintve rá. „Azt mondom, hogy alhatnám.“

Miután azonban Dennis e figyelmeztetés dacára is még valamit mondani bátorkodott, a kétségbeesett fickó

minden erejéből neki vágott és nem találva el emberét, átkozódó és káromkodó dünnögéssel a falnak befordult. Nehány eredménytelenül ruhája ellen intézett huzigálási kísérlet után, melyet Hugh veszélyes hangulata dacára is megtenni merészkedett, Dennis úr, aki személyes okokból égett a vágytól a társalgást folytatni, belátta, hogy nem marad más hátra, mint lehetőleg vesztig maradni és bevárni, a míg jobb kedve szotytyan.

Hetvenötödik fejezet.

Egy hó multával Sir John Chester alvójában találjuk magunkat. A félig nyitott ablakon át zölden és kedvesen kandikál be a Temple-kert; a távolban csolnakokkal és ladikokkal népesítve, nem egy evezőtől felfelcsapkodva, a csendes Themse hullámai ragyognak; az ég tiszta és kék s a nyári lég — illattal töltve meg a szobát, enyelgve lopózik be. Még a város, az a füstös város is úgy tündöklék. A magas házfödelek és toronytetők, szokásos fekete mogorvaságuk helyett, kellemes szürkességben mosolyognak; minden ócska, aranyos szélkakas, minden golyó s kereszt úgy megragyog a reggeli napsugárban, mintha ujdonatuj volna s valamennyiök fölött, büszke csúcsainak merő arany tündöklésével, szent Pál egyháza magaslik ki.

Sir John ágyban reggelizett. A csokoládé a pirítóssal egy kis asztalon állott mellette; könyvek s ujságok keze ügyében paplanán heverték s ő maga néha megmegállva csendes elégteliséggel tekintett körül a jó rendben tartott szobán vagy lajhán merült el a nyári égbolt

nézésében, aztán hol evett, hol fölséges kéjelemmel ujságait olvasgatá.

A regg andalító befolyása még e különben zavarhatlan véralkatra is némileg hatni látszott. Modora szokatlanul víg, mosolya enyhülékenyebb s a szokottnál kellemesb, hangja csengőbb és tetszetősb. Ujságát, melyet olvasott, letette, aztán vánkosán hátradőlve, mint aki el van tökéelve bájos visszemlékezéseknek adni át magát, a következő magánbeszédet kezdé tartani:

„Az én barátom, a centaur tehát édes mamája nyomába lép! Na — nem meglepő. S rejtélyes barátja Den-nis is! Ez sem meglepő. S az én régi póstám, az a nyílt viseletű, fesztelen, fiatal Chigwelli eszelős szintén! Ör-vendek. Ennél jobb sor nem is várhatott rá.”

Ez észrevételekkel könnyítve magán, ismét előbbi kellemes andalgásába esett, melyből végre kibontakozott, hogy már-már elhülő csokoládéját megigya. Aztán meghúzta a csöngetyűt, hogy ismét hozzanak.

Az újabb szállitmány megérkeztekor, kivette a kannát inasa kezéből és elragadó nyájassággal kijelent-vén, hogy: „le vagyok kötelezve Peak“, a szolgát elküldé.

„Különös egy körülmény“, mond a teáskanállal lajhán játszadozva, „hogy eszelős barátomnál csak egy hajszálba mult, hogy meg nem szabadult. Szerencsés esetleg (vagy a világ szólása szerint: gondviselészerű körülmény), hogy a lord Mayor fivére történetből jelen volt a tárgyalásnál több más vidéki békebiróval, kiknek ködös fejében is megfészkelte magát a kíváncsiság. Mert noha a lord Major fivérének nem volt igaza és e mulat-ságos személyhez való közeli atyafiságát kétségtelenül igazolta azon vallomásával, hogy barátom épeszü és tu-domása szerint egy csavargó rokonával bekódorogta a

vidéket, lázító és zavargó érzelmeket nyilvánítva mindenütt: azért mégsem csökken iránta való lekötelezettségem ez önkénytes bizonyoságtételeért. Ez egészségtelen teremtetések oly furcsa és zavarba hozó észrevételeket szoktak tenni, hogy már a társadalom nyugalmaért is, föl kell akasztani.“

A vidéki békebiró az ingadozó serpenyőt csakugyan szegény Barnaby ellen billentette s az előnyére mutató habozást eloszlatta. Griffnek sem volt esze ágában, hogy miről kell felelnie.

„Nagyon különös csapatot fognak képezni“, szolt Sir John, fejét kezére támasztva s csokoládéját szörpölgetve, „furcsa egy csapatot. Maga a hóhér, aztán a centaur s az eszelős. A centaur igen érdekes bonctárgyúl fog a kórházban szolgálni s a tudománynak sok tanulságot fog nyújtani. Remélem volt gondjuk testét megvásárolni. — Peak, én senki számára sem vagyok honn, csak a fodrásznak.“

Az inasnak szóló e megintést az ajtón hallatszókopogás idézte elő, melyet a szolga sietett kinyitni. Egy hosszasb, kérdésekből s válaszokból álló, halk hangon folytatott beszélgetés után, az inas visszatért, s midőn maga mögött az alvó ajtaját óvatosan betette, egy ember köhögése hallatszott kívülről.

„Mindegy akárki legyen Peak“, szolt Sir John, kezét fölemelve, mintegy előleges visszautasításaul mindennemű üzenetnek. „Nem vagyok honn. Nem akarlak hallani. Mondtam már, hogy nem vagyok honn s az én szavam szentség. Hát sohasem fogsz engedelmeskedni?“

E feddésre semmi ellenvetést sem tehetvén, az inas már épen vissza akart vonulni, midőn a szóváltást előidézett látogató, meglehet türelmét vesztve, ujja büty-

keivel megkopogtatá az ajtót s bekiáltott, hogy Sir John-nal sürgős, halaszthatlan teendője van.

„Bocsásd be“, szólott Sir John. „Drága öregem“, folytatá, midőn az ajtó megnyilt, „hogya tolazkodhatik be ily szokatlan módon egy úri ember magányába? Miként vetkőzhet le minden tiszteletet, melylyel önmagának tartozik, annyira, hogy ily feltűnő neveletlenség bűnébe eshetik?“

„Ügyem nem közönséges dolog, arról biztosíthatom Sir John“, viszonzá a megszólított. „Ha a bejutás valamely szokatlan alakjához fordultam, bocsánatot remélek nyerni ügyem természeteért.“

„Na meglássuk, meglássuk“ válaszolt Sir John, kinek arca a belépő fölismerése után ismét kiderült s rendes mosolyával sugárzott. „Emlékszem ugyan, hogy valaha már találkoztunk“, folytatá megnyerő modorával, „hanem a nevét csakugyan elfelejtém.“

„Nevem Varden Gábor.“

„Varden, na persze hogy Varden“, válaszolt Sir John, homlokára csapva. „Én istenem, milyen roncslottá vált emlékező tehetségem! Persze hogy Varden, Varden, a lakatos. Önnek bájos neje van Varden úr és fölötte szép leánya. Jól érzik magukat?“

Gábor megköszönte a kérdést s azt felelte, hogy jól.

„Örömmel hallom“, szólott Sir John. „Ha visszatér, jelentse ki üdvözlétemet s értesitse, hogy boldognak érezném magamat, ha személyesen róhatnám le az üdvözlétemet, melylyel önt terhelem. S mit tehetek önért?“ kérdé rövid hallgatás után igen édeskésen. „Tessék velem parancsolni.“

„Köszönöm Sir John“, szólott Gábor, magatartásában némi büszkeséggel, „hanem én semmi kegyet sem kérek a magam számára, noha egy ügyben jövök. Ez

az ügy magánügy“, tévé hozzá egy tekintettel a még mindig ott álló inasra, „és igen sürgős természetü.“

„Nem mondhatom, hogy annál szivesebben látom, mert nem személyes kéréssel jött ide“, viszonzá Sir John kegyesen, „miután boldognak érezném magamat, ha szolgálatára lehetnék. Elég az ahoz, önt mindenképen szívesen látom. Légy szíves még egy kis csokoládét hozni Peak — és ne várakozzál.“

Az inas elment s magukra hagyta őket.

„Sir John“, szólta Gábor, „én kézműves vagyok s az is voltam mindeddig. Ha nem tudom eléggé elkészíteni arra, amit mondani fogok, ha nagyon gyorsan üt ki a szeg a zsákból s tán megdöbbszem oly kifejezéssel, melytől egy világfia megkímélte vagy melyet legalább is enyhített volna, remélem, hogy jóhiszeműségemért el fogja nézni. Én iparkodom óvatosan és körültekintően járni el ebben a dologban s bizonyos vagyok benne, hogy egy magamfajta egyeneslelkű embernél a jóakaratot tett számába fogja venni.“

„Varden úr“, viszonzá a másik e bevezetés alatt is nyugalmát tökéletesen megőrizve, „kérem, szíveskedjék helyet foglalni. Parancsol talán csokoládét? Nem szolgálhatok? Na mindegy, szokása válogatja.“

„Sir John“, szólta Gábor, ki az üléssel való megkínáltatásért egy bókkal fejezte ki köszönetét, de állva maradt; „Sir John“... hangját halkítva, az ágyhoz közelebb lépett, „épen most jövök Newgate-ből.“

„Jó isten“, kiáltott Sir John, ágyában hirtelen felülve, „Newgate-ből jön Varden úr? Hogy lehetett oly eszélytelen Newgate-ből ide jönni? Newgate-ből, hol a börtönláz uralkodik s minden tömve van rongyos emberekkel, mezitlábos férfiakkal s nőkkel és más ezer borzalommal. Peak! kámfort hozz, hamar a kámfort! Én

istenem Varden úr! ó maga jó lélek, hogyan, de hogyan is jöhet ön Newgate-ből?”

Gábor nem felelt s szó nélkül nézte Peak-et (ki történetből épen most lépett be a forró csokoládéval), hogyan töri magát a fiókos szekrényhez, honnan egy palackkal visszatérve, gazdája hálóköntösét s ágybelijét sietve beföcskendezi, aztán meg magát a lakatost is bőségesen meglocsolva, egy kört rajzol körulte a szőnyegen. Ezek után ismét eltávozott és Sir John — vánkosan kellemesen elpihenve, előbbi nyájas képével mosolygott a látogatóra.

„Bizonyosan megfogja bocsátani Varden úr, hogy mindenekelőtt oly aggalmat mutattam mindkettőnk egészségeért. Megvallom, hogy kiméletes előbeszéde dacára is meghökkentem. Szabad-e kérnem, hogy ne lépjen közelebb? — Ön tehát csakugyon Newgate-ből jön?”

A lakatos fejével igazt intett.

„Csa—akugyan! Most tehát Varden úr, félre téve minden nagyitást s szépítést“, szólott Sir John bizalmasan és csokoládéját szörpölgetve, „miféle hely az a Newgate?”

„Különös egy hely Sir John“, válaszolt a lakatos, „szomorú és gyászos egy hely. Különös hely, hol sok különös dolgot látni s hallani, de kevés különösebb annál, melyben ide jöttem. Az eset sürgős. Engem ide küldöttek.“

„Csaknem — ó dehogy! — csaknem a fogházból?”

„Ugy van Sir John, a fogházból.“

„És mondja csak én jó, hiszékeny, nyiltszivü barátom“, szólott Sir John nevetve, mialatt csészéjét az asztalra tette, „ugyan ki küldte?”

„Egy ember, bizonyos Dennis, aki évekig maga akasztott, de holnap maga fog akasztatni“, viszonzá a lakatos.

Sir John azt várta — elejénte teljes bizonyossággal — hogy azt fogja mondani, Hugh küldi és tökéletesen el volt készülve, vele e téren megmérkőzni. Hanem az adott válasz némiképen megdöbbsenté s ő dacára az arca fölött gyakorolt uralomnak, nem volt képes megakadályozni, hogy meglepetése kifejezést ne leljen rajta. Mindamellet csakhamar elfojtá és könnyedén válaszolt:

„S mit kíván ez uri ember tőlem? Meglehet ugyan, hogy emlékezetem ismét cserben hagy, hanem biztosítom önt, Varden ur, hogy nem emlékszem, miszerint valaha szerencsés lehettem volna ismeretségét megköthetni vagy hogy bármikor személyes barátaim közé sorozhattam volna.“

„Sir John“, viszonzá a lakatos komolyan, „meg fogom mondani, amennyire képes vagyok saját szavaival élve, azt amiről kívánná, hogy emlékezetébe jusson s ami azonnal eszébe is fog jutni.“

Sir John még nyugodtabb állásba helyezkedett s a látogatóra oly képpel nézett, mintha mondaná: „ez mulatságos fickó. Meg is akarom hallgatni.“

„Ön olvashatta az ujságokban Sir“, mond Gábor, az egyik ott heverő hirlapra mutatva, „hogy én ez ember kihallgatásán néhány napja ellene tanuskodtam s hogy nem rajta mult, hogy életben maradtam s képes vagyok önnek elmondani azt, amit tudok.“

„Ha láttam-e?“ mond Sir John. „Drága Varden ur, ön nyilvános szereplő s minden ember gondolataiban érdeme szerint él. Misem mulhatja fölül azon érdekeltséget, melylyel vallomását olvastam, megemlékeztvén egyszersmind, hogy futólag szerencsém volt az ön ismeretségéhez. — Remélem, hogy arcképe csak meg fog jelenni.“

„Ma reggel uram“, szólta a lakatos, mitsem hajtva e bókokra, „kora reggel ez ember kérelmére azon üzenetet hozták hozzám Newgate-ből, hogy látogatnám meg, mert valami különösen fontos dolgot akar velem közölni. Szükségtelen megemlíteni, hogy nem tartozik barátaim közé s hogy mielőtt a zendülők házatát ostrom alá fogták, sohasem láttam.“

Sir John a hirlappal kellemesen legyezgeté magát és csak fejével bólintott.

„A közbeszédéből azonban annyit tudtam“, folytató Gábor, „hogy a holnap végbemenendő kivégzésről szóló rendelet az éjjel küldetett Newgate-be s miután őt haladó embernek tekintém, kérelmének engedtem.“

„Ön oly kiválóan jó keresztény Varden ur“, szólta Sir John, „hogy e szeretetreméltó tulajdonságaért még melegebben ohajtom önt ülvé látni.“

„Ő azt mondá nekem“, folytató Gábor, a lovagra tűzött merő tekintettel, „hogy mint közönséges hóhérnak széles e világon se barátja se pajtása nincsen, tanúságtételeim modora után becsületes embernek tart, aki őszintén fogok érdekében működni. Továbbá bevallá, hogy foglalkozása miatt mindenki, még a legaljasb s legnyomorultabb nép is kerülte s miután a zendülőkhöz állva, úgy találta, hogy cinkosai nem birnak tudomással mesterségéről, (amit csakugyan elhiszek, mert egy szegény bolond hajdani inasom is köztük volt) ő elfogatósaig s bebörtönzéseig titokban tartotta.“

„Dennis ur igen diskret“, mond Sir John könnyed ásitással, mindamellet a legnyájasabban, „hanem — kivéve az ön csodálatos és világos előadási modorát — engem nem igen érdekel.“

„Mikor börtönbe veték“, folytató a lakatos, nem is ügyelve és csöppet sem törődve e félbenszakitással,

„ugy találta, hogy fogoly — és szobatársa egy ifju ember, bizonyos Hugh, a zendülők egyik vezetője, kit ő maga árult el és jelentett föl. E boldogtalan lénynyel történt találkozásakor haragos szóváltásra is került a dolog, melynek néhány elejtett szavából felfödözte, hogy az ő anyja szint' azon halállal mult ki, melynek most mindketten eléje néznek. — Az idő sürget Sir John.“

A lovag letette papirlegyezőjét, csészéjét a mellette álló asztalra tévé s kivéve az ajkai körül játszó mosolyt, oly merőn tekintett a lakatos szeme közé, mint rá a lakatos.

„Most egy hónapja vannak együtt elfogva. Szó szót adott s a hóhér az idő, hely s egyéb adatok összevetéséből csakhamar kisüté, hogy ő maga hajtotta végre az e nőre kiszabott halálos ítéletet. A szükség őt is — mint sok más embert — rávette, hogy hamis bankjegyeket forgalomba hozzon. Szép volt és fiatal s az üzerek, kik ily foglalkozásra férfiakat, nőket, gyermekeket szoktak alkalmazni, olyannak tekinték, aki ez üzletre nemcsak alkalmas, hanem azt gyanu-gerjesztés nélkül sokáig folytathatni fogja. Azonban csalódtak benne, mert az első kísérletnél rajta érték és első ballépteért életével lakolt. E nő cigányvérből eredt Sir John.“

Meglehet, hogy egy elúszó felhő homályosítá el a napot s vetett arcára árnyékot, hanem az áll, hogy a lovag halásápadtá vált. Mégis kiállta a lakatos tekintét, ugy mint az előbb.

„E nő cigányvérből eredt Sir John“, ismétlé Gábor, „és magasb, emelkedettebb szellemmel birt. Ezen körülmény, valamint szép külseje és büszke modora néhány uri ember érdekét felkelté, akiket egy fekete szempár könnyen meg tud indítani. Ezek aztán több kísérletet tőnek megmentésére, melyek sikerültek is volna, ha tör-

ténete kulcsát kezökbe adja. Hanem ezt sohasem akarta megtenni, nem is tette soha. Bizonyos okokból azt kezdék gyanítani, hogy meg akarja magát gyilkolni. Azért hát őrt állítottak éjjel-nappal ajtajához. Azóta többé egy szót sem szólt.“

Sir John a csésze után nyult, de a lakatos, beszédét folytatva, fele utján megakadályozá.

„— — Nem szólt élte utolsó percéig. Ekkor megszegte hallgatását s szilárd, halk hangon, melyet a végrehajtón kívül (miután minden más élő lény elhagyta és végzetére bizta volt) senkisémet hallhatott, így szólott: ,Ha ez ujjak közt tör volna s őt elérhetném, ebben a helyben bele tudnám döfni!‘ A bakó kérdé, hogy: ,kit?‘ A nő azt felelte, hogy: fia atyját.“

Sir John visszavonta kinyújtott kezét s észrevevén, hogy a lakatos elhallgat, kellemes udvariassággal és a megilletődés minden jele nélkül, felszólítá, hogy csak folytassa szavait.

„Ez volt első kiejtett igéje, melyből következtetni lehetett, hogy e kerek világon valami rokonsággal bir. ,Él a gyermek?‘ kérdé a hóhér. ,Él!‘ Aztán megkérde, hogy hol van a gyermek, hogy hívják s vajjon táplál-e róla valami különös óhajt. Csak egyet kíván, mond a nő. Ez az egy pedig az, hogy a fiu atyja felől soha ne tudjon meg semmit, úgy hogy semmiféle fogással ne tanítsák meg iránta gyöngédnek s engesztelékenynek lennie. Ha férfikort ér, bizik faja istenében, hogy öszszehoz apát s fiut s ő meg fog boszultatni gyermeke által. Több kérdést is intézett hozzá a bakó, hanem a nő nem felelt. Még az elbeszélteket is alig mondá neki, hanem égnék fordult arccal rebegette el, egyszer sem tekintve végrehajtójára.“

Sir John egyet szippantott; helyeslőleg pillantott egy „természet“ című képre a falon és szemét ismét a lakatosra emelve udvarias pártfogolással mondá: „Épen azt említé Varden ur, hogy —“

„Hogy egy izben sem nézett a bakóra“, viszonzá a lakatos, ki semmiféle cselfogásra sem veszté el szilárd modorát s vette le róla merő tekintetét. „Igy halt meg a nő s a bakó megfeledkezett róla. Hanem néhány év mulva szintén egy cigányt ítéltek halálra, egy napbarnított, fekete, félig-meddig vad fickót. Amig siralomban a börtönben tartózkodott, még szabad korából ismervén a bakót, botján kifaragta annak képét, hogy lássák a halállal dacolni és környezőinek megmutassa, mily kevésbé gondol sorsával. Tyburn-ben a botot a hóhér kezébe adá s elmondá neki, hogy az említett nő övéitől egy szép ur kedveért megszökött s mikor ez a faképnél hagyá, régi barátaitól megvettétvén, esküt tett lelke büszkeségében, hogy a legnagyobb nyomorban sem fogja akármely élő lény segélyét kikérni. Mindvégig szavának is állott s mikor egyszer vele az utcán találkozott — ugy látszik a fickó szerelmes volt belé egy kicsit — valami csellel elosont tőle s többé színét sem látta, míg több durva cimborájával együtt egykor a Tyburni csődülések egyikében részt vevén, majd megörült annak láttára, hogy akinek halálát megnézni jött, az idegen név alatt ugyanazon nő volt. Ugyanazon helyen, melyen előbb e nő állott, mondá el a bakónak mindezt, a nő igaz nevével együtt, melyet csak saját fajtája s azon ur ismert, akiért övéit elhagyta. Ezt a nevet Dennis csak önnek akarja megmondani Sir John.“

„Csak nekem!“ kiálta fel a lovag, ki csészéjét szilárd kézzel épen most emelé ajkaihoz s egy percig megállott, egyszersmind kis ujját meg-megmozgatva

hogy a rajta levő gyémántos gyűrűt jobban megragyogtassa, „csak nekem! — Én édes Varden uram, mily roppant izetlen dolog ez engem választani bizalmasának, mikor ön mellette volt, ön aki oly bizalomraméltó.“

„Sir John, Sir John“, válaszolt a lakatos, „holnap délre ez emberek meghalnak. Hallgassa még meg néhány szavamat s ne higgyen engem tévutra vezethetui, mert noha én csak szerény sorsú s egyszerű ember vagyok, ön ellenben miveltséggel s magasállású uri ember, az igazság önnel egy polcra emel engem s ennek erejénél fogva tudom, hogy ön a leleplezést, melylyel történetemet végezni akarom, előlegezve azt hiszi, miszerint ez elítélt ember: Hugh az ön fia.“

„Ó dehogy“, mond Sir John vig kötődéssel, „alig hiszem, hogy azon oly gyorsan kimúlt vad uraság állításaiban ennyire ment volna.“

„Nem ment ennyire“, viszonzá a lakatos, „mert a nő ezt az embert az ön nevének titokbantartására kötelezvé valamely fogadással, melyet csak e népség ismer s melyet a leggonoszabb is megtart. Hanem a botra szeszélyes alaku néhány betűt faragott s mikor a bakó kérdést tőn jelentőségük iránt, meghagyta neki, hogy ha valamikor fiával összeakadna, emlékezzék meg e helynek nevééről.“

„S miféle hely az?“

„Chester.“

A lovag végtelen élvezettel hörpölgette ki csokoládéja maradékát és ajkait keszkenőjével gondosan megtörlé.

„Sir John“, szólt a lakatos, „ez minden, ami rám bízott; hanem amióta e két embert halálra ítélték, ők sokat tanakodtak együtt. Nézzen el oda s hallgassa meg, hogy mi mást tudnak még. Látogassa meg Dennist

s tudja meg tőle azt, amit nekem nem mondott meg. Ha önnek, ki az egész dolog nyitjával bir, még meg-erősítésre van szüksége (amint nincsen), az eszközök közel fekszenek.“

„S ugyan“, mond Sir John Chester, könyökére támaszkodva, miután előbb a vánkost megsimogatta volna, hogy kényelmesebben essék rákönyökölni, „mondja meg csak édes, jólelkű, becsületes Varden ur — akire akarral sem tudnék haragudni — mi célja van mindezzel?“

„Én önt férfinak tekintem Sir John s fölteszem, hogy kebelében bizonyos természetes érzelmek megvannak“, viszonzá a lakatos megbotránkozással. „Fölteszem, hogy minden ízében vágyat érez, összes befolyását az ön nyomorult fia s azon ember érdekében felhasználni, ki létezését önnek felfödözte. A legrosszabb esetben fölteszem, hogy fiát meglátogatja s öntudatára hozza elkövetett bűneinek és a veszélynek, melyben forog, mert most egyiknek sem bir öntudatával. Képzelje el, mily életet kelle folytatnia annak, aki fülem hallatára mondhatá, hogy ha önt valamire rávehetem, hát birjam rá ha hatalmában áll, hogy halálát siettessék, mert ezen az uton leginkább megbizhatik hallgatásában.“

„Hát vén napjaira is“, szólta Sir John enyhe szemrehányással, „oly együgyü és hiszékeny maradt ön édes Varden ur, hogy egy elismert jellemű uri emberhez ily bizonyságokkal mer lépni, melyeket kétségbeesett fickók véginségükben — a szalmaszálhoz is kapva — kigondolnak? Jó isten, ó pfui, pfui!“

A lakatos közbe akart vágni, hanem Chester nem engedé:

„Bármilyen más tárgyról édes Varden úr a legnagyobb örömmel — a legkészségesebben eltársalgok önnel, hanem azzal tartozom a magam jellemének, hogy e tárgyat többé nem feszegetem.“

„Gondolkozzék meg uram, ha elmentem“, viszonzá a lakatos, „gondolkozzék meg. Noha ön három hét alatt három ízben küldte el küszöbéről törvényes fiát Edward urat, arra még van ideje, évei lesznek rá, hogy vele kibékülhessen; hanem az a tizenkét óra csakhamar itt lesz s csakhamar elmúlt örökre.“

„Nagyon le vagyok kötelezve“, válaszolt a lovag, finom kezével csókokat hányva a lakatos után, „jó indulatú tanácsaért s csak azt kívánom édesem, hogy noha egyszerűsége valósággal elragadó, valamivel több világi okossággal bírna. Sohasem sajnáltam ennyire fodrászom érkezését, mint mostan. Isten megáldja! Jó reggelt! Ugy-e nem feledkezik meg a hölgyeknek szóló üzenetemről Varden úr? Peak, kísérd ki Varden urat.“

Gábor egy szót sem szólt többet, hanem egy búcsúpillantást lövelve a lovagra, eltávozott. Mihelyt a szobát elhagyta, Sir John arca megváltozott s a mosoly helyét adott egy meredt s aggalmas kifejezésnek, amilyen a fáradt színészé, mikor egy nehéz szerep után ki-merült. Nagyot sóhajtva kelt föl ágyáról s reggeli köntösébe bútt.

„Ő tehát szavának állott s kivitte fenyegetését“, úgymond. „Bár sohase láttam volna azt a fekete ábrázatot. Hiszen mindjárt első látásra leolvashattam volna róla a következményeket. E dolog feltűnést okozna, ha rám lehetne bizonyítani, így azonban, ha össze nem fűzöm széttépett szemeit, fittyet hányhatok nekik. — Fölötteképen búsító dolog ily otromba lény atyjának lenni! Azonban én elláttam jó tanácscsal, megmondtam neki,

hogy bizonyosan felkötik. Ennél többet akkor sem tehettem volna, ha atyafiságunkról tudomásom van. Van elég atya, ki sohasem tőn ennyit szerelme szülötteiért. — Peak, a fodrász jöhet.“

A fodrász bejött és Sir John Chesterben, (kinek hajlékony lelkiösmeretét csakhamar megnyugtató azon számos eset, mely elmélkedése utóbbi részénél támogatásul eszébe jutott) ugyanazon zavarhatlan, elbájoló, elegans uri embert találta, akivel tegnap vagy tegnapelőtt vagy bármikor találkozott.

Hetvenhatodik fejezet.

Sir John Chester szobáiból lassan távozva, a lakatos még a kerti ösvényt árnyékoló fák alatt lebselt egy darabig, majdnem azon reményben, hogy vissza fog hivatalni. Háromszor fordult vissza s még egyre a sarkon őgylgett, midőn az órák tizenkettőt ütöttek.

Ez ünnepélyes hang volt, s nem csupán annyiban, amennyiben a holnapi napra vonatkozott, hanem mert tudta, hogy most a gyilkosnak huzzák meg a lélekharangot. Láta őt a nyüzsgő utcákon, a nép átkozódásai közt elvezettetni, láta ajkait vonaglani és tagjait remegni, láta arcának fakó-szinét, veritékes homlokát, vadúl tétova tekintetét — mert a halál félelme minden más gondolatát fölemésztté és szíven és agyán egyre rágódott. Láta, hogyan téved szeme mindenfelé, reményt keresve mindenütt s ahová fordul, mindenütt csak kétségbeesést találva. Láta e lelkiösméret-furdálta szálamas, inséges alakot, midőn koporsójával oldalán a bitófához kocsizott. Láta mindezt és tudta, hogy az utolsó

pillanatig makacs maradt és megátalkodott, hogy állapota rémületében inkább megkérgesült, mintsem meglágyult neje és fia iránt, s hogy az utolsó szavak is e fehér ajkáról átkok valának, melyeket rájuk, mint ellenségeire szórt.

Haredale elhatározta a helyszínére elmenni s ott végignézi a műtétet. Csak saját érzékeinek tanúbizonysága elégitheté ki azon sötét boszúszomjat, mely annyi év óta lelkére nehezült. A lakatos tudta ezt s midőn a harangszó elhangzott, elsietett őt fölkeresni.

„E két emberért“, ugymond, „többet nem tehetek. Az úristen legyen nekik irgalmas és kegyelmes! Fájdalom ezekért már mitsem tehetek, hanem kin segíthetnék hát? Rudge Mary találhat nálam otthonnt s lelhet bennem egy szilárd barátot, ha rászorúl, de Barnaby — a szegény Barnaby — a mindenre kész Barnaby — mivel lehetek ennek hasznára? Isten bocsásson meg nekem, hanem ismerek sok okos embert“, kiáltott fel a becsületes lakatos, egy szűk utcában megállva és szemét megtörölve, „akit könnyebben nélkülöznék, mint Barnabyt. Mi mindig jó barátok voltunk, hanem sohasem tudtam e mai napig, mennyire szeretem ezt a fiut.“

A nagy városban kevesen voltak, akik Barnabyra másképen gondoltak, mint a holnap előadandó mutatvány egyik szereplőjére. De ha az egész lakosság csak rá gondolt, és életben ohajtotta volna őt tartani, senki sem tehetné volna ezt tisztább buzgalommal, őszintébb szívvvel, mint a jó lakatos.

Barnaby halálra volt ítélve. Semmi remény sem maradt fenn. Ez utolsó, borzasztó büntetésnek, a halálnak gyakori alkalmazásából származó nem legcsekélyebb baj az, hogy megkeményíti azok szívét, akik kimondják s bármi szeretetreméltó emberek legyenek máskülönben,

elközönyíti és megfosztja minden fogékonyságuktól az őket terhelő nagy felelősség iránt.

Barnabyra a halálítélet kimondatott. Az egész oly mindennapi dolog volt, hogy a borzasztó ítélet csak keveseket döbbsentett meg, akik kérdezték volna, hogy hát igazságos-e ez ítélet? Mikor a törvényt ily nyilvánosan meggyalázták, méltóságát fenn kelle tartani. Méltóságának jelvénye pedig — mely rá van sűtve a büntetőtörvénykönyv minden oldalára — a bitó volt. Barnabynak meg kelle halnia.

Megkísérték őt kiszabadítani. A lakatos kérvényekkel és emlékiratokkal magához a kútforráshoz személyesen járult. Hanem a kútforrás nem az irgalom forrása volt és Barnabynak meg kelle halnia.

Anyja elejétől fogva nem hagyta el, kivéve éjjelre, és az ő társaságában Barnaby úgy meg volt elégedve, mint rendesen. Utolsó napján fennköltebbnek és büszkébbnek mutatkozott, mint bármikor s midőn anyja a könyvet, melyből neki felolvasott, elejté s nyakába borult, ő — ki épen a gyászt tűzögelte nagy serényen kalapjára — megállott és nagyon elcsodálkozott anyja keservén. Griff egy, mint látszott félig bátorító, félig korholó károgást hallatott, miután azonban az ő szíve is megesett, hirtelen csak elhallgatott.

Ezeknek, akik szélein állottak a beláthatlan űrnek, az idő, mely csakhamar végtelen örökkévalósággá fog válni — oly gyorsan rohant, mint egy hatalmas folyam a tenger közelében, megdagadva és nyilsebesen. Még csak reggel vala — még együtt ültek és mintegy álomban csacsogtak egymással s máris estére hajlott. A válás borzasztó órája, mely még tegnap is oly távolinak látszott, most a küszöbön állott.

Kiléptek az udvarra, egymásba fogózva ugyan, de szótlanul. Barnaby tudta, hogy a fogház egy unalmas, szomorú és sanyarú hely s neki a holnap csak átmenetnek tűnt föl, valami fényesebb és szebb állapotba. Homályosan azt is sejté, hogy tőle bátorságot várnak, hogy ő jelentékeny személy, akit a fogházbeli emberek szívesen látnának sirni — mindezeknél fogva szilárdabban lépett, anyját bátoritgatá s kérte, hogy ne sirjon, hanem lássa csak, mennyire nem reszket a keze. „Eszelősnek mondanak anyám! No majd meglássák — holnap.“

Dennis és Hugh az udvaron voltak. Hugh cellájából lépett ki és úgy nyujtózkodott, mint aki most ocsúdott föl. Dennis a sarokban egy padon ült, állát egészen térde közé mélyesztve s úgy feszengett ide-oda, mint aki nagyon kinlódik.

Anya és fia az udvar egyik oldalára estek, a két férfi a másikra. Hugh föl-alá lépdegélt, néha-néha vadul tekintve a fényes nyári égboltra s aztán végigfutott szemével a falakon.

„Semmi halasztás, semmi halasztás! Senkise jön közelünkbe. Már csak egy éj van hátra“, nyögé Dennis halkán két kezét tördelve. „Hiszi-e, hogy ma éjjel kegyelmet kapjak? Tudok már példákat, hogy utolsó éjjel kegyelmeztek meg, sőt még reggeli öt, hat és hét órákor is. Nem hiszi-e, hogy még van remény? Mondja hogy van. Mondja hát maga, hogy van“, rimázkodék a hitvány teremtés, Barnaby felé könyörgően nyujtva ki karját, „különben megbolondulok.“

„Jobb itt bolondnak lenni, mint épeszünek“, szolt Hugh. „Csak hadd bolonduljon meg.“

„De hát mondja meg, hogy mit gondol. Mondja meg valaki, hogy mit gondol“, jajgatott a nyomorult — ez annyira aljas, siralmas és megvetendő teremtés, hogy

még a könyörület is elfordítja vala arcát ily lénynek láttára férfi alakban, „nincs még reményem — nincs még jó reményem? Nem lehető-e, hogy ezzel csak rám akarnak ijeszteni? Nem hiszi-e, hogy úgy van? Ó“, folytatá majdnem böggve, kezét tördelve, „hát senkisé is akar megvigasztalni?“

„Önnék legjobban kellene magát viselni, nem legrosszabbul“, szólt Hugh, előtte megállva. „Hahaha! Ugyan nézzék csak a hóhért, amikor a szekér rudjára jár.“

„Ön nem tudja, hogy ez mi“, kiáltott amaz vergődve, „hanem én tudom. Velem bánni el! Velem, velem! Ó hogy rám is került valaha a sor!“

„S ugyan miért ne?“ szólt Hugh, bolyhos haját kezével hátrafésülve, hogy régi szövetségesét jobban láthassa. „Hányszor hallottam önt régebben, mikor még nem ösmertem mesterségét, erről a dologról úgy beszélni, mintha az valami különös élvezet volna?“

„Én nem vagyok következetlen“, sivalkodék a nyomorult, „és ha hóhér volnék, megint csak azt mondanám. Most meg ebben a pillanatban valaki más mondogatja magába az én régi véleményemet. Ez fáj nekem. Valaki alig várja, hogy elbánják velem. Tudom magamról, hogy valaki nagyon áhitozhatik rá.“

„Kivánsága csakhamar beteljesül“, szólt Hugh, ismét föl-alá járkálva. „Gondolja meg ezt és maradjon veszteg.“

Noha e személyek egyike szavában s viseletében a leggondtalanabb bátorságot mutatá; a másik meg minden szavában és tettében oly alávaló gyávaságot áruolt el, hogy csupán ránézni is megalázó volt, nehéz volna megmondani, melyikök bántotta vagy taszította volna vissza inkább a szemlélőt. Hugh egy karóba huzott

vadember konok kétségbeesését mutatá, holott a bakó állapota kevéssel mondható jobbnak az ebénél, melynek már nyakában a hurok. S mégis ezek az ő helyzetükbe került egyének legszokásosb lélekállapotai, amint azt Dennis tudta és meg is mondhatta volna nekik. S a törvény-vetette mag oly buján tenyészett, hogy ilyen aratást rendesen igen természetes dolognak tekintettek.

Csak egy tekintetben hasonlított egymáshoz valamennyi. Az eszmék kalandor és ellenőrizhetlen menete, hirtelen megvillanó emlékezések távoli, rég elfelejtett és egymással összefüggetlen dolgokról — a bizonytalan, nyugtalan vágy valami határzatlan után, melyet misem csillapíthatott — a percek röpké tünése, melyek mintegy varázslatra órákká fűződnek — az ünnepélyes éj gyors beköszöntése — a halálnak rájuk eső árnyéka, mely mégis oly bágyadt és ritkás, hogy a legcsekélyebb és legmindennapibb tárgyak is kiválnak a homályból és tekintetüknek fölerőszakolják magukat — a lehetlenség, akarva is bűnbánatra és töredelmes előkészülődésre vagy bármire gondolni, amíg ez iszonyu varázslat eszöket nyomja: mindezen dolgok valamennyiökkel közösek és csupán külső jelenségeikben ütnek el egymástól.

„Hozd csak ki a könyvet, melyet benn hagytam ágyadon“, szólott anyja Barnabyhoz, mikor az óra megkondult. „Hanem előbb csókolj meg.“

A fiú az özvegy arcába tekintett s kiolvasta belőle, hogy a világ órája elkövetkezett. Egy hosszú ölelés után kiszakítá magát karjaiból s berohant a könyvért, anyját csak arra kérve, hogy ne mozduljon helyéből. Csakhamar visszatért, mert egy sikoltás kicsalta, — de anyja már eltávozott.

Az udvari kapuhoz futott s azon átnézett. Elszállíták. A nő azt mondá, hogy beleszakad a szive. Jobb is lesz így.

„Nem gondolja-e“, nyöszörgött Dennis, Barnabyhoz vánszorogva, aki a földbe gyökerezve a puszta falakat bámulá, „nem gondolja-e, hogy még van remény? Borzasztó vég, iszonyu vég ez oly embernek, mint én vagyok. Nem gondolja-e, hogy még van remény? Nem önnek, hanem hát nekem. Ne hallgasson rá (t. i. Hughra), ő nagyon kétségbe van esve.“

„Most hát“, mond a kulcsár, ki két kezét zsebébe dugva ásitozva ögyelgett, mint akinek érdekes társalgási tárgy nem tud eszébe jutni, „ideje fiúk, hogy beszállingózzanak.“

„Ne még“, mond Dennis, „ne még! Csak még egy óráig ne.“

„A maga órája ugyan másképen jár most, mint hajdan“, viszonzá a kulcsár. „Volt idő, mikor mindig sietett. Most az ellenkező hibába esett.“

„Barátom“, kiáltott föl a nyomorult, térdre rogyva, „drága barátom — hisz ön mindig az én drága barátom volt — itt valami tévedésnek kell lenni. Valami levél elhányódott vagy a küldöttet megállíták útközben. Vagy hátha útközben halva összerogyott. Magam is láttam már embert az utcán holtan lerogyni, aki papirokat hordott zsebében. Ugyan tudja meg. Engedje meg, hogy valaki elmenjen tudakozódni. Engem sohasem akasztanak föl. Engem nem akaszthatnak föl. — Ugy van, ugy“, ordított iszonyu üvöltéssel talpra állva, „álnok módon fel fognak kötni s a kegyelmet eldugják. Cselt szőnek ellenem. Megölnék, megölnék!“

S még egyet ordítva, alélten a földre rogyott.

„Nézd csak a hóhért, mikor rájár a rúd“, kiáltott Hugh, midőn Dennist elvitték. „Hahaha! Bátorság merész Barnaby, mi semmivel sem gondolunk. Ide a kezded! Okosan teszik, hogy kilóditanak ebből a világból, mert ha még egyszer kisiklanánk, ugyan jobban megkeserülnék, mint eddig. Rázd meg a kezemet még egyszer! Csak egyszer hal meg az ember. Ha éjjel felocsúdol, danold ezt vigan magad elé és fordulj be. Hahaha!“

Barnaby még egy pillantást vetett ki a kapun az üres udvarra s aztán Hughot követte szemével, aki a lépcsőn fölment alvó cellájába. Hallotta, hogy ordít, hogy fakad röhögve és látta, amint kalapját lengeti. Aztán elfordult, mint egy álmjáró s a félelem vagy aggály legkisebb jele nélkül lefeküdt alvóhelyére és leste az óra legközelebbi ütését.

Hetvenhetedik fejezet.

Az idő elillant: az utcai zaj le-lecsillapult, amíg a némaságot alig szakítá meg más, mint a templomok tornyainak harangja, mely — az alvó város miatt halkabban és lágyabban — ama deresfejű legnagyobb örnek lépteit jelölé, aki sohasem alszik, sohasem pihen. A sötétnek s éjnek azon rövid időközében, melyet lázas városok nyugalomban élvezhetnek, minden nyüzsgő zivaj elnémult s akik álmaikból felriadtak, hallgatózva feküdtek ágyaikban, a hajnal szürkületére sováran várva és óhajtva, hogy az éj halotti némasága bár elmulna már.

A fogház főfala előtti utcában ez ünnepélyes órában kettesével, hármásával kézművesek jelentek meg, kik az utca közepén találkozva, a földre dobák szerzámaikat és egymással sugdosni kezdtek. Csakhamar mások is jöttek a fogházból, deszkákat és gerendákat cipelve vállaikon s midőn e készletek ki voltak hozva, a többi serényen a munkához látott s a némaságban tompa kopácsolás viszhangzott.

E munkás-csoportban egyik másik lámpást tartott vagy egy-egy füstölgő szövétneket s dolgozó társainak világított. E kétes világban homályosan látni lehetett némelyeket, hogyan tépik föl az utca kövezetét, míg mások nagy cölöpöket tartanak egyenesen vagy a szárukra készített likakba illesztgetik. Némelyek egy üres talyigát húztak lassan a többi készlethez, melyet döcögve hoztak ki a fogház udvaráról, míg mások az utcán át erős karfákat vontak. Mindnyájan serényen dolgoztak. Sötét alakjaik e szokatlan órában oly némán és sürgén mozogtak ide-oda, hogy árnyalakoknak látszóttak, akik éjjélkor valamely kísérteties, alaktalan munkán dolgoznak, mely velök együtt a nap első sugarával eltűnik s nyomában nem hágy, csak hajnali gőzt és páráit.

Már a sötétben kezdett néhány néző gyűlöngeni, akik azon tiszta szándékkal jöttek, hogy itt fognak maradni és még azok is, kik csak másfelé való utjukban kényszerültek e helyen áthaladni, meg-megálltak és el-ellebseltek itt, mintha e hely ellenállhatlan vonzerővel birna. Ez alatt szakadatlanul hangzott a fűrészes és kalapács zaja, a kövezetre hulló deszkáékkal együtt, mibe néha-néha az egymást megkiáltó munkások hangja vegyült. Valahányszor a szomszédos egyház órája megszólalt — negyedóránként — bizonyos leirhatlanul kü-

lönös mozgás mutatkozott soraikban, bár csak pillanatnyira, de tökéletesen észrevehetőleg.

Lassanként keleten gyöngé világosság kezdett derengeni s az eddig egész éjen át meleg levegő hirtelen meghűlt és csipős lett. Noha a nap még nem bukott fel, a sötétség már oszladozott s a csillagok halványultak. A fogház, eddig egy fekete tömeg el-elvesző alakkal s idomokkal, most visszanyerte rendes külsejét s hébe-korba tetején egy-egy magános őr volt észrevehető, aki megáll s lenéz az utcán folyó készülődésre. Ez az ember, aki mintegy részét képezte a fogháznak s akiről tudták vagy föltételezték, hogy a benn történetekről tudomása van, oly érdekes személylyé kezdett válni, oly mohó tekintetek tárgya lőn s úgy mutogatták egymásnak, mintha egy szellem lett volna.

Lassanként a gyöngé fény mindinkább világosabb lőn s a bús reggeli szürkületben a házak tisztán ki-kiváltak cimtábláikkal s felirásaikkal. A szembenlevő fogadó udvaráról nehéz kocsik döcögtek ki; utasok kandikáltak ki s midőn a kocsi nehézkesen tova hajtott, nem egy utazó vetett hátra még egy pillantást a fogházra. Most a nap első sugarai tündököltek be az utcára s az éji munka, mely a kivitel különböző szakaiban s a nézők különböző képzeleteiben száz alakot mutatott, tulajdon formájában állott szem előtt — mint vérpad és akasztófa.

Midőn a derült nap heven kezdé a ritkás tömegre alátűzni, hangok moraja hallatszott, az ablaktáblák felrántattak, a redőnyöket felhúzták s akik a fogházzal szemben eső szobákban aludtak, hol a kivégzésre nagy áracon helyek adattak ki, ágyaikból gyorsan kiszöktek. Némely házban az emberek a közönség nagyobb kényelmére siettek az ablakokat kiszedni, másokban a nézők már helyet foglaltak s az időt kártyával, ivással

vagy enyelgéssel tölték. Némelyek a háztetőkön béreltek üléseket s ezek a pallásablakokon és párkányokon keresztül már helyeikre mászkáltak. Mások még alku- doztak jó helyekért s habozva állongtak: részint a las- san dagadó népárt nézve el, részint a némán a vérpadnak dölleszkedő munkásokat s úgy tették magukat, mintha a tulajdonos dicsérgetéseit a legnagyobb közönnyel hallgatnák, ki a házából kinálkozó pompás kilátást és föltételei rendkívüli olcsóságát nem győzte magasztalni.

Szebb reggel sohasem volt. A közeli épületek fö- deleiről és felső emeleteiről láthatók voltak a belváros templomainak s a nagy székesegyháznak csúcsai, melyek túl a fogházon magosan emelkedtek föl a kék égbe, nyári bárányszerű színébe burkoltan, úgy hogy a tiszta légből a legkisebb cikornyát és faragás minden részle- tét, minden rést és fülkét meg lehetett különböztetni. Az egész környék jó reménnyel ragyogott, kivéve az utcát odalenn, melynek árnyékába aki lenézett, egy sötét árokba vélt látni, hol ennyi életnyüzsgés, reménység és létujulás közepette a halál borzasztó eszköze magas- lott föl.

Mintha még a nap is kerülte volna e látványt...

Hanem jobb is volt az alkotványnak árnyékon állni komoran és mogorván, mint midőn a nap haladtá- val a verőfény sugár- s fényözönében fekete mázát és ocsmány galandokhoz hasonló lefegő hurkait láttatá. Jobb is volt állnia az éjféli homályos nesztelenségében, mikor csak néhány alak sürgölődött körülötte, mint a reggeli élettelijs rajzásban: egy sovár tömeg közép- pontjaul. Jobb is volt az utcát kísértetként meglátogat- nia, mikor mindenki ágyban feküdt s megjelenése tán csak a város álmaiból háborgatá, mint világos nappal ki-

merészkednie és galád ittlétével az éber érzékeket zavarnia.

Az óra ötöt ütött — hatot — hetet és nyolcat. A kereszt-utca két végéről a két fő-út mindegyikén egy élő folyam kezdett áramlani a munka és nyereszkedés gócpontjai felé. Kordék, kocsik, szekerek, hordszékek és targoncák a csődület legszélsői mögött útát nyitottak maguknak s tova döcögtek ugyanegy irányban. A közeli vidékről érkező nyilvános alkalmatosságok megállanak; a kocsis bitó-íránt mutat ostorával, noha ez csakugyan kárba veszett fáradságnak mondható, miután az utasok fejei nélküle is arra fordulnak s a kocsiablakok tömvék bámuló szemekkel.

A kocsik s terűs szekerek néhányában asszonyokat lehet látni, akik félve tekintenek a kísérteties alkotványra s kis gyermekeiket magosan feltartják a levegőbe, hadd lássák milyen játékszer a bitófa s hadd tanulják meg, hogyan szokás az embereket felkötni.

Két a fogház ostromában részt vett zendülő előtte volt kivégzendő, egy harmadik mindjárt rá Bloomsbury-Square-en. Kilenckor egy erős katonaszakasz felállott az utcán s úgy sorakozott, hogy Holborn felé, melyet egész éjjel rendőrök őriztek, csak egy szűk átjáró maradt. Ez átjáraton egy másik talyigát hoztak (az előbb említett egyik a vérpad felállításánál alkalmaztatván), melyet a fogház ajtajaig toltak. Ez előkészületek után a katonaság szoros rendje felbomlott, a tisztek ide-oda lödörögtek s a sorfalban vagy a vérpad tövében fecsegték egymással. A tömeg pedig, mely eddig néhány órán át gyorsan szaporodott s még percenként növekedett, a szent Sír temploma órájának minden ütésével öregbülő türelmetlenséggel várta a déli 12 órát.

A nézők eddig nagyon csöndesen, aránylag véve némán viselték magukat, kivéve, ha egy-egy új társaság érkezett meg valamelyik eddig üres ablakon, ami aztán a szemet elfoglalá és alkalmat szolgáltatott észrevételekre. Hanem az óra közeledtével oly zúgás és bűgás támadt, mely pillanatonként áradozva, nemsokára dörgéssé dagadt s megreszketteté a levegőt. E zajban egyesek hangját vagy egyes szavakat nem lehetett megkülönböztetni s az egyesek nem is igen szóltak egymáshoz, noha talán egy a többieknel jobban értesült egyén szomszédját fel is akarta világosítani, hogy kijövet a bakóra ráismerhetnek, mert ő az alacsonyabbik, aki pedig vele együtt fog kiszervenvedni, annak neve Hugh s akit Bloomsbury Square-en akasztanak föl, azt Barnaby Rudge-nek hívják. Nagy hőségben az emberek szokása fészkelődve magukon mindenképen könnyíteni s ez az ide-oda hullámzó vad moraj is e türelmetlen fészkelődésből látszott származni. Semmisem fékezhető, csillapítható.

Az idő közeledtével a zaj úgy megnőtt, hogy az ablakokban levő közönség az óra ütését sem hallható, pedig közel volt. Egyébiránt nem is szorultak rá, mert világosan olvashaták a népség arcaiban. Minden negyeddel megzúgott az egész nézőség, mintha fölötte valami végbement volna — mintha a napgolyó megváltozott volna s az ember rajta az időt úgy megolvashatná, mint egy ércből való napórán, melyen egy óriás keze a mutató.

Háromnegyed tizenkettőre! A zajtól majd megsüketülni, noha mindenki némának látszik. Akárhová nézni, mindenütt sovár szemeket és összeszorított ajkakat látunk; a legvigyázóbb szemlélő is oly bajosan mutathatót volna rá, hogy ez vagy az az ember kiabált, mint

amely bajosan fődözhetett volna fel ajakmozgást a zúgó kagylókon.

Háromnegyed tizenkettőre! Sok néző, aki ablakát az előbb már elhagyta volt, oly üdülten tér vissza állomására, mintha örködése csak most kezdődne. Az elaludtak fölocsúdnak s az egész sokaságban mindenki még egyszer, utoljára iparkodik jobb helyre vergődni, minek következtében oly tolongás keletkezik az erős korlátok ellen, hogy engednek és hajladoznak, mint a suháng. Az eddig együtt álldogált tisztek most helyeikre siettek s kiadták a parancsot. A kardokat kiránták, a puskákat vállra veték s a ragyogó acél elkigyózva a tömegben, a verőfényben úgy tündökölt és csillogott, mint egy folyó. E fényes ösvényen két ember sietett végig, egy lovat vezetve, melyet gyorsan a fogház ajtaja előtt álló kordéba fogtak. Az oly sokáig zúgott zajt egyszerre mély csönd váltá föl s erre egy pillanatra hallott némaság következett. Most már minden ablak fejjel volt kirakva, a házfödeleken nyüzsgött a sokaság: kürtökbe kapaszkodva, párkányokon átpislogva s oly helyekbe fogózva, hol egy kőnek, egy téglának kiválása rögtöni halálba rántja őket le az utcára. A templom tornyán, a templom tetején, a templom udvarán, a fogház ólombödelein sőt még az eresz-csatornákon és lámpascövekeken is — szóval minden hüvelyknyi téren — rajzott az ember.

A tizenkettőnek első ütésére megszólalt a fogház harangja. Ekkor újra kitört az ordítás, melybe egy-egy „le a kalappal“ vagy „szegény emberek“, itt-ott a tolongásban néhány sikoly, jajgatás vagy nyöszörgés vegyült. Szörnyű volt ezt látni, ha ugyan e zavarban és izgalomban valaki erre is ért volna! A szomszéd szemek egész világa a vérpadon s a bitófán csüggött.

A roppant zúgás a fogházban is oly jól hallatszott, mint odakünn. A három elitétet (kik annak jelentőségét jól ismerék) együtt szállíták az udvarra, mikor a zúgás a levegőt eltölté.

„Halljátok-e?“ kiálta fel Hugh, kit e zúgás legkevésbé sem döbbsentett meg. „Már várnak ránk. Hallottam őket az éjjel gyülekezni és befordultam a másik oldalomra és elaludtam. Meglássuk, hogy fogadják a hóhért most, mikor a rúd rá jár. Hahaha!“

A pap e pillanatban hozzá érkezvén, megfeddé illetlen vigsgaért s tanácsolá, hogy változtassa meg viselkedését.

„S ugyan miért tegyem lelki atyám?“ mond Hugh. „Tehetek-e okosabbat, mintha foghegyről veszem az egész dolgot? Hisz ön is úgy veszi. Sohse mondjon ellen“, kiáltott fel, mikor a másik beszélni akart, „mert ünnepélyes ábrázata és szomorú tekintete mellett is édeskeveset törődik vele. Azt mondják, hogy ön tudja legjobban készíteni a salátát tengeri rákkal egész Londonban. Hahaha! Lásza ezt én már előbb hallottam. Ma reggel jól fog esni? Készített salátát? Milyen lesz a reggeli? Remélem nem zsugoriskodtak, hogy ez az egész éhes had jóllakjék vele, ha a komédiának vége lesz.“

„Tartok tőle, hogy maga javithatlan“, mond a lelkes, fejcsóválva.

„Igaza van, az vagyok“, viszonzá Hugh komoran. „Ne képmutatóskodjék szent atyám. Ön havonként mulathat egy ilyen napon, hadd mulassak hát én is. Ha ijedős ember kell, van itt egy, aki inyére való lesz. Próbáljon szerencsét nála.“

S Dennisre mutatott, akinek lábai úgy lógtak alá az őt támogató két ember közt s ki úgy megreszkedett, mintha minden idegét és izmát külön rázta volna a hi-

deg. E nyomorult látványtól elfordulva, az oldalt álló Barnabyt szólítja meg.

„Hogy vagy Barnaby? Ne szomorkodj' pajtás. Bizd azt erre.“

„Ments isten“, kiáltott fel Barnaby könnyed léptekkel közeledve hozzá, „nem félek én csöppet sem Hugh. Nagyon is boldog vagyok. Ha eresztenének, sem mennék el most. Nézz rám? Félek-e a haláltól, fognak-e reszketni látni?“

Hugh egy percre arcába nézett, melyen egy különös, kísérteties mosoly játszott s szemébe, mely szinte ragyogott. Aztán Barnaby s a pap közé állva, ez utóbbinak mogorván sugá fülébe:

„Ha önnek volnék szent atyám, nem sok szót koszpitolnék rá. Ő még megrontaná a reggeli étvágyát, noha ön az effélét már megszokhatá.“

Barnaby volt hármuk közt az egyetlen, aki ma reggel megmosakodott és kicsinosította magát. A másik kettő ítéletük kimondása óta nem gondolt erre. Barnaby a letört pávatollakat most is viselte kalapján s minden szokásos cicomájával gondosan kicsipte személyiségét. Szikrázó szeme, szilárd lépése, büszke s eltökélt viselete a hősiesség bármely magasztos tényének diszére vált volna, diszére egy nemes ügyért s tiszta lelkesültségből származó önfeláldozásnak inkább, mintsem egy gonosztevő halálának.

Hanem mindez csak növelte bűnösségét. Mindez csak mesterkélte. Így jelenték ki a törvényes urak és így is kelle lennie. A jeles lelkész csak egy negyedórája is nagyban megbotránkozott a búcsún, melyet Grifftól vett. Ily állapotban gédelgetni egy madarat!

Az udvar zsufolva volt a sok embertől: bizalmas hatósági személyek, törvényszolgák, katonaság, kíván-

csiak s vendégek, kiket úgy hívtak meg, mint valami lakodalomra. Hugh körülnézett, komoran bólintott egy tisztviselői köntösben levő urnak, aki kezével az irányt mutatta, melyben haladnia kell s aztán Barnaby vállára csapva, úgy haladt ki, mint egy orosz lány.

Egy nagy terembe léptek, mely a vesztőhelyhez oly közel esett, hogy tisztán hallhaták azok hangjait, akik a vérpadot körülállták; amint egyik-másik az alabárdosokat kéri, hogy huzza ki a tolongásból, mások meg a hátulállókra kiabálnak, hogy hátráljanak, különben agyonnyomatnak, mert máris fuldokolnak.

E terem közepén két kalapáccsal fölszerelt kovács állott egy üllő megett. Hugh egyenesen oda lépett s oly erővel tette rá lábát, hogy megdöngött, mintha egy súlyos fegyver csapott volna le. Aztán keresztbe fonva karjait várta a vasak levételét, dőlyfös pillantást vetve maga körül a jelenvoltagekra, mikor közletről vizsgálgaták s egymás közt sugdosódtak.

Dennist bevonszolni annyi bajba került, hogy Hughgal s már majdnem Barnabyval is elvégezte dolgát a kovács, mire ő megjelent. Mihelyt e jól ismert terembe s ez ismerős arcok közé jutott, annyi erőre és lélekjelenlétre mégis csak képes volt szert tenni, hogy két kezét összekulcsolva egy végső rimáncodást kisajtolhatott.

„Uraim, jó uraim!“ orditozott az elvetemült lény, térdre rogyva s valósággal a kőpallón elfetregve, „főporkoláb úr, kedves főporkoláb úr — érdemes Sherifek — jeles uraim — könyörüljenek meg egy nyomorult emberen, aki ő felségét, a törvényt és a parlamentet annyi évig szolgálta — és ne — ne engedjenek egy tévedés miatt meghalnom.“

„Dennis“, mond a főporkoláb, „ön ismeri az eljárást s jól tudja, hogy az önre vonatkozó parancs a többivel együtt érkezett. Ön tudja, hogy mi akarattal sem tehetnénk semmit.“

„Hiszen nem kérek én egyebet — nem kell nekem, nem könyörgök én másért, minthogy időt engedjenek, hogy minden kiderüljön“, siránkozott a remegő nyomorult, vadul tekintve maga körül a rokonszenv egy pillantásaért. „A király, a kormány nem tudhatják, hogy az a személy én vagyok. Bizonyosan nem tudják, különben sohasem küldenének e borzasztó vágóhidra. Nevemet ismerik ugyan, de nem tudják, hogy ugyanaz az ember vagyok. Függesszék föl kivégzésemet — az uristen irgalmára kérem uraim, függesszék föl kivégzésemét — amig megmondják a kormánynak, hogy én voltam itt a hóhér közel 30 év óta. Senkisésem akarja nekik megmondani?“ rimánkodék, kezét tördelve s körül-körül — köröskörül tekingetve, „senkinek sem esik meg a szive, hogy ezt megmondja?“

„Akerman ur“, szólott egy közelálló ur pillanatnyi szünet után, „miután e boldogtalan ember lelkét még ez utolsó percben némileg megnyugtathatná, engedje meg őt biztositanom, hogy mikor ítélete kimondatott, jól tudták, hogy előbb ő volt itt a hóhér.“

„— Hanem tán ép azért azt gondolják, hogy ez a büntetés nem nagyon súlyos“, kiabált a gonosztevő, — mialatt kulcsolt két kezét feltartva, térden csúszott a szólóhoz, „holott nekem ez sokkal súlyosabb, sokkal súlyosabb mint akárki másnak. Mondják meg ezt nekik. Mondják meg ezt nekik. Ők ezt a büntetést rám nézve nagyon súlyosbiták, mert annyi, de annyi dolgot adtak. Függesszék föl kivégzésemet, amig ezt nekik megmondják.“

A főpörkoláb kezével intett s a két ember, akik az előbb támogatók, hozzá közelebb lépett. Dennis élesen felsikoltott:

„Várjanak! Várjanak még! Csak egy percig — még csak egy percig! Adják meg a lehetőséget, hogy megkegyelmezhetnek. Egyikünknek Bloomsbury-Square-re kell menni. Hadd legyenek az az egy én. Azalatt megjön a kegyelem; bizonyosan megjön. Az isten szerelmére hadd megyek én Bloomsbury-Square-re. Ne akaszszanak föl itt, mert az gyilkosság lesz.“

Az üllőhöz cipelték, hanem még ott is, a kovács kalapácsának pöngését is túlkiáltá, túl a sokaság rekedt zúgását: hogy ő Hugh születése titkát ismeri — hogy apja még él és befolyásos, magasállású ur — hogy családi titkok vannak birtokában — hogy ő mitsem vallhat be, ha időt nem engednek neki és e titkokat a sirba fogja vinni magával. Így dühöngött mindaddig, amíg hangját veszté és a két kulcsár között lerogyott, mint egy nyaláb ruha.

E pillanatban kezdé az óra a tizenkettőt elütni s szólalt meg a harang. A különböző tisztviselők, élükön a két sheriffel, az ajtó felé haladtak. Minden rendben volt, mire az utolsó ütés elhangzott.

Ezt tudtára adák Hughnak s kérdés, van-e mi mondani valója.

„Mondani valóm?“ kiálta fel. „Nincs semmim. Meg vagyok. — De mégis“, tevé hozzá, midőn szeme Barnabyra esett, „egy szóm mégis csak volna. Jer ide fiam.“

Vásott külsejében egy percre valami kedves és gyöngéd küzködött, midőn szegény társával kezét szorított.

„Azt akarom mondani“, kiálta szilárdan körültekintve, „hogy ha tiz vesztetni való életem volna s ha

mindeniknek elvesztése a legkinosabb halál kinját tizszerezné is, valamennyit odaadnám — oda én, bár önök uraim ezt nem hiszik el — hogy ezt az egyet megmenthessem. Ez az egy“, tevė hozzá, Barnaby kezét ismét megszorogatva, „el fog veszni általam.“

„Nem általad“, mond az eszelős szeliden. „Ne mondd ezt. Magadat nem kell kárhoztatnod. Te mindig jó szívvél voltál irántam. — Hugh! most majd meg fogjuk tudni, hogy mitől olyan fényesek a csillagok.“

„Én hebehurgyán elszakítám anyjától s nem gondoltam meg, hogy mily baj származhatik belőle“, mond halkabb hangon Hugh, kezét Barnaby fejére téve. „Bocsásson meg nekem az anya és a fia. — Ide nézzenek!“ tevė hozzá durván, előbbi modorával. — „Látják ezt a fiut?“

A nézők „igent“ mondtak s csodálkoztak rajta, hogy ilyen kérdést tesz.

„Ez az ur ott“ (a lelkészre mutatott) „az utolsó napokban sokat beszélt nekem isteni bizalomról meg erős hitről. Látják, hogy mi vagyok — barom inkább, mint ember, ahogy azt nekem sokszor is mondták; hanem annyi hitem mégis volt és azt oly erősen hittem, mint önök közül akárki, hogy ez az egy élet meg lesz kimélve. Nézzék, hogy mi ez az ember! — Nézzenek csak rá!“

Barnaby az ajtóhoz közeledett s most intett Hughnak, hogy kövesse.

„Ha ez nem volt isteni bizalom s erős hit“, kiáltott Hugh, karját magosra emelve s föltekintve, mint egy vad próféta, kit a halál közeledése ihlettel tölt el, „akkor mi volna a hit? Mi más tanítaná meg azt, aki oly körülmények közt született s nevelkedett mint én — hogy ezen a kemény, kegyetlen, kérlelhetlen helyen még

könyörületet reméljen? Erre a vágóhidra hívom én le az úristennek haragját, aki soha eddig nem emeltem kezemet imára hozzá! Erre a fekete fára, melynek érett gyümölcse vagyok, kérem én le jelenvaló, néhai és jövőendő áldozatainak átkait. Annak a férfinak fejére pedig, aki lelkében fiának vall, azt kívánom, hogy ne puha pehelyágyban érje utól halála, hanem haljon meg erőszakos halállal, mint én és az éji szélén kívül ne keseregjen rajta senki. Erre mondom én, hogy ámen, ámen!“

Fölemelt két karja lehanyatlott, s ő megfordulva szilárd léptekkel haladt a poroszlók felé. Ismét a régi ember volt.

„Egyéb kívánsága nincsen?“ mond a főporkoláb.

Hugh — bár oda se nézve intett Barnabynak, hogy ne közeledjék hozzá s azt felelé, hogy: „nincsen.“

„Ugy hát előre.“

„— Hacsak“, mond Hugh, hirtelen hátratekintve, — „hacsak valakinek különös kedve nem kerekednék egy kutyára s akkor is csak abban az esetben, ha jól akarna vele bántani. Abban a házban, ahonnan jöttem, van egy kutyám, melynél bajosan lehetne különbet találni. Elejénte nyöszörögni fog ugyan, hanem majd abban hagyja. — Csodálkoznak, hogy én most egy kutyáról gondoskodom“, tevé hozzá a kacagás egy nemével. „Ha akármilyen ember csak fél annyira megérdemelte volna, megemlékezném róla.“

Többet nem szólt, hanem gondtalan képpel a maga helyére állt, s félig dacos figyelemmel, félig ébredt kíváncsisággal hallgatta a gyászisteni tiszteletet. Mihelyt az ajtón kilépett, nyomorult társát utána vitték s a többit látta a tömeg.

Barnaby ugyanekkor haladt volna föl a lépcsőkön — sőt akár előttük is kilépett volna, de mindkét kísér-

letét meggátolák, mert rajta más helyütt fog az ítélet végrehajtani. Pár perc múlva a sherifek ismét megjelentek, a menet az előbbi rendben sorakozott s különböző termeken és folyosókon át azon ajtóig haladtak, mely előtt a kordé állott. Barnaby lehorgasztá fejét, nehogy meglássa, amivel — mint tudá — szeme másképen okvetlenül találkozni fog s aztán búsan bár, de a gyermeteg büszkeség s tetszelgés bizonyos vegyülékével elfoglalta helyét a kordén. A tisztek az arcvonalban s hátul elfoglalták állásaikat; a sherifek fogatjai előrobogtak; az egész kíséretet katonai fődözet vette körül s aztán a tolongáson át lassan baktattak előre Lord Mansfield házának romjai felé.

Szomorú látványt nyújtott ez a nagy haderő, az a sok ragyogó fegyver egyetlen magatehetetlen lény körül s még szomorúbb volt észrevenni, hogyan találtak ennek bolygó gondolatai sajátságos bátoritást a zsúfolt ablakokban és az utcai gyülekezetben. S mindezek közt ő mégis érezte a ragyogó ég hatását s mosolyogva tekintett föl abba a végtelen kékbe. A zendülés elfojtása óta annyi hasonló látvány kínálkozott a közönségnek, némelyik annyira megindító és egyszersmind visszataszító jelleggel bírt, hogy inkább szánalmat költöttek a fölkelők, mint tiszteletet a törvény iránt, melynek erős karja a biztonság napjaiban most egyszernél többször oly mohón nyult ki áldozatai után, amily bénultnak bizonyult a veszély idején.

Ugyanezen a Bloomsbury Square-en már két nyomorék suhancot is felakasztottak; ezek közül az egyik féllába csak faláb volt, a másik pedig mankón hurcolta tovább béna tagjait. Mikor már a deszkát alóluk kihuznák, egyszerre észreveszik, hogy háttal s nem arccal fognak azon háznak lógni, melynek lebontásához segédke-

zet nyujtottak. Hogy a tévedés helyreigazittassék, megnyujtották halálos kinjaikat. Egy harmadik suhancot Bow Street-ben, több más sihedert a város különböző negyedeiben akasztottak föl. Négy szegény asszony is kivégeztetett. Szóval akik zendülőkül kiszzenvedtek, nagyobbbrészt épen a legsatnyábbak, leghitványabbak és legsilányabbak közé tartoztak. Azon álvallásos kiáltásra, mely annyi nyomort okozott, pompás satyrául szolgált hogy az elitéltek közül többen pápistáknak vallák magukat és felekezetükbeli papokat kértek az utolsó vigasztalásra.

Egy fiatal embert a Bishopsgate utcában kötöttek föl, akinek koros, dereshaju apja az alkotvány tövében várakozott rá, megérkeztekor megcsókolta és a földre ülve, ott maradt mindaddig, amíg a hullát levették. Át is adták volna neki fia tetemét, hanem nagy szegénysége miatt koporsóra sem telvén neki, sem egyéb padra, melyen elszállithatta volna, azért hát csak alázatosan a talyiga mögött baktatott, mely a testet a fogházba viasszaszállítás menetközben egyre azon iparkodott, hogy az élettelen kezét megérinthesse.

Hanem a sokaság vagy elfelejté mindezt vagy ha eszében is volt, nem igen furta senkinek a fejét, s míg egy nagy tömeg dulakodva, küzködve tolongott a Newgate-i bitófához, hogy még egy pillantást vessen rá, egy másik a szegény, elveszett Barnabyt követte, hogy a helyszínén rá várakozó sokaságot szaporítsa.

Hetvennyolcadik fejezet.

Ugyanezen napnak ugyanezen órájában idős Willet úr pipázgatva ült a fekete Oroszlány egyik szobájában. A rekkenő nyáridő dacára, Willet közel ült a tűzhöz. O — úgy vélekedék: mély gondolatokba van elmélyülve, s ilyenkor szükségesnek tartá magát lassan piríttatni engedni, tán azon hielemben, hogy e sütési processus saját eszméinek kifőzésére igen alkalmas, miután ezek, ha ő már olvadozni kezdett, néha oly bőséggel csepe-regtek ki, hogy maga is elcsodálkozott rajta.

Willet gazdát barátai s ismerői váltig biztatgáták s vigasztalgták, hogy a Májusfa elpusztításában szenvedett vesztesége a megyének fog terhére esni. Miután azonban ez a kifejezés fájdalom! nagyon hasonlított a „parochiának terhére esni“ közismeretes szólamhoz, Willet gazda fejében az elszegényedésnél s végtelen sanyarnál egyéb kilátásokat nem költött s az inség kitárult előtte az ő legtágabb láttávolával. Ennek következtében ő az efféle megnyugtatót mindig csak a legsajnosb főrázással vagy keserves szemmeresztéssel fogadá, s úgy tapasztalák általában, hogy az ilyen részvevési látogatások után rendesen sokkal elmélázóbb hangulat lepte meg, mint a nap 24 órájának bármelyikében.

Megtörtént azonban, hogy e különös alkalommal a tűz előtt üldögélvén, tán mert ugyszólván majdnem elolvadt, vagy mert meglehet szellemi képességei ma nagyon kitűnő állapotban voltak, vagy tán hogy ezen a tárgyon már oly régóta tünődött, vagy végre mert mind-ezen körülmények közreműködtek — elég az hozzá, megesett ezen különös alkalommal, hogy Willet ur az ő elméjének legtávolabbi zugában és legmélyében egyszerre

csak egy titkos figyelmeztetést vagy halvány föltevést kezdett észrevenni, mely szerint a közpénztárból talán bizonyos pénzkészletek folyóvá tétethetnének s hogy ezek segítségével a Májusfa ismét visszaállíthatatnék azon magas polcra, melyet hajdan a földkereksége összes korcsmai közt elfoglalt. A világosságnak e gyöngé sugara úgy el-elterjengett elméjében s lassanként úgy felragyogott és tündökölt, hogy végre oly fénynyel sütött rá, mint akár a kandalló tüze. Ő tehát azon szilárd meggyőződésben, hogy e fölfedezést legelőször ő tette s hogy egy egészen új s eredeti eszmét, mely soha még sem élő embernek, sem holtnak meg nem jelent: meghajtott, agyonhajszolt, megejtett és fejen kollintott — letéve pipáját, kezét meg-megdörzsölte s hallhatóan ihogni kezdett.

„Ej apám“, szólott Joe, ki e percben lépett be, „ön ma ugyancsak jó kedvében van.“

„Semmi különös“, mond Willet ujjabb ihogással, „semmi különös József. Ugyan beszélj csak valamit a Salwannerekről.“ E felszólítás után Willet harmadizben is megihogott s a kedélykönyűség e szokatlan tüntetései után, pipáját ismét visszadugta szájába.

„Hát mit mondjak el apám?“ kérdé Joe, kezét nemzőjének vállára téve s képébe tekintve. „Azt-e hogy szegényebbül tértem vissza a templom egerénél? Azt ugyis tudja. Vagy azt mondjam el, hogy csonkán s nyomoréknak jöttem haza? Hisz ezt is tudja.“

„Elvesztetted“, dünnyögé Willet a tűzre szögzött szemmel, „a Salwannerek védelmében, Amerikában, ahol a háború van.“

„Ugy van“, viszonzá Joe mosolyogva s megmaradt karjával apja zsöllyéjének támlájára támaszkodva, „épen

erről akarok önnel szólni. Egy félkaru ember ebbe a dolgos világba nem igen való.“

Ez azon nagy állítások közé tartozott, melyeket Willet ur még sohasem vett észlelőre s melynek „legyűrése“ tehát hosszabb időt vett igénybe. Ennélfogva egy szóval sem felelt.

„Annyi áll“, ugymond Joe, „hogya az ilyen ember nem választhatja meg mások módjára szabadon a maga kenyérkeresetét. Ő nem mondhatja, hogy: ,ehez fordulok‘, vagy: ,erre adom magamat‘, hanem el kell fogadni, amit kaphat s hálásnak kell lennie a legkisebb dologért. — Mit mondott?“

Willet gazda lágyan, elmélázott hangon dongta volt maga elé, hogy: „a Salwannerek védelmében“, hanem némileg röstellvén a rajtaéretést, csak azt felelte, hogy „semmit.“

„Ugy hát lássuk csak apám. — Edward ur Nyugot-Indiából hazatért. Midőn Angliát (velem egy nap) elhagyá, ő a szigetek egyikére utazott, hol egy iskolatársa meg volt telepedve. Ezzel összeakadván, nem vonakodott alkalmazást vállalni nála és — szóval dolgai jól folytak, gyarapodtak s most is a maga ügyeiben tért haza, de csakhamar ismét vissza fog sietni. Hogy mi majdnem egy napon érkeztünk meg és az utóbbi zavargások alatt találkoztunk, az mindenképen szerencsés véletlen, mert nemcsak lehetővé tette, hogy régi barátainknak szolgálhassunk, hanem oly pályát nyitott meg nekem, melyen haladva nem fogok önnek terhére esni. Nyiltan szólva atyám, ő képes nekem alkalmazást adni s én meggyőződven róla, hogy valóban hasznára lehetek, el vagyok tökévelve követni őt ezzel a félkarommal és dolgozni vele, amint tőlem kitelik.“

Willet ur szemében Nyugot-Indiát s egyáltalán minden külső országot csupa vad népségek lakták, melyek szakadatlanul békepipákra gyujtogattak, tomahawkokat forgattak és testeiket sajátságos alakzatokkal pontozgatták végig. E szerint mihelyt ezt a kijelentést meghallotta, karszékeben azonnal hátradőlt, a pipát szájából kivette és oly szomoruan nézett fiára, mintha már karóhoz kötve látná, amint egy szórakoznivágyó nézőség közmulattatására agyonkinozzák. Mily alakban adott volna kifejezést érzelmeinek, azt lehetetlen megmondani. Nem is szükséges, mert még egy ígét sem ejtett ki, midőn Varden Dolly sirva futott a szobába, egy magyarázó szó nélkül Joe keblére veté magát s fehér karjával nyakába fűződött.

„Dolly“, szól Joe, „Dolly!“

„Igy, így híjjon engem mindig“, kiáltott fel a lakatos kis leánya, „és ne szóljon többé hozzám hidegen, kimerően és ne feddjen meg azokért a rég megbánt boldonságokért — különben meghalok.“

„Én feddeném önt?“ mond Joe.

„Ön — mert minden szives és becsületes szava szivemig hatott. Hogy ön, aki tőlem annyit eltűrt, hogy ön, aki szeszélyeimtől annyit szenvedett, hogy ön mégis oly szives és nemes tudott irántam lenni Joe“

Joe egy árva szóval sem tudott volna felelni. Egy szótaggal sem. Abban a félkarjában, melylyel Dolly derekát átölelte, valami furcsa ékesszólás feküdt ugyan, hanem a szája — az néma maradt.

„Ha csak egy szóval is éreztette volna velem — csak egy rövidke szóval“, zokogott Dolly az ifjút még szorosabban átkarolva, „mily kevésbé érdemlem meg, hogy velem ily elnézőn bánják; ha ön diadalában csak

egy pillanatra is ujjongott volna — sokkal könnyebben viseltem volna el mindezt.“

„Diadalmomban!“ ismétlé Joe oly mosolylyal, mely mondani látszott: „ugyan van is hozzá csinos alakom.“

„Igen, diadalmában“, kiáltott Dolly és komoly hangjában, csorgó könnyeiben egész szíve, lelke ki volt fejezve, „mert ön diadalt ült. Örülök rajta, hogy úgy van s hogy annak tudom. Nem volnék jobban megalázva édesem, nem tudnám utolsó beszélgetésünket e helyen feledni — nem, még akkor sem, ha a multat visszaidézhetném s búcsúnkat tegnap történtté tehetném.“

Mutatott-e valaha szerető ilyen képet, mint mostan Joe!

„Drága Joe“, mond Dolly, „én mindig szerettem önt — lelkem mélyében mindig, noha hiú és szeszélyes voltam. Azon az éjjelen azt hittem, hogy vissza fog térni. Bizonyosnak hittem és térden állva imádkoztam ezért. S e hosszú, hosszú éveken át egy percig sem feledém önt és nem vesztém el soha reményemet, hogy a viszontlátás boldog ideje el fog következni.“

Joe karjának ékesszólása a legszenvedélyesebb nyelvet is felülmulta, ajkai szintoly ékesen szóltak, ámbár egy ígét sem ejtett.

„S most végre“, folytatá Dolly, szavának hevétől megreszketve, „ha ön beteg volna, minden tagjában csonka; ha ahelyett ami — sínlődő, gyöngé és bánatos volna, ha ön a férfinak csak romja és omladványa volna mindenkinek szemében, csupán az enyémben nem volna az s én nagyobb büszkeséggel lennék az ön neje akkor is édesem, mint ha Angliának legdelibb lordja volna.“

„Mit tettem én“, kiálta fel Joe, „mit tettem én, hogy ily jutalmat nyerjek?“

„Ön megtanított“, szól Dolly, szép arcát az övéhez emelve, „megismernem magamat s meg az ön becsét; megtanított jobbra lennem, mint valék s méltóbbá lennem az ön igaz és férfias jellemére. Sok, sok év múlva fogja ön édes Joe tapasztalni, hogy megváltoztatott, mert én nem csak most, fiatal reményteljes korunkban, hanem mire megöregedtünk s meggyöngültünk, majd akkor is az ön türelmes, szelid, fáradhatlan neje akarok lenni. Nem lesz soha kívánságom és gondom önön s otthonunkon kívül és minden gondolatomat csak arra fogom irányozni, hogy önt legbensőbb és legfeláldozóbb szerelmemmel megörvendeztessem. Ezt akarom én — igen ezt.“

Joe csak előbbi ékesszólásával tudott válaszolni, hanem hát az nagyon megfelelt a célnak.

„Otthon mindezt tudják ám“, mond Dolly. „Önért elhagyom még őket is, s ők tudják ezt, örülnek rajta és oly büszkéek önre s hálások ön iránt, mint én. Nem akarsz engem régi barátként meglátogatni, mint aki még lánykoromban ismertél?“

Hiszen jól van, jól! Már az mindegy, hogyan hangzott Joe válasza, hanem igaz az is, hogy nagyon sokat beszélt; aztán nagyon sokat beszélt Dolly is; aztán félkarjával magához szorította Dollyt és pedig nagyon szorosán, ha tekintetbe vesszük, hogy csak félkarja volt; aztán Dolly nem is védelmezte magát és aztán ha valaha két boldog ember létezhetett ezen a világon — mely bajai mellett sem oly nyomorult egy siralomvölgye — úgy a bizonyosság némi látszatával ezt a párt mondhatjuk a legboldogabbnak.

Ha azt mondanók, hogy idősb Willet úr az itt elmondottak alatt az ámulatok legnagyobb megindulásain ment keresztül, melyekre közönséges természetünk egy-

általján képes — ha azt mondanók, hogy a meglepetés megbénította vagy hogy a bámulásnak legborzasztóbb s elérhetlen magaslatain mászkált, csak igen silány és hitvány szavakkal árnyalnók az ő elmebeli állapotát. Ha egy csodamadár, egy sas, egy griff, egy repülő elefánt vagy szárnyas tengeriló jelent volna meg egyszerre s hátára kapva, szőröstül bőröstül elröpítette volna a Salwanner-ek kellő közepébe, azt a most látottak ellenében csak igen mindennapos eseménynek tekintette volna. Nyugton ülni itt s látni, hallani mindezt; mellőztetni, elhanyagoltatni, észre sem vétetni, mialatt fia és egy ifjú hölgy lángolón beszélgetnek, egymást csókolgatják s egyáltalján úgy viselik magukat, mintha otthonn volnának — ez oly iszonyatos, megmagyarázhatlan helyzet volt neki, felfogási képességét annyira meghaladó, hogy az ámulat önkivületes állapotába esvén, oly kevésbé tudott belőle felocsúdni, mint egy megbabonázott alvó a százesztendőre szóló tündéri átok első évében.

„Atyám“, szólott Joe, Dollyt bemutatva. „Tudja ugy-e, hogy ki?“

Willet először Dollyra, aztán fiára nézett, aztán ismét Dollyra s végül egy sikertelen kísérletet tőn rég kialudt pipájából egy füstgomolyt kipöffenteni.

„Csak egy szót szóljon édes atyám, ha csak annyit is: „hogyan érzi magát“, sürgeté Joe.

„Persze József“, viszonzá Willet, „mindenesetre! Miért ne?“

„Azám, miért ne?“ szólott Joe.

„Miért ne?“ válaszolt atyja és ez észrevétel után, melyet oly halkan mormogott el, mintha valamely fontos tárgyat vitatna meg magában, jobbik kezének kis ujjával (ha ugyan bármelyik ujját e névvel illethetjük) meg-megtömögetve pipáját, ismét elhallgatott.

S így ült ottan legalább is félóráig, noha Dolly ezalatt vagy egy tucatszor a legkedvesebben kérdezgeté, hogy haragszik-e rá. S így ült ő ottan egy félóráig mozdulatlanul, mihez sem hasonlítván annyira, mint egy nagy tekekirályhoz. Ez idő eltöltével hirtelen, minden előzmény nélkül, az ifju pár roppant hűledezésére egy hangos és kurta kacajra fakadt s a „persze József; mindenesetre, miért ne?” szavakat ismételve, eltávozott, hogy odakünn egyet sétálgasson.

Hetvenkilencedik fejezet.

Az öreg John nem sétált az Aranykulcs közelébe, mert a fekete Oroszlány s Aranykulcs közt az utcák egész vadona fekszik, mint azt mindenki tudja, aki Clerkenwell és Whitechapel illető tájait ösmeri, — az öreg pedig semmiesetre sem mondható valami kiváló gyaloglónak. Ha az ő utja nem vitt az Aranykulcsba, viszen a mienk s ennél fogva ezen helyről fog a következő fejezet szólani.

Az aranykulcsot, a lakatos mesterségének e szép jelvényét a lázadók letépték és durván lábbal tiporták volt. Hanem mostan ismét fenn ragyogott a friss aranyozás köpenyében s még pompásabban festett, mint hajdan. A ház homlokzata egészen ki volt tatarozva, csinosítva s végesvéig úgy megújítva, hogy ha a ház megtámadói közül valamelyik még szabadon lett volna, ez ódon, derék, kéjelmes épületnek így megújított alakja kétségkívül epével töltötte volna el s vérig boszantotta volna.

A bolt ablaktáblái azonban becsukvák, a redőnyök odafönn le vannak bocsátva és rendes, vig külseje helyett, a ház szomorú és gyászoló képet mutat, minek okát a szomszédok, kik hajdan Barnabyt sokat látták kis bejárni, könnyen kitalálják. Az ajtó félig tárva áll ugyan, hanem a lakatos kalapácsa nem hallható, a cica álmadozva kuporodik meg a hamus kohon és minden minden pusztá, néma és sötét.

Haredale úr és Chester Edward a műhely küszöbén találkoztak. Az ifjú az öreget elsőnek engedé s aztán mindketten oly otthoniassággal léptek be, mely világosan mutatta, hogy vagy állandón időznek e házban vagy megszokták, hogy kérdezetlenül járjanak ki — s be. Az ajtót magukra zárták.

A régi, hátsó társalgón át a meredek lépcsőn fel, mely most is oly tisztára volt takarítva, mint hajdan, a legjobb szobába értek, mely Varden asszony büszkeségét képezé s régebben Miggs lányasszony házi foglaltosságainak színhelyeül szolgált.

„Varden úgy mondá, hogy mult éjjel ide hozta az anyát?” szólta Haredale.

„A nő most odafönn van fölöttünk a szobában”, viszonzá Edward. „Mint hallom, keserve mindent meghalad. Azt nem szükséges mondanom, mert hisz úgyis tudja, hogy e jó emberek gondoskodása, szeretete s jó szíve határtalan.”

„Arról meg vagyok győződve. Az isten fizesse meg nekik busásan. Varden távol van hazulról?”

„Eltávozott az ön küldöttével, aki majdnem vele egyszerre érkezett meg. Egész éjjel távol volt, hanem ezt ön jobban fogja tudni, hiszen tán nagyobbbrészt együtt voltak.”

„Együtt. Ő volt a jobb kezem. Korosabb ugyan nálamnál, hanem sokkal kitartóbb.“

„Ő a legvigabb, legerősb lelkű ember széles e világon.“

„Van is oka rá. Van is oka rá. Nálánál jobb ember nem élt soha. Most csak azt aratja, amit maga vetett.“

„Nem mindenki oly szerencsés, hogy ezt megérje“, mond Edward pillanatnyi habozás után.

„Higye el, gyakrabban esik meg, mintsem gondolná“, válaszolt Haredale, „csak hogy többet gondolunk az aratással, mint a vetéssel. Bennem is ennek példáját láthatja.“

Edwardból Haredale-nek halvány és megviselt arca, komor külseje sajtolta ki azon észrevételt s ő most csakugyan nem tudta, mivel feleljen.

„Csitt, csitt“, szólt Haredale, „ily természetes gondolatot kiolvasni az ember arcából nem volt bajos. Hanem ön mindamellettszalódik. Nekem kijutott a magam osztályrésze búból, keservből — kijutott tán bővebben, mint rendesen, hanem bizony rossz viselője is voltam. Ahol hajlanom kellett volna, ott én törtem s ahelyett, hogy elmém az úristen szép teremtésében bolyongott volna, tünődésnek, komorkodásnak adtam magamat. Az a türelmes ember, aki testvérét látja mindenekben, hanem én elfordultam a világtól s most csupán birságot fizetem.“

Edward közbevágott volna, hanem Haredale nem adott rá időt s folytatta: „Most már késő a következőt mulnom. Néha eszembe jut, hogy ha előlről kezdeném ismét az életet, ezt a hibát nem követném el többé — nem ugyan (amint önbírálattal kiderítém) a jó iránti szeretetből, hanem inkább önzésből. Azonban még

akkor is, mikor így eltökélem magamat, ösztönszerűleg úgy megriadok a gondolattól, újra átszenvedni a már átélteket, hogy e körülmény már magában véve is fájdalom mellett bizonyít, mily kevéssé tudnék más ember lenni, még ha a multat meg is tudnám semmisíteni s annak tapasztalataival új életet kezdenék.“

„Erről nem lehet oly kétségtelenül meggyőződve“, szolt Edward.

„Ezt csak úgy gondolja s örülök rajta, hogy hiszi“, viszonzá Haredale. „Én azonban jobban ismerem magamat s azért kevesebb bizalommal is viseltetem magam iránt. S most hagyjuk e tárgyat s forduljunk egy másikhoz, mely ehez közelebb áll, mintsem első pillanatra látszanék. — Ön szereti húgomat s ő még mindig vonzódik önhöz.

„Bizonyságát saját ajkairól birom“, mond Edward, „s ön tudja — bizonyosan tudja, hogy ezt semmiféle földi szerencséért nem adnám.“

„Ön nyiltszívü, becsületes s önzetlen férfi“, szolt Haredale. „Erről engem is, hajdani elfogultságom dacára meggyőzött s én hiszek önnek. Várjon be itten.“

E szavakkal elhagyta a szobát s nemsokára visszatért hugával.

„Azon első s egyetlen alkalommal“, mond Haredale, hol az egyikre, hol a másikra tekintve, „mikor mi hárman együtt állottunk az ő atyjának födele alatt, meghagytam önnek uram, hogy kerülje a házat s megparancsoltam, hogy ne térjen soha többé vissza.“

„Ez szerelmünk történetének egyetlen esete, melyet feledtem“, mond Edward.

„Ön oly nevet visel“, szolt Haredale, „mely nagy okoknál fogva nekem igen emlékezetes. Személyes harag és sérelmek emléke ösztökélt s vezérelt, azt nem

tagadom, de még most sem vádolhatom magamat sem azzal, hogy hugom igazi boldogságát szem elől tévesztettem volna, sem azzal, hogy elfogultságom dacára is egyéb indok izgatott volna, mint azon egyetlen tiszta, komoly óhaj: hugomnak — amennyire gyarlóbb természetemtől kitelik — elvesztett apja helyét pótolnom.“

„Kedves bácsi“, szólott Emma, „önön kívül szülőket nem ismerek. Mások drága emléke mellett is mindig szerettem önt. Soha nem volt apa gyermeke iránt gyöngédebb, mint irántam ön s amennyire csak emlékezhetem, e gyöngédségét egy keserű óra sem szakítá meg.“

„Te nagyon gyöngéden szólsz“, viszonzá nagybátyja, „s mégsem óhajtom, hogy részrehajlóbb légy, mert oly édes e szavakat hallanom s oly jól fog esni szavaidat emlékezetembe visszaidézni, ha majd távol leszünk egymástól, hogy azt misem pótolhatná. Hadd töltsék uram vele még egy pillanatot, mert mi annyi évig voltunk együtt s noha hiszem, hogy boldogságát pöcsétlem meg, midőn önnek átengedem — mégis nagyon nehezemre esik.“

Haredale gyöngéden keblére szorítá hugát s pillanatnyi szünet után folytató:

„Én megbántottam önt uram s bocsánatot kérek — nem közhelylyel, sem színlelt bánattal, hanem komolyan s őszintén. Elismerem azt is kettejük előtt, hogy volt idő, mikor elnéztem, hogy árulással és álnoksággal — melyben ha részt sem vettem, abban mégis meg-egyeztem — önöket egymástól elválaszszak.“

„Nagyon szigorún ítéli meg magát“, mond Edward, „hagyja e dolgokat.“

„Ezek föltámadnak s ítélnek fölöttem, ha hátra tekintek s nem első ízben mostan“, válaszolt Haredale.

„Nem tudok önöktől teljes bocsánat nélkül megválni, mert a nyüzsgő életnek ezentul kevés köze lesz hozzám s magányomba, ezen öregbülés nélkül is, elég bánatot kell vinnem.“

„Mindketten csak áldást kívánunk önnek“, mond Emma. „Ha rám gondol — rám, ki annyi szeretettel tartozom önnek — ne feledje soha, hogy a multakért csak hálával és örök vonzalommal viseltetem ön iránt s jövője elé csak jóreménynyel tekintek.“

„A jövő“, viszonzá nagybátyja mélabús mosolylyal, „szép szó önöknek s képe édes reményekkel van koszorúzva. Az én jövőm másnemű ugyan, hanem hiszem, hogy békés, gondtól s szenvedélytől mentes lesz. Mikor önök Angliát elhagyják, én is távozom. Külföldön vannak zárdák s mostan, midőn éltem két főtárgya el van igazítva, ezeknél jobb otthont nem tudok. Ez búsítja önöket? Ne feledjék, hogy hajlott ember vagyok, ki majdnem megfutotta egész pályáját. No de jól van — beszélünk még erről, nem egyszer, nem kétszer, hanem többször s te kedves Emma derültebb tanácsot fogsz nekem adni.“

„S ön követni fogja?“ kérdé huga.

„Meg lehetsz győződve, hogy meghallgatom s megfontolom“, viszonzá bátyja, szép homlokát megcsókolva. „Önök az utóbbi időkben sokat voltak együtt. Jobb s illőbb, hogy a multnak körülményeit, melyek elválásukat okozták s gyanút s bizalmatlanságot hintettek önök közé, ne én hozzam szóba.“

„Sokkal, de sokkal jobb“, susogá Emma. „Ne emlegesse többé.“

„Megvallom, hogy részes valék bennök, noha megvettem akkor is“, szólta Haredale. „Senkise térjen le, akármily kevéssé is a becsületesség széles utjáról azon

tetszetős mentséggel, hogy a jó cél igazolni fogja. A jó célt mindig elérni jó **eszközökkel**. Ami így elérhetlen, az rossz s arról be kell ismernünk, hogy rossz s kerülnünk kell.“

Aztán hugáról Edwardra tekintve, szelidebben folytatá :

„Vagyonilag önök most megközelítik egymást. Hugom tulajdonának hű sáfárja valék s azon nagyobb birtokhoz, melyet reá bátyám hagyott, szeretetem jeléül egy szóra sem érdemes, csekély évidíjt akarok toldani, melyre ezentúl szükségem nem lesz. Örülök, hogy az országot elhagyják. Balvégzetű házunk maradjon omladéknak. Ha bőséges évek multával visszatérnek, különbet és szerencséesebbet építtethetnek. Nos jóbarátok vagyunk-e?“

Edward megragadván a kinyújtott kezét, melegen megszorítá.

„Válaszában ön sem nem lassú, sem nem hideg“, mond Haredale, kézszorítását hasonlóképen viszonzva, „s ha most nézek önre, érzem hogy én is önt választottam volna férjeül. Emmának édes apja nemes szívé ember volt s ön tetszett volna neki. Az ő nevében, az ő áldásaival adom önnek e leányt. Ha e tettel ez élet zajától megválok, boldogabban válok meg, mint ahogy — sok, sok ideig éltem.“

Hugát Edward karjaiba vezetve, elhagyta volna a szobát, hanem utjában az ajtó felé, egyszerre csak távolból nagy zaj üté meg fülét, melyre mindnyájan megüttödvé megálltak.

E zaj zagyva kiáltásokkal vegyült dörgő zsivaj volt, melytől a lég is megzengett. Percről percre közeledett s pedig oly gyorsan, hogy amig hallgatóztak, már az utcasarkon hallatszott a süketítő hangzavar.

„Le kell csillapítanunk — el kell őket hallgattatni“, mond Haredale gyorsan. „Ezt előre láthattuk és megakadályozhattuk volna. Azonnal kimegyek hozzájuk.“

Mielőtt azonban még az ajtóig jutott és Edward kalapját felkapva, őt követhette volna, egy az emeletről lehallatszó hangos sikoly ismét megállítá s a lakatos neje berohant a szobába, egyenesen Haredale karjaiba veté magát és ezt kiáltá: „Ő mindent tud jó uram — ő mindent tud! Mi lassan tudtára adtuk s ő el van késülve.“

E közlés megtételével, nagy buzgalommal és áhitattal hálát adva a mennyek urának, a jó asszony — mint minden idős asszonyszemély nagy izgalmak állapotában — hirtelen elájult.

A jelen voltak az ablakhoz rohantak, felránták s a zsufolt utcára lenéztek. Egy sűrű néptömegben, melynek minden tagja egyre zajgott, látható volt a lakatos becsületes arca és vállas alakja, amint maga körül csapkod, mintha a felbőszült tengerrel viaskodnék. E tenger hol néhány rőfnyire hátra ragadta, hol majdnem az ajtóhoz vetette, onnan ismét vissza, aztán átnyomta az ellenkező utcaszerre, majd megint tulajdon házának oldalára szorítá vissza, hol meg néhány lépcsőn fölfelé, melyeken megjelenve vagy ötven ember kinyújtott keze üdvözlé, mialatt az egész zúgó csődület torka szakadtából úgy megéljenzé, ahogy csak tőle kitelt. Noha a lakatost a közlelkésedés már majdnem ízekre készült szétszedni, ő mégsem veszté el nyugalját, hanem addig viszonzá ujjongásaikat, míg maga is egészen belerekedt és lelki gyönyörének s jókedvének teljében addig lobogtatá kalapját, míg a kalap karimája és fitymája közt a napfény átsütött.

Hanem mindezen kézről-kézre való adatás, mindezen ide-oda tologatás, erre-arra való söpretés közt, mely — kivéve hogy arca minden küzdelem után még vigabban ragyogott — lelke nyugalma annyira sem zavarta, mintha szalmaszál lett volna a víz színén: karja egyszer sem engedett és mindvégig szorosan magához szorított valakit. Ezen valakinek néha megveregette a vállát, máskor egy bátorító szót sugott fülébe vagy mosolyogva megéljenzé; főgondját azonban mindig az képezte, hogyan kelljen a tolongástól megóvnia s miképen nyithatna neki utat az „arany kulcsig.“

Szenvedőn s félénken, ijedten, halványan s a tömeget meredt szemmel bámulva, mintha csak most kelt volna föl halottaiból és szellemként járdalna az élők között, kapaszkodott Barnaby — de nem Barnabynak szelleme, hanem a valóságos, husból és vérből való, rostokkal, izmokkal, idegekkel, dobogó szívvvel és meleg érzelmekkel bíró Barnaby — az ő erős, öreg barátjába s követte ahová vezette.

S idő folytán végre csakugyan elérkeztek az ajtóig, melyet nem kedvetlen kezek tartottak tárva. Besuhanva s a sokaságot nagy erőlködéssel kirekesztve, Gábor Haredale és Chester Edward közé került, Barnaby pedig a lépcsőn felosonva, édes anyjának ágya mellett térdre borult.

„Ez hát áldott vége“, kiáltott föl a lihegő lakatos Haredalehez fordulva, „éltem legszebb dologtevő napjának. Hej a mihasznák! Nagy munkába került tőlük megszabadulni! Egyszer-kétszer már majdnem azt gondoltam, hogy megnyomorítanak a kedvességükkel.“

A tegnapi nap mindent elkövettek volt, hogy Barnabyról a fenyegető veszélyt elhárítsák. Az első helyen, melyhez fordultak, csütörtököt mondván minden kísér-

let, máshoz folyamodtak. Itt sem aratván több sikert, éjjélkor új lépéseket tettek s nemcsak azon bíróhoz és esküdtekhez járultak, akik Barnabyt elítélték volt, hanem befolyásos udvari emberekhez, az ifjú Walesi herceghez, sőt behatoltak még a király előszobáiba is. Végre kieszközölték, hogy az elítélt iránt nemcsak érdekltség, hanem hajlam is mutatkozott, az esetet újabb, szenvedélytelenebb vizsgálat tárgyává tenni. Erre aztán a minisztertől kihallgatást nyertek, aki őket reggeli 8-kor ágyban fogadá. A megindított újabb vizsgálatnak (melyben azok, kik a szegény fiut már gyermekkorá óta ismerék, a vizsgálat folyamatba tételén kívül még más jó szolgálatoakat is tettek) eredménye az lőn, hogy 11 s 12 óra közt Barnaby Rudge számára kegyelmi levél iratott alá s bocsáttatott ki, melylyel egy lovas katonának kelle a vesztőhelyre sietnie. A küldött ép akkor ért oda, midőn az elítélt kocsija a láthatáron megjelent. Barnabyt azonnal visszaszállíták a fogházba, Haredale pedig megbizonyosodván, hogy a dolog rendben van, Bloomsbury-Square-ről egyenesen az „arany kulcs“-ba sietett, Gáborra bizván a fogoly diadalmas hazahozatalának hálás teendőjét.

„Fölösleges mondanom“, mond a lakatos, miután a háznak minden férfinembéli tagjaival kezét szorított, a vászonszemélyekkel pedig legalább is negyvenöt izben egymásután össze-vissza ölelkezett volna, „hogy csak a magunk körében akartam ennek diadalát megülni. De alighogy az utcára értünk, ránk ismertek s a nép körénk csődült. A tett tapasztalások után, ha rajtam állana“, tevé hozzá, biborpiros képét megtörölgetve, „csakugyan jobb szeretném, ha ellenségek ragadnának ki házamból, mint hogy ilyen jóbarátok kísérjenek haza.“

Azonban látszott, hogy Gábor urnál ez csak szófia s hogy az egész dolog neki roppant örömet okoz. Ugyanis mikor a nép iszonyu lármáját odakünn zavartalanul folytatta s úgy éljenzett, mintha torkaikat még csöppet sem koptatták volna s azok legalább is kétheti szakadatlan szolgálattételre alkalmasok volnának — a lakatos felküldött Griffért (aki gazdája hátán érkezett haza s a sokaság kegyét nagyban megnyerte azzal, hogy minden közelért ujját véresre bökött) s karján a máddárral megjelent az első emeletbeli egyik ablakban s onnan addig lengette kalapját, míg ujjai közt utoljára nem fityegett egyéb egy darab rongynál. E tüntetés helyeslő üvöltésekkel találkozván, s lassanként a csönd is némileg helyreállván, Gábor köszönetet mondott a rokonszenv eme jeleiért, szabadságot vett magának tudtukra adni, hogy a házban egy beteg személy fekszik, háromszoros éljent indítványozott György királyra, háromszorosat Ó-Angliára s végül még háromszorosat minden meghatározott cél nélkül, csupán befejező ceremóniának. A tömeg helybenhagyta az indítványokat, a meghatározatlan célt magával Varden Gáborral helyettesíté, ráadásul még negyedszer is megéljenzé s aztán a legjobb kedvvel szétoszlott.

Hogy milyen szerencsekivánások estek, mikor magukra maradtak, a vígság és boldogság miként áradozott e körben, mily képtelen volt Barnaby csak egy ígét is kinyögni, hogyan rohant kikelten egyiktől a másikhöz, míg végre némileg lecsillapodván, anyja ágya mellé a földre heveredett s mély álomba merült — minden ezen dolgok azok közül valók, melyeket elmondani fölösleges. És az igen szerencsés körülmény, hogy ezen osztályba valók, mert ha elmondásuk okvetlenül szükséges volna, nagyon de nagyon bajos volna leírni.

Mielőtt e fényes képet elhagynók, tán jó lesz egy egészen elütő, sötét képre is tekintenünk, melyet ugyanaz éjjel ugyan, csakogy kevés szem látott.

A jelenet színhelye egy temető, az idő éjjél, a szereplők Chester Edward, egy lelkész, egy sirásó s négy ember — akik egy szegényes koporsót szállítottak ide. Egy ujon ásott sir körül állottak s a teherhordók egyike egy homályos lámpást — az egyetlen világot e helyen — tartott fel, mely gyöngé fényét a pap könyvére hinté. Mikor aztán a koporsót le akarták a verembe bocsátani, a lámpást egy percre rá tette. A földelen felírás nem volt olvasható.

A hantok ünnepélyesen hullottak alá a névtelen ember utolsó lakára s a göröngyök zuhanása gyászosan hangzott még azoknak az effélékhez törődött fülében is, kik a koporsót ez utolsó pihenőhelyére szállították volt. A gödröt színig megtölték s aztán letaposták. A sirt együtt hagyták el valamennyien.

„Életében nem látta őt soha?“ kérdé a lelkész Edwárdtól.

„Gyakran láttam, évek előtt, de nem tudtam, hogy fivérem.“

„Azóta soha?“

„Soha. Tegnap semmiképen sem akart velem találkozni, noha én több ízben sürgettetem.“

„S mégis megtagadta? Ez természetellenes megátalkodottság!“

„Valóban azt hiszi?“

„Azt gyanitom, hogy ön nem osztja e hitemet.“

„Csakugyan nem. Gyakran tapasztalhatjuk, hogy a világ nagyon csodálkozik a hálátlanság egy-egy szörnyén. Sohasem tűnt fel önnek, hogy ugyanezen világ a

szeretet szörnypéldányait olybá veszi, mintha ez a dolgok természetes folyamához tartoznék?”

Eközben a temető ajtajához érkeztek, ott jóéjt kívántak egymásnak s aztán különböző utakon távoztak.

Nyolcvanadik fejezet.

Fáradtságát kialudván, megberetválkozván megmosakodván, felöltözködvén, tetőtől talpig fölfrissülvén; aztán megebédelvén, egy pipaszóval, egy extra-Tobyval, egy szunnyókálással a zsöllyében magát megemberelvén, no meg egy kis csöndes terécseléssel Varden asszony társaságában minden fölött, ami a házi körön belül történt, történetben volt vagy megtörténhetett volna: — lakatos barátunk délután a hátsó társalgónak tea-asztalához telepedett és aki ránézett, láthatta, hogy sem Anglián belül sem Anglián kívül ennek a derült, kedélyes, vig, jókedvű, elégtlen vén fickónak párját nem fogja találni.

Itt ült ő sugárzó szemével Varden asszonyon, arcán a jókedv tündöklött s még lötyögő mellénye is úgy mosolygott minden csücskében, kedélyessége pedig úgy kikandikált még az asztal alól is jókora combjainak vaskosságában: hogy e látványra az életuntság ecetje az emberi szeretet édes tejévé változott volna akárhányszor.

Itt ült ő, feleségét megügyelve, amint az virágokkal diszíté föl a szobát a kísétált Dolly és Willet tiszteletére, kiknek számára a teafőző a szesztartón már vagy husz perc óta oly vigan füttyöl és bugyborékol, mint még teafőző sohasem bugyborékol; akiknek ked-

veért a legjobb valóságos, kétségtelen chinai porcellán-készlet, különböző széles napernyőket tartó gömbölyű mandarinfejekkel egész fényes mivoltában ki volt állítva; kiknek étvágyát ingerelni a hófehér abroszszal leterített árnyas asztalon gyenge, áttetsző, izes sonkaszeletek, hűvös zöld salátával és fűszeres ugorkával körülteremtettéve pompáztak; kiknek megörvendezésére befőttek és gyümölcsíz, porhanyó lepények és pompás harapni való apró sütemények hamis dohánytekercekkel és kenyérkéikkel, fehér s barna zsömlyékkel dús választékban sorakozva voltak; kiknek ifjúsága a fehér-piros ruhába öltözött Varden asszonyt is egészen megfiatalítá, lévén az ő alakja annyira arányos, teste annyira gömbölyű, orcája ajka oly piros, ikrája oly hibátlan, képe külseje oly nevető, szóval minden tekintetben megnézhető hogy még! Itt ült tehát ennyi de ennyi gyönyörűség között, mindnyájukra sütő napként a lakatos, az egész rendszer e központja, az egész fényes házi világnak eme fény-, hő-, élet és dévaj kedvforrása.

S mikor volt Dolly is ilyen, mint ezen a délután? Csak látni kelle azt, hogy jött be Joe-val karöltve; hogyan iparkodott el nem pirulni és semmiképen zavartnak nem látszani; hogyan akarta velök elhitetni, hogy őneki bizony az semmi, ha Joe mellett ül asztal felett; hogyan hizelgett sugdosva a lakatosnak, hogy csak meg ne tréfálja; boldogsága nyugtalanságában hogyan hullámzott arcának pirja, mialatt mindent elhibázott és mégis oly csókolnivalón hibázott el, hogy jobb volt, mintha jól csinálta volna: — ajjaj! a lakatos (mint azt lefekvéskor élte párjának ki is fejezte) mindezt akár huszonnégy óra hosszat elnézhette volna egy folytában és egyszer sem unta volna meg.

Hát még a visszaemlékezések, melyekkel ezt a nagyon elnyújtott teázást fűszerezték! Mily boldogan kérdező Joet a lakatos, hogy emlékszik-e még azon fürgeteges éjjelre, mikor a Májusfában először tudakolózott Dolly után — mily kacagással emlegeték valamennyien azon éjjelt, mikor Dolly a gyaloghintón ama bizonyos esti mulatságra ment — mily kérlelhetlenül faggaták meg Varden asszonyt az ablak közé kitett virágokért — mily nehezére esett Varden asszonynak elejénte maga fölött nevetni s mily végtelenül tudott rajta azután elmulatni — mily szorosan s pontosan határozta meg Joe a napot és órát, mikor először kezdé érezni, hogy Dollyt szereti s mily pirulással — Dolly pedig félig önkénytelen, félig kisajtolva tőn engedményeket azon időpont iránt, melytől fogva fölfedezte, hogy Joeval „nem törődik“: mindebben a derült csevegésnek kiaknázhatlan kincsei voltak!

Sok beszélgetésre adtak alkalmat Varden asszony kétségei, anyai aggalmai és mindent átható gyanakvásai is. Kitünt, hogy Varden asszony éles elméje s esze előtt semmisem maradt titokban. Ő már régóta tudott mindent. Elejétől fogva látta. Megjósolta. Előbb vette észre a két szereplőnél is. Nem egyszer mondogatta magában (még a szavakra is emlékszik), hogy: „az ifju Willet szemmel tartja Dollynkat, azért nekem is szemmel kell tartanom őt.“ Ennek következtében szemmel is tartá s annyi aprólékos körülményt vett észre (el is sorolta mind), hogy végtelen paránytermészetüknél fogva kivüle még most sem ötlöttek szemébe másnak. Szóval ő kezdettől mindvégig a legnagyobb tapintattal és legérettebb körültekintéssel járt el az egész ügyben.

Magától értetik, hogy azon éjt sem feledék, midőn Joe a kocsi mellett akart lovagolni és Varden asszony akarattal visszaküldé — továbbá azon másik éjt sem, mikor Dolly Joe nevének hallatára elájult — valamint azon számtalan alkalmakat sem, midőn a mindig éber s okos Varden asszony leányát sirva lelte szobájában. Röviden szólva, semmiről sem feledkeztek meg s minden esetnél egyik vagy másik módon arra lyukadtak ki, hogy világéletükben épen az volt legboldogabb órájuk, minek következtében minden úgy esett jól, amint esett és semmisesem gondolható el, aminél fogva ami jól meg-esett, jobban megeshetett volna.

Mialatt ők ilyen társalgásban mélyen elmerültek, egyszerre csak kopogás hallatszott az utcáról a műhelybe nyíló ajtón, mely egész áldott nap zárva maradt, hogy a ház csöndjét senkise zavarja. Joe az ő buzgalmában nem engedte meg, hogy kivüle akárki más kinyissa, minek folytán a szobából kisietett.

Mindenesetre igen furcsa lett volna, ha Joe elfelejtette volna az utat ezen ajtóhoz, de még ebben az esetben is, az az ajtó akkora volt s úgy előtte állott, hogy egykönnyen el nem téveszthető. Hanem bizony Dolly — vagy mert amint említettük, esze egészen meg volt zavarodva, vagy tán (hisz egyéb oka ugyan mi lehetett?) azon aggalomban, hogy félkarral nem lesz képes azt kinyitni, szintén kisietett — utána. Odakünn meg addig időzgettek — kétségkívül Joe könyörgései folytán, hogy Dolly ne tegye ki magát a kinyitott ajtón okvetlenül beáramlandó juliusi légvonatnak — hogy a kocogás még hevesebben ismétlődött.

„Van-e valaki aki azt az ajtót kinyissa?” kiáltott a lakatos. „Vagy én menjek-e ki?”

E szavakra Dolly irulva-pirulva rohant vissza a szobába, Joe pedig rengeteg lármával s az iszonyú sietség sok egyéb fölösleges tüntetésével csakugyan ki-nyitotta az ajtót.

„No hát, ki az?” mond a lakatos, mikor Joe ismét visszatért: „hé te Joe! mi a manót nevetgélpsz?”

„Semmit uram. Már bejön.”

„De hát ki jön be, ki jön be?”

Varden asszony, ép úgy elámulva, mint férje — csak fejrázogatással tudott kérdő tekintetére válaszolni, úgy hogy a lakatos zsöllyéjét megfordítá, hogy az ajtóra jobban láthasson és kimeredt szemmel, vig képében a csodálkozás s kíváncsiság kifejezésével nézett oda.

Ahelyett, hogy egy vagy több személy lépett volna be, különböző jelentős hangok hallatszottak, először a műhelyben aztán ama kis sötét közben a műhely és társalgó között, mintha valami otromba ládát vagy más nehéz butorneműt hoztak volna be oly erőmegfeszítéssel, mely a megoldandó feladattal arányban nincsen. Végre mindenféle dobaj, robaj, a fal két oldalának surlása után az ajtót egyszerre csak — mint valami kossal bezúzták s a lakatos, ki merőn nézett a jelenkező személy elé, lábára csapott, szemöldeit felráncolá, száját tátogatá és a legnagyobb hüledezés hangján elkiáltá magát: „Vigyen el az ördög, ha nem Miggs jött vissza!”

A nevezett ifjú hölgy alig hallotta meg e szavakat, midőn a kíséretét képező kis kölyköt és nagy ládát elhagyva s oly rohamosan sietve előre, hogy a fővege is lerepült, a szobába rontott, két kezét (melyek mindegyikében egy-egy felsőcipőt tartott) összezsápta, szemét ájtatosan a menyezetre emelte és zokogva fakadt.

„A régi história!” kiáltott fel a lakatos, kimondhatlan kétségbeeséssel tekintve rá: „Ez a lány arra szü-

letett, hogy minden örömet megzavarjon — már azon nem segít senki.“

„Uram, asszonyom!“ zokogott Miggs, „elfojthatom-e érzelmeimet az egyesülésnek eme pillanatjaiban? Ó Varden úr, hisz itt áldást látok rokonok közt, megbocsátást elkövetett sérelmekért és barátkozást.“

A lakatos még mindig ráncolt szemölddel, tátott szájjal nézett nejéről Dollyra, Dollyról Joe-ra, Joe-ról Miggsre, s mikor szeme Miggsre esett, meredten rajta felejté.

„Ha elgondolom“, rikácsolt Miggs görcsös vigsággal, „hogy Joe úr meg Dolly kisasszony mégis csak egymásnak jutottak mindazok után, amiket ellenök tettek és mondtak! Meg ha látom őket az urral és az asszonynyal olyan kellemesen és minden tekintetben oly kedvesen és szeliden együtt üldögeelni! És én erről egy szót sem tudok és nem én főzöm nekik a theát! Ó jaj, hogy megfájdítja ez a szívet s mégis mily édes érzelmeket költ ez az emberben!“

Idáig érve Miggs lányasszony vagy mert két kezét ismét össze akarta kulcsolni vagy talán áhítatos vigságának elragadtatásában, a felsőcipőket réztányérok formájára összezsapta s aztán a legszendébb hangon folytató:

„És gondolhatta-e az én Missis-em, (jó isten, ha gondolhatta-e!) az ő Miggséről, ki őt annyi megpróbáltatásban támogatta s természetét oly jól ismerte akkor, mikor azok, akik jót akartak ugyan, de durván cselekedtek, az ő érzéseit oly mélyen megbántották — gondolhatta-e, hogy az ő Miggsé valaha el fogja hagyni? Vagy azt gondolta-e, hogy Miggs, aki csupán cseléd volt s jól tudta, hogy a szolgálat nem valami gazdag örökség — el fogja feledni azt, hogy ő volt az alázatos

eszköz, mely mikor ők ketten összevesztek, mindent ki-
egyenlített és az asszonyág áldott természetének alázato-
s békülékenységet mindig a gazdának szeme elé tar-
totta? Vagy azt gondolta-e, hogy Miggs nem ragaszkod-
dik hozzá? Vagy azt gondolta-e, hogy csak a havi bér
köti őt ide?“

Varden asszony ezen fokozódó föllendiséggel elő-
adott kérdések egyikére sem válaszolt. Hanem Miggs,
kit e körülmény legkevésbé sem sujtott le, a kisérétét
képező kis kölyökhöz — legidősb unokaöccséhez for-
dult, ki az arany oroszlánnyhoz címzett udvarban, numero
huszonhét született s a jobb kéz felőli második csöngé-
tyű valóságos árnyékában növekedett. Aztán keszkenő-
jének busás igénybevételével megszólítván őt, fölkérte,
hogy hazamenet vigasztalná meg szüleit nénjének el-
vesztéseért, hűségesen előadván, hogy azon család ke-
belében hagyta, melyhez — mint azt fönnebb említett
szülei is jól fogják tudni, minden vonzalmi kapcsolják;
juttassa továbbá eszökbe, hogy csupán a legparancsolóbb
kötelességérzet s régi gazdájához s urnőjéhez ugymint
Miss Dollyhoz és Joe urhoz való legfeláldozóbb ragasz-
kodása feledtethetvé vele szüleinek azon sürgető meghi-
vását (tanuskodhatik róla a kis öccs is!), mely örökkéig
tartó szabad lakásról és étkezésről szólott; végül, hogy se-
gitse a ládáját fölvinni, aztán pedig siessen egyenesen
haza, nénei áldásoktól s azon szoros meghagyástól kísérve,
hogy imádságaiban meg ne szünjék könyörögni azon, mi-
szerint idővel mint lakatos vagy mint Joe úr növekedhes-
sék föl és rokonokul, barátokul oly lényekkel birjon,
mint Varden asszony vagy Dolly kisasszony.

Végére érven figyelmeztetésének, melyre igazat
szólván azon ifjú ember, kinek épülésére céloztak, a füle
botját sem igen mozgatta, lévén a látszat szerint összes

érzékei a nyaláncságok szemléletében elmerülve — Miggs lányasszony a társaságnak általában tudtára adá, hogy ne búsuljanak, mert ő azonnal vissza fog térni. S most öcsce segélyével épen hozzá fogott, hogy a ládát az emeletre fölcipelje.

„Édesem“, fordul a lakatos nejéhez, „kivánod ezt?“

„Ha kívánom-e?“ viszonzá a nő. „Meg vagyok lepetve — döbbenve merészségétől. Mondd meg neki, hogy hagyja el a házat izibe.“

Miggs e szavak hallatára ládájának egyik végét a földre ejté, hogy az megdobbant bele, aztán felsipitott, két kezét keresztbe rakta, szája szögleteit lepitytyeszté és mind magasabb hangon háromszor egymás után elkiáltá magát, hogy: „Ó nagy istenem!“

„Ön hallotta édesem, mit mondott az asszonyság“, mond a lakatos. „Azért azt hiszem okosabb lesz távoznia. De megálljon, fogja ezt régibb szolgálatai fejében.“

Miggs lányasszony a bankjegyet, melyet a lakatos zsebéből kivett és feléje nyujtott, megkapta; egy kis piros bőrü tárcába tette, a tárcát meg zsebre dugta, (ezalatt bizonyos gyapot alsószoknyának tekintélyes részét és fekete harisnyáiból is többet láttatván, mint rendszeren szokás) aztán pedig fejét föl-fölvetve, Varden asszonyra vetett tekintettel ismételteté: „Ó nagy istenem!“

„Azt hiszem édesem, hogy ezt már mondta vagy egyszer“, figyelmezteté a lakatos.

„No az idők ugyancsak megváltoztak asszonyság nemde?“ kiáltott Miggs felfortyanva. „Most már nélkülözhet engem, ugy-e bár? Most már lefoghatja őket nélkülem is? Most már nincs szüksége senkire, akivel csörölgön pörölgön, akire házsártját kiöntse? Örülök,

hogy ilyen független lett. Sok szerencsét kívánok hozzá — csakugyan.“

Egyet bókkolt, fejét feltartá, fülét Varden asszonynak, szemét pedig a társaság többi részének fordítá s aztán folytatá ekképen:

„Lelkemből örülök asszonyság, hogy ilyen függetlenségben találom, noha egyszersmind fáj a szivem, hogy önt ilyen megalázásba kényszerítették, mikor magán nem tudott segíteni — hihhi! Csakugyan nagyon megboszanthatá önt, különösen ha tudjuk, milyen rosszszul beszélt mindig Joe urról, hogy most végre is vejének kell fogadnia és azon is csodálkozom, hogy Dolly kisasszony rá fanyalodhatott, miután annyi évig törte magát egy kocsijártó után. Hanem én azt hallottam ám, hogy a kocsijártó kétszer is meggondolta a dolgot — hihhi! s egy fiatal embernek — barátjának kijelentette, hogy reméli, okosabbnak tartja, sem hogy bele menjen a hálóba, noha mind Dolly, mind az egész család nagyon be akarja ám fonni.“

Itt feleletre várva megállott, de választ nem nyervén, folytatá:

„Azt is hallottam ám asszonyság, hogy bizonyos asszonyságok betegségei csak ürügyek voltak s hogy ők akármikor úgy el tudtak ájulni, ha kedvök tartotta, mint a zsák. Én persze ily eseteket a tulajdon szememmel sohasem láttam — soha én! hihhi! Meg a gazda sem — ó dehogy! Hihhi! Azt is hallottam a szomszédoktól, hogy egyik ismerőjük — egy jóra való együgyü ember — egyszer elment feleséget keríteni horogra s arra egy sárkány akadt. Én persze tudtommal sohasem láttam ezt a szegény embert. Önök se látták soha — ó soha! Szeretném tudni ki lehet az az

ember, nem tudna az asszonyság eligazítani? Ön bizonyára tudja. Tudja ám, de még hogy, hihhi!“

Miggs lányasszony választ várva ismét szünetet tartott, de nem nyervén egy ígét sem, mérgében úgy dült-fült, úgy túrta a tajtékot, hogy majd megpukadt bele.

„Örülök rajta, hogy Dolly kisasszony nevetni tud“, kiabált gyöngé ihogással. „Szeretem a nevető embereket — ön is szereti asszonyság ugy-e bár? Ön mindig szerette az embereket vigan látni ugy-e bár? S ön mindig rajta volt, hogy széles jókedvben tartsa ugy-e bár? Noha most már nem igen van min nevéssen ugy-e bár? Mert hát mikor a gyerek pólyás korától fogva úgy körül szaglászkoztunk s annyit költekeztünk ruhára és mutatgatásra, akkor bizony nem valami fényes fogás egy szegény, félkezű közkatona ugy-e bár? Hihhi. Nekem ugyan félkezű férj sohse kellene, de nem ám. Nekem két karos kellene, két karos még ha a végén kezek helyett kampók is lógnának, mint a szemeteshordónknál.“

Miggs lányasszony már épen hozzátette volna s csakugyan kezdte is már mondani, hogy általában véve a szeméthordó nagyobb szerencsének mondható a katonánál, noha persze pártába sült lények kénytelenek azt választani, ami utjokba vetődik s még akkor is örülhetnek. Minthogy azonban az ő bújja s boszusága azon évődő fajtából való volt, mely szavakban el nem puffog s ellenmondás híján örültséggé fajul, tovább már nem állhatta és könnyekre, zokogásra fakadt.

E végkeservében foggal s körömmel ifju öccsének esett és egy maroknyi haját kitépve, azon kérdést intézte hozzá, hogy hát meddig hagyja még őt itten állani szégyenszemre, vajjon nem fogja-e már egyszer a lábát kivinni segiteni, hogy hát öröme telik-e benne, ha csa-

ládját piszkoltatni hallja? Az ezen és sok más hasonló kérdezősködésben nyilvánuló kegyvesztésre és meggyalázásra a kis kölyök, kit ezen egész idő alatt az elérhetlen tortának szemlélete fokenként fellázasztott, most dühösen kirugtatott, nénjének és ládájának szabad tettségére bízván, hogy akkor kövesse, amikor kedvök szottyan. Hosszabb tologatás és taszigálás után, végre ők is szintén kiértek az utcára, hol Miggs lányasszony — a kiköltözésben egészen kipirulva, ládáján sirva, zokogva helyet fogott, azon várandó be busongva a kínálkozó alkalmat, amikor valamely más kölyköt hazaszállítónak be fog fonhatni.

„Nevetni kell rajta, nem pedig komolyan venni“, sugá a lakatos, nejét az ablakhoz követve és annak szemét kedélyesen törölgetve. „Ugyan mit gondolunk vele? Hibádat már rég átláttad. No gyere! Töltsd meg édes ismét Tobyt, Dolly pedig énekeljen egyet s e háborgatásnak ne legyen más hatása, mint hogy annál jobb kedvünk csucsorodott tőle!“

Nyolcvanegyedik fejezet.

Ismét elmúlt egy hónap és augusztus hava már vége felé járt, midőn Haredalet a Bristol postahivatalban egyedül találjuk. Noha azon társalgás óta, mely a lakatos házában közte, Chester Edwárd és Emma közt folyt, csak néhány hét tölt el és ő ezalatt szokásos öltözkén mitsem változtatott, megjelenése mégis nagyon megváltozott. Sokkal idősebb volt és megviseltebb. Heves lelki izgalmak és aggályok ugyan bőkezűen szórják a redőt

és ősz haját, hanem mélyebb barázdák maradnak azon, aki némán szakítja el magát régi szokásoktól vagy drága családi kötelékekből kiválik. Az érzelmek nem sebezhetők oly könnyen, mint a szenvedély, hanem fájdalmai mélyebben hatnak és tovább tartanak. Hare-dale most egyedül állott és szívét sivárnak, elhagyott-nak érzé.

Az évekig tartó visszavonultság és elzárkózás nem kisebbité mostani elhagyatottságát. Az évek sora oly kevéssé készíté elő, mintha folyton vig társaságban töltötte volna, sőt talán csak növelé érzékenységét. Ugy rászokott hugának társaságára és szeretetére; e nő az ő létele-nek annyira kiegészítő része lett; annyi gondot és gondolatot birtak közösen, melyben senki más nem osztakozott, hogy elvesztése egy új élet kezdetének látszott, pedig aggkorának kétkedései, bizalmatlanságai és meg-fogyatkozott erélye mennyire — de mennyire szorultak a fiatalság reményképes ruganyosságára!

A búcsúnál — mely pedig csak tegnap történt — derült nyugalmat igyekezett tettetni s ez erőlködés csak öregbité fojtott bánatát. Ily hangulatban akarta Londont utoljára meglátogatni s régi otthonának falaira még egy pillantást vetni, mielőtt hátat fordítana nekik.

Abban a korban még egészen más valami volt az utazás, mint mai napság; hanem a leghosszabb út is véget érven, véget ért ez is s ő ismét a székváros utcáin állott. Azon vendéglőben szállott, melyben a kocsi betért s még lefekvés előtt eltökélte magát megérkeztét senkivel sem tudatni, Londonban még egy éjnél többet nem tölteni s megkimélni magát azon fájdalomtól is, melyet a becsületes lakatostól való bucsuja okozhatna.

Oly lelki állapotok, mint amelyeknek ő lefekvés-kor martaléka volt, nagyon elősegítik zagyva képzelgé-

sek s nyugtalan látások keletkezését. Ezt még azon ré-
mülésben is tudá, melylyel első álmából fölriadt és az
ablakot fölrántá, hogy képeit valamely szobán kívüli
tárgy jelenlétével elűzze, mely ugyszólván nem volt
álmának tanuja. Ami neki megjelent, az nem volt az
éjnek valamely új réme — gyakran jelenkezett az kü-
lönböző alakokban, kísértgette régmúlt időkben és
meglátogatta vánkosán újra meg újra. Ha csak valami
undok kép, gyermekes szellem látogatta volna meg ál-
mában, a régi alaknak visszatérte pillanatnyi félelem-
érzést költött volna ugyan, mely azonban felocsúdva
elmúlt volna. Hanem ez a nyugtalanság mindig körulte
ólálkodott és nem tágitott semminek sem. Mikor szemét
behunyta, érezte hogy fölötte lebeg s midőn lassan el-
szunyadt, öntudatával birt annak, hogy ereje és hatalma
növekszik és eredeti alakját fokonként felölti. Mikor
meg ágyából kiugrott, ez a rém elenyészett ugyan izzó
agyából, hanem oly félelmet hagyott hátra, melyet sem
okoskodással, sem józan észszel leküzdeni nem lehetett.

Mielőtt még e benyomást lerázhatta volna, a nap-
világ már besütött. Későn kelt föl, de üdületlenül s
egész napját szobában tölté. Föltette magában, hogy a
régi lakot este fogja meglátogatni, mert ilyenkor volt
szokása ott sétálni s most is olyannak akarta látni, ami-
lyennek leggyakrabban láthatá. A fogadót oly időben
hagyva el, mely lehetőségessé tévé, hogy a helyszínére
valamivel napnyugta után érkezhessék, csakhamar a
hemzsegő utcán találta magát.

Még nem haladt messzire és épen elgondolkozva
folytatá utját a zsibongó tömeg közt, midőn vállán egy
kéz érintését érzé s megfordulva a fogadóbeli pincérek
egyikére ösmert, aki bocsánatot kérve tudtára adá, hogy
kardját honn feledé.

„Miért hozta utánam?“ kérdé kezét kinyujtva ugyan, hanem a kardot nem véve át a szolgától s csak nagyon izgatottan és háborultan tekintve rá.

A szolga sajnálta, hogy alkalmatlankodott s készenek nyilatkozott a fegyvert ismét visszavinni. Az ur — úgymond — azzal ment el, hogy egy kissé kirándul vidékre s csak késő este tér vissza. Az utak magányos sétálók számára szürkület után nem bátorságosak s a lázongások óta, az urak sokkal jobban ügyelnek, mint valaha, hogy fegyver nélkül elhagyott helyekre ne merészkedjenek. „Önt idegennek gondoltuk uram“, folytatá, „aki tán jobb véleménynyel van országutaink felől, mint kelene; miután azonban meglehet, hogy jól ismeri s tán löfegyvereket...“

Haredale elvette a kardot, felkötötte, megköszönte a szolga gondoskodását és tovább ment.

Még sokáig emlegették, hogy a fegyvert oly különös módon és oly remegő kézzel fogta meg, hogy a küldött jó darabig kétkedve tekintett a távozó után, hogy vajjon nem volna-e tanácsos nyomon követni s megügyelni. Sokáig emlegették, hogy hallották éjjel szobájában föl-alájárkálni, hogy reggel a szolgák egymást még figyelmezteték rá, milyen lázasnak s halványnak látszik s hogy az utána küldött szolga a fogadóba visszajövén egy pajtásának megmondta, mennyire nyomja az ő lelkét mindaz, amit ama rövid találkozás alkalmával tapasztalt s mennyire fél, hogy ez az ur rossz szándékkal viseltetik maga iránt és élve nem tér többé vissza.

Haredale (megemlékezhén a szolga arcának kifejezéséről, mikor elváltak) megsejté, hogy modora felköltötte figyelmét, és elsietett. Egy kocsi-állomásra érven, a legjobbik fogat kocsisával megalkudott, hogy azon helyig

vigye, hol a düllőút a mezőkön végig vonul, aztán pedig az onnan egy kőhajintásnyira fekvő csapszékben várja be visszatértét. A kijelölt pontra minden akadály nélkül megérkezvén, leszállott s utját gyalog folytatá.

A Májusfához oly közel haladt el, hogy füstjét a fák mögött felszállani látta, míg egy galambfalka — néhányuk hihetőleg a régi lakók közül való — vigan evezett a felhőtlen légben a hazai bűg felé. „A régi ház újra fel fog támadni“, mond Haredale, arra tekintve, „s örökzöldes födele alatt ismét fog pattogni a vig kandalló. Van valami vigasztaló benne, elgondolni, hogy nem minden pusztult el ezen a tájon. Örülök, hogy az életnek legalább egy derült képét vihetem magammal.“

Tovább ment s lépteit a nyúlsövénynek irányozá. Az est csöndesen tisztán hallgatott; csak néha-néha borzalt egy szellő a lombon, csak néha-néha szegte meg más hang a némaságot, mint álmos kolompok csilingelése a távolban vagy időről időre barmok bőgése, falubeli kutyák ugatása. Az égen alkony pírja tündökölt s földön és légben mély nyugalom uralkodott. Ily órában érkezett Haredale az elpusztult épülethez, mely annyi ideig szolgált otthonául, ily órában nézett utoljára kormos falaira.

A legközönségesb tűznek hamuja is méla látvány, mert az halálnak és romlásnak képe — képe olyasminek, ami fénylett, de mostan holt, szomorú, hideg por, melyel rokonszenvezni természetünk kényszerít. De hát mennyivel gyászosabb ennél egy otthonnak omló hamva, azon nagy oltárnak lerombolása, melynél a legsilányabb lélek is néha a szivnek isteni tiszteletét tartja s a legnémesb oly áldozatokat mutat be s oly hőstetteket visz végbe, melyek följegyzése az ó-kor legbüszkébb templo-mait is, minden dicsekvő évkönyveikkel együtt megpiri-

taná! Haredale sokáig elmélázott, aztán fölkelt és lassu léptekkel megkerülte a lakot. Ekkorra már beesteledett.

Az épületet már majdnem körüljárta volt, midőn egy félig elfojtott felkiáltásban tört ki s megrezzenve megállott. Hanyag állásban egy fának támaszkodva, s a romokon a legfölségesb gyönyör kifejezésével eltekintve — oly élénk gyönyörrel, mely szokásos lajhaságát és arcuralmát is legyőzte s minden tartózkodás vagy kényszer nélkül játszott ábrázatán — Haredale előtt, Haredale földjén, oly diadallal, mint amilyet Haredale életének minden boldogtalanságában és csalódásában ült: állott azon egyén, kinek jelenlétét minden emberek közül bárhol, de főleg ezen a helyen legkevésbé tudta eltűrni.

Noha vére felforrott az ember láttára s dühe úgy előnté, hogy menten agyonütötte volna, mégis leküzdte magát annyira, hogy képes volt mellette egy szó, egy tekintet nélkül elhaladni. Képes volt s képes lett volna eltávozni is, noha az ördögnek, ki oly forró kisértést csöppentett agyába, ellenállani majdnem emberfölötti erőt igényelt, ha ez az ember önmaga nem állítja meg, — ha nem állítja meg hangjában színlelt részvétellel, mely Haredale-t félőrrültté tevő és egy perc alatt el nem mossa mindazon önuralmat, melyet megőrizni kínba, gyötrelembe került.

Minden tekintet, meggondoltság, izgalom, kimélet — minden amivel a dülő-fülő ember dühét s bőszt elfojthatja, elhagyta, mihelyt megfordult.

S mégis lassan szólt, nyugodtan — sokkal nyugodtabban, mint bármikor:

„Miért szólított meg?“

„Mert meg akartam jegyezni“, szólta Sir John Chester szokásos higgadtságával, „mennyre furcsa véletlen, hogy mi épen itt találkozunk.“

„Csakugyan különös véletlen.“

„Különös? Mondja inkább, hogy a legfigyelemre méltóbb és legsajátságosb eset ebben az életben. Estenden sohasem szoktam kilovagolni s már évekig nem is lovagoltam. Az utolsó éj derekán egészen önkénytelenül támadt ez ötletem. — Milyen festői kép ez!“ E szavak alatt a házomladékra mutatott és látcsővét fölemelte.

„Ön nagyon szabadon dicséri saját művét.“

Sir John levette szeméről az üveget, arcát a legudvariasb tudakolás kifejezésével Haredale-hez hajtá, s fejét könnyeden megcsóválta, mintha magában mondaná: „tartok tőle, hogy ez az állat megvész.“

„Azt mondtam, hogy ön igen szabadon dicséri saját művét.“

„Művét!“ viszhangzá Sir John mosolylyal körütekintve. „Az én művemet! — Bocsánatot kérek, valóban bocsánatot kell kérnem —“

„Hiszen látja e falakat“, mond Haredale. „Látja ez ingadozó párkányokat. Látja minden oldalon, hogy hol dühöngött a tűz és füst. Ön látja a rombolást, mely itt bujálkodott — vagy nem látja?“

„Drága barátom“, viszonzá a másik, Haredale türelmetlenségét kezével gyöngéden csillapítgatva, „persze, hogy látom. Mindent látok, amiről beszél, ha ön félreáll és nem helyezkedik közém s a látvány közé. Fogadja sajnálatom kifejezését. Ha nem vagyok oly szerencsés, önt itt találhatni, azt hiszem megírtam volna részvéte-met. Hanem ön nem viseli el a csapást oly jól, mint képzelem — bocsásson meg — de csakugyan nem viseli el oly jól.“

Burnótszelencéjét kihuzva, felsőbbbségével azon embernek, aki kiválóbb természeténél fogva fel van jogsítva erkölcsi leckét tartani, ekképen folytatá:

„Mert ön — mint azt tudni fogja — philosoph, azon komoly és szigorú iskolából való, mely az emberiség általános gyöngeségei fölött áll. Ön ment a tömeg gyarlóságaitól. Ön bizonyos magaslatról néz el rajtok és keserű gúnynyal kíséri tetteiket. Hiszen hallottam önt már így nyilatkozni.“

„S fog hallani újra“, szólt Haredale úr.

„Köszönöm“, viszonzá a másik. „Tetszik-e egy kíséta beszélgetésünk alatt? A köd mind sűrűbben ereszkedik alá. Amint tetszik. Hanem sajnálattal jegyzem meg, hogy csak néhány percet bocsáthatok rendelkezése alá.“

„Bár egyet sem bocsáthatott volna“, szólt Haredale. „Inkább kívántam volna önt tiszta lelkemből a paradicsomban tudni, (ha ugyan ily hazugság valósulhatna) mint ez éjjel itten.“

„Na-na“, válaszolt Sir John — „ön csakugyan igaztalan önmaga iránt. Ön nyers ember ugyan, hanem azért mégsem kerülném.“

„Hallgasson meg“, mond Haredale, „hallgason meg.“

„Amig ön gúnyolódik?“ kérdé Sir John.

„Amig az ön aljasságát fölfedem. Ön e művére egy alkalmas ügynököt ösztökélt és bujtatott ugyan, hanem ez az ember természete — egész lénye szerint — áruló s oly álnok volt ön iránt, a kettejük közt uralkodó rokonszenvedacára is, mint mindenki iránt. Célzásokkal, tekintetekkel, csalárd szavakkal, melyek elmondva mitsem jelentenek, bujtatta föl Gashfordot e műre — erre a műre, melyet itt magunk előtt látunk. Célzásokkal, te-

kintetekkel, csalárd szavakkal, melyek elmondva jelentéktelenek, **nógatta őt, hogy irántam való halálos boszúját** — melyet istennek hála! megérdemeltem, hugomnak elrablásával és megbecstelenítésével rajtam kitöltse. Igen, ezt tette ön. Szemében tagadást olvasok“ — kiálta fel hirtelen képére mutatva és hátralépve, „a tagadás itt hazugság.“

Keze a kard markolatját fogta, hanem a lovag egy megvető mosolylyal s oly hidegen, mint az előbb válaszolt:

„Ön észre fogja venni uram — ha ugyan képes valamit felfogni — hogy nem vettem magamnak fáradságot, valamit tagadni. Ítélete aligha eléggé éles most oly arcokban olvasni, melyek kevésbé durvák, mint az ön beszéde s amennyire emlékszem, nem igen volt más-kor is élesebb, különben egy bizonyos képből, melyet megnevezhetnék, már valaminél előbb is közönyt, hogy ne mondjam undort betűzhetett volna ki. Régmúlt időkről beszélek ugyan — hanem ön meg fog érteni.“

„Csűrje csavarja amint tetszik, ön tagadni akarja. Hanem minden tagadás, nyílt vagy leplezett, kijelentett vagy célzott — hazugság marad. Azt mondja, hogy nem akarja tagadni — de hát megengedi-e?“

„Ön maga“, válaszolt Sir John, beszédének habjait oly simán folytatva, mintha egy közbevetett szó sem akasztotta volna meg, „ön maga világgá hirdeté a kérdéses úri ember jellemét, (ha jól emlékszem Westminster csarnokában) még pedig oly kifejezésekben, melyek fölmentenek a szükségtől, hogy rá több szót is vesztegessenek. Igaza volt-e vagy sem, eldönteni nem tudom. Föltéve azonban, hogy azon úri egyéniség csakugyan az, aminek ön föstette s föltéve, hogy önnek vagy bárki másnak közléseket tett aggályból saját biz-

tonsága iránt vagy pénzvágtyból, mulatságból vagy bármi más tekintetekből — nekem semmit sem kell róla mondanom, mint hogy akik őt felhasználták, végtelenül aljas jellemének részesei látszanak lenni. Ön oly őszintén beszél, hogy egy kis nyíltszívűséget bizonyosan meg fog engedni nekem is.“

„Hallgasson meg még egyszer Sir John — még csak egyszer“, kiálta föl Haredale. „Ön minden tekintetében, szavában, mozdulatában, azt mondja, hogy ez nem az ön műve. Én azonban azt állítom, hogy ön művelte ezt s hogy ön azon emberrel, kit említék s az ön nyomorult fiával (kinek isten bocsásson meg!) e tett elkövetésében egy gyékényen árult. Ön aljasságot és jellemet említett. Egy izben azt mondá ön, hogy ama szegény eszelősnek és anyjának távozását megvásárolta, noha (mint azóta fölfedezém, de már akkor is gyanítottam volt) azoknak már hűlt helyét találta, midőn hozzájok ment, hogy kísértetbe vigye. Önig nyomozhatám azon gyanusítást, hogy csupán én húztam hasznót bátyámnak halálából s önig követhetém mindazon galád támadásokat és sugdosott rágalmakat, melyek azt követték. Éltem minden cselekvényében, azon első reményemtől fogva, melyet ön bánattá változtatott s kétségbeeséssé, ön balvégzetként állott közöttem s nyugalmam között. És mindezekben ön ugyanazon hidegvérű, léha, álnok és becstelen gazembernek bizonyult. Másodszor és utoljára vágom önnek e vádakat képébe s elrúgom önt magamtól, mint egy hűtlen kutyát.“

E szavak után fölemelte kezét s úgy mellbe vágta, hogy a másik megtántorodott. Sir John magához térve, azonnal kardott rántott, a hüvelyt s kalapját elhányta és ellenfelének rohanva, egy kétségbeesett dőfést inté-

zett szívének, mely okvetlenül azonnal holtan a gyöpre teríti, ha gyorsan és biztosan föl nem fogja.

Mikor mellbe vágta, tetőpontot ért Haredale dühe. A gyors döféseket fel-felfogta anélkül, hogy viszonozta volna és arcán lázas rémültséggel kiáltott rá, hogy álljon meg, álljon meg.

„Ne ma éjjel, ne ma éjjel!“ kiálta. „Az isten szerelmére ne ma éjjel.“

Látván, hogy fegyverét lebocsátja s szurásait nem viszonozza, Sir John leereszté a magáét is.

„Intem önt, hogy ne ma éjjel“, kiálta ellenfele, „fogadja meg jókor intésemet!“

„Ön — tán egy ihlet sugallatából — azt mondá, hogy ez utolsó találkozásunk“, mond Sir John higgadtan ugyan, noha most leveté az álarcot s képén keserű gyűlöletet mutatott. „Legyen meggyőződve, hogy úgy van. Azt hitte-e, hogy utolsó találkozásunkat feledém? Azt hitte-e, hogy nem tartom eszemben minden szavát s tekintetét és nem fogom mindegyikért kérdőre vonni? Mit hisz ön, azt-e, hogy én vártam önre vagy hogy ön várt reám? Miféle ember legyen az, aki a becsület és igazságszeretet beteges fennhéjázásával — frigyre lépett velem, hogy egy házasságot meggátoljon, mely iránt idegenkedést színlelt, de aztán midőn én elvállalt kötelezettségemnek szelleme és betűje szerint megfelelttem, elállott és a házasságot létrehozta a maga idején, hogy egy megúnt terhet magáról lerázzon s házát álfénybe burkolja?“

„Amit tettem“, kiáltott Haredale, „az becsülettel és jó hiszemmél tevém és most sem cselekszem másképen. Ne kényszerítsen e párbajt ma éjjel ismételnem.“

„Ha nem csalódom, az előbb azt mondá, hogy az én ‚nyomorult‘ fiam“, mond Sir John mosolyogva. „Szegény bolond. Ily léha gazember bolondjának lenni

— házasságra csábíttatni magát ily nagybátyától s ily unokahugtól — ő csakugyan megérdemli az ön szánalmát. Hanem ő nem az én fiam többé s én szerencsét kívánok cselszövénye áldozatához.“

„Még egyszer kérem“, kiáltott ellenfele, lábával vadul dobbanva, „noha ön jó angyalomtól elvonszol, kérem, ne érjen ma éjjel kardom körébe. Ó minek is van ön itten. Minek is találkozánk. A holnapi nap örökre szétvetett volna egymástól.“

„Ha ez így van“, viszonzá Sir John, a legkisebb felindulás nélkül, „akkor jó, hogy ma találkozánk. Haredale! én önt amint tudja is, mindig megvetettem, hanem az állati bátorság egy nemét föltételeztem önben. Sajnálom, hogy helyesnek vélt ítéletemben csalódtam, midőn önt gyávának tapasztalám.“

Egy szóval sem ejtett többet egyik sem. Összecaptak, noha már egészen besötétedett és dühösen rontottak egymásra. Méltók voltak egymáshoz, mindkettő fegyverének kezelésében egyaránt ügyes. Haredale a testi magasság s erő előnyével birt, ellenfele pedig nagyobb ügyességgel dicsekedhetett s mindenesetre több hidegvérrel is.

Néhány szempillantás mulva mindinkább belehevültek és egymást megszorítva, több csapást kaptak s osztottak. Haredale épen egy könnyű sebet kapott karján, midőn a meleg vért kibugygyanni érezvén, hevesebben tört ellenfelére s fegyverét markolatig testébe meríté.

Szemeik találkoztak s mikor Haredale a kardot kihúzta, egymáson függtek. Ő át akarta karolni a haldoklót, hanem ez erőtlenül visszataszítá és a gyepre hanyatlott. Két kezére emelkedvén, egy szempillantásig a győztesre nézett gyűlöletes és dühös tekintettel, hanem

megemlékezvén még ekkor is, hogy e kifejezés halála után eltorzíthatná vonásait, mosolyogni iparkodott s jobb kezét erőtlenül megmozdítván, mintha véres ingét mellényével el akarná takarni, holtan hátradőlt — az utolsó éj e phantomja.

Utolsó fejezet.

Egy futó tekintettel kis történetünk azon szereplőire, kik annak folyamában még végleg el nem bocsájtattak, be fogjuk azt fejezhetni.

Haredale még az éjjel elmenekült. Mielőtt az üldözés kezdődhetett, mielőtt nyomára akadtak vagy távollétét fölfedezték volna, már elhagyta volt a királyságot. Aztán visszavonulván egy fegyelme szigoráról egész Európában ép úgy, mint azon bűnbánó vezeklésről ismert vallásos intézetbe, melyet tagjaira, — kik a világból hajloka alá menekülnek — szabott, és itt letette a fogadást, mely őt ezentúl a természettől és embertársaitól elzárta. A bűnbánat néhány éve után komor sirboltjában eltemették.

Sir John testét csak két nap múlva találták meg. Mihelyt ráismerték s haza szállíták, a gazdája elveit követő, hű inas az összes kész pénzzel és minden könnyen elcipelhető ingatlansággal együtt elszelelt, hogy pályáját mint bevégzett „gentleman“ saját szakállára elkezdje. E pályán nagy sikerrel szerepelt s végre mindenesetre egy gazdag örököst vett volna el, ha egy szerencsétlen véletlen korai végét nem veti. Egy akkor tájt nagyon jár-

ványos ragályos betegségbe esett, melyet börtönláznak neveztek.

Lord George Gordon hétfőig, jövő évi február ötödikéig a Tower börtönében maradt s e napon ünnepelesen Westminsterbe kísérték, hogy fölségsértésért törvényt lássanak fölötte. E vád alól hosszas s türelmes vizsgálat után fölmentették, mert nem találtak bizonyítékot amellett, hogy a sokaságot áruló vagy törvénytelen szándékkal hivta volna össze. Annyian találkoztak még, akik a lefolyt lázongások után sem tudtak kijózanodni s észre térni, hogy Skóciában nyilvános aláírást nyitottak védelmi költségeinek fődözésére.

Barátainak unszolására hét teljes évig aránylag nyugodtan viselte magát, kivéve, hogy hébe-korba kedvelt buzgalmát a protestans hitért valamely hóbortos eljárással bizonyítgatni, mely aztán e hit elleneinek nagy örömet okozott; kivéve továbbá, hogy a Canterbury-i érsek valósággal egyházi átok alá vetette, mert megidéztetvén, vonakodott egy szent szék előtt tanuképen megjelenni. 1788-ban valamely újabb dőreség rávitte, hogy a francia királyné ellen igen hevesen írott röpiratot adjon ki. Vád alá helyeztetvén és a törvényszék előtt lefolyt különböző sajátságos tüntetések után bűnösnek találtatván, Hollandba szökött, ahelyett hogy az ítélet kihirdetésére ismét megjelent volna, onnan azonban a legnagyobb hamarsággal vissza küldték, mert az Amsterdami békés polgármestereknek ez a társaság nem volt inyökre. Juliusban Harwich-ba érkezett s innen Birmingham-be sietvén, itt augusztus havában nyilvánosan áttért a zsidó vallásra s ott zsidóként szerepelt mindaddig, amig elfogatván Londonba vitetett, hogy az ítéletet meghallgassa, mely elől megszaladt volt. Ez ítélet alapján decemberben Newgate-be hányatott öt évi

s tiz havi fogságra. Azonkívül még nagy birságot kellett **fizetnie** s kénytelen volt jövődöbeli jó magaviselete zálogául nagyobb biztosítékokat is letenni.

A következő év nyarának derekán egy könyörgő folyamodást intézett a francia nemzeti gyűléshez, mivel azonban az angol minister azt elismerni nem akarta, elszánta magát összes büntetését kitölteni. Szakállát majdnem övig növesztette s minden egyéb tekintetben is alávetve magát új hite szertartásainak, történeti tanulmányokra adá magát s alkalmilag füstögetni is kezdett, mivel ezt a művészetet ifjabb éveiben némi ügyességgel gyakorolta volt. Hajdani barátaitól elhagyatva s minden tekintetben oly bánásmódban részesülván, mint a fogház legsúlyosb vétkesei, vigan és elszántan éldegélt 1793. évi november 1-ig. Ekkor negyvenhárom éves korában meghalt.

Akárhányan, sokkal kevesb rokonérzéssel az inségesek és nyomorultak iránt, sokkal kevesb tehetséggel és keményebb szívvvel, szerepeltek tündökölve és hagytak utánok ragyogó hirnevet. Gyászolói nem hiányoztak. A foglyok megsiratták és nélkülözték, mert kevés pénze mellett is igen jótékony volt s mikor köztük alamizsnát osztogatott, valamennyiök szükségleteit egyaránt tekintetbe vette és sem vallási sem felekezeti különbséget nem tőn. Vannak az élet országutján bölcs emberek, akik e szegény, félkegyelmű, Newgate-ben meghalt lordtól is tanulhatnának.

A becsületes John Grueby véglehelleteig hiven szolgálta. Alig volt huszonnégyszáz órája a Tower-ben, mikor John már mellette termett és halálaig el nem hagyta. Egy másik állandó környezővel egy szép zsidó lányban birt, akit félig vallásos, félig regényes érzelmek kötöttek személyéhez, kinek erénye s önzetlensége azonban,

mint látszik, még a kákáncsomót — keresők itéletét is kiállotta.

Gashford természetesen elhagyta. Darabig gazdája titkai után élt, az alap elfogytával azonban e jövedelmek is kiapadván, alkalmazást kapott a kormány kémeinek és szaglárainak igen tisztelt testületében. Ezen nyomorultak sorában hol az országban, hol azon kívül veszködött és tűrögette el sokáig az ily állással összekötött inséget. Tíz vagy tizenkét éve — több sincs — egy vézna, megcsappant, sokat betegeskedett és nagyon szegény öreget holtan találtak ágyában Borough valamely rongyos csapszékében, hol senkisé ismerte. Mérget ivott. Nevéhez senkinek se volt nyitja, hanem tárca-könyvének bizonyos jegyzéseiből kisütötték, hogy a hirhedt zendülés idejében lord George Gordon titkára volt.

Hónapokkal a rend és béke helyreállítása után, mikor már nem beszéltek a városban csak arról, hogy minden a lázongások alatt a város költségén élő tiszt naponként lakásra s étkezésre négy fontot s minden közkatona két shillinget és harmadfél pencet kapott; hónapokkal, miután még e fontos napi beszéd is feledve s az Egyesült Szelindekek egy lábíg kiirtva, bezárva vagy deportálva voltak, történt, hogy Tappertit Simon ur — a kórházból fogházba s onnan törvényszék elé vitetvén — a bekövetkezett amnesztia folytán két falábon szabadon bocsáttatott. Bájoló ikrái nélkül, magas állásából véginségbe és a legmélyebb nyomorba taszítva elsántikált az ő régi gazdájához, hogy sorsán valami képen segítsen. A lakatos tanácsára és segélyével beállt csizmatisztogatónak és a lovas testőrök laktanyája közelében boltot nyitott egy kapualjban. Ezen a központon nemsokára nagy összeköttetésekre tőn szert és királyi

fogadások napjain néha husz darab félzsoldon levő tiszt is állongott nála, türelmes várakozással, hogy mikor kerül rá a sor. Üzlete csakhamar oly terjedelmet öltött, hogy idővel két segédet tarthatott, azonkívül pedig egy Milbanki igen nevezetes csont- és rongyszedő özvegyével házasságra léphetett. E hölgygyel, (ki üzletében segítette) nagy családi boldogságban élt s azt csak néha zavarták meg azon apró viharok, melyek inkább arra szolgálnak, hogy a házaselet levegőjét megtisztítsák és látkörét felderítsék. Ezen fürgetegek alatt Tappertit ur néha — kiváltságainak megóvásában, annyira megfélekezett vala magáról, hogy nejét egy kefe, csizma vagy cipő segélyével javitgatni megkísérленé, élte párja megvizsgálásul (persze csak végesetekben) azzal torolta meg magát, hogy lábait elsikkasztá s őt ilymódon az efféle gonoszságokban örömet leelő utcai suhancok gúnykacajának kitevé.

Miggs lányasszony, megcsalódván házassági s egyéb-nemű összes terveiben, kitalálván látván magát egy halálatlan, méltánytalan világba, igen keserűvé és fanyarrá lőn s végre úgy elcsípösödött, hogy az arany Oroszlány udvarbéli ifjuság hajzatát s orrait annyira megcsipdeste, tépázgatta és ráncigálta, hogy e szentélyből egyhanguan kirekesztetvén, azon utasítást nyerte, miszerint jelenlétével ezentul a föld kerekiségének egy másik helyét sziveskedjék szerencsétlenni. Történt ekkor, hogy a Middlesexi békebiróság csődöt hirdetett a Bridewelli grófság egy megürült női porkoláb állomására s napot és órát kitűzött a jelöltek megvizsgálására. Miggs lányasszony a kitűzött időben megjelenvén, 124 folyamodó közül azonnal kiválasztatott és kiszemeltetett. Állomását mindjárt el is foglalta és harminc évvel utóbb bekövetkezett halálaig meg is tartá, ez egész idő alatt hajadoni állapotban ma-

radván. Nem kerülte el a figyelmet, hogy bár egész nőnyája irányában hajthatlan és zordon maradt, kiválóképen mégis azok iránt viselte magát így, akik a szépségre némi — bármi csekély igényt tarthattak és fékezhetlen erénye valamint szigoru szüziessége egyik jeleül tekinték, hogy a bukottakat legkérlelhetlenebbül üldözé, dühének teljes mértékével sujtva őket a legkisebb alkalmammal is vagy egyátalján minden kínálkozó alkalom nélkül. Azon hasznos találmányok közt, melyeket a bűnösök ez osztálya iránt érvényesített s az utókorra hagyott, főlemlitendő azon fogása is, mely szerint valakinek keresztcsontjára a hátgerinc közelében a kulcs szakállával egy kiválóképen gonosz szurást vagy döfést alkalmazott. Tőle ered a divat is a kisebb lábakra felsőcipővel mintegy történetből hágni, ami nemcsak leleményességénél fogva figyelemre méltó, hanem Miggs kora előtt egészen ismeretlen is volt.

Az olvasó bizonyos lehet benne, hogy kevés időbe telt, mire Willet Joe és Varden Dolly már férj s feleség lettek s egy csinos tőkével a bankban (mert a lakatos szép kelengyét adhatott leányának) a Májusfát ismét megnyitották. Abban is bizonyos lehet, hogy kevés időbe telt, mire a Májusfa előtti uton egy pirosképű kis fickó botorkálgatott s a pázsiton az ajtó előtt hancúrozott. Évekkel számítva, kevés időbe telt az is, mire ott egy pirosképű kis leány, egy másik pirosképű kis fickó s egy egész falka fiu és leány feltűnt, ami annyira ment, hogy az ember bármikor ment légyen Chigwellbe, bizonyosra vehette, hogy vagy a falu utcáin, vagy a pázsiton, vagy a major udvarán — mert idővel nem csak fogadó maradt, hanem majorrá is emelkedett — több kis Joe-t és kis Dollyt láthatott, mint a mennyit egy könnyen összeszámított volna. Mindezen dolgok bekövet-

kezése kevés időbe telt, de igenis sok időbe telt, amig akár Joe, akár Dolly, akár a lakatos, akár neje öt évvel idősebbnek látszott, mert hát a vigság s elégtűlés pompás kendőző szer és az ifjúsági külsőnek nevezetes fentartója — az már csakugyan igaz.

Sok idő fordult addig is, amig széles Angliában a Májusfához fogható fogadót lehetett találni s még mai napig is nagy kérdés, vajjon van-e párja mindeddig vagy lészen-e ezentul. Sok idő fordult addig is — (sohát nem mondhatok, mert a közmondás szerint sohanapja hosszú nap), — amig a Májusfában sebesült katonák iránt többé érdeklél nem viseltettek vagy amig Joe, hajdani táborozása emlékeül őket jól tartani elmulasztotta volna vagy amig az altiszt hébe-korbai látogatásaival felhagyott vagy amig beleuntak volna, ily alkalmakkor egymással csatákról s ostromokról, zord időről, kemény szolgálatról és sok hasonló katonadologról elfecsegetni. Mi azt a nagy ezüst burnótszelencét illeti, melyet a király sajátkezűleg adott Joe-nak a lázongások alatti magatartásáért, ugyan volt-e a Májusfának valaha vendége, aki ne markolt volna bele, még ha máskor nem is szokott volna vele élni s ne csippentett volna belőle egy jókora szippantásnyit, hogy aztán agyontüszkölje magát? No meg a vörösképi borszűrő ugyan ki nem látta őt — akkortájt élő ember — a Májusfában, hol mint látszott a legjobb szobában oly otthonosan érzé magát, mintha napjait örökkéig itt töltötte volna. A lakomákról, keresztelőköről, karácsonyestékről, születésnapokról, házassági évfordulókról és egyéb napok megüléséről mind a Májusfánál, mind az arany kulcsnál, pedig elég lesz annyit mondanom, hogyha ezeknek nem ment hírek, ugyan minek ment volna?

Idősb Willet ur valamely rendkívüli módon rájövén, hogy Joe meg akar házasodni s hogy neki már mint édes apjának tanácsos lesz a magánéletbe visszavonulni s kényelmesen elhelyezkedni — Chigwellben egy kis házikóban húzta meg magát. Itt aztán a tűzhelyet kitágasíták neki, fölakasztották a katlant s azonfelül még a ház előtti kis kertben egy ál-Májusfát emeltek, úgy hogy magát egészen otthonosan érezte. Ebben az új hajlékban is meg-megjelentek esténként Tom Cobb, Phil Parket és Daisy Salamon s a kandalló sarkában elüldögéltek mindnégyen, hörpölgetve, pipázgatva, fecsegve és bóbiskolva — épen úgy mint hajdan. Nemsokára történetből azon fölfedezést tevék, hogy Willet gazda még mindig valóságos fogadósnak tartja magát s ezért Joe megemberelte egy palatáblával, melyre az öreg úr ételért, italért s dohányért irtóztató summákat krétázgatott. Öregségével e szenvedélye is öregbült s valóságos gyönyöre telt benne, komáinak nevei mellé egy-egy iszonyú sokra rúgó s megfizethetetlen összeget bigygyesztgetni és ez adóságok titkon oly jól estek neki, hogy gyakran lehetett őt látni, amint utána nézni az ajtó mögé lopózik s onnan aztán sugárzó arccal visszatér.

A lázongások alatt szenvedett megrázkódtatást nem heverte ki soha többé s élte végeig azonegy szellemi állapotban maradt. Ennek azonban könnyen véget vehetett volna első unokájának látása, kit megpillantván azt kezdé hinni, hogy Joe-val valami csoda történt s hogy valami borzasztó dolog esett meg rajta. Egy ügyes seborvos gyorsan eret vágott rajta s ő fölépült. Hat hónap múlva ismét a szélhűdés jelei mutatkoztak s noha az orvosok véleménye szerint el kelle pusztulnia, mit hogy nem tett igen zokon vették, ő mégis — meglehet

testi lassúsága miatt — életben maradt még vagy hét évig, minek leteltével egy napon szavavehetlenül találta ágyában. Ily állapotban, menten a rosszullét minden jelétől, feküdt egy álló hétig; egyszer azonban magához tért, midőn ápolónéja fiának fülébe súgta, hogy halálához közel van. „Elmegyek József“, szólott Willet egy percre átfordulva, a „Salwanner-ekhez“ s azzal kiadta lelkét.

Nagy vagyont hagyott hátra, többet, mint amennyire becsülték, noha szomszédjai mások szerzeményének megítélésében a közszokást követve, vagyonát szép kerek összegekre tették. Mindenét Joe örökölte, aki ennek következtében azon a tájon tekintélyes s tökéletesen független egyénné lőn.

Barnaby csak jó darab idő múlva kezdett a szenvedett rázkódtatásból magához térni s régi egészségét és vigságát visszanyerni. Hanem fokenként mégis csak összeszedtközött s noha eliteltetését s menekülését sohasem tudta másnak képzelni, mint egy borzasztó álomképnek, másegyébként igen megokosodott. Felüdülése után emlékező tehetsége megjavult és akaraterije is öregbült, hanem előbbi életén egy sötét felhő csüngött folyton, mely soha többé el nem tisztult.

Mindamellett csak oly boldognak érzé magát, mint előbb, mert érdeklődése minden iránt, ami mozgott, nőtt vagy az elemekben élt, csorbitatlanul megmaradt. Ő anyástúl a Májusfában lakott s a lábas marha és barmok gondját viselte, a tulajdon kis kertjében dolgozott s mindenhez ügyesen látott. Minden baromfi és marha ismerte s ő mindegyiknek külön nevet talált. Sohasem volt jobbkedvű házi butor, soha ifjú s agg előtt népszerűbb teremtés, soha vigabb s boldogabb lélek Barnabynál s noha szabadon kószálhatott amerre tetszett, sohasem hagyta el édes anyját s mindétig támasza és gyámola maradt.

Különös, hogy bár a multról csak homályos sejtelemmel birt, Hugh kutyáját fölkereste, gondjába fogadta és sohasem volt Londonba csábitható. Mikor évekkal a lázongások után Edward Angliába visszajövet nejével és akkora családdal, hogy majdnem Dollyéval versenyezhetett, egy napon a Májusfában megjelent, Barnaby azonnal rájok ismert és örömében sirni s ugrálni kezdett. De sem hogy őket meglátogassa sém más egyéb bármi kellemes vagy sokat ígérő ürügy sem birhatta rá, hogy a városba menjen s ezt az ellenszenvét még annyira sem tudta legyőzni, hogy csak rá is nézzen a városra.

Griff csakhamar fölszedközött és oly sima és ragyogó lett, mint bármikor. Hanem mélyen hallgatott. Vajjon a finom társalgást Newgate-ben feledte-e el vagy pedig e zavargós időkben fogadta meg, hogy egy ideig ezen tökélyének kifejtésével föl fog hagyni — nem bizonyos; annyi azonban áll, hogy egy álló évig egyebet sem hallatott egy mély illendő kárognásnál. E határidő letöltével egy derült és fényes reggelen hallani lehetett őt, amint az istállóbeli lovakhoz kérdéseket intéz az e lapokon annyszor emlegetett katlan tárgyában s mielőtt még e jelenet tanúja a házba siethetett volna annak hírével, s ünnepélyesen megerősítette volna, hogy kacagni is hallotta, a madár megelőzve őt szeszélyes szökésekkel közeledett a mérő ajtajához és roppant elragadtatással kiabálta: „Ördög vagyok, ördög vagyok, ördög vagyok!”

Azóta (bár Willet gazda halála nagyon meg látszott őt illetni) folytonosan gyakorolta és tökéletesítette magát a népies nyelvben s miután ő Barnaby öregkorában hollónok még valóságos kölyök volt, e mái napig valószínűleg már beszélni is megtanult.

Ráth Mór kiadásai:

Csengery Antal.

Történelmi tanulmányok és jellemrajzok.

A szerző fényképezett arczképével.

2 kötetben. Ára füzve 4 frt. 60 kr. Angol diszkötésben 6 frt.

Tartalom: I. kötet: Tanulmányok a magyarok ősvallásáról: 1. A módszer, 2. Altaji párhuzamok. — Nyugat-Ázsia őstörténete az ékiratok világnál. — A scythák nemzetisége. — Realismus és idealismus. 1. China, 2. India műveltsége. — Egyiptom műveltsége: a) Az írás története s a hieroglyphák, b) Egyiptom vallása és tudománya. II. kötet: Nagy Pál. — Beöthy Ödön. — Szentkirályi Mór. — Gr. Dessewffy Aurél. — Szemere Bertalan. — B. Eötvös József. — Szalai László. — Dessewffy József és Kazinczy Ferencz.

B. Eötvös József.

A XIX. század

uralkodó eszméinek befolyása az államra.

(Az összes munkái első és második kötete.) Második átdolgozott kiadás. Két nagy kötet. Ára 6 frt. 80 kr. Angol kötésben 8 frt.

B. Eötvös József.

A K A R T H A U S I.

6-ik diszkiadás. Füzve 2 frt. Angol kötésben 2 frt. 80 kr. Ajándékiadás. Pompás-diszkötésben 3 frt. 50 kr.

T I S S O T.

Eszterházy Gabriella herczegnő.

Regény.

Francziából fordította és történelmi jegyzetekkel kísérte

Jakab Elek. Ára 1 frt. 80 kr.

Kautz Gyula.

A társulás intézményei a nemzetgazdaságban.

A m. t. akad. által a nagy Fáy-díjjal koszorúz. pályamű. Diszes nagy 8-r. Ára füzve 3 frt. 60 kr. Angol diszkötésben 4 frt. 50 kr.

Tartalom: **Első könyv.** A részvénytársulatok. Első fejezet: A részvénytársulatok közgazdasági szempontból. Második fejezet: A részvénytársulatok szervezete az európai törvényhozás jelen állása szerint. — **Második könyv.** A bankok, s különösen a jegybankok. Első fejezet: A bankügy elmélete. Második fejezet: Az európai és amerikai banktörvényhozás és a főbb bankintézetek szervezetének ismertetése. Harmadik fejezet: A bankkérdés Magyarország szempontjából. — **Harmadik könyv.** A földhiteli, ipar- és kereskedelmi bankok, s a biztosítási intézetek különösen. Első fejezet: A földhitelintézetek, azok szervezete és szerepe az európai államok gazdaságában. Második fejezet: Az ipari és kereskedelmi bankok általában s közgazdasági és törvényhozási tekintetben. Harmadik fejezet: A biztosításügy jelen állása stb. — **Negyedik könyv.** A népbankok és takarékpénztárak. Első fejezet: A népbankok szervezete, műveletei és hatása közgazdasági szempontból. Második fejezet: A takarékpénztárak általában s Európa különböző államaiban különösen. — **Ötödik könyv.** A társasulatok, termelési és fogyasztási egyletek. Első fejezet: A társasulatok közgazdasági és törvényhozási szempontból. Második fejezet: A productiv- és consumtivegyletek, azok szervezete és állása különösen. Harmadik fejezet: A munkások asszociációi, munkásegyletek általában s Európa különböző államaiban való szervezetük és törekvéseik szerint. — **Függelék.** Egyéb közgazdasági egyesületek és társasulási intézmények.

Hunfalvy Pál.

Utazás a Balttenger vidékein.

2 kötet. Ára 4 frt. 60 kr. Angol kötésben 6 frt.

Tartalom: I. kötet. 1. Danzigból Rigába. 2. Rigában. 3. Rigából Revalba. 4. Dorpátban. 5. Vallás. 6. Eszt irodalom. 7. Fellmen át Revalba. 8. Reval. 9. Az esztek régi állapota. 10. A magyar nyelv rokonsága. 11. Pétervártt.

II. kötet. 1. Vibörg. Imatra. 2. Utban vett értesülés. Helsingfors. 3. Finnország politikai léte. 4. Helsingfors ismeretsége, irodalmi társaságok. 5. Lönroth és a Kalevala. 6. Tavasztehusz. Tammerforsz. 7. Abo vagy Turku. 8. Stockholm. Upsala. Göteborg. 9. Kopenhága. Az őskor vizsgálói.

Cherbuliez Victor.

Egy becsületes asszony regénye.

A 6. francia kiadás után fordította Tolnai Lajos.

2 kötet. Ára 2 frt.

OSZK

Central Library of the University of Szeged

